

**TOPLUMSAL CİNSİYET VE KENT HAKKI:
BURSA ÖRNEĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Merve TOSUN

Kütahya-2023

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**TOPLUMSAL CİNSİYET VE KENT HAKKI:
BURSA ÖRNEĞİ**

Danışman:
Doç. Dr. Zeynep HİÇDURMAZ

Hazırlayan:
Merve TOSUN

Kütahya- 2023

Kabul ve Onay

KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Sosyoloji Anabilim dalında, 202085491021 öğrenci numaralı, Merve TOSUN'un hazırlamış olduğu "TOPLUMSAL CİNSİYET VE KENT HAKKI: BURSA ÖRNEĞİ" başlıklı yüksek lisans tez çalışması ile ilgili tez savunma sınavı jüri tarafından yapılmış ve adayın tezinin OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile kabul edilmesine karar verilmiştir.

19/09/2023

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Doç. Dr. Zeynep HIÇDURMAZ (Danışman)		
Doç. Dr. Gökhan GÖKTÜRK		
Doç. Dr. Mehmet Fatih GÜLOĞLU		

Onay

Doç. Dr. Eray ACAR
Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “*Toplumsal Cinsiyet ve Kent Hakkı: Bursa Örneği*” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

19/09/2023

Merve TOSUN

Özgeçmiş

Adı Soyadı : Merve TOSUN

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Dumlupınar Üniversitesi Fen
Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji
Yüksek Lisans (Devam ediyor)

Akademik Çalışmalar

Makaleler

-Tosun, M. ve Hiçdurmaz, Z. (2022). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadınların Kent Hakkı Üzerine Bir Değerlendirme. *İDEALKENT*, 13(37), 2152-2174.

Kongre ve Sempozyumlar

-Tosun, M. (2023, 3-5 Mayıs). *Yapay Zekâ ile Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Arasındaki İlişki* [Sözlü bildiri]. II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, Ufuk Üniversitesi, Ankara.

-Tosun, M. ve Hiçdurmaz, Z. (2022, 26-27 Ekim). *Feminist Teori Bağlamında Kentte Kadın Emeği*. UMKA I. Ulusal Mimarlık ve Kent Araştırmaları Sempozyumu, Doğuş Üniversitesi, İstanbul.

-Tosun, M. (2021, 23-25 Aralık). *Toplumsal Cinsiyet Rollerinde Çalışan Kadınların Sosyo-Ekonomik Durumu* [Sözlü bildiri]. “Gelin Tanış Olalım...” İslam Ülkeleri Genç Bilim İnsanları Uluslararası Bilim, Kültür ve Sanat Kongresi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

-Tosun, M. (2021, 12-13 Mart). *Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Kadının Toplum İçindeki Konumu*. İstiklâl Marşı’nın Kabulünün 100. Yılı Anısına Ulusal Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınları, Kütahya.

ÖZET

TOPLUMSAL CİNSİYET VE KENT HAKKI: BURSA ÖRNEĞİ

TOSUN, Merve

Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zeynep HİÇDURMAZ
Eylül, 2023, 202 sayfa

Toplumsal cinsiyet rolleri ve kent yaşamı arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Kente ilişkin mekân pratiklerinde, kentteki sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel alanları deneyimleme noktasında toplumsal cinsiyete ilişkin farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle, kenti sosyolojik olarak anlamak için toplumsal cinsiyet bağlamında ele almak gerekir. Kentsel planlamalar ve yerel yönetimlerin uygulamaları ile kentlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kent haklarını ortaya çıkarmak açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Kent hakkı en genel anlamıyla, tüm bireylerin kentsel mekânı eşit ve etkin olarak kullanımlarını ve bu mekâna katılımlarını ifade eder. Toplumsal yapı içinde uluslararası, ulusal, yerel ve bölgesel sözleşmelerle garanti altına alınmış olan kent hakkının, toplumsal cinsiyet temelinde kullanım düzeyinin kadın deneyimleri üzerinden incelemesinin yapılması, kentsel mekân ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkileri görebilmek açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Kadınların gündelik hayatlarındaki kentsel mekân deneyimlerinin toplumsal cinsiyet temelinde incelenmesi hem kent haklarının görünür kılınması hem de kadın çalışmalarına destek sağlaması açısından önem arz etmektedir.

Toplumsal cinsiyet temelinde kentsel mekândaki kadın deneyimlerinin ve kent haklarının incelenmesinin hedeflendiği bu tezde, Bursa ilinde kentte yaşayan 25 kadın ile yapılan derinlemesine görüşmelerle, gündelik yaşamlarındaki toplumsal cinsiyet deneyimlerinin kentsel mekânla olan ilişkisi kent hakkı çerçevesinde incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemi uygulanmış olup yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak inceleme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bursa, Kadın Deneyimleri, Kent Hakkı, Kentsel Mekân, Toplumsal Cinsiyet

ABSTRACT**GENDER AND THE RIGHT TO THE CITY: THE CASE OF BURSA****TOSUN, Merve****Master Thesis, Department of Sociology****Supervisor: Assoc. Dr. Zeynep HİÇDURMAZ****September, 2023, 202 pages**

There is a mutual interaction between gender roles and urban life. There are gender-related differences in urban spatial practices and in experiencing social, economic, political, and cultural spaces in the city. Therefore, in order to understand the city sociologically, it is necessary to consider it in the context of gender. Ensuring gender equality in cities through urban planning and practices of local governments is of great importance in terms of revealing urban rights.

In the most general sense, the right to the city refers to the equal and effective use of urban space by all individuals and their participation in this space. It is considered important to analyze the level of use of the right to the city, which is guaranteed by international, national, local, and regional conventions within the social structure, on the basis of gender through women's experiences in order to see the relations between urban space and gender. Analyzing women's experiences of urban space in their daily lives on the basis of gender is important in making urban rights visible and supporting women's studies.

In this thesis, which aims to examine women's experiences in urban space and urban rights on the basis of gender, the relationship between gender experiences in their daily lives and urban space was analyzed within the framework of the right to the city through in-depth interviews with 25 women living in the city of Bursa. Qualitative research method was applied and semi-structured interview technique was used.

Keywords: Bursa, Gender, Right to the City, Urban Space, Women's Experiences

ÖNSÖZ

Bu Yüksek Lisans Tez Çalışmasında, nitel araştırma yöntemi kullanılarak kentte yaşayan kadınlarla yüz yüze görüşme yapılmıştır. Elde edilen bulgular, şeffaflık çerçevesinde yansıtılmıştır. Verilerin kent hakkına ve kadın çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmayı hazırlarken geçirdiğim süreçte danışmanlığımı üstlenen, benden yardımlarını esirgemeyen, beni bilgisiyle aydınlatan ve güçlü bir kadın olma yolunda ilerlerken izini sürdüğüm değerli danışman hocam Doç. Dr. Zeynep HİÇDURMAZ'a, tez jürilerim olan Doç. Dr. Gökhan GÖKTÜRK ve Doç. Dr. Mehmet Fatih GÜLOĞLU hocalarıma katkılarından dolayı içtenlikle teşekkür ederim.

Çalışmanın süresince manevi desteklerini her an yanımda hissettiğim, hayatta izlerini sürmekten vazgeçmeyeceğim güçlü kadınlara; sevgili anneme ve değerli teyzelerime, aydınlatıcı görüşleriyle deneyimlerini benimle paylaşan kıymetli arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak, çalışmanın verilerine katkı sağlayan bütün değerli katılımcılara ve emeği geçen herkese teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET VE FEMİNİZM

1.1. CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI	4
1.1.1. Toplumsal Cinsiyet	7
1.1.1.1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	10
1.1.2. Patriyarka (Ataerki) Kuramında Cinsiyet	12
1.1.3. Sosyal Rol Teorisi	14
1.1.3.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerine	16
1.1.3.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerine Dayalı İş bölümü	19
1.2. TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA FEMİNİZM KAVRAMI	21
1.2.1. Feminizm Kavramının Tarihsel Gelişimi	23
1.2.1.1. Birinci Dalga Feminizm	25
1.2.1.2. İkinci Dalga Feminizm	26
1.2.1.3. Üçüncü Dalga Feminizm	28
1.2.2. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Feminizm Teorileri	29
1.2.2.1. Liberal Feminizm	29
1.2.2.2. Kültürel Feminizm	31
1.2.2.3. Marksist ve Sosyalist Feminizm	32
1.2.2.4. Varoluşçu Feminizm	34
1.2.2.5. Radikal Feminizm	35
1.2.2.6. Postmodern Feminizm	36
1.2.2.7. İslami Feminizm	38
1.3. FEMİNİST COĞRAFYA TERİMİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET	40
1.3.1. Feminist Coğrafya Teriminin Mekân Üzerinden Analizi	41
1.3.1.1. Özel Alan Olarak Mekânda Toplumsal Cinsiyet	44
1.3.1.2. Kamusal Alan Olarak Mekânda Toplumsal Cinsiyet	46

İKİNCİ BÖLÜM

KENT OLGUSU VE KENT HAKKI

2.1. KENT KAVRAMI	50
-------------------------	----

2.1.1. Kente İlişkin Kavramlar ve Kent Kuramları.....	51
2.1.1.1. Klasik Kent Kuramları	53
2.1.1.2. Chicago Okulu Kent Kuramı.....	55
2.1.1.3. Eleştirel Kent Kuramları	56
2.1.1.4. Kent Kuramlarında Feminist Perspektif.....	58
2.2. MEKÂN KAVRAMI	60
2.2.1. Kentsel Mekân Kavramı	61
2.2.1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Kentsel Mekân İlişkisi.....	63
2.3. KENT HAKKI KAVRAMI.....	65
2.3.1. Toplumsal Cinsiyet ve Kent Hakkı.....	68
2.3.2. Kadın ve Kent Yaşamındaki Eşitsizlikler	70
2.3.2.1. Kamusal Kent Mekânlarının Kullanımı	72
2.3.2.2. İstihdam ve Çalışma Hayatı	76
2.3.2.3. Ulaşım ve Erişilebilirlik	80
2.4. KENTSEL PLANLAMADA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ	83
2.4.1. Kadın Dostu Kentler	89
2.4.1.1. İstihdam Alanında Kadın Dostu Kentler	94
2.4.1.2. Kentsel Hizmetler Alanında Kadın Dostu Kentler.....	98
2.4.1.3. Ulaşım Alanında Kadın Dostu Kentler.....	101
2.4.1.4. Güvenlik Alanında Kadın Dostu Kentler	104

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLARI

3.1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	110
3.1.1. Araştırmanın Problemi.....	110
3.1.2. Araştırmanın Konusu	110
3.1.3. Araştırmanın Önemi.....	110
3.1.4. Araştırmanın Yöntemi	111
3.1.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	112
3.1.6. Araştırmanın Etiği.....	113
3.1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları	113
3.1.8. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	114
3.2. BULGULAR.....	114
3.2.1. Sosyodemografik Bulgular	114
3.2.1.1. Yaş Değişkeni	115
3.2.1.2. Medeni Durum Değişkeni	116
3.2.1.3. Çocuk Sayısı ve Yaşları Değişkeni.....	117
3.2.1.4. Eğitim Düzeyi Değişkeni	117
3.2.1.5. Çalışma Durumu ve Meslek Değişkeni.....	118

3.2.1.6. Gelir Durumu Değişkeni	119
3.2.2. Kent Deneyimlerine ve Kent Haklarına İlişkin Bulgular.....	120
3.2.2.1. Çalışma Yaşamındaki Bulgular	122
3.2.2.2. Kamusal Mekânların Kullanımına İlişkin Bulgular	129
3.2.2.3. Ulaşım Hizmetlerinin Kullanımına İlişkin Bulgular	138
3.2.2.4. Kentin Güvenliğine İlişkin Bulgular	143
3.2.3. Bulguların Genel Olarak Değerlendirilmesi	152
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	156
EKLER.....	159
KAYNAKÇA	165
DİZİN	187

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1: Hanedeki İşlerden Genellikle Sorumlu Olan Kişiler, 2021	44
Tablo 2.1: Avrupa Kentsel Şartı’nın Belirlediği Kentli Hakları	85
Tablo 2.2: Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı’nı İmzalayan Belediyeler	88
Tablo 2.3: İstihdam Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler	95
Tablo 2.4: Kentsel Hizmetler Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler	99
Tablo 2.5: Ulaşım Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler	102
Tablo 2.6: Güvenlik Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler	105
Tablo 3.1: Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri	115
Tablo 3.2: Kamusal Mekânları Kullanımlarına İlişkin Bulgular	130
Tablo 3.3: Kentin Güvenliğine İlişkin Bulgular	144
Tablo 3.4: Kentteki Cinsel Şiddet Karşısında Verilen Tepkiler	149

KISALTMALAR

ASHİM	Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BM	Birleşmiş Milletler
BMOP	Birleşmiş Milletler Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı
BUSMEK	Bursa Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları
CEDAW	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)
CEEP	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı
CEMR	The Council of European Municipalities and Regions (Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi)
KADES	Kadın Destek Uygulaması
KETEM	Kanser Erken Teşhis Tarama ve Eğitim Merkezi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜMAS	Tüm Üniversite, Akademi ve Yüksekokullar Asistanları Birliği
UCLG	United Cities and Local Governments (Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Teşkilatı)
YAZKO	Sınırlı Sorumlu Yazar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi
YEPP	Yerel Eşitlik Eylem Planı
WHO	World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

TEZ METNİ

GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar sosyal ve ekonomik gelişmeler, bireylerin kentsel mekânlardaki deneyimleri üzerinde belirleyici bir etki yaratmıştır. Geleneksel olarak kadınların ve erkeklerin toplumdaki cinsiyet rollerindeki farklılıklar, kentsel mekândaki kamusal ve özel alanlara katılımlarını etkilemiştir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet rolleri ve mekânsal pratikler arasında kültürel ve sosyal normlar tarafından şekillenen, sürekliliğe dayanan devingen bir etkileşim vardır (Pasin, 2010). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, kadınların ve erkeklerin toplumsal mekânlardaki rollerinin temsilinde belirleyici bir etkiye sahiptir.

Sanayileşmeyle birlikte ekonomik nedenlerle giderek daha fazla bireyin kentlerde yaşamaya başlaması, kent toplumunu tartışmalı bir zemine çekmiştir. Kentsel mekân kadınların ve erkeklerin kentin kamusal mekânlarında bir arada bulunmalarını sağlamıştır. Ev içi alanı ifade eden özel alanda kadının ve erkeğin sahip olduğu toplumsal cinsiyete dayalı roller, kentin kamusal alanlarına taşınmıştır. Bu yönüyle özel ve kamusal alanlar, insan eylemleri ve ilişkileriyle kimi zaman esnetilerek kimi zamansa ihlal edilerek sürekli değişip yeni biçimler alan birleştirici bir etkiye sahiptir (Tuncer, 2018). Dolayısıyla kent, toplumsal cinsiyet rollerinin somutlaştığı, evdeki rollerin kamusal alana yansıdığı ekonomik ve sosyal alanları ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda kent hakkı tartışmalarının temelinde, kent mekânının kullanılmasından kaynaklanan toplumsal cinsiyete ilişkin roller önemli bir yapı taşı olarak yer almaktadır.

Kentsel mekânda kadınların gündelik deneyimleri ve kentin kamusal alanlarındaki kentli hakları, toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınması gereken bir konudur. Kadınların kentin ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal alanlarına katılım gösterirken özel alandaki toplumsal cinsiyet sorumluluklarının ve rollerinin kent deneyimlerine yansması, kent ve kent hakkı temelinde toplumsal cinsiyet ilişkilerinde kendini göstermektedir. Bu durum, kentin kamusal mekânlarını çeşitli amaçlarla deneyimleyen kadınların toplumsal cinsiyet temelinde kent haklarını kullanım durumlarını ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmada, Bursa kentinde yaşayan kadınların deneyimlerinin ve kent haklarının toplumsal cinsiyet temelinde incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölümde kuramsal bir çerçeve çizilmeye çalışılmış, üçüncü bölümde ise literatürden elde edilen veriler ışığında araştırma bulguları

incelenmiştir. Birinci bölümde toplumsal cinsiyet ve feminizm kavramlarının tarihsel gelişimine, teorilerine, coğrafyaya ve birbiriyle olan bağlantılarına değinilmiş, ikinci bölümde kent olgusu ve kent hakkı kavramlarına, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik gerçekleştirilen kentsel planlamalara kuramsal bir çerçevede değinilmiş ve üçüncü bölümde araştırma metodolojisine, bulgulara ve yorumlara değinilmiştir. Bu çalışma, Bursa ilinde yapılmış olup, Yıldırım, Osmangazi ve Nilüfer ilçelerini kapsamaktadır. Literatürde Bursa kentinde ve mekânlarında toplumsal cinsiyet temelinde kent hakkına yönelik gerçekleştirilen benzer bir çalışmanın bulunmaması ve Bursa'nın kadın dostu kent uygulamalarının yapılmaya başlandığı bir kent olması, bu çalışmanın bulgularını ortaya koyma açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışma, toplumsal cinsiyet bağlamında Bursa kentinde yaşayan kadınların kent haklarını ve kent deneyimlerini görünür kılmaya çalışmaktadır. Kadınların mekânsal deneyimleri, toplumsal cinsiyet ve feminist bir mekân okuması yapılarak incelenmiştir. Çalışmanın kent sosyolojisi, toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları literatürüne önemli katkıları olacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM
TOPLUMSAL CİNSİYET VE FEMİNİZM

1.1. CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI

İngilizcede “gender”, “sex” ve “sexuality” olarak ifade edilen kavram, Türkçeye “cins”, “cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyet” olarak çevrilmektedir (Avery, vd., 2021, s. 404-886). Oxford İngilizce Sözlükte (2015, s. 632) ise “gender” kavramı “*erkek veya kadın olma gerçeği, özellikle biyolojideki farklılıklardan ziyade sosyal ve kültürel farklılıklar*” olarak ifade edilmiştir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları, çeşitli özellikleri itibarıyla birbirinden ayrılmaktadır. Bu ayrımları daha net görebilmek adına, farklı kurumların ve düşünürlerin kavramlar hakkındaki görüşlerine bakmak gerekir. Türk Dil Kurumu sözlüklerinde (2019) cinsiyet kavramı, “*bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiği ayırt ettiren yaradılış özelliği*” olarak tanımlanır. Dolayısıyla cinsiyet, bireyin kadın ya da erkek olduğunu gösteren genetik, fizyolojik ve biyolojik özelliklerinin tümünü ifade eder (WHO, 1998). Bu özellikler bireyin doğuştan sahip olduğu organlar ve hormonlar gibi çeşitli faktörlere dayanır.

Cinsiyetin biyolojik yönünü esas öncül olarak belirleyen kuramların üç aşamalı varsayımları bulunmaktadır (Chanter, 2019): İlk olarak, cinsiyeti birbirinden bağımsız iki ayrı kategoriye ayırırlar, ardından cinsiyetlerin her birine heteronormatif özellikler atfederler ve son olarak üreme yeteneğini ahlaki bir duruma taşıyarak cinsel aktivitenin bir amacı olarak yorumlarlar. Dolayısıyla kadın ve erkek arasında gerçekleşen bir ilişkinin üreme amaçlı olduğunu düşünürler. Bu doğrultuda, cinsiyet farklılığında biyoloji ön plana çıksa da anne karnındayken kadınlarla erkeklerin benzer gelişim süreçlerinin olduğu ve körelmiş olan aynı cinsel organlara sahip oldukları bilinir (Oakley, 1985). Böylece Oakley (1985), cinsiyetler arasındaki eşitliğin henüz anne karnındayken gerçekleştiğini ifade etmiştir. Bu cinsel özellikler toplumda belirli beklentilerin ve kültürel ideolojilerin oluşmasına yol açar (Chanter, 2019). Bir toplumda, cinsiyetler arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin sadece biyolojik zeminde açıklanamayacağı, kültürel olarak birçok faktörün olduğu düşüncesi 1970’li yıllarda ortaya konmuş ve bu durum, cinsiyetin daha geniş bir perspektifte araştırma konusu haline gelmesini sağlamıştır (Marshall, 2005).

Toplum kavramı, “*ortak bir kültürü paylaşan, belli bir toprak parçasında yerleşik ve kendilerini birleşik ve özgün bir varlık olarak gören insanlardan oluşan bir grup*” olarak ifade edilir (Marshall, 2005, s. 732). TDK (2019) ise toplum kavramını “*aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşayan ve temel çıkarlarını sağlamak için iş birliği*

yapan insanların tümü” olarak tanımlar. 18. yüzyılda Avrupa’da kamusal alanın ve devletin yükselişiyle birlikte kullanılmaya başlanan toplum kavramı, belirli devlet otoritesinde bağlı olan daha geniş etkinlikleri belirtmek için de kullanılır (Holmwood, 2020). Toplum kavramından yola çıkarak toplumsal cinsiyet kavramı, belirli bir toplum yapısı içinde kadınlara ve erkeklere sahip oldukları kültür öğeleri temelinde yüklenen anlam ve beklentileri içerir (Dökmen, 2015). Bu doğrultuda, Giddens’a (2012) göre cinsiyet, kadınların ve erkeklerin biyolojik yönünü temsil ederken, toplumsal cinsiyet toplumun ve kültürün cinsiyete yüklediği anlamları ve beklentileri temsil etmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyetin sadece biyolojik özelliklerine göre tanımlanmasını engeller, cinsler arasındaki ilişkilerin toplumsal anlamlarına odaklanır (Sancar, 2009).

Toplumsal cinsiyet kavramı, 1960’lı yıllarda psikoloji ve sosyoloji disiplinleri sayesinde biçimlendirilmeye başlamıştır (Chanter, 2019). Bu tarihlerden önce 1935 yılında ilk olarak antropolog Mead cinsiyetin kültürel farklılıklarına vurgu yapmıştır. *Sex and Temperament in Three Primitive Societies* isimli kitabında Papua Yeni Gine’de ikamet eden Arapesh, Mundugumor ve Tchambuli etnik grupları üzerine çalışmalar yapan Mead (1977), doğal olarak gerçekleşen iş bölümünde kadınların ve erkeklerin cinsiyet rolleri arasında büyük bir fark olmadığına değinmiş ve bu durumu toplumun kültürüyle ilişkilendirmiştir. Öyle ki, Arapesh halkındaki kadınlar ve erkekler, çocuklara davranış biçimlerinde daha naif bir tutum içindeyken, Mundugumor halkının daha sahiplenici ve saldırgan bir tutuma sahip ve Tchambuli halkındaki kadınların daha baskın ve erkeklerin ise itaatkâr olduğunu fark etmiştir (Mead, 1977). Bu durum, her ne kadar bulundukları coğrafi koşullara dayandırılmış olsa da sahip oldukları gelenek ve görenekler de toplumların farklı kültürler oluşturmalarını sağlamıştır. Ayrıca Mead (1977), bu farklılıkların batı kültürlerinde olmadığını vurgulamış ve böylece cinsiyetin kültürel olarak farklılık gösterdiğini savunmuştur. Ona göre, kadınlara ve erkeklere atanan roller toplumsal olarak; iş bölümünde, giyim kuşamda, tavırlarda, toplumsal ve dinsel işleyişlerde farklılaşır ve cinsiyetlerin bunlara uymaları zorlanır (Mead, 1977). Dolayısıyla toplumsallaşma ya da kültürlenmeyle oluşan toplumsal cinsiyet, istikrarlı olarak yeniden şekillenen ve öğrenilen bir kavrama dönüşür (Chanter, 2019). Bu kapsamda toplumsal cinsiyetin zamana bağlı olarak, kültürler arası değişikliğe uğradığı düşünülebilir. Genel anlamda, toplumsal cinsiyet; toplulukların, kurumların ve tarihsel süreçlerin bir bütünü olarak ifade edilebilir (Connell, 1998). Chanter (2019) ise toplumsal

cinsiyeti, kültürel yapılarla harmanlanan ve tarihsel olarak inşa edilen bir yapıda olduğunu öne sürmüştür. Bu durum, biyolojik özelliklerin, kültürün, beklenti ve eylemlerin toplumsal cinsiyet kavramı üzerinde etkili olduğu sonucunu ortaya çıkarır. Bu kapsamda cinsiyet, insan bedenindeki değişmeyen anatomik farklılıklara vurgu yaparken, toplumsal cinsiyet, o bedendeki değişen kültürel anlam ve biçimlere vurgu yapmaktadır (Butler, 1986). Burada kültürel farklılıkları benimseme ve yorumlama noktasında kendini tekrar eden bir süreç vardır. Toplum tarafından cinsiyet egemen ve temel bir kavram olarak, toplumsal cinsiyet ise ikincil ve tamamlayıcı bir kavram olarak algılanır (Chanter, 2019). Fakat toplumsal cinsiyetin etkileri farkında olunmasa da teşvik edilen aktivitelere, çocuklardan sergilemeleri beklenen davranışlara, gençlerin ilgi alanlarına, yetişkinlerin yapacakları işlere ve alacakları sorumluluklara kadar her şeye nüfuz eder (Hines, 2019).

Cinsiyet kavramsal olarak kadın ile erkeğin biyolojik anlamda ayrımını ifade ederken; toplumsal cinsiyet, cinsiyetlerin toplumsal anlamdaki ayrımına vurgu yapmaktadır (Marshall, 2005). Bu nedenle toplumsal cinsiyet, sosyal zemindeki cinsiyet farklılıklarına odaklanır. Bu yönüyle sosyal deneyimler, kültürel farklılığın önemine vurgu yapmaktadır. Giddens'in (2012) yapmış olduğu tanıma göre de toplumsal cinsiyet kavramı, kadınlarla erkekler arasındaki toplumsal ve kültürel farklılıklara odaklanır. Örneğin, bazı insanlar biyolojik olarak sahip olduğu cinsiyeti yaşamak istemeyip karşı cinsin yaşam biçimini benimsemeye çalışabilirler (Giddens, 2012). Bu durum, birey üzerindeki tek önemli farkın biyolojik özellikleri olmadığını gösterir. Biyolojik cinsiyet toplumsal etkenlere göre değişebildiğinden dolayı, sosyal mekân ve zamanın birey üzerindeki etkisinin önemi ortaya çıkar. Dolayısıyla cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin kavramsal olarak ayrımının yapılması, doğuştan kadın veya erkek davranışının olmadığını gösterir (Evans, 2020). Sonuç olarak, cinsiyet biyolojik özelliklere atıfta bulunurken, toplumsal cinsiyet bireyin davranış, tutum ve toplumsal beklentisine dayanan, zamanla değişen bir olgu olarak ifade bulur.

18. yüzyıldan itibaren emek piyasasında ve bazı mesleklerin erkeklere uygun olarak görülmesinden dolayı kadın ile erkeğin fiziksel güç açısından farklı olduklarına yönelik ortak bir görüş hakimken, 20. yüzyıla gelindiğinde emek piyasasındaki değişimler her ne kadar fiziksel güç farklılıklarının etkilerini azaltmış olsa da kadını ikincil gören toplumsal cinsiyet farklılıkları inanışını devam ettirmiştir (Evans, 2020). Bu durum ise toplumsal cinsiyet kavramının basit bir tanımı olmadığını ortaya çıkarmakta, çeşitli anlamları ve akademik tartışmaları beraberinde getirmektedir.

1.1.1. Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet tartışmaları gün geçtikçe önem kazanmaktadır ve bu tartışmalarda farklı düşünürlerin görüşleri öne çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet terimini birçok düşünür farklı anlamlarda kullanmıştır. Bazı düşünürler toplumsal cinsiyetin biyolojik olarak belirlendiğini savunurken, bazıları toplumsal cinsiyetin toplumsal olarak yani normlar ve kültürel beklentiler tarafından belirlendiğini savunur.

Toplumsal cinsiyetin biyolojik özelliklere göre belirlendiğini savunan Pinker'e (2003) göre, kadınlar ve erkekler arasındaki cinsiyet rol farklılıkları hayatın her yönünü etkilemektedir. Örneğin Pinker (2003), genellikle erkeklerin kadınlara göre daha güçlü fiziksel özelliklere sahip olduklarını ve bu nedenle bazı işlerde kadınlardan daha başarılı olduklarını ifade etmektedir. Ayrıca kadınlar, doğurganlık yetenekleri sayesinde anne olma rolünü yaygın olarak üstlenmektedirler (Pinker, 2003). Bu görüşü savunan Bem'e (1983) göre ise cinsiyetlerin geleneksel olarak tanımlanan kalıplaşmış kadınsı ve erkeksi rolleri benimsemeleri gerekmektedir. Çünkü cinsiyet şemaları, cinsiyetle birlikte düzenlenen ve davranışlara yön veren bilişsel yapılardır, sosyalleşmeyle öğrenilerek aile, akran ve medya tarafından pekiştirilir (Bem, 1983). Bem bir başka çalışmasında (1974), Amerika'da eşit sayıda kadın ve erkek örnekleme sahip 100 üniversite öğrencisi üzerine yapmış olduğu kişilik testinde, eril ve dişil özelliklerinin ortaya çıktığı bir havuz elde etmiştir. Katılımcılar tarafından agresif, hırslı, rekabetçi, kendine güvenen ve bağımsız gibi nitelendirmeler erkekleri tanımlamak için; nazik, neşeli, utangaç, sadık ve sempatik gibi nitelendirmeler ise kadınları tanımlamak için tercih edilmiştir (Bem, 1974). Dolayısıyla Bem'in bu çalışmasında duygu tanımlamalarındaki biyolojik farklılık toplumsal cinsiyete dayandırılmıştır.

Judith Butler *Performative Acts and Gender Constituion* makalesinde (1988) cinsiyetin sabit bir kavram olmadığını, toplumsal normlar ve beklentiler tarafından şekillendiğini savunmaktadır. Toplumsal cinsiyete performatif pratiklerle yaklaşan Butler (2020), toplumsal cinsiyetin iç özünün bedensel eylemler üzerinden üretildiğini ifade etmektedir. Butler, *Cinsiyet Belası* kitabında (2020) toplumsal cinsiyetin performatifliğine iki temelde yaklaşmaktadır: Birincisi, toplumsal cinsiyet, kendisi dışında konumlandırılan şeyi üretir; ikincisi, beden bağlamında doğallaştırılma sürecinde etkilerini gösteren performatiflik, kültürel kodlar aracılığıyla zamansal bir süreç olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla cinsiyetin doğal süreçlerle ortaya çıkan kültürel aktarımlara dayandığı görülmektedir. Ona göre (1988) toplumsal cinsiyet performansı, bireylerin

kimliklerini sürekli olarak yeniden yapılandıran ve cinsiyetlerin kendilerini ifade etmeleri için kullandıkları ritüeller ve davranışlardır. Kimliklerin bir sonuç olarak yeniden üretilmesi, onun ne tümüyle doğallığa bağlı olduğunu ne de yapay ve keyfi olarak kurulduğu anlamına gelir (Butler, 2020). Dolayısıyla burada kimliğin doğal ve yapay unsurlarının ilişkiselliğinin dışavurumlar aracılığıyla performatifliğe dayandığı görülmektedir. Bu yönüyle toplumsal cinsiyet performansı, biyolojik cinsiyete veya öze bağlanmadan, üstü kapalı olarak diğer insanların eylemlerine atıfta bulunur (Reeser, 2010). Örneğin, futbol oynayan bir erkeğin eyleminin altında yatan unsur cinsiyeti değil, bireyin kültürü, iradesi ve yaşam öyküsünün tümünü kapsayan tutarlılığa dayanmayan geniş bir ilişkiselliği ifade eder (A.g.e.). Butler ise bu durumu toplumsal cinsiyetin cinsiyetten kaynaklanmadığı şeklinde savunarak, erkeğin cinsiyetinin altında içsel bir özü olmadığını, cinsel boşluğu veya boşluk tehdidi karşısında var olduğunu göstermek için cinsiyetleştirilmiş eylemleri devam ettirmesi olarak açıklar (Butler, 2020; Reeser, 2010). Bu doğrultuda cinsiyetler kendi doğaları dışında var olan toplumsal normları iradeye ve topluma bağlı olarak yansıtmaktadırlar. Brickell *Masculinities, Performativity, and Subversion* makalesinde (2005), Butler'ın performatif kavramının biyolojik boyutunu tamamen yok saymasını eleştirmekte ve performativitenin cinsiyetin toplumsal olarak inşa edilmesinde tek etmen olmadığını biyolojik, sosyal ve kültürel faktörlerin cinsiyet üzerinde etkili olduğunu savunmaktadır.

Toplum tarafından cinsiyetler üzerindeki beklentiler, kalıp yargılar yoluyla toplumsal inanç meselesine dönüşerek sosyal davranış üzerinde hakimiyet oluştururlar. Chanter'e göre (2019) toplumsal cinsiyet, toplumsal değerler tarafından oluşuyorsa, yeni bir toplumsal normun çıkması durumunda cinsiyet kavramı tanımını değiştirecektir. Bu durum ise kavramın sürekli yenilenmesi ve şekil değiştirmesi anlamına gelmektedir. Deaux ve Major'a (1987) göre, toplumun cinsiyetle ilgili beklentiler ve kendine ait sistemleri gibi sosyal ve kültürel faktörlerin yanı sıra; kişilik özellikleri, bireysel farklılıklar ve toplumsal yapılar da cinsiyetle ilgili davranışları etkilemektedir. Kültürel anlam ve uygulamalarla yüklü olan toplumsal cinsiyet, kadınların ve erkeklerin farklı roller ve kavramlar geliştirmelerini sağlamaktadır (Eckes ve Trautner, 2000). Cinsiyetle ilgili bu tür inançlar ve beklentiler insanların düşünceleri, duyguları ve eylemleri üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Ayrıca, ırk, etnik köken, cinsel yönelim ve sosyal sınıf gibi sosyal kategoriler cinsiyeti şekillendirerek onun çok boyutluluğuna hizmet eder (Eckes ve Trautner, 2000).

Dökmen'e (2015) göre kadınlar genellikle kadınsı, erkekler ise erkeksi rolleriyle toplumun onlardan bekledikleri rollere göre sosyalleşmiş olsa da toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten ayrı düşünülemez ve cinsiyeti kapsayan bir yapıda bulunur. Beauvoir ise (2019b) toplum içinde insan dışısının biçimini belirleyen hiçbir biyolojik, ruhsal, kültürel ve ekonomik bir yazgı olmadığını ve bireyin ancak diğerlerinin vasıtasıyla "başka" olduğunu ifade eder. Bu durum ise cinsiyetlerin dışarıdan müdahale yoluyla değiştirilmesiyle mümkündür. Bir birey biyolojik olarak kadın bedeninde görünse de kendisini erkek olarak hissedebilir ve bu bağlamda karşı cinsin hal ve hareketlerine bürünerek doğuştan sahip olduğu cinsiyetini değiştirebilir (Connell, 1998). Böylece atanmış cinsiyetinden uzaklaşan birey, toplumsal olarak cinsiyetini tanımlamaya başlar. Doğumdan sonra hem oğlan hem de kızların bedenleri ilk olarak özneliğin yansımasını ifade eden araçlardır (Beauvoir, 2019b). Dolayısıyla biyolojik olgular, ontolojik, sosyal ve psikolojik faktörlerin ilişkiselliğine dayanır (Sevim, 2005). Bu kapsamda, cinsiyetin değiştirilebilir bir yapıda olması roller üzerindeki hakimiyet mekanizmasını etkiler.

Delphy'e (1993) göre cinsiyet, cinsellik ve üreme arasında bir bağlantı vardır ve toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyetten önce gelir. Çünkü cinsiyet göstergesel bir unsur olmaktan öteye gidememiştir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kendi içinde birçok anlamı barındıran komplike bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte 3 kademe biçimi meydana gelmiştir (Delphy, 1993): İlk olarak toplumdan topluma göre değişen cinsiyetler üzerindeki tüm farklılıklar, tek bir kavram altında toplandı, ikinci olarak cinsiyet kelimesi yerine cinsiyetler kelimesi kullanımı ön plana çıktı ve üçüncü olarak ise hiyerarşinin kavram üzerindeki tahakkümü azaltıldı. Bu doğrultuda, toplumsal cinsiyet kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte anlam karışıklıkları azaltılmaya çalışılmıştır.

Feminist kuramcılar toplumsal cinsiyeti, cinsiyetin kültürel yorumu olarak tanımlamaktadır (Butler, 2020). Kültürel yapıların, bireysel pratikler ve eylemler yoluyla nasıl yeniden üretildiğini ve kişisel durum analizlerinin geniş bir kültürel bağlama oturtularak nasıl açıklığa kavuşturulduğunu anlamaya çalışırlar (Butler, 1988). Bu doğrultuda feministler, kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkları toplumsal ve kültürel düzlemde açıklamaya çalışmışlardır (Dökmen, 2015). Feminin özelliklerin kadınlarla, maskülen özelliklerin ise erkeklerle özdeşleştirildiği geleneksel bakış açısının aksine, feministler toplumsal cinsiyetin cinsiyetten tamamen ayrı olduğu ve dişiliğin öğrenilen, inşa edilen bir kavram olduğunu öne sürerler (Chanter, 2019). Bu durum, biyolojik

nedenlerle değil, toplum tarafından cinsiyetlerin nasıl algılandığı ile ilişkilidir (WHO, 1998). Toplumun algılama biçimine göre şekillenen toplumsal cinsiyet, feminist düşünürler tarafından eşitlik çerçevesinde anlam kazanmaktadır.

1.1.1.1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Birçok toplumda, cinsiyete bağlı davranış kalıpları sosyal olarak onaylanmıştır (Bussey ve Bandura, 2004). Dolayısıyla sosyal tepkiler, toplumsal cinsiyet kavramını oluşturmak için önemli kaynaklardır. Toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıldığında, eski zamanlardan beri kadınlar erkeklerin arka planında yer almışlardır. Örneğin, Antik Çağlardan beri, kadın cinsel organının erkek cinsel organının dışarı çıkamamış bir formu olarak görülmesi, Havva'nın Adem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı ve kadınlar için "saçı uzun aklı kısa" gibi laflarının kültürler arasındaki yaygınlığı, kadınların ikincilliğine vurgu yapmaktadır (Gürkan, 2022). Cinsiyetler arasındaki basmakalıp inanışlar, kadınların erkeklere göre toplumsal hayatta daha az temsilini ortaya çıkarmaktır (Eagly ve Steffen, 1984). Bu yönüyle toplumun kalıplaşmış yargıları bireyler üzerindeki hakimiyetini vurgular (Dökmen, 2015). Kalıplaşmış yargılar, kadınları duyarlı, bakım verici olarak algılanmalarını ve bu doğrultuda ev hanımı, öğretmen vb. mesleklerle ilişkilendirilmelerini; erkeklerin ise bağımsız ve kuvvetli olarak algılanarak mühendis, doktor gibi mesleklerle ilişkilendirilmelerine yol açar (A.g.e.). Bu durum ise toplumsal cinsiyet farklılıklarını ifade eder. Toplumsal cinsiyetin üstü kapalı olarak ırk ve sınıf ayrımı yaparak kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliğe de odaklandığı görülür. Örneğin, son yıllarda beyaz, orta sınıf ve heteroseksüel bakış açısıyla ele alınan toplumsal cinsiyet, tarihsel ve bütüncül anlamda sorgulamalara gider (Chanter, 2019). Dolayısıyla ırk ve toplum cinsiyet kavramları da birbirlerinden ayrı düşünülemez, birbirlerini etkileyen ve anlamlandıran kavramlardır (A.g.e.). Örneğin, son yıllarda kadın özgürleşme hareketlerinde yer alan siyah kadınların kimlikleri üzerindeki "kadınlığın" etkisi, ırk kavramının etkisinden daha azdır (Giddens, 2012). Bu doğrultuda cinsiyetlerinden dolayı karşılaştıkları ayrımcılıklar, ırksal farklılıklarının geri planında kalmaktadır. Toplumsal cinsiyet perspektifinde ırk, bireylerin fiziksel özelliklerine dayalı olarak belirli bir gruba ait oldukları düşüncesi olsa da sadece bireylerin fiziksel özellikleri değil, aynı zamanda kültür veya toplumda sahip oldukları roller ve kimlikleriyle de ilgilidir (Chanter, 2019). Bu bağlamda Chanter (2019) ırk, toplumsal cinsiyet, etnisite ve

sınıf kavramlarını kullanarak, azınlık grupların deneyimlerini farklılaştırmadan onlardan çıkan sonuçların diğer gruplar üzerinde de kullanılabileceğini savunmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği problemi birçok ülkede süregelen bir sorundur. Cinsel davranış kurallarının yaşa, cinsiyete ve bireylerin durumuna göre değişiklik göstermesi ve sorumlulukların bütün bireyler tarafından aynı olmaması pek çok toplumun ortak bir özelliğidir (Foucault, 2007). İnsanların toplumsal cinsiyet ile ilgili bakış açılarını geliştirmek için çocukluktan itibaren maruz kaldıkları ve etkileşime girdikleri insan ve sosyal sistem çeşitliliğinin geniş tutulması gerekmektedir (Bussey ve Bandura, 2004). Böylece sınırlı bakış açılarından arınılarak eşitlik temelli bir gelişim sağlanabilir. Kadınların ve erkeklerin farklı ihtiyaçları ve sorumlulukları bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların ve erkeklerin eğitim, sağlık, iş ve siyaset gibi alanlarda eşit haklara, fırsatlara ve kaynaklara sahip olmasını gerektirir. Bu doğrultuda toplumsal cinsiyet eşitliği, bir ülkenin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) ve İnsani Gelişme Endeksi ile karşılıklı ilişki içindedir (Giolla ve Kajonius, 2018). Bu nedenle sağlık, eğitim, istihdam, siyaset ve ekonomi gibi çeşitli alanlarda eşitliği sağlayacak yönde çalışmalar yapılması gerekmektedir. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı'na göre (2008), bir ülkenin sosyal ve ekonomik olarak gelişmişliğinin halkın cinsiyet rollerindeki eşitliği ile doğrudan ilişkisi vardır:

“Günümüzde insan haklarının vazgeçilmez bir hak olarak algılandığı ülkelerde, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmaları, artık insan haklarının bir gereği olarak değerlendirilmekte, kadınların siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik hayata katılımını sağlayacak tüm haklardan erkeklerle eşit şekilde yararlanmaları gerektiği kabul edilmektedir” (CEEP, 2008, s. 9).

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların toplumdaki rolünü güçlendirmek için Türk Medeni, Ceza ve İş Kanunu’nda pek çok düzenleme yapılmış ve bu yönde devlet politikaları yaygınlaştırılmıştır (CEEP, 2008). Modern toplumlarda zaman içinde kadınların yasal haklarının yaygınlaşmaya başlaması, kadınları cinsiyetlerinin kısıtlayıcı anlamlarından kurtarmıştır (Frug, 1992). Dorius ve Firebaugh (2010) toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dünya genelindeki son on yıldaki eğilimlerini incelediği *Trends in Global Gender Inequality* makalesinde, cinsiyet eşitsizliğinin neredeyse tüm önemli alanlarda azaldığını ve bu azalmanın özellikle kültürel ve dini geleneklerde meydana geldiğini ortaya koymuşlardır. Ayrıca nüfus sayısının hızlı arttığı ülkelerde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin daha fazla olduğunu ortaya koyarak, nüfus popülasyonundaki artışın toplumsal cinsiyet eşitliğini yavaşlattığını belirtmişlerdir (Dorius ve Firebaugh, 2010).

Giolla ve Kajonius'un (2018) toplumsal cinsiyet eşitliğinin olduğu 22 ülke üzerinde yaptıkları çalışmada, kadınlar ve erkekler arasındaki kişilik farklılıklarının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Kadınların, endişe, merak, sosyal, vicdanlılık ve uyumluluk kişilik özelliklerinde erkeklerden daha yüksek puan aldıkları ve bu farklılıkların da cinsiyet eşitliğinin fazla olduğu ülkelerde daha çok ortaya çıktığı görülmüştür (Giolla ve Kajonius, 2018). Bu durum, ülkelerdeki toplumsal cinsiyet eşitliğinin bireylerin kişilik özelliklerini eşitlemediği aksine daha da farklılaştırdığını göstermektedir. Aynı zamanda bulguların sonucunda, toplumsal cinsiyet eşitliği arttıkça kadınların ve erkeklerin geleneksel cinsiyet rollerine yönelerek bu rolleri devam ettirdikleri görülmektedir (Giolla ve Kajonius, 2018). 26 ülke üzerinde kişilik özelliklerindeki cinsiyet farklılıklarına odaklanan benzer bir çalışmaya göre (Costa, Terracciano ve McCrae, 2001), cinsiyet farklılıkları geleneksel kültüre sahip ülkelerin aksine, geleneksel rollerin az görüldüğü Avrupa ve Amerika kültüründe daha belirgin olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda kültür, kavramsal olarak bireylerin öğrenilen özelliklerine dayandığı için sonradan kazanılan cinsiyet farklılıklarını içinde barındırmaktadır (Seyrek, 2018). Kadınlar ve erkekler arasındaki kimi farklılıklar evrensel olarak var olsa da bu farklılıklar arasında ciddi bir çeşitlilik bulunmaktadır (Walby, 2021). Dolayısıyla cinsiyet rollerindeki farklılıkların geleneksel kültüre ait olduğuna dair bir genel yargının yapılamadığı ve cinsiyet farklılıklarının her kültürde görülebilmesinin mümkün olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda bazı alanlarda sosyal ve kültürel gelişmeler olsa da eşitsizlik toplumlarda devam ettiği için cinsiyetler arasındaki farklılıkların tanımlanması önemlidir (WHO, 1998).

Ataerkilliğin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir açıklaması ve sonucu olduğu, feminist kuramcılar arasında oldukça yaygın bir görüştür (Giddens, 2012). Birçok Batılı feministe göre, kadınların sınırlandırılmasının kökeni patriyarkal medeniyetin kültür yapısına dayanmaktadır (Ghandy, 2021). Bu yönüyle patriyarka veya ataerki, geçmiş yıllardan beri toplumsal cinsiyeti şekillendiren bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır.

1.1.2. Patriyarka (Ataerki) Kuramında Cinsiyet

İngilizcede “patriarchy” olarak ifade edilen kavram, Türkçede patriyarka, ataerkillik veya ataerki olarak karşılığını bulmaktadır (Marshall, 2005; Turner, 2020). İngilizce patriarchy kelimesi Oxford İngilizce Sözlükte (2015, s. 1093) “*erkekler tarafından kontrol edilen veya yönetilen bir sistem, toplum*” olarak tanımlanırken

Redhouse Sözlükte (2021, s. 706), “*bir ailenin ilk atası, yaşlı ve hürmete laik olan adam*” olarak Türkçeye çevrilmiştir. Marshall’ın (2005) Sosyoloji Sözlüğüne göre, ataerki genel olarak erkek tahakkümünü ifade ederken, Turner’in (2020) Sosyoloji Sözlüğünde ise toplumun örgütlenmesi ve toplumsal grup üzerindeki eril iktidar olarak tanımlanır. Patriyarkanın birçok sosyal bilimci tarafından çeşitli tanımlamaları bulunmaktadır. Örneğin, Sosyolog Weber tarafından patriyarka, babanın aile içinde diğer hane bireylerine hükmettiği ve hanedeki ekonomik üretimi kontrol ettiği örgütlenme biçimi olarak kullanılmıştır (Barrett, 1980). Mitchell’e (2006) göre patriyarka, üretimin bir parçası olmasına rağmen tek başına bir üretim modeli değildir, ekonomiyi belirlemez ama her ekonominin gerekliliğine sahiptir. Millett’e (1987) göre, ataerkillik bir kuram olarak bütün ekonomik, siyasal, dinsel ve siyasal oluşumları etkileyen güçte olmasına rağmen tarih ve coğrafya yapısına göre büyük değişkenlikler göstermektedir. Örneğin, demokratik bir toplumda kadınlar yönetime ya hiç katılmamışlar ya da küçük bir oranda katılım göstererek yönetimde yer almışlardır (Millett, 1987). Walby (2021) ise patriyarka kavramını, erkeklerin kadınları sömürdüğü ve üzerlerinde egemenlik kurduğu bir toplumsal yapı sistemi olarak yorumlar. Bu toplumsal yapı içindeki patriyarkal kurallar ve normlar, kadını sınırlandırmaya ve kadın emeğinin değerini azaltmaya katkı sağlamaktadır (Ghandy, 2021).

Walby’e (2021) göre, soyut bir düzlemde patriyarka birbirinden özerk olan altı yapının bir araya gelmesinden oluşur: erkek şiddeti, üretim tarzı, ücretli emek, devlet, cinsellik ve kültürel yapılardaki patriyarkal ilişkiler. Bu yapılar, birbirleri üzerinde güçlendirici ve nedensel bir etkiye sahiptir (Walby, 2021):

- Erkek şiddeti, erkeklerin çoğunlukla kadınlara gösterdikleri davranışlardır,
- Üretim tarzı, kadınların ev içi emeğine eşleri veya birlikte yaşadıkları erkekler tarafından el konulmasıdır,
- Ücretli emek, patriyarkal yapıların çalışma hayatında kadınları iyi işlerden dışlayarak kötü ve kalifiyeli olmayan işlere mahkûm bırakmasıdır,
- Devlet, eylemlerde, politikalarda ve tasarımlarda patriyarkal çıkarlara eğilim göstermesidir,
- Cinsellik, heteroseksüellik ve cinsel yargıların zorunlu kılınmasıdır,
- Kültürel yapı, kadınların eğitim, din ve medyadaki patriyarkal bakışlarının temsiline vurgu yaparak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortaya çıkarmasıdır.

Aile içindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden dolayı ortaya çıkan şiddet, kadının bedensel sınırlarını katılaştırır, kendini ifade etmesinin koşullarını ortadan kaldırır ve içkinliğe indirgenmiş hassas bir özne üretir (Direk, 2021). Patriyarkal sistemler bir yönüyle cinsiyetçilik yaparak bazı alanlarda kadınların deneyimlerini kısıtlarken, diğer alanlarda özgürlüklerine izin vermektedir (Hooks, 1984). Kısıtlamaların olmadığı mekânları deneyimleyen kadınlar ise birçok kadının ayrımcılığa uğradığı alanları görmezden gelmelerine ve hiçbir kadının sömürülmediğini düşünmelerine yol açmaktadır (A.g.e.). Patriyarkal sistem, iktidar, güç, hiyerarşi, rekabet ve baskıyla özdeş bir yapıdadır (Sevim, 2005). Bu yönüyle Mitchell'e (2006) göre patriyarka, evrensel bir kuram değil evrensellik, patriyarkayı ayakta tutan ideolojinin bir parçasından ibarettir. Bu kapsamda patriyarkal sistem, kadının başlıca rolünü ailede çocuk üretmeye indirgeyen ve kadını ikincil pozisyona koyan bir yapıya sahiptir (Ghandy, 2021).

Ataerkillik, kadınların biyolojik özelliklerinin doğal bir yansıması ve erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliği olarak gösterilmektedir (Meulenbelt, 1987). Bu yönüyle patriyarkanın kültürel yapısı, toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumuna katkı sağlamaktadır (Ghandy, 2021). Dünyanın birçok ülkesinde hâkim olan ataerkil yapılanmalar, cinsiyet rollerinin belirlenmesinde ve gelişmesinde önemli bir etkiye sahiptir.

1.1.3. Sosyal Rol Teorisi

Sosyal rol teorisi, toplum tarafından belirli beklentilere dayanan kalıplaştırılmış bir yaklaşım türüdür (Connell 1998). Bu yönüyle sosyal rol teorisi, kişilik üzerindeki cinsiyet ve doğuştan gelen psikolojik farklılıklardan ziyade, kadınlara ve erkeklere atfedilen cinsiyet rollerine dayanır (Lippa, 2010). Dolayısıyla rol teorisi, toplumsal cinsiyet ilişkilerine ve insan davranışlarına farklı boyutlarda entegre edilebilir. Bu durum her kültürün farklı rolleri benimsemelerini sağlar. İnsanların rollerinin, tutumlarının ve değerlerinin büyük ölçüde din ve töreler tarafından belirlendiği geleneksel toplumlarda, bireylere sahip oldukları cinsiyetleri üzerinden roller atfedilir (Giddens, 2012; Lippa, 2010). Bu tür geleneksel toplumlarda cinsiyet rolü kimliği, tek kutuplu ve nitel bir çerçeveden yorumlanır (Hungerford ve Sobolew-Shubin, 1987). Sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan modern toplumlarda ise cinsiyet rolleri bireyin içsel özelliklerine ve eğilimlerine atfedilmektedir (Lippa, 2010). Dolayısıyla cinsiyet rollerindeki bu tercihe dayanan eğilim, Giddens'in (2012) ifade ettiği gibi hayatın her alanının giderek ussallaştığı modern toplumlarda görülmektedir.

Sosyal rol teorisi içinde roller, çoğunlukla sosyal statülerle ilişkilendirilir ve bu sosyal statü veya konum, insanları tanımlayan birer kimliktir (Biddle, 1979). Örneğin, bireyin yaptığı iş veya bulunduğu sosyal ortam, kimliğinin oluşmasını sağlar. Sosyal konumlar aynı zamanda insanların doğuştan gelen biyolojik özellikleri ve toplumun gelenekleri tarafından oluşturulur (A.g.e.). Dolayısıyla, sosyal rol teorisi, insanların sosyal kimlik ve durumuna bağlı olarak farklı rolleri üstlendikleri ve bu rollerin ise beklentilere göre belirlendiği bir teoridir (Biddle, 1986). Bu durum, belirli sosyal pozisyonlarda bulunan insanların davranış pratiklerine yansır. Örneğin, bir öğretmenin rolü, öğrencilere bilgi aktarmak iken doktorun rolü hastaların sağlık sorunlarını teşhis etmek gibi beklentileri içerebilir (Biddle, 1986).

Sosyal rol teorisi, insanları rasyonel ve duyarlı varlıklar olarak inceler ve sosyal varlıklarının güvenliğine önem verir (Biddle, 1979). Toplum tarafından kadınlara ve erkeklere çeşitli roller atfedilmiştir. Örneğin, kadınlar alçakgönüllü, güler yüzlü, bakımlı, estetik olmalı ve ev aletlerini etkin olarak kullanabilmelidir (Bartky, 1990). Dolayısıyla ideal feminen kadının bedeni toplumsal rejimlerle üretilir ve çoğu zaman güzel görünmek, sağlıklarından daha önemli bir duruma dönüşür. Erkeklerin ise cesaretli, güçlü, maceraperest, yönetici ve iktidar olmaları beklenir (Chanter, 2019). Bu doğrultuda toplumsal alanda kadınların ve erkeklerin görünüşleri, kıyafet tercihlerini de belirlemektedir. Kadınların feminen kıyafetleri giymeleri, davranışları ve ifade biçimlerinin kadınsı olması beklenir ve kadınlar kendilerine tanımlanan bu kimlik ile görünüşlerine dikkat ederler (Bartky, 1990). Kendi bedenlerini feminen görünüşlere dönüştürmeye çalışmak, kadınların toplumun onlardan istediği rollere uyum göstermelerini sağlar.

Davranışlardan doğan roller, bireylerin toplumsal hayata katılma imkânlarını ve tarzlarını belirlemektedir (Evrin, 1972). Bireylerin sosyal davranışları ise büyük ölçüde cinsiyet rollerinin oluşumuna katkı sağlayan aile kurumu içerisinde gerçekleşir. Aile içinde çocuklar, anne ve babalarını rol model alarak, kendi cinsiyetlerine uygun davranışları pekiştirirken, taklit yoluyla da içinde bulundukları rolleri öğrenmeye başlarlar (Vatandaş, 2011). Çocuklukta, cinsiyetlerden beklenen roller, ebeveynler ve diğer sosyalleşme araçlarıyla bireylere aktarılır, yetişkinlikte ise cinsiyet rolleri kalıplaşmış duruma gelir (Eagly ve Wood, 2016). Çocukluktan itibaren içselleştirilerek öğrenilen davranışlar, cinsiyet rollerinin temelini oluşturur. Bu doğrultuda kadınlar ile erkeklerin sosyal rollerinin dağılımı, fiziksel farklılıklar ve çevrenin etkileşimiyle oluşur

(Eagly ve Wood, 2016). Dolayısıyla insan biyolojisi ve çevrenin birlikteliği bir iş bölümü yaratarak rolleri oluşturur. Connell'e (1998) göre, toplumsal cinsiyete dayalı bir toplum analizi yapmak için bu tür bir biyolojik cinsiyet rolü teorisinden vazgeçilmesi gerekmektedir. Çünkü cinsiyet rolü iradecilik ile toplumsal çıkarı teorik hale getirmede başarısız, biyolojik ikiliğe bağlı olduğu için toplumsal yapının kavranmasında problemli, standart örneklerle bağımlı ve toplumsal cinsiyetin tarihselliğini teorik hale getirme noktasında eksiktir (Connell, 1998). Bu açıdan sosyal rol teorisinden hareketle, toplumsal cinsiyet rollerinin toplum içindeki görünürlüklerini geniş bir perspektifte analiz etmek önemlidir.

1.1.3.1. Toplumsal Cinsiyet Roller

Kadın ve erkek bireyler arasındaki biyolojik farklılıkları göz önünde bulunduran cinsiyet çalışmaları, toplumda ve kültürel yapıda bireyin cinsel yöneliminin karmaşıklığına dayanan toplumsal cinsiyet rollerinin çok çeşitliliğine vurgu yapar (Turner, 2020). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin cinsel tercihlerini belirleme noktasında farklılıklara sahiptir. Örneğin, biyolojik cinsiyeti kadın olan bir bireyin, toplumsal cinsiyet rolünün kadınsı olması gerektiği gibi bir zorunluluğu yoktur (Dökmen, 2015). Bu durum, kadınların her zaman kadınsı, erkeklerin de erkeksi rolleri benimsemesi anlamına gelmemektedir (A.g.e.). Fakat geçmiş yıllardan beri toplumlarda cinsiyetlerden gerçekleştirmeleri beklenen birtakım roller ve sorumluluklar vardır. Bireylerin sahip oldukları cinsel kimlikleri, toplumda belirli beklentilerin oluşmasını sağlayarak kültür ideolojisini oluşturur (Chanter, 2019). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri, kültürün bir yansıması olarak görülebilir ve her bireyin kendi cinsiyetine uygun davranışları benimsemesi istenir.

Toplumsal cinsiyet rolleri, bir toplumun kadınlar ve erkekler için uygun gördüğü sosyal ve ekonomik rolleri ifade eder. Toplum tarafından bireye kazandırılan statü de roller üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Chanter, 2019). Örneğin, erkekler üretken olan roller ile tanımlanırken, kadınlar ev içi sorumluluklar, üretici işler ve aynı anda birden fazla faaliyetleri bir arada yürütmeleri üzerinden bir tanıma bağlı tutulmaktadır (A.g.e.). Toplum tarafından tanımlanan bu roller, bireyin yerine getirmesi gereken beklentileri ifade eder (Dökmen, 2015). Cinsiyet rolleri, toplumsal yapı içinde değişir ve dönüşür (Chanter, 2019). Değişen rollere bireylerin yaşam alanları içinde uyum sağlamaları beklenir.

Cinsiyet rolleri, en küçük kurum olan ailede öğrenilmeye başlar ve ömür boyu toplum tarafından dayatılan roller içselleştirilmeye devam eder (Vatandaş, 2011). Bu cinsiyet rolleri, bireylerin aile ve akran gibi yakın çevreleriyle yapmış oldukları diyaloglarla aktarılır ve böylece toplumsal cinsiyete dayalı roller yaygınlaşarak devam eder (Bussey ve Bandura, 2004). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolü kavramının gelişimi, sosyal olarak aktarılanların basitçe birleştirilmesinden ziyade, bir inşa etme üzerine kuruludur.

Cinsiyet rolleri, farklı statülere, mesleklere, sınıflara, kültürlere, akrabalık tanımlarına ve zamana göre değişiklik gösterir (Biddle, 1979). Örneğin kadın ile erkeğin yerleşik yaşama geçmeden önce göçebe olarak hayat sürerken, rollerinde eşitlik olduğu ortaya çıkmaktadır (Gürkan, 2022). Bu tür bir yapıda, her iki cinsiyetin de aileye ekonomik olarak destek sağlamak için üretim faaliyetlerinde bulunduğu görülür. Dolayısıyla göçebe bir yaşam tarzında maddi kazanç elde etme isteği ve sürekli yer değiştirme hali, cinsiyet rollerindeki keskin bir ayrılığın önüne geçer (Gürkan, 2022). Bu durum, yaklaşık on, on iki bin yıl önce tarım hayatına geçilmesiyle birlikte değişime uğrar; tarıma geçişle birlikte saban ve sulama sistemlerinin kullanılmaya başlaması, tarla işlerinin erkeklere ve evin sorumluluklarının ise kadınlara bırakılmasını sağlar (A.g.e.). Bu süreç ise insanların kendi cinsiyetlerine özgü davranışlarda ve faaliyetlerde bulunmalarının beklendiği toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumunu ifade eder. Örneğin, modern bir toplumda erkekler ailenin geçim kaynağını sağlayan ve evin reisi olan bir konumda bulunurken, kadınlar ev içindeki çocuk bakımı, temizlik ve yemek yapma işleriyle ilişkilendirilirler (Eagly, Wood ve Johannesen-Schmidt, 2004).

Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin araştırmalarda belirli sorunlar üzerine yoğunlaşmaktadır (Knight ve Brinton, 2017): toplumdaki erkeklerin önceliği, kadınlar ve erkekler arasındaki ailevi roller, ücretli emeğin cinsiyetler arasında uygun bir şekilde bölünmesi ve bireylerin haklarını kullanım durumları üzerinde durulur. Bu kapsamda, erkeklerin kariyer ve eğitim noktasında kadınlara göre daha ayrıcalıklı olmaları, aile içinde eşlerin hane gelirine eşit olarak katkı sağlamalarının anormal bir durum olarak görülmesi ve cinsiyetler arasında eşit olmayan iletişimin sağlanması, toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki sorunları ortaya koymaktadır (Knight ve Brinton, 2017). Bu durum, kadınların ve erkeklerin belirgin rol farklılıklarının görüldüğü iki önemli soruna işaret eder (Eagly ve Steffen, 1984): İlk olarak, kadınların statü ve otorite hiyerarşilerinde düşük seviyedeki pozisyonlarda yer alma ihtimalleri erkeklerden daha yüksektir, ikinci olarak

ise kadınların erkeklere kıyasla iş hayatında istihdam edilme olasılıklarının düşük olması, ev kadını olma ihtimallerini yükseltmektedir.

Toplumsal hayatta bireyler, cinsiyetleri üzerinde sahip oldukları rollere uyum sağlayamayabilir, roller ihtiyaçlarını karşılayamayabilir veya rolleri konusunda üzerlerinde bir baskı hissedebilirler (Biddle, 1979). Bu tür roller üzerindeki beklentiler, bireylerin rol çatışması yaşamalarını sağlar. Kadınlar, toplum tarafından beklenen geleneksel cinsiyet rollerine uyum sağlarken sosyal baskılarla karşı karşıya kalırlar ve bu durum ise cinsiyet rollerindeki tutarsızlığı, gerilimi ve olumsuz sonuçları ortaya çıkarır (Harrington, Overall ve Maxwell, 2022). Bu konuda Harrington ve arkadaşları (2022), toplumsal cinsiyet rollerinin benlik saygıları üzerindeki etkisini tespit etmek için üniversite öğrencilerine yaptıkları anket çalışmasında, bireylerin ortaya koydukları cinsiyet rollerinin benlikleri üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu görmüşlerdir. Araştırmanın bulgularına göre, toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı kendilerini kadınsı hisseden kadınlar yüksek benlik saygısı gösterirken, daha az kadınsı hisseden kadınların düşük benlik saygısı geliştirdikleri ortaya çıkmıştır (Harrington, Overall ve Maxwell, 2022). Bu durum ise genç kadınların özgüvenlerini ve cinsiyet kimliklerinin gelişimini etkileyebilmektedir.

Jakupcak, Lisak ve Roemer'ın (2002) erkeklerin ikili ilişkilerde sergiledikleri eylemleri üzerine yapmış oldukları alan araştırmasına göre, erkeklerin cinsiyet normları ihlal edildiğinde stres ve saldırganlık düzeyleri artmaktadır. Özellikle yüksek düzeyde eril ideolojisini ve patriyarkal cinsiyet rolünü benimseyen erkeklerde bu agresiflik hali daha net görülmektedir (Jakupcak, Lisak ve Roemer, 2002). Bu bağlamda, erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerindeki farklılıklarının ideolojileri içselleştirme ile ortaya çıktığı söylenebilir. Dolayısıyla eril ideolojisini ve rollerini içselleştiren erkekler hem toplumsal cinsiyet rollerindeki farklılıkları artırmakta hem de saldırgan davranışlarda bulunmaktadır (A.g.e.). Aynı zamanda, eril ideolojilere güçlü bir şekilde bağlı olan, erkeksi cinsiyet rollerini içselleştiren erkeklerin cinsiyet rolleri tehdit edildiğinde, iş yaşamında ve aile içinde agresif ve stresli davranışlar sergiledikleri tespit edilmiştir (Fontaine, 2019). Cinsiyet rolleri üzerindeki toplumsal baskıdan dolayı güçsüz, cesaretsiz ve yetersiz hissetmektedirler, bunun sonucu olarak ise zihinsel sağlık bozuklukları, intihar, madde kullanımı, istismar ve şiddet gibi uyumsuz başa çıkma yöntemlerine başvurabilmektedirler (A.g.e.).

Sonuç olarak her iki cinsiyetin de cinsiyet rolleri üzerinde belirli bir ön yargı ve kabullere sahip oldukları görülmektedir. Cinsiyetler üzerinde hâkim olan ön yargı ve kabullerden yola çıkarak; kadınların ve erkeklerin rolleri üzerindeki iş bölümünün incelenmesi gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerindeki iş bölümü, toplumsal yaşamdaki ikili cinsiyet pratiklerinin yansıması olarak ortaya çıkmaktadır.

1.1.3.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerine Dayalı İş bölümü

Toplumsal cinsiyet rollerine göre belirlenen iş bölümü, birçok toplumda kadınlar ve erkekler arasında belirli görevlerin paylaşılmasına dayanan bir yapıdır. Bu yapıda, genellikle erkekler kamusal alanda çalışma ve karar verme süreçlerinde aktif rol alırken, kadınlar ise ev işleri ve çocuk yetiştirme gibi geleneksel olarak kadınlara atfedilen görevleri üstlenmektedirler. Cinsiyet rolleri içindeki rol kavramı, sosyal yapıdan ziyade bireylere odaklanır, erkek rolü ve kadın rolü olarak ele alınan kavram, cinsiyet rollerinin birbirlerinin tamamlayıcısı olduklarını vurgular (Stacey ve Thorne, 1985; Connell, 1998). Bu cinsiyetler arasındaki iş bölümü, kadınların üreme faaliyetleri ile erkeklerin bedensel kuvvetinin belirli eylemleri gerçekleştirilebilmelerini kolaylaştırdığı için ortaya çıkmaktadır (Eagly, Wood ve Johannesen-Schmidt, 2004).

Kadınların ve erkeklerin rol farklılıkları üzerinde etkili olan toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, sahip oldukları eylemlerinin farklılaşmasının altında yatan etkenlere ışık tutar (Moser, 1993). Toplum, bireylerden biyolojik özelliklerine uygun olarak davranmalarını beklediği için rollere ilişkin iş bölümünün de bu bağlamda biyolojik bir temele dayandığı görülmektedir (Giddens, 2012). Toplumsal düzeyde, kadınların ve erkeklerin farklı rollere sahip olması, toplumların tutarlı bir özelliğidir ve bu da iş bölümündeki birliğin oluşmasını sağlamaktadır (Eagly, Wood ve Johannesen-Schmidt, 2004). Bu yönüyle, kadınların “dışavurumsal” ve erkeklerin “araçsal” rolleri birbirini tamamlar durumdadır (Parsons ve Bales, 1956). Kadınlar erkeklere kıyasla daha çok insan odaklıyken, erkekler ise daha çok nesne odaklıdır (Lippa, 2010). Bu doğrultuda gerçekleşen iş bölümü, toplumdaki cinsiyet temelindeki güç ilişkilerini ve toplumsal cinsiyet rollerini yansıtmaktadır (Knopp, 1992). Erkeklerin araçsal rolleri, eylemler üzerindeki iş bitiriciliği ile ilişkilendirilirken, kadınların dışavurumsal rolleri başkalarının refahını sağlamakla ilişkilendirilir (Bem, 1974). Parsons ve Bales (1956), cinsiyetlerin doğaları gereği bu tür sorumlulukları ve eylemleri gerçekleştirdiklerini kabul eder. Cinsiyetlerin doğuştan sahip olduğu bu roller, kadınların ev ve çocuk bakımından,

erkeğin ise eve ekonomik olarak katkı sağlayan bir konumda yer almasını sağlar (Parsons ve Bales, 1956). Bu roller ise kadınların çocukların birincil bakıcısı olmalarından dolayı, bebek ve çocuk bakıcılığı türündeki işlerde iş bulma imkanlarını artırırken; erkeklerin aileyi geçindirme sorumluluğu, fiziksel güç ve liderlik becerileri gerektiren işlerde çalışmalarını sağlamaktadır (Eagly ve Wood, 2016). Sonuç olarak rollere ilişkin gerçekleştirilen bu iş bölümü, toplumsallaşma ve toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumu vasıtasıyla desteklenir. Bu doğrultuda, ev ortamında gerçekleşen iş bölümlerinde ev halkı üyeleri evdeki işleri yapmalarının yanında, toplumsal cinsiyeti de “yapmaktadırlar” (Berk, 1985). Burada toplumsal cinsiyeti “yapmaktan” kastedilen ise ev içinde gerçekleşen emeğin, toplumsal cinsiyetin ortak üretimiyle ortaya konmasıdır. Dolayısıyla bu durum, ev işleriyle kadınlar ilgilenirken, erkeklerin ilgilenmemesi ve her birinin temel biyolojik doğalarını kullanmaları anlamına gelmektedir (West ve Zimmerman, 1987).

Bir toplumda toplumsal cinsiyet rolü ne kadar katı olursa, cinsiyete dayalı iş bölümü o kadar keskin ve kadınların statüsü de o kadar düşük olur (WHO, 1998). Bu durum, aile içinde “erkeğin iktidar psikolojisi” içinde hareket ederek, kadınların birincil olarak bağımlı yetiştiriciler olmalarını sağlar (Burnett, 1973). Erkek üzerindeki bu iktidar psikolojisi ve bu yöndeki eylemleri, sanayileşmenin artışı ve değişen iş bölümüne karşı savunmasız duruma gelmeye başlayacaktır (A.g.e.). Böylece toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, roller arasında benzerlik ve eşitlik yönünde belirli düzenlemelere gidecektir.

Toplumsal yapı sanayileştikçe kadınların istihdamındaki artış, doğum oranlarını düşürmüş, aile rollerindeki uyumlulukları arttırmış ve erkeklerin gücünü destekleyen mesleklerin etkisini zayıflatmıştır (Eagly, Wood ve Johannesen-Schmidt, 2004). Ayrıca kadınların eğitim düzeylerinin artması, geçmişteki yıllara göre daha fazla statü ve gelire sahip işlerde çalışmalarını sağlamıştır. Kadınların rolleri ile erkeklerin rolleri gittikçe birbirine benzediğinden dolayı eylemlerinde de benzerlikler oluşmaya başlamış ve eril mekânlarda kadınların niteliklerine göre değişiklikler yapılmaya başlanmıştır (Eagly, Wood ve Johannesen-Schmidt, 2004). Bu bağlamda ev içindeki değişimleri üreten patriyarkanın hem seviyesinde hem de biçiminde eş zamanlı olarak değişimler yaşanmıştır (Walby, 2021). Böylece ev içinde kadınlar, eşleriyle para kazanma sorumluluğunu paylaştıkça ev rollerinde toplumsal revizyonlar oluşmuştur. Dolayısıyla rollerdeki benzerliğin toplumsal cinsiyet eşitliğini ortaya çıkarması, pek çok cinsiyet farklılıklarını ortadan kaldırarak eşitliğe yakın koşulların üretilmesi anlamına

gelmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitlik yargısı, eşitliğe vurgu yapan feminizm kavramının tartışılmasını mümkün kılmaktadır.

1.2. TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA FEMİNİZM KAVRAMI

Feminizmin temel ilkeleri arasında toplumsal cinsiyet önemli bir yer tutar. Feminizm, 18. yüzyılın sonlarında Latince kadın anlamına gelen “femine” sözcüğünden türetilmiştir (Sevim, 2005). İngilizcede “feminism” olarak karşılığını bulan kavram, Oxford İngilizce Sözlükte (2015, s. 554) “*kadınların erkeklerle aynı hak ve fırsatlara sahip olması gerektiği inancı ve amacı; bu amaca ulaşmak için verilen mücadele*” olarak tanımlanmıştır. Feminizm kavramı, kadın mücadelelerinin kolektif bir hareketi olarak ortaya çıkmıştır (Fougeyrollas-Schwebel, 2015). Bu kadın mücadeleleri, kadınlarla erkekler arasındaki ilişkilerin biyolojilerinden kaynaklanmadığını savunan hak talepleri çerçevesinde oluşum göstermektedir. Bu doğrultuda feminizm, kadınların haklarını tanıyarak, hakların koruması için eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik gerçekleştirilen kitle örgütlerinden oluşan toplumsal hareketlerdir (Seyrek, 2018). 19. yüzyılda feminizm hareketine orta sınıf işçi kadınlarının da destek vermeye başlaması, siyasal ve ekonomik hakların savunulmaya başlamasına yol açmıştır (Michel, 1993). Hak talepleri, kadınlarla erkekler arasındaki güç ilişkilerinin eşitliğine vurgu yapmaktadır (Fougeyrollas-Schwebel, 2015). Dolayısıyla feminist hareket, cinsiyet temelli ayrımcılıkla ve cinsiyet rollerine karşı mücadele eden bir yaklaşım ortaya koyar.

Feminist teori, cinsiyet eşitliği ve kadınların haklarına odaklanan felsefi ve sosyolojik bir teoridir (Butler, 1988). Feminist teori tanım gereği cinsiyetçilik yapanın kim olduğu fark etmeksizin, cinsiyetçi düşünce ve eylemlerinin yol açtığı sorunlara odaklanarak kadınların toplumdaki konumlarını iyileştirmeye çalışır (Hooks, 1984). İyileştirme çalışmaları, patriyarkanın sistemini ve kökenini çözümlemeye çalışmakla başlamaktadır (Ghandy, 2021). Feminist teori, kadın deneyimlerini merkeze alarak, kadınların toplumsal, siyasi ve ekonomik hayatta daha çok söz sahibi olmalarını amaçlar (Butler, 1988). Bu doğrultuda ortaya çıkan feminist hareket, kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olmaları için başlatılan bir harekettir (Chanter, 2019). Bu hareket, hâkim olan cinsiyetçi sömürüyü sona erdirmeyi hedefler (Hooks, 2000). Dolayısıyla cinsiyetçi uygulamalarının karşıtı olan feminizm ile cinsiyet birbirlerinden etkilenen kavramlardır. Bu yönüyle toplumun genelinde cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratmaya çalışan

feminizm, cinsiyet temelli ayrımcılığın sona ermesi ve herkesin haklarına saygı gösterildiği bir dünya için mücadele eder.

Feministler toplumsal cinsiyeti, cinsiyetten ayrı olarak değerlendirirler. Onlara göre cinsiyet, cinsel beden veya üreme organına göre belirlenmez; cinsiyet öğrenilen ve inşa edilen bir olgudur (Chanter, 2019). Öğrenilen cinsiyet, toplumsal hayatta cinsiyetler arasında çeşitli cinsiyet tanımlamalarını meydana getirir. Bu yönüyle feminist teori, ataerki sistemdeki kadın tanımına ve kısıtlamalarına meydan okur (McDowell, 1999). Feminist teorinin ilk olarak 1970’li yıllarda beyaz ve orta sınıf kadınları önceleyerek ortaya çıktığı görülür ve bu durum, kadınlar arasında sınıf ve ırk farklılıklarının öncelenmesini sağlamıştır (Chanter, 2019). Bu kapsamda diğer kadınların ayrımcılığa maruz kalarak ötekileştirildikleri görülmektedir. Çünkü feminist hareketlerde aktif rol oynayan siyahi kadınlar, çoğu zaman devrimci feministlerdi ve reformist feministlerle anlaşmazlık içindeydiler (Hooks, 2000). Bu anlaşmazlık, devrimci feministler ile reformist feminist düşünürlerin farklılıklarını ortaya çıkarmıştır. Reformist düşünürler basit düzeyde cinsiyet eşitliğine odaklanırken, devrimci düşünürler, kadınların daha fazla haklara sahip olmaları için ataerkilliğe ve cinsiyetçi uygulamalara son vermeye odaklanmaktaydılar (Hooks, 2000). Dolayısıyla devrimci ve reformist düşünürler arasındaki tek farkın ırdan kaynaklanmadığı, düşünce yapılarının da genel olarak farklı olduğu görülmektedir.

Aydınlanma dönemine gelindiğinde, toplumsal cinsiyet sorunlarına mantık çerçevesinden yaklaşmıştır (Evans, 2020). Bu doğrultuda aydınlanma fikirleri ve sanayi devriminin getirdiği teknolojik yeniliklerle ortaya çıkan modernleşme, daha adil bir toplum yapısı sunmuştur (Thorpe, vd., 2017). Adil bir toplum yapısı için feminist teori, cinsiyetler arasında toplumsal eşitliği gözetken bir sistem olarak ortaya çıkmıştır (Millet, 1987). Bu yönüyle, kadınların ve erkeklerin toplumun her alanında eşit haklara sahip olmaları gerektiğini savunur. Ataerki bir sistemde eşitlik konusundan çoğunlukla görmezden gelinenler kadınlar olduğu için, kadınların özgürleşmesini, cinsiyet rollerinin yıkılmasını, cinsiyet ayrımcılığına son verilmesini ve kadınların haklarının korunmasını hedefler (Millet, 1987). Kadınların görüşleri ne olursa olsun, her türlü yaşam tarzına feminizmin entegre olabileceği düşüncesi hakimdir ve bu durum her kadının, kendilerini ve kültürlerini sorgulamadan ve değiştirmek zorunda kalmadan feminist olabilecekleri anlamına gelmektedir (Hooks, 2000). Bu düşünce tarzı, feminizmin toplum tarafından

kabul edilebilirliğini arttırmıştır. Feminist teoriler hayata geçirilince ve toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanınca, toplumun genelinde adalet ve refahın olacağı düşünülür.

Genel anlamda, feminist teori kadınların sosyal, siyasi ve ekonomik eşitliğini gerçekleştirmeye çalışan bir harekettir (Hooks, 1984). Bu yönüyle feminist teorinin ilgi alanları, kadınların şiddete veya ayrımcılığa uğramaları, kürtaj yapma, tacize uğrama ve haklarını kullanamamaları şeklinde sayılabilir (Hooks, 2000). 20. yüzyılın başlarında feminist teorisyenlerin çoğu, kadınların ev içi ekonomisine boyun eğdikleri sürece kurtuluşlarının tam olarak gerçekleşemeyeceğini ifade etmekteydi (Michel, 1993). 20. yüzyıldan günümüze kadar ise ataerkil toplumda kadınların çeşitli adaletsizlikler ve eşitsizliklerle karşılaşmaları, feminizmin ilgi alanlarından biri olmuştur (Thorpe, vd., 2017). Dolayısıyla zaman faktörü, feminizmin toplumsal cinsiyet bağlamının tarihsel gelişimi üzerinden analizinin yapılmasını mümkün kılmaktadır.

1.2.1. Feminizm Kavramının Tarihsel Gelişimi

Feminizmin tarihsel sürecine, kavramın bakış açısını yansıtan tarih bilimiyle başlanılabilir. Feminizm kavramının ortaya koyduğu tarihsel serüvende başrolde genellikle erkek eylemlerinin olduğu ve kadınların arka planda kaldığı tarihsel bir dil yazımı vardır (Sevim, 2005). Bu doğrultuda feminizm, sosyolojik anlamda algılanan erkek yanlılığına karşı geniş ölçekte bir saldırı başlatmıştır (Giddens, 2012). Dolayısıyla feminizm, tarih bilimi gibi diğer tüm bilimlerin öznesinde erkek olduğunu savunmakta ve görüşünü şu örneklerle desteklemektedir (Sevim, 2005): Tıp literatüründe “insanoğlu” ifadesi ve hastalıkların erkeklere göre tanımlanması, Latince “human” kelimesinin hem insan hem de erkek anlamına gelmesi ve sosyal bilimlerdeki birey tartışmalarının “beyaz batılı burjuvalı erkeğin” deneyimleri üzerinden olması, temel bilimlerin erkekler özelinde ilerlediğini ifade etmektedir.

İlk olarak 18. yüzyılda İngiltere’de cinsiyetler arasındaki eşitliği sağlamak amacıyla ortaya çıkan feminizm kavramı, özellikle kadınların eğitim ve çalışma olanaklarına sahip olmaları için çeşitli kampanyalar yürüten kadınlar ve erkekler için kullanılıyordu (Marshall, 2005). 19. yüzyıla bakıldığında feminizm, tüm kadınların birleşerek ve yardımlaşarak haklarını kazanmaları gerektiğine vurgu yapıyordu (Michel, 1993). Dolayısıyla feminizm, bütün kadınları kapsayan bir bütünsellikle hareket etmektedir (Mitchell, 2006). Dünyanın birçok yerinde kadınların haklarını aramak için hareketlere ve eylemlere başladıkları görülmektedir. Bu doğrultuda kadın hareketi,

kadının çağdaş toplumdaki ve tarihteki konumunun patriyarkal bir düşünce tarzıyla oluşturulduğunu ortaya çıkarmaktadır (Ghandy, 2021). Feminist harekete göre, kadınların kurtuluşu kendi eserleri olmalıdır (Michel, 1993). Bu yönüyle feminizm, siyasal taleplerle ortaya çıksa da evrensel insan hakları anlayışına dayanan bir hareket olarak varlığını sürdürmektedir (Fougeyrollas-Schwebel, 2015). Bu kapsamda, feminist teori kadınların tarihsel olarak ayrımcılığa uğraması gibi konuları ele alarak, kadınların güçlenmesi ve özgürleşmesi için çözüm önerileri sunar (Butler, 1988).

1970’li yıllarda Türkiye’de feminist hareket, birbirini tanıyan bir grup kadının toplanarak kadın deneyimi üzerine düşündükleri ve fikir yürüttükleri yıllar olmuştur (Özdemir, 2022). Bu dönemlerde Türkiye’de kadın hareketlerinin öncü akademisyenlerinden biri olan Şirin Tekeli, kadın sorunlarına değinerek çeşitli örgütlenmeler kurmuştur ve onun sayesinde genç asistan kadınlar TÜMAS kurumunu oluşturarak bir araya gelmişler, toplumun yapı ve işleyişini cinsiyetçilik perspektifinde eleştirmişlerdir (Toprak, 2022). Ardından feminist hareketler için hazırlık süreci içine girmişlerdir. Bu kapsamda Türkiye’de feminist hareketini başlatan kadınların ortaya çıkardıkları YAZKO, ilk yapı olma özelliğine sahiptir (Özdemir, 2022). YAZKO, kendi bünyesinde düzenlediği Kadın Sorunları Sempozyumu’nda Gisèle Halimi sayesinde Türkiye’de o dönem hiç söylenmeyen ve söylenmeye cesaret edilemeyen “feminizm” kelimesi dile getirilmiştir (Toprak, 2022). Bu dönemde feminist kadınlar sayesinde Kaktüs, Feminist, Kadınca, Kim ve El ele gibi dergiler çıkarılarak kadın sorunlarına değinilmiştir (Özdemir, 2022; Toprak, 2022). Feminist yazarlar kadınların günlük yaşamlarında meta olarak algılanmalarına karşı çıkmakta, cinsel saldırılara karşı hukuk sistemlerinin daha ağır cezalar vermelerini talep etmektedirler (Güriz, 2019). 1983 yılında on üç feminist, kadınların hakları için Kadın Çevresi yayın şirketini kurmuşlar ve feminizm kitaplarını Türkçe diline çevirmişlerdir (Toprak, 2022). Türkiye’de Dünya Kadınlar Günü ilk olarak 1985 yılında kutlanmış ve aynı yıl Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) talep edilmiştir (A.g.e.). Mücadeleleri sonucunda taleplerini gerçekleştiren kadınlar, dönemin ünlü gazeteleri olan Cumhuriyet ve Hürriyet’te feminizmin ortaya çıkışını ve mücadelelerini anlatmaya başlamışlardır (Özdemir, 2022). 1987 yılında ise şiddet gören kadınlar için Gençlik Parkı’nda ilk sokak eylemlerini düzenlemişlerdir (A.g.e.).

1990’lı yıllarda Şirin Tekeli, Mor Çatı Kadın Sığınma evi, Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER) ve Kadın Eserleri Kütüphanesi kurumlarının kurulma

aşamasında yer almıştır (Tekeli, 2009). Birçok kadın yazarla bir araya gelerek kitaplar ve derlemeler yayınlamıştır. Bu yayınlar, toplumsal cinsiyet çalışmalarında yönlendirici bir etki yaratmıştır (Toprak, 2022). Tekeli (2009), kadınlarla ilgili yazılan eserlerden ve çalışmalardan dolayı Türkiye’de kadın çalışmalarının öneminin giderek arttığını ifade etmektedir. İlerleyen yıllarda her feminist örgüt kendilerine özgü farklı dinamiklerde tartışmalar yürütmeye devam etseler de ortak oldukları en önemli nokta, hiyerarşik olmayan bir örgütlenme olma yolunda gösterdikleri inançtır (Özdemir, 2022). Bu kapsamda feminist kadınlar, ideolojileriyle feminist hareketlere toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde yön vermişlerdir. 2000’lerden günümüze kadar feministler, eşitlikçi yasal değişiklikleri hayata kazandırmak için çeşitli platformlarda mücadele etmeye devam etmektedir (Özdemir, 2022).

Feminizmin tarihsel gelişimi üç dalga şeklinde ortaya çıkmaktadır. 19. yüzyıldan 20. yüzyıla kadarki süreci kapsayan bu üç dalgada kadınlar, hakları ve talepleri çerçevesinde farklı ideolojilerden, fikirlerden ve kuramlardan etkilenmişlerdir (Taş, 2016). Tarihsel süreçte ilk olarak birinci dalga feminizm ortaya çıkmıştır.

1.2.1.1. Birinci Dalga Feminizm

Birinci dalga feminizm, 19. yüzyılın ikinci yarısında ve 20. yüzyılın başında oy hakkı talepleriyle ortaya çıkmıştır (Fougeyrollas-Schwebel, 2015). Mary Wollstonecraft’ın *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi* kitabında (1792) kadın haklarına, özgürlüğüne ve eşitliğine yönelik yazmış olduğu talepler bu dalganın şekillenmesini sağlamıştır. Kitabın giriş kısmında, eski Autun Papazı Bay Talleyrand Perigord’a yazdığı mektubun bir kısmı şu şekildedir:

“Eğer kadınların sesleri bastırılacaksa, eğer kadınlar insanoğlunun doğal haklarından mahrum bırakılacaksa, haksızlık ve tutarsızlık suçlamasını boşa çıkarmak için, öncelikle kadınların akli olmadığını kanıtlamanız gerekmektedir aksi takdirde YENİ ANAYASA’nızdaki bu büyük kusur, erkeğin şu ya da bu şekilde, bir Tiran gibi davranması gerektiğini gösterecektir ve tiranlık, o utanmaz yüzünü toplumun hangi kesiminde gösterirse gösterecektir, ahlakın altını oyacaktır” (Wollstonecraft, 2012, s. 4).

Feministler, Wollstonecraft’ın bu kitabı doğrultusunda hareket ederek haklarını aramışlardır. Bu ilk dalga, kadınların oy kullanma, eğitim ve mülk edinme gibi temel hakların elde edilmesine yönelik gerçekleştirilen hareketlerle başlamıştır (Curtis, 2020; Taş, 2016). Çünkü 19. yüzyıl ve 20. yüzyılda sadece Avrupa’da üst sınıf beyaz kadınlar oy kullanırken, Amerika’da genel olarak hiçbir kadının ve siyah insanların oy verme hakkı bulunmuyordu (Taş, 2016). Ayrıca 1880’lerin sonunda yoksul olan birçok erkek de oy

kullanma hakkına sahip değildi ve oy kullanma hakkı için kampanyalar yürüten çoğu işçi sınıfı kadınlardan oluşmaktaydı (Curtis, 2020) Bu dönemdeki en önemli hareket, cinsel rol ve ruhsal yapı alanlarında büyük değişimler yaparak, ataerkil toplum yapısına karşı koymak olmuştur (Millett, 1987). Birinci dalga liberal kadın hareketleri, kadınların erkeklerle eşit hakları kazanmaları için mücadele etmeleri temeline dayanmaktadır (Alkan, 2013). Bu dönemde, kadınlara oy kullanma, yaşama, özgürlük, eğitimde fırsat eşitliği ve yönetimde yer alma hakkı gibi talepleri içeren birçok eser ve bildiri yayınlanmıştır (Taş, 2016).

Birinci dalga feministler, kadınlara vatandaşlık hakkı kazandırılması ve onların kamusal alanda var olabilmeleri için çeşitli eylemler düzenlemişlerdir (Walby, 2021). Kadınların oy hakkı davaları, siyahların özgürleşme ve işçi sınıfı hareketlerinde radikal yöntemler ile barışçıl çözümler bu dönemde ortaya çıkmaktadır (Curtis, 2020). Birinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu birçok ülke, kadınlara yasal olarak oy hakkı tanımıştır (Taş, 2016). Birinci dalga feminizm döneminde Türkiye'de kadınlar seçme ve seçilme hakkı kazanmış, Medeni Kanun ile hukuk temelinde eşler arasında eşitlik sağlanmış ve eğitim konusunda kız öğrencilere ayrıcalıklar tanınmıştır (Toprak, 2022). Evli kadınların ücretli işlerde çalışabilmesi ve maddi olarak kazanç elde edebilmesi, bu dönemde gerçekleşen politikalar sayesinde olmuştur (Walby, 2021). Birinci dalga feminizm kadın hakları, eğitim ve çalışma alanlarında önemli reformlar yapsa da ataerkil öğreti ve toplumsallaşma sorunlarını yeteri kadar işleyememiştir (Millett, 1987). Ayrıca birinci dalga feminizmin geniş çaplı, uzun süreli ve etkili bir dalga olmasına rağmen çoğu zaman oy kazanma hakkı yönündeki yoğun çabaları diğer haklarla ilgili hareketlerde sınırlı kalmalarına yol açmıştır (Walby, 2021). Bu doğrultuda birinci dalga feminizmin ardından ikinci dalga feminizm ortaya çıkmıştır.

1.2.1.2. İkinci Dalga Feminizm

İkinci dalga feminizm, 1960'ların sonundan başlayarak 1980'lerin başına kadar sürmüştür (Donovan, 2014). İkinci dalga feminizm, sadece eşitlik talebine vurgu yapmakla kalmamış, patriyarkal bir sistemdeki eşitliğin toplumsal olarak imkansızlığına da vurgu yapmıştır (Fougeyrollas-Schwebel, 2015). Yasal eşitsizlikler, cinsellik, iş yeri ve aile gibi çeşitli sorunları gündemlerine dahil etmişlerdir (Thorpe, vd., 2017). Eşitliğin sağlanabilmesi için birçok aşamadan ve süreçten geçilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

1960'lar ve 1970'lerde feminizm Birleşik Devletlerden başlamış, Büyük Britanya ve Almanya'ya ulaşarak feminist hareketlerini uluslararası bir boyuta ulaştırmıştır (Fougeyrollas-Schwebel, 2015). Geniş alana yayılan ikinci dalga feministler örgütlenmiş ve kurumsallaşmışlardır (Donovan, 2014). Örgütlenen bu feministler, otoriter olmayan, kendi kurallarına dayanan ve hiyerarşik yapılanmaları reddeden bir konumdadır (Fougeyrollas-Schwebel, 2015). Bu dönemde, kadınların güvenli doğum yapmaları için üretilen teknolojik yöntemlere ve ilaçlara ulaşımında çeşitli zorluklar yaşanmaktaydı (Taş, 2016). Bu konuda ayaklanan feministler, kadınların çocuk sahibi olma konusunda özgür bırakılmaları gerektiğini savunmuşlardır (Güriz, 2019). Bu dönemde en dikkat çeken ve en önemli ayaklanma kürtaj özgürlüğü için yapılmış ve devamında ise kadınlara yönelik şiddete karşı yasaların değiştirilmesine ilişkin ayaklanmalar ortaya çıkmıştır (Fougeyrollas-Schwebel, 2015). Kadınlar cinsel özgürleşme için haklarını aramışlar, cinsel ve fiziksel şiddetin önlenmesine yönelik mücadeleler yürütmüşlerdir (Curtis, 2020). Toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitliğin ortadan kaldırılmasına ve herhangi bir cinsiyetin yüceltilmesine karşı olduklarını dile getirmişlerdir (Taş, 2016).

İkinci dalga feminizmde, Simone de Beauvoir'ın 1949'da yazmış olduğu *İkinci Cinsiyet* kitabında “*Kadın doğulmaz: Kadın olunur*” ifadesi (2019b, s. 13), feministlerin hak talepleri konusunda adımlar atmalarına yol açmıştır. Butler'a göre (2020), Beauvoir'ın burada ifade ettiği mecburiyeti dayatan unsur cinsiyet değil, kültürdür. Dolayısıyla Beauvoir, kadınların cinsiyeti biyolojik olarak değil, kültürel olarak kazandıklarını ifade etmektedir. Bu dönemde kadınlar özel alanda kazandıkları hakları, kamusal alanlarda ve çalışma hayatında da gerçekleştirileceğini bilmekte ve bu yönde eşitlik taleplerini dile getirmektedirler (Fougeyrollas-Schwebel, 2015). Bu mücadele ise bütün etnik kökenden ve sınıftan kadınları kapsamaktadır. İlk dalgada olduğu gibi bu dalgada da siyah kadınlar, ırksal ve sınıfsal kimliklerinin mücadelenin ileriye gitmesi için odak noktaya alınmaları gerektiğini ifade etmişlerdir (Curtis, 2020).

İkinci dalga feminizm döneminde, Türkiye'de 61 Anayasası ile kadın özgürlükleri genişletilmiş, kadınlar kamusal alanlarda daha görünür olmaya başlamış ve üniversitelerde kız öğrenci sayısında artışlar olmuştur (Toprak, 2022). Bu tür gelişmeler, toplumsal cinsiyet eşitliğinde önemli adımların atılmasına yol açmıştır. 1975 yılında kadın soruları kapsamında Türkiye Kadın Yılı Kongresi toplanarak eşitlik yolunda önemli adımlar atılmış, Birleşmiş Milletler 1975 yılını tüm dünyada uluslararası kadın yılı ilan

etmiştir ve kadın yılı programı tasarısında ulaşılmak istenen hedefler üç ana bölümde ortaya konmuştur (Toprak, 2022):

- Kadınlar ve erkekler arasında tam bir eşitliğin olması,
- Kadınların ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel gelişmelere ve bölgesel, uluslararası düzeydeki kalkınma çalışmalarına dahil edilmesi,
- Devletler arasındaki iş birliği ve dostluk ilişkilerinde kadınların öneminin arttığının kabul edilmesi.

Bu dalgada hızlı nüfus artışıyla birlikte kentlere yapılan göçler, kadınların görünürlüklerini artırmış ve böylece kent ortamında toplumsal cinsiyet eşitliği sorunları meydana gelmeye başlamıştır (Toprak, 2022). İkinci dalga döneminde 1980’li yıllar, Türkiye’de toplumsal cinsiyete ilişkin güç ilişkilerinin sorgulandığı ve eşitsizlikleri değiştirmek için kadınların örgütlenerek mücadeleye başladıkları yıllar olmuştur (Özdemir, 2022). Bu dönemde sol hareket tarafından, eşitlik ve demokrasi adına çeşitli dernekler, gruplar ve kadın birlikleri kurulmuştur (Toprak, 2022). İkinci dalga feminizmin ardından üçüncü dalga feminizm ortaya çıkmıştır.

1.2.1.3. Üçüncü Dalga Feminizm

Üçüncü dalga feminizm, 1990’ların başında önceki dönem feminist hareketlere tepki olarak, tüm kadınları kapsayan evrensel bir düzlemde ortaya çıkmıştır (Taş, 2016). Dolayısıyla daha kapsamlı ve çeşitli konularla ilgilenmişlerdir. 1990’da akademik feminizmde “queer” kuramının ortaya çıkması, üniversite dışında radikal bir eğilimi ortaya çıkarmıştır (Curtis, 2020). Tuhaf ve acayip gibi anlamlara gelen queer kelimesi, cinsiyet normları dahilinde olmayan lezbiyen, gey, biseksüel ve transseksüel kişileri tanımlayan bir kavramdır (Öztürk, 2014). Dolayısıyla bu teori, toplumsal cinsiyet temelinde hareket ederek feminizmin sadece kadınları kapsamayan, geniş bir kavram olduğu meselesini ortaya çıkarmıştır. Üçüncü dalga feministler, genellikle toplumsal cinsiyet, ırk, etnisite, sınıf, cinsellik, cinsel kimlik, siyaset ve milliyetçilik konularını feminist bir bakışla teorikleştirmeye çalışmışlardır (Taş, 2016).

Feminizmin kadın olma deneyimine bağlı olduğu fikrine dayanan birinci ve ikinci dalga feminizmin aksine üçüncü dalga feminizm, genel bir kadın deneyimi olmadığını, hareketin daha kapsayıcı ve farklılıkları gözetken bir konumda olması gerektiğine vurgu yapmıştır (Curtis, 2020). Dolayısıyla üçüncü dalga feminizm, genel kadın sorunlarından ziyade hem cinsiyet rolü hem de kimlik temelinde bireysel kadın

sorunlarıyla ilgilenmiştir (Taş, 2016). Bireysel kadın sorunları, her kadının farklı deneyimlere ve eşitsizliklere sahip olduklarına vurgu yapmaktadır. Bu konuda Donovan'ın (2014) *Feminist Teori* kitabında bahsettiğine göre, ikinci dalga feminizm, liberal ve kültürel feminist teorilerini içeren bir yapıdayken, üçüncü dalga feminizm ise sosyalist ve kadın merkezci bir teoriden hareket etmektedir. Bu kapsamda farklı teorileri içinde barındıran feminizm kavramı, feminizm teorilerinin detaylı olarak incelenmesini mümkün kılmaktadır.

1.2.2. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Feminizm Teorileri

Feminist hareketlerin ortak paydaları ataerki ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği eleştirisi olsa da kendi içinde çeşitli yaklaşım farklılıkları bulunmaktadır. Feminizm, farklı kültürlerde farklı biçimler aldığını kabul ederek kadının ikincil sosyal statüsüne karşı savaşını evrensel bir perspektifte ele alır (Turner, 2020). Birinci, İkinci ve Üçüncü Dalga Feminizm dönemlerinde benimsenen feminist teoriler, kadın kimliğine karşı muhalif bir duruş sergileyerek kadınların zamana, coğrafi konuma, yaşa, ırka, sınıfa, cinsel tercihe, sağlık durumuna, dine ve diğer faktörlere bağlı olarak çok sayıda yerde varlıklarını sürdürdüklerini ortaya koymuştur (Frug, 1992). Feminist teori, evrensel birliğe erişerek kamusal alanda kadınların söz sahibi olması ve hukuken erkeklerle eşit olma hakkına sahip olduğu görüşünü benimser (Turner, 2020). Her bir feminist teori, toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetten bir perspektifte mekânları ve olayları inceleme konusu yapmıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi düzeyde hayata geçirilmesine yönelik çalışmalar yapan feminist düşünürlerin, sırasıyla Liberal Feminizm, Kültürel Feminizm, Marksist ve Sosyalist Feminizm, Varoluşçu Feminizm, Radikal Feminizm, Postmodern Feminizm ve İslami Feminizm teorilerine bakarak toplumsal cinsiyet analizi yapmak önem arz etmektedir.

1.2.2.1. Liberal Feminizm

Liberal feminizm, tarihsel olarak diğer yaklaşım türlerinden önce ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılda liberal feminizm akımı; Marry Wollstonecraft, Sarah Grimke, Frances Wright, Susan B. Antony, Harriet Taylor ve J. Stuart Mill gibi feminist düşünürlerin katkılarıyla kuramsallaştırılmıştır (Sevim, 2005). Liberal feministlerin dayandıkları temel düşünceler şu şekilde sıralanabilir:

- İnsanları diğer canlılardan ayıran temel özellik akıldır, kadın ve erkek olarak ikili cinsiyete atıfta bulunan bir doğadan ziyade insan doğasından bahsetmek gerekmektedir (Sevim, 2005). Akıl her insanda aynıdır, farklı ve yanlış bir akıl yürütme söz konusu olduğunda bu o kişinin eğitimindeki eksikliğiyle alakalıdır (Donovan, 2014). Dolayısıyla, olası farklılıklar için eğitimdeki eksiklikler ortadan kaldırılmalı, kadınlar zihinsel güzelliklerle donatılmalı ve böylece erdem ile anlayış temellerine eşit olarak sahip olmaları sağlanmalıdır (Wollstonecraft, 2012).
- Kadının hak ettiği yeri alabilmesi için eşit eğitim koşullarının gerçekleşmesi gerekmektedir (Sevim, 2005). Dolayısıyla kadın ile erkek arasındaki eşitlik, eğitimde eşit koşullar sağlandığı müddetçe mümkün gözükmektedir. Aydınlanmacı liberal görüş, eğitim konusunda ırk ayrımcılığını yok ederek siyah kadınlar için de tam bir eğitimin olmasını istemektedirler (Donovan, 2014). Wollstonecraft'ın (2012) ifadesine göre, kadın eğitim yoluyla erkekle eşit seviyede yetiştirilmelidir aksi halde bilgi ve erdemin yayılmasının önünde engel oluşacaktır.
- Kadın ile erkek hem ruh hem de akıl olarak varlık ekseninde aynıdır (Sevim, 2005). Fiziksel dünyada erkeklerin fiziksel üstünlükleri gözlemlenebilen ve yadsınamaz bir doğa yasasıdır fakat doğanın kendilerine bahsettikleri bu üstünlükle yetinmeyen erkek cinsi, kadınları daha aşağı bir konuma çekmektedir (Wollstonecraft, 2012).
- Birey, bağımsız ve akılcı bir özne olarak hareket eden doğal haklara sahip bir varlıktır (Donovan, 2014). Bu doğrultuda eşit hak hareketleri ve oy kullanma mücadelesi özünde liberal düşünceye dayanmaktadır (Ghandy, 2021). Kadınların tam olarak bir özgürlüğe kavuşabilmeleri, ekonomik olarak gücü kendi ellerine almalarıyla mümkün olabilir ve bu özgürlük, kadınların sadece kamusal alanlara çıkmasıyla değil; sosyal, siyasal, sağlık, eğitim ve ekonomik alanlarda eşit haklara sahip olmalarıyla kazanılmaktadır (Sevim, 2005).

Liberal feministler için adalet ve eşitliğin sağlanması için üç büyük problem olan, yasal, kurumsal ve sosyal ayrımcılığın çözülmesi gerekmektedir (Sevim, 2005): Yasal ayrımcılık, yasalar çerçevesinde eşitliği vurgu yaparken, kurumsal ayrımcılık, işe alım süreçlerinde cinsiyet kriterlerinin gözetilmemesine vurgu yapmakta ve sosyal ayrımcılık ise bireyler arasındaki ayrımcı davranışların ortadan kaldırılarak, cinsiyet

farkına bakılmaksızın insan-kişi olarak yetiştirilmesine vurgu yapmaktadır. Kadınların dezavantajlı konumları, kadınlara yönelik gerçekleştirilen önyargılarla bağlantılı olan detaylarla ilişkilidir (Walby, 2021). Liberal feministler, kadınlara fırsatların sunulmasında devletin etkin rol oynaması gerektiğini düşünmektedirler (Ghandy, 2021).

Liberal feminist gelenekte cinsiyet, insan özelliğine bir katkı sağlamaz, dışsal bir özellik olarak süsleme işlemi görür (Bondi ve Davidson, 2003). Bu dışsal özellik Bondi ve Davidson'a (2003) göre, birçok alanda ve mekânda cinsiyet eşitsizliğini yaratmaktadır. Bu kapsamda liberal feminizm düşünürlerine göre, cinsiyet eşitsizliğine ve kadınların ikincilliğine vurgu yapan alanlardan biri ev hanımlığıdır (Sevim, 2004). Bu doğrultuda ev hanımları için çocuk bakımı, sağlık hizmeti, sosyal yardım ve işsizlik maaşı gibi düzenlemelere yönelik kolektif hak talepleri liberal feministler tarafından gündeme getirilmiştir (Ghandy, 2021). Kadınlar eve hapsedildikçe cinsiyetler arasındaki farklar büyümüş ve dünya erkeklerin, ev ise kadınların alanı olarak görülmeye başlamıştır (Gilman, 1910). Genel olarak, Fougeyrollas-Schwebel'e göre (2015) liberal feministler, kadınlarla erkeklerin bütün alanlardaki eşitliği için mücadele ederler ve cinsiyetler arasındaki eşitsizlikleri azaltmak için çeşitli eylem politikalarıyla kadınlara ayrıcalık tanınmasını talep ederler.

1.2.2.2. Kültürel Feminizm

1980'ler ve 1990'ların ilk yarısında gerçekleşen çoğu feminist tartışmalar, liberal ve kültürel feminist yaklaşımlar üzerinden yürütülmüştür (Donovan, 2014). Cinsiyetlerin sembolik ve öğrenilmiş yönlerine vurgu yapan kültür kavramı, feministlerin bu alanda evrensel çalışmalar yapmalarını sağlamıştır (Seyrek, 2018). Liberal teorinin akılcı görüşlerinin ötesine giden kültürel feminizm, eleştirel düşünme, eğitim gibi alanlarda kendini geliştirmenin önemine dayanarak hayatın akıldışı ve kolektif yönüne vurgu yapar (Sevim, 2005). Kültürel feministler, toplumdaki siyasal değişim yerine daha geniş bir kültürel dönüşüm ararlar (Donovan, 2014). Kültürel feministlerin savundukları temel düşünceler şu şekilde sıralanabilir (Sevim, 2005):

- Salt siyasal kazanımlar yerine geniş bir kültürel dönüşümün izinden gitmek gerekmektedir,
- Politikanın eril bakış açısından arındırılması için kadınların kamusal alana girip oy kullanmaları gerekmektedir ve bu yönde kadınların ahlaki bakış açılarına ihtiyaç duyulmaktadır,

- Toplumda temel dişil değerlerle yönlendirilen, barışsever, işbirlikçi, eşitlikçi ve uyumlu bir anaerkil bakış açısı yansıtılmalıdır.

Kültürel feminizmin temelinde dişil etki ve değerler vasıtasıyla yönlendirilen güçlü kadınların olduğu anaerkil bir bakış açısı vardır (Donovan, 2014). Kültürel feministlere göre patriyarkal bir toplum yapısındaki pratiklerde ve cinsel ilişkilerde erkek egemenliğinin hüküm sürmesi, “cinsel nesneleştirme” ideolojisidir (Ghandy, 2021). Bu kapsamda cinselin “şehvet” ile eş değer tutulduğu bir toplumsal yapıda dişil olan her şey cinsel bir forma bürünmektedir (Gilman, 2021). Dolayısıyla kültürel feministler, kadınların kültürel alanlardaki eşitsizlikleri ve cinsiyetçi baskılarla mücadele ederler. Kültürel feminizm bu yönde patriyarkal baskıdaki kültürel özelliklere odaklanıp bu alanda reformlar hayata geçirmeye çalışır (Ghandy, 2021). Kültürel feminist olan Gilman’a (2021) göre kadınların ekonomik olarak erkeklere bağımlı olması, gelişmelerini yavaşlatmakta ve onları görünmez kılmaktadır. Örneğin, insan ırkının ekonomik durumu, erkeğin faaliyetleri tarafından yönetilir, kadın ise payını erkek aracılığıyla alır, bu şekilde süregelen eril ekonomik bağımlılığın son bulması gerekmektedir (Gilman, 2021). Bu doğrultuda Donovan’a göre (2014), kültürel feministler kadınların kişisel kuvvet, ekonomik alan, kamusal yenilenme ve g kaynağındaki farklılıklarına odaklanırlar.

1.2.2.3. Marksist ve Sosyalist Feminizm

Marksist feministler kabul ettikleri sınıflı bir toplum yapısındaki cinsiyet ilişkilerine odaklanmaktadır. Çünkü Marksist feminizme göre, sınıfsal olarak eşitsizliğin olduğu bir yerde fırsat eşitliğinin olması mümkün değildir (Sevim, 2005). Marksist feminizmin devamında ortaya çıkan sosyalist feminizm, Marksizm ve radikal feminist fikirler arasında bir ilişki kurarak ev ve kamusal alandaki patriyarkal sistemleri hedef alır (Ghandy, 2021). Marksist ve sosyalist feminizmin ikisi de ortak paydada, kapitalizmin ve ataerkinin cinsiyet eşitsizliği yarattığına yönelik bir eleştiriye sahiptir. Marksist ve sosyalist feministlerin savundukları temel düşünceler şu şekilde sıralanabilir:

- Kadınların ezilmesinin ve haksızlığa maruz kalmasının asıl nedeni kapitalizmdir (Sevim, 2005). Marksist feministlerin temel ilgi alanı kapitalist bir toplumda ev içi rollerin belirlenmesi olmuştur (Donovan, 2014). Bu konuda Engels (1990)’in ifadesine göre, tek eşli olan evlilik biçimi sınıflı bir toplum yapısıyla ilişkilidir. Ataerkil aile içinde erkek burjuva, kadın proletarya rolünü temsil etmektedir, kadın ve erkek arasındaki eşitliğin sağlanabilmesi için kapitalist sınıfın yasal

ayrıcalıklarının ortadan kaldırılması ve iki sınıf arasında hukuksal bir eşitliğin kurulması gerekmektedir (Engels, 1990).

- Kadınların ev işlerinin ücretlendirilmesini gerekmektedir (Sevim, 2005). Marksist düşünce sadece biyolojik üremeye vurgu yaparak kadınlar tarafından yapılan işlerin karşılığının verilmesi gerektiğini savunur (Donovan, 2014). Marksist feminizme göre, ailenin işçilere yemek ve çamaşır hizmetlerini ucuza mal ederek sermayeye kazanç sağladığı ve sonraki işçi neslini ürettiği düşünülür (Walby, 2021). Ucuza mal olmasının nedeni, kadının ev hanımı statüsünde bu işi ücretsiz yapması ve eşi tarafından geçiminin sağlanmasıdır (A.g.e.). Böylece sermaye kapitalizmi eşitsiz ve cinsiyetçi iş bölümünden kâr elde eder.
- Ataerkil toplumsal yapıda kadınların erkeklerden daha çok ezilmelerinin nedeni, kapitalist sistemin üretimi sonucu ortaya çıkan yabancılaştırma kavramıdır (Sevim, 2005). Çünkü yabancılaştırmada kişi, yaptığı işi bütünlük içinde kavrayamadığı için içsel tatmin duygusunda yoksunlaşma yaşar (A.g.e.). Bu durum ise ev içi işlerinde kendi emeklerine yabancılaştıran kadınları ortaya çıkarmaktadır.

Marksist ve sosyalist feminizm genel olarak, kapitalist sistemin cinsiyetçi yapısına odaklanarak, ev içindeki emek sömürünü analiz etmektedir. Bu konuda Friedrich Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* kitabında (1990), karı-koca evliliği büyük tarihsel bir ilerleme olarak görülse de aile ortamı, bir cinsin diğeri tarafından boyunduruk altına alındığı ve iki cins arasındaki çatışmalara dayandığı için görece gerilemeyi açığa çıkardığını ifade eder. Sosyalist feminist Mariarosa Dalla Costa ve Selma James, *The Power of Women and the Subversion of the Community* isimli eserinde (1975) kadınların ev ortamında ücretsiz emeklerinin kapitalizm işleyişine katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Onlara göre, kadınlar ücretsiz ev işleri ve çocuk bakımı yaparak kapitalist sistem tarafından sömürülmekte ve böylece kapitalizmin çıkarına hizmet etmektedirler (Costa ve James, 1975). Kapitalizm tarafından kadınların ev ortamında gerçekleştirdiği üretimler ve eylemler sermayeye bir kazanç sağlamadığı için görmezden gelinir (Chanter, 2019). Çünkü maddiyat dışında kalan her şey kapitalizmin ilgi alanı dışındadır. Çalışma hayatında ise 1980’li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’nde sosyalist feministler, kadınların iş yerinde ve maaş konusundaki karşılaştıkları ayrımcılıkları kapitalizmin patriyarkal tabiatını teşhir etmek amacıyla belgelemişler ve erkek egemenliği karşısında kampanyalar yürütüp propagandalar yapmışlardır (Ghandy, 2021). Hartmann’a (1979) göre, erkeklerin kadınlar üzerindeki

egemenlikleri sona erdiği takdirde kadınlar ekonomik bağımsızlıklarına ve özgürlüklerine ulaşabilirler. Fougeyrollas-Schwebel (2015) ise bütünlük çerçevesinde hareket edildiği takdirde kadınların gerçek kurtuluşa erişimlerinin mümkün olabileceğini savunmaktadır.

1.2.2.4. Varoluşçu Feminizm

Varoluşçu feminizm, varoluşçu felsefenin kavramsal çerçevesinden hareketle feminist bir analiz geliştiren akımdır. Varoluşçu feminizm, Simone de Beauvoir ile temellerini atar. Varoluşçu feministler Beauvoir, Merleau-Ponty ve Sartre gibi varoluşçulardan ilham almaktadırlar (Larrabee, 2000). Beauvoir'e (2019b, s. 13) göre *“kadın doğulmaz: kadın olunur”*. Dolayısıyla Beauvoir, varoluşçu feminizmi sadece bireylerin biyolojik özelliklerine dayandırmamaktadır. Varoluşçu feminizm çalışmaları, kadınların hayatlarını teorik olarak değil, var olduğu gibi deneyimlemeye çalışmaktadır (Larrabee, 2000). Varoluşçu feministlerin savundukları temel düşünceler şu şekilde özetlenebilir (Larrabee, 2000; Beauvoir, 2019a):

- Kadının özne olma çabasına ve “öteki” konumuna odaklanılmalı,
- Kadın deneyimleri çalışma merkezine alınmalı,
- Evrenselci ve soyut olaylar yerine somut olanlara bakılmalı,
- Kadının bedeni ve cinselliği baskılardan ve haksızlıklardan kurtarılmalıdır.

Varoluşçu feministler kadınların ve erkeklerin hayatlarını özgürlük, kişilerarası ilişkiler ve yaşanmış deneyimler üzerinden ele almaktadırlar (Larrabee, 2000). Patriyarkanın başlangıcından beri, erkeklerin kadınları kendilerine bağımlı tutma istekleri onların ontolojik ve ahlaki argümanlarını da uygun düşüyordu (Beauvoir, 2019a). Beauvoir (2019a) göre, erkeklerin dini ve ahlakı argümanları kullanarak kadınları kendilerine bağımlı bir konumda tutması, cinsiyetçi bir bakışla çıkarlarına hizmet etmektedir.

Beauvoir (2019a), erkekliğin varoluşsal olarak yaşamında doyum ve dinginliğe yer açmadığını, sürekli bir mücadele içinde olduğunu savunur. Dolayısıyla biyolojik olarak kadınlardan farklı olan erillik, varoluşsal temelde haksızlıkları içinde barındırır (Beauvoir, 2019a). Ayrıca varoluşçu feministler, erkeklerin sahip olduğu üstünlüğün cinsiyetlerinden değil, cinsellikleri üstünmüş gibi gösteren iktidardan kaynaklandığını düşünürler (Sevim, 2005). Bu durum onlara göre, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin varlığını ortaya çıkarır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ise kadınların

görevi'dir çünkü kadın dişilik bilincine içinde yaşadığı toplumun normlarını içselleştirilerek ulaşır (Beauvoir, 2019a). Beauvoir'a göre, kadınlar bu içselleştirmeden uzaklaştığında eşitliğe yönelik eylemlerin ilk adımları atılmış olur.

1.2.2.5. Radikal Feminizm

Radikal feminizm, 1960'ların sonları ve 1970'lerin başlarında, eylemci kadın grupları tarafından New York ve Boston'da ortaya çıkmıştır (Sevim, 2005). Radikal feministler, kadınların doğal olarak görülen üreme rolleri ve toplumsal cinsiyet farklarını araştırmak, hiyerarşik ve baskıcı bir patriyarkal toplum yapısını sorgulamak üzere yola çıkmışlardır (Ghandy, 2021). Cinsellik kadınların değil, erkeklerin arzuları neticesinde toplumsal olarak inşa edilmekte ve erkeklerin kadınlara dayattıkları egemenliğin temellerini oluşturmaktadır (Walby, 2021). Bu kapsamda radikal feministlere göre toplumsal ilişkilerinin temelini kadınlar ile erkekler arasındaki biyolojik farklılık oluşturduğu için üretime değil, üretim sürecine bakmak gerekir (Sevim, 2005).

Radikal feminizm, çağdaş dönem kadın hareketlerinde güçlü bir etki oluşturarak toplumu ve patriyarkal olarak gördüğü kurumları yeniden yapılandırmayı hedeflemiştir (Ghandy, 2021). Radikal feministler, kadınlar üzerindeki erkek şiddetini, cinsel taciz ve psikolojik sorunların kaynağının kadınları denetim altına alan sistemlere dayandırmaktadır (Walby, 2021). Böylece kadın bedeni üzerindeki sistemlere ve hizmetlere yönelik radikal feministlerin savundukları temel düşünceler şu şekilde sıralanabilir (Sevim, 2005):

- Feminist devrim sayesinde yeniden üretim araçları düzenlenmeli, kürtaj, tüple dölleme ve yapay gebelik gibi teknolojik gelişmeler kadınların biyolojik kaderlerinden kurtulmaları için geliştirilmelidir,
- Eril baskıyı ortadan kaldırmak için önce kökeninde yatan cinsel sınıf sisteminin ortadan kaldırılması gerekmektedir,
- Dünyanın düzelmesi için eril sistemlere ek olarak, erkek egemenliğinin uzantısı olan savaşlar, çevre kirliliği, sömürge, düşmanlık ve ırkçılık gibi sorunlar ortadan kaldırılmalıdır,
- Dil ve kültür eril biçiminden ayrılmalı, kitle iletişim araçlarında kadın bedeninin sunuluş biçimleri değiştirilmelidir,
- Kadınların kurtuluşunun mümkün olması için hem kapitalizmi hem de eril baskıyı ortadan kaldırmak gerekmektedir.

Radikal feministlere göre, patriyarkal sistem ortadan kalktıktan sonra iktisadi olarak aileye gerek kalmayacak, kadın özel alana, erkek de kamusal alana girmek zorunda kalmayacak ve böylece üretimdeki üst-alt dengesi sağlanmış olacaktır (Sevim, 2005). Bu doğrultuda radikal feministler, geleneksel ve hiyerarşik güç ilişkilerinin yerini anti-otoriter ve hiyerarşik olmayan örgütlemelere bırakmak için mücadele etmişlerdir (Ghandy, 2021). Radikal feministler, tarihin temel sınıf ayrımının cinsiyetler arasında olduğunu ve erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenlik ve güç arayışının tarihin itici gücü olduğunu ifade ederler (Hartmann, 1979). Ayrıca radikal feministlere göre kadınlar kendi bedenleri hakkında söz sahibi olmalı ve kontrolün sadece kadınların elinde olması gerekmektedir (Sevim, 2005). Radikal feministlerin ulaştıkları esas nokta ise kadınların ezilme nedenlerinin başında toplumsal cinsiyet sisteminin olmasıdır (Ghandy, 2021). Dolayısıyla bu kuram, kadınların üremedeki rollerine odaklandığı için aile ve cinsel ilişkiler, toplumu değiştirmek için giriştikleri mücadelenin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır (A.g.e.).

Genel olarak radikal feministler, bütün kadınları erkeklerin egemen olduğu bir topluma karşı birleştirerek erkek baskısından kurtarmaya çalışmaktadırlar (Mitchell, 2006). Bu doğrultuda radikal feministler “*özel olan politiktir*” argümanından hareket ederek, yaşamın kişisel yönlerini toplumsal eşitsizlik analizlerinin bir parçası haline getirmişlerdir (Walby, 2021). Bu argüman Ghandy’ye göre (2021), kadınların hayatlarında bireysel olarak hissettikleri hoşnutsuzlukların kişisel başarısızlıklarından değil, kadını baskılayan ve ikincilleştiren toplumsal sisteme bağlı olduğunu ifade etmektedir.

1.2.2.6. Postmodern Feminizm

Postmodern feminizm, 1960’lar ve 1980’lerdeki ikinci dalga feminizmde görülür. Mary Joe Frug’un (1992) yazmış olduğu *Postmodern Legal Feminism* kitabı postmodern feminizm için önemli ayrıntıları içermektedir. Ona göre (1992), dil “gerçekliğin” ortaya çıkarılmasında bir araçtır ve dil faktörünün iktidardaki kadın kategorinin inşasında ve kadın kimliğinin oluşumunda etkisi büyüktür. Dolayısıyla hukuk söylemleri dil aracılığıyla kadın kimliğini oluşumuna dair yargıları içinde barındırır. Hukuk kuralları ve söylemi kadın bedenine üç tür yargıyla yaklaşmaktadır (Frug, 1992):

- Yasal kurallar, kimi durumlarda kadınları fiziksel istismar ve güvensizliklerine karşı yeteri kadar korumaz,

- Yasal kurallar, kürtaj kısıtlaması ve ev içi kurallar aracılığıyla kadın bedeninin anneleştirilmesini zorunlu kılar ve anne olan kadını iş gücü piyasasından uzaklaştırır.
- Yasalar, kadın bedenini cinsiyetleştirerek, reklam endüstrileri gibi alanlarda bedeni erotik bir yapıya dönüştürür.

Postmodern feministler Batı kültüründe yaşamının, bireyin her zaman tahakküm altına alınması ve sınırlandırması anlamına geldiğini ifade etmişlerdir (Çaha, 2016). Barnett'e (1998) göre feministlerin, kadınların toplumdaki eşitliğin oluşmasını engelleyen eril, gerici ve dışlayıcı yasal yapıların dilinden uzaklaşarak "yapısöküm" tekniğiyle cinsiyet eşitsizlikleri analiz etmeleri gerekmektedir. Bu terim, geçmişte oluşturulmuş olan hiyerarşik ilişkilerin buyurucu statülerini ortadan kaldırmak için eşitsizliği yaratan ikiliklere meydan okumaktadır (Frisby, 2020). Postmodern feministler özellikle eril bir dünya görüşünü ve erkek dilini yapısöküme uğratmaya çalışarak açık ve akıcı terimlerle kadınların deneyimlerini yansıtabilecek bir dil kullanmaya çalışmışlardır (Giddens, 2012). Bu doğrultuda feministler, farklılık üzerine yürütülen tartışmalarda yeni bir çağ açarak postmodernizmi feminist düşünceye eklemişlerdir (Çaha, 2016).

Postmodern feministler, feminist hukuk bilimini ve postmodernizmi kendi yararına uygun olarak kullanmış ve yerini bireyselliğe bırakmıştır (Barnett, 1998). Postmodernizmin insanları bireysel bir değer olarak görmesi, feministlerin benlik ve hakikat gibi kavramları yorumlamasını sağlamıştır (Çaha, 2016). Bu doğrultuda ise postmodern feministler, kadınların baskı ve boyun eğdirmelerin olmadığı bir kültürel ortam yaratmaya çalışmaktadırlar. Toplum ve hukuk cinsiyetçi kalmaya devam ederken, kadınlar tüm mevcut olan eşitsizliklerle birlikte kadın olarak var olmaya çalışmaktadır (Barnett, 1998).

1980'lerde postmodern feministler, tarihsel ve kültürel özgüllüğe duyarlı kuramlaşma tarzına yönelmişlerdir (Serdaroğlu, 1997). Barnett'a (1998) göre, postmodern feminizm kuramı, ırk, sınıf, yaş ve cinsel yönelim faktörlerindeki çeşitliliğe dayanarak kadınların yaşam farklılıklarına ve özgür yönlerine odaklanmalıdır. Örneğin kürtaj hakkı ve doğum yöntemleri tüm kadınları etkileyen bir konudur ve bu durumdan bazı kadınlar ırkları ve sınıfları nedeniyle engellenmektedir (Barnett, 1998). Bu doğrultuda, çoğul ve karmaşık toplumsal kimlik arayışlarına sahip olan postmodern feministler; sınıf, ırk, yaş ve cinsel özelliklere yönelik farklılıkları içinde barındırmaktadır (Serdaroğlu, 1997). Bu doğrultuda postmodern feministler, hayatın ve hukukun haksız

gerçekliği ve erkek egemen tarihin bıraktığı eşitsizlikle mücadele etmektedir (Barnett, 1998). Dolayısıyla postmodern feminizm Serdaroğlu'na göre (1997) pragmatist çerçevede karşıtlıkları içinde barındıran, ötekileştirilen kadınları kucaklayan bir anlayışla; farklılıkların içinde eşitliği sağlayan ve geleneksel olana bir baş kaldırı niteliği taşımaktadır.

1.2.2.7. İslami Feminizm

İslami feminizm kavramı, 1990'larda İranlı ve Arap akademisyenler tarafından geliştirilmiştir (Çaha, 2016). Bu dönemlerde Arap feministler, İslam'ın cinsiyetler arası eşitliği desteklediğini ve ataerkil bir dinin olmadığını savunmuşlardır (Ali, 2014). İslami feminizm, feminist ilkeleri İslami bakış açısına göre yorumlayan bir akımdır (Seedat, 2013). İslami kadın hareketleri, feminist kadın hareketlerinden farklı bir bakış açısına sahip olsa da yasal ve toplumsal alanda yürüttükleri eşitlik ve özgürlük talepleri ortaktır (Çaha, 2016). Özellikle Ortadoğu'da kadınların eğitim seviyeleri arttıkça geleneksel İslam bilgileri kadınlar tarafından yeniden yorumlanmaya başlamıştır (Ali, 2014). İslami feminizm teorisi için birçok düşünür çeşitli yaklaşımlar ortaya koymuştur.

Çaha'ya (2016) göre, Müslüman kadınlar arasında iki temel yaklaşım vardır: Aileyi kadının merkez alanı olarak gören İslami anlayış yaklaşımı, geleneksel kadın rollerinin sürdürülmesine vurgu yaparken, diğer yaklaşım ise bu duruma meydan okuyarak kadınların kamusal alanda eşit haklar elde etmeleri için kendilerini gerçekleştirmeye çalışır. Mir-Hosseini'ye göre (2013), İslami feminizm, İslam'ın geleneksel öğretilerini yeniden yorumlayarak, kadınların İslam toplumunda daha aktif rol almalarını ve cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını amaçlar. Seedat'a göre (2013) ise İslami feminizm, ataerkil yapıları ve dinin yanlış anlaşılmasını eleştirir.

Karam'a (1998) göre üç tür feminizm çeşidi bulunmaktadır: İslami feminizm, Müslüman feminizm ve Seküler feminizm. İslami feminizmi açıklarken görüşme yaptığı İslamcı kadınların çoğu feminizm terimini alakasız, yanlış ve Batılı bir terim olarak görse de birçoğunun cinsiyetlere yönelik yaşadıkları baskıların farkında olduklarını ve bu baskıyı İslami ilkelere başvurarak değiştirmeye çalıştıkları tespit edilmiştir (Karam, 1998). İslami feministler, devletin yasama gücünü kazanma ve kendilerine aktif bir destek sağlamaya çalışan siyasi bir hareketin parçasıyken, Müslüman feministler Kuran ve Sünnet gibi İslami kaynakları kullanarak İslam'da kadın ile erkeğin eşitliği söyleminin geçerli olduğunu vurgulamaktadırlar (Karam, 1998). Müslüman feministler, başörtüsü

mesesini bir kadının seçimi ve inancına dayanması gerektiğini düşünürken, İslamcı feministler, örtünmeyi tartışmaya kapalı bir dini yükümlülük, inancın derinliği ve Müslüman kadınlarla dayanışmanın simgesi olarak görmektedir (A.g.e.). Bu kapsamda İslamcılık, kadınların örtünmesinin kolektif güçlenme ve kamusal görünürlük ile mahremiyet arasındaki anlamları ortaya çıkarmaktadır (Göle, 2013). Ayrıca bir dini sembol olarak peçe, İslami feministler tarafından kadınların siyasi, kültürel ve sosyal alanlarını genişletmek ve eşitlik elde etmek için taktıkları kutsal ve onaylanmış bir araç olarak görülmektedir (Karam, 1998). Seküler feministler ise ister Müslüman ister Hristiyan olsun söylemlerini din alanının dışında temellendirmeye ve uluslararası insan haklarına dayandırmaya çalışmaktadırlar (Karam, 1998). Seküler feministlere göre, din her bireyin özel alanı olduğu için saygı duyulur ancak din faktörü kadınların özgürleşmesinin önünde herhangi bir engel ortaya çıkaramaz (A.g.e.).

Sonuç olarak İslami feminizm, İslam'ın kadınların haklarına saygı duyduğunu ve kadınların İslam toplumunda eşit bir şekilde yer almaları gerektiğini savunur (Mir-Hosseini, 2013). İslami feministler dinin temelinde eşitliğin var olduğunu, Kuran'ın ise bu eşitliğin ve kadınların haklarının güvencesi olduğunu ifade etmektedirler (Ali, 2014). İslami feministler, Kuran ve Peygamberler dahil İslam'ın bütün kaynaklarını eşitlik ve hakkaniyet temelinde kadınların bakış açısıyla yeniden yorumlamak istemektedirler (Çaha, 2016). Bu yeniden yorumlama ve tanımlama sürecini feminist görüşlerini hem İslam aracılığıyla hem de İslam için oluşturarak evrensel bir çerçevede gerçekleştirmektedirler (Ali, 2014). Bu doğrultuda İslami feminizm, İslami metinleri yeniden yorumlayarak kadın-erkek eşitliğini temellendirmeye çalışır (Mir-Hosseini, 2013). İslamcı kadınlar, dini merkeze alarak toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakkı için çabalamaktadır. Dolayısıyla kendilerini toplumsal katılım konusunda diğer hiçbir gruptan farklı görmediklerini ifade eden İslamcı kadınlar, hem dışıl doğalarının temelindeki farklı kimliklerinin hem de eşit haklarının tanınması için mücadele etmektedirler (Çayır, 2013).

Feminist çalışmalar, geniş bir feminist tasarımın içinde; kadın, toplumsal cinsiyet ve mekâna ilişkin araştırmaları bir bağlama oturtmaya yardımcı olur (Short, 1996). Bu doğrultuda, feminist teorinin coğrafi olarak mekân analizi toplumsal cinsiyet perspektifinde incelenmesi gereken önemli bir konudur.

1.3. FEMİNİST COĞRAFYA TERİMİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Feminist coğrafya, insan coğrafyasında kadınların yokluğuna ve mekânlardaki cinsiyetçi bilginin üretilmesine yönelik ortaya konan eleştirel bir yaklaşımı ifade eder (Johnson, 2009). Bu yaklaşım, kadınların coğrafi araştırmalarda ve disiplinlerdeki görünürlüklerinin arttırılması, cinsiyetçi bilginin üretiminin sağlanması ve kadınların mekânsal deneyimlerinin incelenmesi gibi konulara odaklanır (A.g.e.). Bu doğrultuda mekân, fiziksel ve nesnel bir oluşuma sahip olan, insanların kişisel ve sosyal deneyimlerini gerçekleştirdikleri bir alandır. Bu deneyimler, bireylerin mekânla kurdukları etkileşimi, mekânın kullanım amaçlarını ve toplumsal cinsiyetin mekânlarda nasıl bir rol oynadığını belirlemektedir (Johnson, 2009). Toplumsal cinsiyet rollerine göre ayrıştırılan mekânlar, belirli mekânların belirli cinsiyet kategorileriyle özdeşleştirilmesini sağlamıştır (Tuncer, 2016). Cassirer'e (1944) göre üç temel mekân biçimi bulunur:

- Organik mekân, canlılar tarafından işgal edilen, fiziksel mekânı,
- Algısal mekân, görsel, işitsel ve dokunsal gibi duyuşal deneyimleri içeren karmaşık mekânı,
- Sembolik mekân ise fiziksel ve algısal mekânlarda deneyimlenen unsurları temsil eden soyut mekânı ifade eder.

Birbiriyle bağlantılı olan bu üç mekânsal deneyim, toplumsal faaliyetlerin anlamlandırılmasında önemlidir (Harvey, 2013b). Dolayısıyla mekân, pasif, boş ya da ürün gibi düşünülemez, etki ya da tepki yoluyla üretime müdahale eden, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin bir dayanağıdır (Lefebvre, 2014). Mekândaki toplumsal ilişkileri, faaliyetleri ve süreçleri anlayabilmek için sosyolojik ve coğrafi sembollerin kaynaştırılarak yorumlanması gerekir (Harvey, 2013b).

Feminist coğrafyanın en önemli amacı, toplumsal cinsiyet ayrımları ile mekânsal bölünmeler arasındaki ilişkileri araştırmak, görünür kılmak, bunlara meydan okumak, eşitsiz yapıları ortaya çıkarmak ve tüm bu görünümeleri sorunsallaştırmaktır (McDowell, 1999). Kadınlar iç dünyalarındaki yasaklardan kurtularak dış dünyalara doğru açıldıkça hem kendi kimliklerini oluşturmakta hem de kadın ve erkek ilişkilerini dönüştürmektedir (Göle, 2011). Buradaki amaç, kadınların ve erkeklerin mekânları ne ölçüde farklı deneyimlediklerini incelemek ve bu farklılıkların toplumsal cinsiyet yapısının bir parçası olduğunu göstermektedir (McDowell, 1999). Çünkü toplumsal yapıdaki patriyarkal sistem, cinsiyetler arasındaki mekânsal farklılıkları görünür kılmaktadır. Toplumsal

yapıdaki patriyarkal sistemin nasıl inşa edildiğini anlamak için sadece özel alana bakmak yeterli olmaz, kamusal alanlarda sembolikleşmiş, kök salmış ve doğallaşmış cinsiyet ilişkilerine de bakmaya ihtiyaç vardır (Sancar, 2009). Bu doğrultuda Çayır'a (2013) göre, kadınların ev içi ve ev dışı mekânlardaki rolleri ve eşitlik talepleri, dişil kimliklerinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

1.3.1. Feminist Coğrafya Teriminin Mekân Üzerinden Analizi

Mekânlar, her bireyin çevresel, sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel süreçler arasındaki belirli karşılıklı ilişkiler dizisini ifade ettiği için birbirinden farklıdır (Rose, 1993). Bu farklılıklar her mekânın kendine özgü bir karakter taşımasını sağlar. Örneğin, kırsal ve kentsel bölgeler arasındaki mekânsal farklılık, sokak, mahalle, alışveriş merkezi ve nüfus yoğunluğu gibi etkenlerle kendini gösterir (Rose, 1993). Genel olarak mekânlar, kendi içinde gettolar, yalıtılmış alanlar, mahalleler, konut, ticari, eğlence gibi plansız ve homojen mekânlara ayrılır (Lefebvre 2014). Mekânın sadece fiziksel bir alan olmadığı; yaşam, deneyim, süreç ve bir ilişki ağını ifade ettiği görülür.

Mekân toplumla birlikte değişir ve dönüşür (Lefebvre, 2014). Mekândaki değişimi incelemek için bireylerin mekânlardaki günlük faaliyetlerinden ortaya çıkan toplumsal pratiğe bakılmalıdır (Miller, 1983). Birçok insan kültürel olarak şekillendirilmiş, tarihsel ve mekânsal olarak konumlanan istek ve inançlarına göre hareket etmektedir (McDowell, 1999). Bu kapsamda birey ve toplumsal mekân karşılıklı ilişki içindedir (Miller, 1983). Bireylerin toplumsal beklentileri ise zamana ve mekâna göre değişiklik göstermektedir (McDowell, 1999). Feminist coğrafya ekseninde cinsiyet sorunlarına ilk değinen araştırmacı Burnett'e (1973) göre, batılı bir kentsel endüstriyel toplumda cinsiyetler arasındaki ilişkilerde sürekli değişimin olması, kesin sonuçlar ortaya çıkarmamaktadır ve bu yöndeki araştırmalara devam edilmelidir. Çünkü ona göre (1973) mekânlar, toplumsal hayatta cinsiyet, sınıf, etnik köken ve yaş gibi faktörlere bağlı olarak farklı deneyimlenir. Cinsiyet ve mekânın karşılıklı olarak etkileşiminin araştırılması, coğrafyadaki feminist teorinin odak noktasını oluşturmaktadır (Short, 1996).

Feminizmin coğrafi boyutları, kadınların erkeklere göre mekânsal pratiklerde haksız yere ikinci planda kaldığına ve iki cinsiyet arasında kaynaklara erişimdeki mekânsal farklılıkları üzerine odaklanır (Short, 1996). Örneğin, 19. yüzyılda kamusal mekânda erkeklerin faaliyetlerinin ve başarılarının medyada yer alıyor olması, kadınların mekânsal görünmezliğini daha da arttırmıştır (Miller, 1983). Bu dönemde kadınların

mekânlardaki rollerine ve faaliyetlerine ilişkin basılı ve yazılı kaynakların olmaması, onların mekânı kullanım pratiklerinin zaman ekseninde analiz edilmesini zorlaştırmaktadır (Miller, 1983).

Mekânsal farklılık, 19. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın başına kadar gerçekleşen banliyöleşme, sosyal hareketlilik artışı ve ev içi tüketimdeki yeniliklerle ortaya çıkmaktadır (Miller, 1982). Modern toplumsal yapıya geçiş, mekânsal anlamda sosyolojik değişiklikleri ve gelişmeleri ortaya çıkarmaktadır. Bu süreçler kadınların hayatlarını kolaylaştırıp zenginleştirme potansiyeli taşısa da ters bir etki yaratarak kadınların günlük yaşamlarını daha da kısıtlamıştır (Miller, 1983). Örneğin, Miller (1982) Amerika Birleşik Devletleri'ndeki banliyöde yaşayan insanların mekân kullanımlarını tespit etmek amacıyla, ilk mekânsal akademik çalışmalardan birini yapmıştır. Çalışmada, hane halkı yapısı ve rol gereklilikleri sonucunda kadınların ev aktivitelerini üstlenmelerinin, gerekli ve faydalı faaliyetlere katılımlarını zorlaştığı, genellikle gece dışarı çıkmadıkları tespit edilmiştir (Miller, 1982).

İnsanlar geçmiş yıllardan itibaren savaş, ekonomik ve siyasi faktörler nedeniyle göç etmek durumunda kalmış ve bu yer değişikliği o mekânlarda belirli cinsiyet rollerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (McDowell, 1999). Üretim şekillerinden ve ilişkilerinden ayrı düşünülemeyen kozmopolit bir oluşum olan mekân, burjuvazinin hâkim olduğu toplumda, kapitalizm mekânını ortaya çıkarır (Lefebvre, 2014). Göç eden kadınlar, gittikleri mekândaki yerel ve çok uluslu sermaye yapısında bulunan yeni ücretli emek gücüne kendilerini çekilmiş bulmaktadırlar (McDowell, 1999). Bu doğrultuda kadınların fabrikalarda çalışmaya başlaması değişen kültürel, ekonomik ve sosyal koşulların sonucudur (A.g.e.). Kapitalizm geliştikçe kadınlar iki farklı biçimde dezavantajlı bir durumla karşılaşmışlardır (Thorpe, vd., 2017): düşey ayırım çerçevesinde düşük işlerde istihdam edilmişler ve yatay ayırım çerçevesinde sadece belirli çalışma alanlarına uygun olarak görülmüşlerdir.

Mekânlar, kadınların ve erkeklerin rollerini şekillendiren bir yapıya sahiptir. Bu ikili bölünme, mekânın toplumsal üretiminde “doğal” ve inşa edilmiş çevreler hakkındaki varsayımlarını ortaya çıkararak kimin hangi mekânları kullanması ya da mekânlardan dışlanması gerektiği ile ilgili soruları ortaya çıkarır (McDowell, 1999). Bu kapsamda feminist coğrafyacılar, insanlar ve mekânlar arasındaki kuramsallaşma ve bağlantılar kurma yollarını analiz etmektedir (A.g.e.). Feminist coğrafyacılar, yeniden üretimin toplumsal ve ekonomik yaşamın bir parçası olduğuna, kadınları beşerî coğrafyanın

merkezinde yer alan toplumsal özneler olarak kabul ederler (Rose, 1993). Dolayısıyla feminist coğrafya mekânı cinsiyetçi ideolojinin bir ürünü olarak görerek, mekândaki örtük erkekliğe meydan okur ve mekânı toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde dönüştürmeyi amaçlar (Short, 1996).

Toplumsal cinsiyetin mekân kullanımı üzerindeki etkilerine bakıldığında modern hayata geçiş, kadınların iş gücüne katılmaları, ekonomik alanda var olmaları ve birey olmaları yolunda atılan büyük bir adım olsa da kadınların mekânı kullanım pratiklerinde ve olanaklara erişimlerinde kısıtlamalar olduğu görülür (Gökkaya, 2011). Mekânın analiz edilmesi iki ayrı alanı ortaya çıkarmıştır. 18. ve 19. yüzyıldan itibaren feministler kadının özel ve kamusal alandaki konumunu sorgulamıştır (Aktaş, 2013). Toplumsal hayatın temelini oluşturan özel ve kamusal alan ayrımı, kadın ile mekân etkileşiminin net bir biçimde somutlaştığı alanları ifade eder (Tuncer, 2015).

Özel alan ve kamusal alan kavramları feminist teoride önemli bir yer tutar. Özeline ve kamusalın ne anlama geldiği, zamana, mekâna ve toplumsal yapıya göre değişiklik gösterse de kısaca, özel alan ev içi alanı, kamusal alan ise evin dışında kalan alanı ifade etmektedir (Alkan, 2000). Bu yönüyle özel-kamusal alan ayrımı toplumsal cinsiyetçi bir bölünmeye karşılık gelmektedir (A.g.e.). Feminizme göre özel alan olan ev, Batı'ya ait olan ataerkil ve heteroseksüel bakış açısını yansıtan, kamusal alandan kısıtlayan ve sınırlandıran bir alan olarak ifade edilir (Chanter, 2019). Bu alanların ayrıştırılmasında değerlerin de ikiye ayrıldığı görülmektedir: fedakârlık, duygusallık ve uzlaşmacılık özel alana ve kadına; bencillik, ussallık ve çatışmacılık kamusal alana ve erkeğe atfedilmiştir (Alkan, 2000). Dolayısıyla özel alan ile kamusal alan ayrımının kökeni, toplumsal cinsiyet ile mekânın birlikteliğini temel almaktadır (Alkan, 2003).

Kamusal alandaki eylemlere devletin müdahale etme imkânı bulunurken, özel alan ev içi alan olduğu için şiddet gibi olaylara müdahalenin çoğu zaman mümkün olmamasına yol açmakta ve bu nedenle özel alan ve kamusal alan ayrımında toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin farklılıklar taşıdığı görülmektedir (Uygur ve Çağlar, 2013). Liberal feministlere göre, özel alan ile kamusal alan ayrımı özel alanın mahrem, özel hayatın dokunulmazlığı gibi argümanlarla desteklenerek, aile içindeki şiddet ve haksızlıklar yok sayılmaktadır (A.g.e.). Feministler özel ile kamusal yaşam arasındaki ayrımı ve ideoloji ile gündelik uygulamalar arasındaki sınırları kaldırarak yenilikçi bir bakış açısı yaratmışlardır (Michel, 1993). Bu doğrultuda özel alan ve kamusal alan olarak

mekânlar, feminist coğrafyada toplumsal cinsiyetin görünür olduğu alanları ifade etmektedir.

1.3.1.1. Özel Alan Olarak Mekânda Toplumsal Cinsiyet

Özel alan, bireylerin kendi hayatlarını yönettiği, özgürlüklerinin olduğu, bireysel hayatın gizliliği ve özerkliği ile ilgili bir kavramdır (Fraser, 1990). Çağdaş düşüncede özel alan, bireysel olanı toplumsal gözetimden korumadığı için bireycilikle yakından ilişkilidir (Turner, 2020). Özel alan bireylerin cinsiyet kimliklerini özgürce ifade ettikleri, kendilerini rahat hissettikleri bir alandır (Butler, 1988). Bu doğrultuda bireylerin kişisel hayatlarını ve evlerini kapsayan özel alan, hane içi, kişisel ve cinsiyet ilişkilerin yoğun olduğu özele ait olan bir mekân olarak kabul edilir (Fraser, 1990; Alkan, 2000). Bu yönüyle toplumsal emek alanını kapsayan özel alan, mahremiyet alanı olarak ifade bulur (Habermas, 2003). TÜİK'in Türkiye Aile Yapısı Araştırmasına (2021) göre, hanedeki ev işlerinin genellikle kadınlar tarafından üstlendiği görülmektedir. Bu doğrultuda Tablo 1.1'de hanedeki kadın ve erkeğin genellikle sorumlu olduğu işler ve oranları gösterilmiştir:

Tablo 1.1: Hanedeki İşlerden Genellikle Sorumlu Olan Kişiler, 2021

Hanedeki İşler	Hanehalkı Üyesi Kadın (%)	Hanehalkı Üyesi Erkek (%)	Hanehalkı Üyesi Değil (%)	Toplam (%)
Yemek yapma	85,4	10,8	3,8	100,0
Evin badana/boyası	8,1	37,6	54,3	100,0
Çamaşır yıkama (makine dahil)	85,6	11,0	3,4	100,0
Aylık faturalarının ödenmesi	21,2	74,1	4,7	100,0
Basit dikiş yapma	83,0	9,0	8,1	100,0
Akşam çay servisi yapma	83,4	13,6	3,0	100,0
Sofranın kurulup kaldırılması	84,8	12,7	2,5	100,0
Evin günlük toplanması ve temizlenmesi	85,4	11,1	3,6	100,0
Evin haftalık/aylık temizliği	80,9	10,3	8,8	100,0
Çocuk bakımı	94,4	2,3	3,3	100,0
Gıda alışverişi	46,7	49,3	4,0	100,0
Bulaşık yıkama (makine dahil)	85,6	11,8	2,6	100,0
Tamir, bakım ve onarım işleri	9,6	65,2	25,2	100,0
Ütü yapma	81,8	11,5	6,7	100,0

Kaynak: TÜİK, Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021.

Tablo 1.1’de görüldüğü üzere ev işleri toplumsal cinsiyet rollerine göre incelendiğinde, kadınların çoğunun yemek yapma, çocuk bakımı, çamaşır, bulaşık yıkama ve evin günlük olarak temizliğini yaptıkları görülür (TÜİK, 2021). Aile kurumunda kadının ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu tutulması, ailede cinsiyetçi bir iş bölümü yaratarak kadınları özel alanda yaşamaya zorlamaktadır (Aktaş, 2013). Ev işleri yapmak ve çocuk bakmak kadınların özel alandaki yaratıcılıklarını sınırlandırmaktadır (Çayır, 2013). Bu yönde devletin çocuk ve yaşlı bakım hizmetleri için yeterli kaynak ayırmaması ve bu hizmetlerin ücretsiz olarak verilmemesi, çocuk ve yaşlı bakımını kadınların ev içi görevleri durumuna getirmektedir (Giray ve Aydın, 2019). Bu kapsamda özel alanın mahrem yapısı, cinsiyetleştirilmiş bir yapıyı ortaya çıkartmaktadır (Göle, 2011). Bu yönüyle evler hem cinsiyetçi araçların kullanımının bir sonucu hem de toplumsal cinsiyetçi araçların kullanıldığı bir yerdir (Illich, 1926). Kadının yerinin ev, evin geçim kaynağının da erkek olduğuna yönelik yargılar, toplumun cinsiyetler üzerine yüklemiş olduğu kültürel engelleri ifade eder (Giray ve Aydın, 2019). İslami feministlere göre kadınları özel alanda tutan etmen, bozulmuş bir gelenektir (Çayır, 2013). Bu doğrultuda kadınlardan ev görevlerini gerçekleştirmelerini beklemek onları toplumsal mekânlarda özgürleşmelerini engelleyen bir unsur oluşturmaktadır (Giray ve Aydın, 2019).

Modern hayatla birlikte tarımda makineleşmenin artması ve kırdan kente göç, kadınları özel alana hapsedmektedir (Hoşgör, 2013). Özellikle yeterli eğitime sahip olmayan kadınlara uygun iş fırsatlarının olmaması, onları özel alanla sınırlandırmaktadır (Dildar, 2015). Dolayısıyla lise altı eğitim düzeyinden mezun olan kadınlar düşük vasıflı işlerde çalışacaklarını bildikleri için evde kalmayı tercih etmektedirler (A.g.e.). Patriyarkal sistemde özel alanda ev içi üretim egemenken kamusal alanda istihdam ve devletin egemen olduğu bir yapı hakimdir (Walby, 2021). Bu oluşum, özel alanda ataerkil sistemin kurallarına uygun bir cinsiyet rol dağılımını ortaya çıkarmaktadır.

Kadınların ev içindeki ücretsiz emekleri, görev ve toplumsal üretim açısından cinsiyet ayrımlarını ortaya koymaktadır (Elger, 2020). Ev içi toplumsal cinsiyet rejimi, kadınların çalışma faaliyetlerinin ana yapısı olan ev içi üretime, kamusal alandan dışlanmasına, emeğinin ve cinselliğinin sömürülmesine dayanırken; kamusal cinsiyet rejimi kadınları toplumdan dışlamadan, ücretli istihdam ve kültür ortamına dahil eder (McDowell, 1999). Kadınların ev içinde karşılaştıkları patriyarkal normlar kamusal alana çıkıldığında da devam eder ve böylece kadın ikincil olma durumunu ev dışında da

sürdürür (Walby, 2021). Dolayısıyla özel alanda var olan patriarkal güç ilişkileriyle karakterize olan toplumsal cinsiyet, açık ya da örtülü olarak kadınların kamusal alanı kullanımlarını doğrudan etkiler (Fenster, 2005). Bu kapsamda patriyarkal sistemde, özel alanda dışlama hakimken, kamusal alanda ayrımcı bir yapı hakimdir (Walby, 2021). Kadınların kamusal alana katılım sağlamaları toplumsal cinsiyetle yakından ilişkilidir (Lister, 2003). Bu doğrultuda, kamusal alandaki toplumsal cinsiyet ilişkilerini detaylı olarak incelemek gerekmektedir.

1.3.1.2. Kamusal Alan Olarak Mekânda Toplumsal Cinsiyet

Tarihsel olarak gelişen ve değişen bir kavram olarak kamusal alan, özel alandan farklı olarak toplumun tüm üyelerine açık olan, bireylerin farklı görüşlerinin ve çıkarlarının çatıştığı bir alandır (Fraser, 1990). Bu bağlamda kamusal alan Habermas'a göre (2003), kamu erkiyle sınırlı olan bir alanı ifade etmektedir. Butler (1988) ise kamusal alanı, toplumun genelinde kabul edilen cinsiyet normlarının baskın olduğu ve bireylerin cinsiyet kimliklerini ifade etmenin daha zor olduğu bir alan olarak ifade eder. Liberal feminist yaklaşım kadına özel alanda yüklenen mahremiyet, sadakat ve fedakârlık gibi değerleri açısından özel alana hapsolmalarını reddederek, kamusal alanın kendilerine sunduğu imkanları görmeleri gerektiğini savunmaktadırlar (Aktaş, 2013).

Kadınların kamusal alanda görünürlük kazanmaları, mahrem çemberlerini kırarak cinsiyetler arasındaki sınırlandırılan alanların ortadan kaldırılmasını sağlar (Göle, 2011). Dolayısıyla kadınlar özel alan ile besledikleri kimliklerini kamusal alana taşıyarak kamusal alanı dönüştürmekte ve bu alanlarda çeşitli işlere girerek kamusal alanlarını yaratmaktadırlar (Çayır, 2013). Feminizme göre kamusal alan, çalışma ve eğitim alma olanaklarının olduğu, özgürlüğün hukuk ile korunduğu bağımsız bir alan olarak ifade edilir (Chanter, 2019). Kadınların mekânsal sınırlandırılmaları, modern hayata geçtikçe ev işi ile ücretli işi birleştirmede artan baskıya evrilmiştir (Rose, 1993). Özne kadın olduğunda gündelik hayatın cinsiyetlendirilmiş yapısı, özel ile kamusal alan arasındaki sınırlılıkların iç içe geçmesini sağlamaktadır (Tuncer, 2016). Örneğin, kadınların özel alanda yaşadıkları ataerkil kısıtlayıcı pratikler kadınların kamusal mekân deneyimlerini etkilemektedir (A.g.e.).

Kamusal alan homojenlik, parçacılık ve hiyerarşik özelliklere sahiptir (Lefebvre, 2014). Kadınlar bu alanlarda homojen kamusal alanın kurallarını sorgulamaktadır (Çayır, 2013). Örneğin, çocuklu kadınların kreş ve anaokulu gibi yerlerde istedikleri

düzenlemelerinin olmadığı görülür (Dökmen, 2015). Kadınlar çocuklarını ve bebeklerini güvenilir kurumlara bırakamadıkları için kariyerlerine ara vermek ya da verimli olarak çalışmama gibi sorunlarla karşılaşır. Dolayısıyla kreşlerin ve anaokullarının mekânsal dağılımı ve güvenilirliği kadınların çalışma durumlarını doğrudan etkilemektedir (Wekerle, 1980). Kreşlerin bulunduğu bu mekânlar ve kreş saatleri, kadınların hem çalışma hayatlarını hem de yerleşim bölgelerini kreş mekânlarına göre düzenlemelerini gerektirir (Mackenzie, 2002). Bu noktada, mekân ve toplumsal cinsiyet olgusu arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Çocuklarını bakım hizmetlerine emanet eden kadınlar, mesleki ve sosyal alanda kentsel mekânda aktif olmaya başlamışlardır. Mekân da bu yönüyle kentin ve gündelik hayatın sorunsallarını kapsayan bir yapıdadır (Lefebvre, 2014). Gündelik hayatlarında kadınların hangi koşullarda kamusal mekânlara katıldıkları ve mekânları nasıl deneyimledikleri çoğu zaman göz ardı edilmiştir (Tuncer, 2016).

Kamusal alandaki üretim ve istihdam çoğunlukla erkeklerin tekelindedir ve kadınlar bu alanların içinde tüketici ve yararlanıcı konumunda bulunmaktadır (Sancar, 2009). Erkeğin kamusal alandaki işlerden sorumlu tutularak, kadınların yaptığı işler özel alana sokulup görünmez ve analiz dışı tutulmuştur (A.g.e.). Bu doğrultuda batı medeniyetiyle bir tutulmuş olan modern değerlere göre özel alan ile modern alan arasındaki sınırların yeniden çizilmesi, kadın görünürlüğü ile mümkün olmaktadır (Göle, 2011). Kamusal alan bu bağlamda kadının görünürlüğü ve kadınla erkeğin toplumsal olarak kaynaşmasıyla var olmaktadır (Göle, 2013). Böylece kadının kamusal alanda vatandaş olarak var olması, kadın haklarının temel yapı taşını oluşturmaktadır (A.g.e.). Bu kapsamda kadın ev dışı kamusal üretime katıldığında ve erkek de özel alandaki iş bölümüne dahil olduğunda, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik bilinç ve farkındalık duygularının yaratılması sağlanmış olur (Hoşgör, 2013).

Marksist feministlere göre kadınların kamusal alana çıkışını engelleyen en önemli faktör, özel alan ve kamusal ayırımına göre dizayn edilen modern kentlerdir (Aktaş, 2013). Bu tür kentlerde ve kamusal alanda kadınların özgür olmasının önündeki engel, dişiliğinin bastırılması yönünde gerçekleşmektedir (Göle, 2011). Bu doğrultuda kentsel ölçekte ele alındığında, kadınların kentteki deneyimleri ve yaşam pratikleri sosyo-mekânsal sınırlarını açıklamaya imkân vermektedir (Tuncer, 2015).

Kadınların kent deneyimleri çok boyutludur ve çeşitlilik gösterir. Dolayısıyla kadınların kamusal alanla olan ilişkileri, farklı kültür ve toplumlarda tarihsel olarak karmaşık mekanizmaları görünür kılmış ve böylelikle kadınların gündelik kent hayatları

içindeki kamusal mekân deneyimleri, araştırmacılar tarafından inceleme konusu haline gelmiştir (Tuncer, 2016). Bu doğrultuda toplumsal cinsiyet perspektifinde mekânın analizi, geniş ve kozmopolit alanları ifade eden kentlerde derinlemesine incelenmesi gereken bir konuyu ortaya çıkarmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM
KENT OLGUSU VE KENT HAKKI

2.1. KENT KAVRAMI

Kent, Latince şehir özelliği veya şehre ait anlamına gelen “urbanus” kelimesinden türetilmekte ve İngilizcedeki “urban” kelimesine karşılık gelmektedir (Parrillo, 2009). Bir diğer anlamda ise kent, İngilizcedeki “city” ve Latince yurttaşlık anlamına gelen “civitas” kelimelerine de karşılık gelmektedir (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2013). Redhouse İngilizce Sözlükte (2021, s. 171-1088) city kelimesi “*şehir, kent ve büyük kasaba*” olarak çevrilirken, urban kelimesi “*şehre ait, şehirde bulunan*” olarak çevrilmektedir. Türk Dil Kurumu tarafından kent kavramı şehirle aynı anlamda tutularak, “*nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı*” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2019).

Kent kavramı, Keleş’e (1980) göre toplumun gelişme, yerleşme, barınma, kazanma ve sosyalleşme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, tarımsal iş gücünün az olduğu, kalabalık nüfus yapısına sahip olan, küçük komşuluk ilişkilerin olduğu yerleşim birimini ifade eder. Yönetsel, demografik, ekonomik ve sosyolojik ölçütlere göre tanımlanan kent; yönetsel olarak belediyenin sınırları içinde olan, demografik açıdan belirli bir nüfusa sahip, ekonomik açıdan tarım dışı etkinliklerin olduğu, sosyolojik olarak heterojen ve iş bölümünün hâkim olduğu bir yapıdır (Keleş, 2006). Bu yönüyle kent, her zaman eskinin üzerine katmanlaşan yeni bir oluşumu ifade eder (Jarvis, Kantor ve Cloke, 2012). Hadjicostandi (2009) ise kenti “kentsel alan”, “kent toplumu” ve “kentleşme” gibi tanımlara dahil ederek kentteki sosyal faaliyetlere ve kentin fiziksel yapısına vurgu yapar. Hızla kentleşen bir dünyada kentin kültürel, ekonomik ve politik olarak coğrafi sınırlılıkları yoktur (Flanagan, 2010). Dolayısıyla kentlerde metropol, megalopolis, başkent ve geniş kentsel alan gibi biçimsel çeşitlilik vardır (Castells, 1977). En büyük kentsel büyüme oranına ise Latin Amerika, Afrika, Asya ve Orta Doğu ülkeleri sahiptir (Macionis ve Parrillo, 2016). Kentin hiçbir doğal sınırı olmadığı için tarihin farklı toplumlarında farklı görünürlüklerin olmasını sağlar ve açık uçlu bir yapıyı temsil eder (Flanagan, 2010). Bu kapsamda ulusal ve uluslararası düzeydeki ekonomik ve siyasi kurumlardaki değişiklikler, kentlerin fiziksel ve sosyal özelliklerini etkiler (Parrillo, 2009).

Kent, tarım dışı üretim, yoğunluk, büyüklük, bütünleşme ve heterojenlik düzeyine ulaşmış ve bu düzeyi aşmış insan yerleşimini ifade eder (Tekeli, 2011). Dolayısıyla kent, tarım dışı etkinliklerde insanların gereksinimlerinin karşılandığı,

heterojenliğin, örgütlenmenin ve iş bölümünün arttığı bir mekândır (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2013). Bu yönüyle kentli yaşam tarzı, uzmanlaşmış iş bölümünün, sekülerleşmenin, toplumsal çatışmaların, rekabetin, öznel çalışma deneyiminin olduğu ve kitle iletişim araçlarının öneminin arttığı bir yaşam tarzını ifade eder (Marshall, 2005). Kentler yerel, ticaretin ve yeniliklerin olduğu kültürler arası bağlantılar noktasında kilit bir yapıyı temsil eder (Hadjicostandi, 2009). Bu kapsamda kent, toplum tarafından uyulması beklenen kuralları ve din işlevlerini de bünyesinde barındırır (Sjoberg, 2002). Kent kuralları ise insanların birbirlerine çıkar gözetten bir bakış açısıyla yaklaştıkları kent alanlarını oluşturur (Wirth, 1938).

Oxford İngilizce Sözlükte (2015) “urban life” olarak ifade edilen kentsel yaşam, şehirlerin ve kasabaların inşa edilme ve büyüme süreci olarak tanımlanır. Rahder ve Milgrom’a (2004) göre kentsel alanların heterojenleşmesi ve çeşitliliğin artması, kentteki kültürel ve tarihi alanların korunması açısından önemlidir. Bu yönde sosyal farklılıklar dikkate alınarak, farklı toplulukların ihtiyaçlarının karşılanması için planlama süreçlerine katılım sağlanması gerekmektedir (Rahder ve Milgrom, 2004). Böyle bir kent ortamında ekonomik ilişki bağı, kişisel ilişkilerin yerini alır ve kurumlar bireysel ihtiyaçlardan ziyade kitlenin ihtiyaçlarını gözetir. Lefebvre’ye (1976) göre kent ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan yatırım ve kaynak imkânı sunduğu için kırsal alanlara göre daha avantajlıdır. Para ekonomisinin merkezi olan kent, aynı zamanda bireyselleşmeyle özdeşleşmiş ve kendine özgü yaşam tarzıyla karakterize olan bir mekândır (Simmel, 2000). Böylece kent, ekonomik ve sosyal bir gerçeklik olarak kendi birey tipini de üretir (Wirth, 1938). Dolayısıyla kentin ekonomik örgütlenmenin eşlik ettiği sosyal ve kültürel bir yapıyı içerdiği görülür. Bu doğrultuda kent, mekân ve nüfus ilişkisi bakımından nicel ölçütlere dayanan bir olgu olmaktan uzaklaşarak, nitel özellikleriyle tanımlanan bir kavrama dönüşmüştür (Serter, 2013). Kent kavramının zaman içinde büyüme göstermesi, kentleşme, kentlileşme, kenttaş, kentsel alan kavramlarını ve kent kuramlarını ortaya çıkarmaktadır.

2.1.1. Kente İlişkin Kavramlar ve Kent Kuramları

İngilizcede “urbanization” olarak ifade edilen kentleşme kavramı, insanların şehirlere ve diğer yoğun nüfuslu olan alanlara taşınmasından kaynaklanan değişimler olarak tanımlanır (Macionis ve Parrillo, 2016). Kentin zaman içinde büyümesiyle ortaya çıkan sanayileşme ve modern toplumların kuruluşuna zemin hazırlayan kentleşme, en dar

anlamıyla kentin oluşumunu ifade eder (Marshall, 2005). Keleş'e (1980) göre kentleşme, kentlerin büyümesi ve sayılarının artması sonucu, toplumda örgütlenme ve insanlar arasındaki ilişkilerin artmasıyla oluşan nüfus birikim sürecidir. Artan nüfus yoğunluğundaki ilerleme ise o bölgenin sosyal yapısını değiştirerek çeşitli sosyal yaşam modelleri oluşturur (Macionis ve Parrillo, 2016). Bu kapsamda Wirth'e (2002) göre kentleşme, insanları kente çekme sürecinin yanında, kentin kümülatif yaşam biçimini benimsemelerini de gerektirir. Bu bağlamda kentleşme süreci Tekeli'ye göre (2011) heterojenlik, hareketlilik, rekabet, anonim ilişkiler, yoğunluk, çeşitlenme ve iş bölümü değişkenlerine göre belirlenir. Jarvis, Kantor ve Cloke (2012) ise kentleşmeyi, insanların çalışmak için küçük şehirlerden ve kırsal alanlardan büyük şehirlere göçü olarak tanımlar. 19. yüzyılda, sosyolojinin kentleşmeye ilgi duymasıyla birlikte kent sosyolojisi disiplini ortaya çıkmıştır (Marshall, 2005). Bu dönemde şehirlerin hızlı bir şekilde büyümesi, nüfus yoğunluğu ve göç gibi etkenler sosyologların ilgisini çekmiştir. 1950'lerden itibaren kentleşmenin hızlı büyümesi ilk olarak Asya, Afrika ve Güney Amerika'da başlamış, zamanla diğer bölgelere ve ülkelere yayılmıştır (Jarvis, Kantor ve Cloke, 2012).

Kentleşme sonucunda, ortaya çıkan oluşum kentlileşme olarak ifade edilir; toplumsal değişimin insan ilişkilerinde ve eylemlerinde, değer yargılarında ve yaşam tarzlarında değişiklikler yaratma sürecini ifade eder (Keleş, 1980). Kentlileşme, bu yönüyle insan hareketlerinde değişimlerin yaratılmasını sağlamaktadır. Kentleşmenin hızlanması sürecinde ortaya çıkan kentsellik ise kentsel yerleşim alanlarının ve bu alanlarda yaşayan insanların sahip oldukları yeni niteliklerinin tamamını ifade eden bir gelişme ölçütü olarak tanımlanır (Keleş, 1980). Kentselliğe, toplumsal ilişkileri içeren bir bütün olarak bakmak gerekmektedir ve bu ilişkiler, kentsel olguların düzenlendiği ve inşa edildiği yasaları ifade etmektedir (Harvey, 2013b).

Kentteki nüfus sayısının ve kentsel alanların çoğalması bir ülkede kentsel gelişme süreci olarak ifade edilir (Keleş, 1980). Bu doğrultuda ortaya çıkan kentlilik kavramı kentte yaşayan insanların, toplumsal yaşam tarzlarını anlatan bir terimdir (Marshall, 2005). Kenttaş kavramı ise içinde yaşadığı kenti seven, önemseyen, sahip çıkan, doğal ve yapay öğelerin kaybolmasını engelleyen, kültürel değerleri koruyan ve kentsel yaşam kalitesinin gelişmesine katkı sağlayan bir bilinci ifade eder (Geray, 1998). Kentteki yaşam kalitesinin gelişmesi yönünde sarfedilen bilinç ile ortaya çıkan kentsel toplumsal hareketler, kentte yaşayan insanların kent ortamı ve mevcut kent hizmetleriyle ilgili taleplerini ifade etmek için oluşturulan örgütlenmelerdir (Marshall, 2005). Bu yönde

gerçekleşen kentsel sürdürülebilirlik, iyi bir kentsel yaşamın varlığını koruyarak devam ettirmesi anlamına gelmektedir (Akkoyunlu Ertan, 2008). Akkoyunlu Ertan'a göre (2008) kentsel sürdürülebilirliğin bugün ve gelecekte varlığını sürdürebilmesi için kentte yaşayan herkese eşit haklar ve gereksinimler sunulması gerekmektedir.

Kent çalışmalarının başlangıcından beri kentlerin nasıl oluştuklarını, mekânsal, toplumsal, ekonomik ve kültürel gelişimlerini açıklama amacıyla olan çeşitli kuramlar geliştirilmiştir (Pınarcıoğlu, Kanbak ve Şiriner, 2010). Kuram kelimesi Marshall'ın Sosyoloji Sözlüğüne göre (2005) ampirik temele dayanan kavramları ve anlayışları sistematik bir şekilde düzenleyen, birbirleriyle ilintili tanımları ve ilişkileri kapsar. Bu bağlamda kent kuramları kentsel yerleşmelerin geliştirilmesi, planlanması ve düzenlenmesi konusunda farklı teorik yaklaşımları ifade eder. Kent kuramları farklı düşünürler tarafından çeşitli teorik tanımlamaları ortaya çıkarmaktadır. Bu kuramlar, kentin bir analiz nesnesi olarak kullanılmasının yanında, kenti başka olguların ve olayların açıklanması noktasında bir araç işlevi görmektedir (Pınarcıoğlu, Kanbak ve Şiriner, 2010). Kent kavramını açıklayan kuramlar klasik kent kuramları, Chicago Okulu kent kuramı ve eleştirel kent kuramları çatısı altında sınıflandırılmaktadır.

2.1.1.1. Klasik Kent Kuramları

Kapitalizme geçiş sürecinin başladığı 19. yüzyılda, toplumsal örgütlenme, üretim ve mekânsal düzenleme gibi birçok alanda değişiklikler meydana gelmiş ve bu dönem klasik kent kuramlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır (Atalay, 2016). Klasik kent kuramları düşünürleri kenti bir bütün olarak kapitalizme geçişin bir ürünü olarak ele alır (A.g.e.). Klasik kent kuramcılarının önde gelen düşünürleri ise Karl Marx, Friedrich Engels, Max Weber, Emile Durkheim ve Ferdinand Tönnies olarak kabul edilmektedir.

Sanayi kentinin doğuşu, mekânda farklılaşmalar ve radikal dönüşümler yaratmış; sanayi üretiminin artması ve kırdan kente göç süreci kentlerin mekânsal kapasitesini, nüfus artışını ve sermaye birikimini arttırmıştır (Özdemir Metlioğlu, 2021). Marx'a (2013) göre, kırdan kente göç süreci, sanayileşmenin ilk unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Sanayileşme yaygınlaştıkça geçimini toprakla sağlayan köylü, kentlere göç etmiş ve kentsel temele dayanan bir sanayi işçileri sınıfının yani proleteryanın ortaya çıkmasını sağlamıştır (Giddens, 2012). Marx ve Engels *Alman İdeolojisi* (2013) kitabında kır ve kent ayrımına vurgu yapmakta, bedensel ve zihinsel emek arasındaki karşıtlığın oluşmasının nedenlerini ortaya koyarak, bu karşıtlıkların proleter devrim tarafından

dönüştürülerek ortadan kaldırıldığını ifade etmektedir. Kentin ve kırın ayrımıyla birlikte sermaye ile toprak mülkiyeti birbirinden ayrılmış, emeğe ve mübadeleye dayanan bir mülkiyet anlayışı ortaya çıkmıştır (Marx ve Engels, 2013). Dolayısıyla kentlerin ortaya çıkışı, sermayenin ve üretim araçlarının bölünmesini sağlamıştır. Engels'e (1997) göre, kent büyüdükçe topluma sağladığı yarar da artmaktadır. Kentin sağladığı yarar ise demir yolları ve kanalların gelişerek makineleri, inşaatları ve rekabeti artırarak, sermayeye fayda sağlaması olarak kendini göstermektedir.

Weber *Şehir- Modern Kentin Oluşumu* (2010) kitabında kentin fiziksel yapısını oluşturan “doğal alanlar” olarak ifade ettiği temel süreçleri önem sırasına göre; rekabet, yoğunlaşma, merkezileşme, ayrışma, istila ve birbirini izleme süreci olarak tanımlar. Ona göre, bir mekânın kentsel topluluk oluşturabilmesi için yerleşim alanı özelliklerine sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamda, bir mekânın kentsel bir topluluk oluşturabilmesi için sahip olması gereken özellikleri şu şekildedir:

“Tam bir kentsel topluluk oluşturabilmek için bir kentsel topluluk, alışveriş ve ticaret ilişkilerinin görece bir hâkimiyetine sahip olmalı, bir bütün olarak yerleşim alanı da şu özellikleri sergileyebilmelidir: 1- Bir kale; 2- Bir pazar; 3- Kendine ait bir mahkeme ve hiç değilse özerk bir hukuk; 4- İlgili bir birlik biçimi ve 5- En azından kısmi bir özerklik ve kendi kendini yönetebilme ve sonuçta seçilmelerinde şehir sakinlerinin katılımının gerçekleştiği yetkililerce yönetilme” (Weber, 2010, s. 109).

Weber'e göre (2010) her bölge kentsel topluluklara dönüşemez çünkü bazı bölgelerin ulusal hükümetlerin merkezi olmaları ve şehrin siyasal özerkliğinin bir kısmından mahrum olmalarından dolayı tam olarak kentsel topluluklara dönüşmeleri engellenmektedir. Durkheim ise kenti dayanışma ve iş bölümü kavramlarıyla bağlantılı olarak ele alır (Pustu, 2006). Bu doğrultuda, sosyalleşmenin ve ikincil ilişkilerin olduğu, iş bölümüne dayalı bir kent tanımlaması yapar. Tönnies, kentteki her toplumsal ilişkinin insan iradesinin bir ürünü olduğunu, iradenin doğal ve akli olarak ortaya çıkan bir arada yaşama şekillerinin farklılıklar içerdiğini ifade eder (Aydoğan, 2000). Bu bağlamda Tönnies (2000) *Gemeinschaft ve Gesellschaft* makalesinde (2000) doğal sistemin baskın olduğu toplumu cemaat olarak, akıl tarafından yönlendirilen toplumları ise cemiyet tanımlamaktadır. Cemaat toplumu samimi, dürüst insan ilişkilerinin olduğu birliği ifade ederken, cemiyet ise akli ilişkilerin yoğun, hesapçılığın ve çıkarıcılığın olduğu toplumlar olarak ifade eder (Aydoğan, 2000). Bu yönüyle Tönnies'in cemaat ve cemiyet toplum çıkarımı, kentteki toplumsal ilişkilerin biçimlerini ortaya koymaktadır.

2.1.1.2. Chicago Okulu Kent Kuramı

1892 yılında Chicago Üniversitesi'nde kurulan kent çalışmalarına yön veren ve kenti yaşayan bir organizmaya benzeten Chicago Okulu'nda ortaya atılan ekolojik görüşe göre, kentlerde yerleşme ve taşınma modeli geliştirilirken farklı semtler oluşur, bu nedenle kent, farklı sosyal özelliklere sahip olan alanların bir haritasını meydana getirir (Serter, 2013). Dolayısıyla Chicago Okulu'na göre kent, sınıf ilişkisinden bağımsız, kültürel farklılıklara dayanan bir olgu olarak tanımlanmaktadır (A.g.e.). Bu kapsamda kentin çok kültürel bir yapıyı temsil ettiği ortaya çıkmaktadır. Chicago Okulu tarafından yapılan çalışmalarda, kentlerin kırsal topluluklardan farklı olarak kendine özgü bir yaşam biçimi ve örgütlenme tarzına, ekonomisi ve işleyişi içinde özel işlevleri olan doğal bölgelere sahip olduğu düşünülüyordu (Duru ve Alkan, 2002). Chicago Okulu kent kuramının önde gelen düşünürleri Simmel, Robert Park ve Louis Wirth olarak kabul edilmektedir.

20. yüzyılın başlarında ABD'de ortaya çıkan Chicago Okulu çerçevesinde gelişimini devam ettiren kent sosyolojisi George Simmel'in öne sürdüğü, kenti kültürel olarak ele alan yaklaşımından etkilenmiştir (Özdemir Metlioğlu, 2021). Simmel'e göre kent özellikle modern insanın kaderinde merkezi bir yer işgal etmektedir (Martindale, 2000). Aynı zamanda kentler yüksek oranda ekonomik iş bölümünün gerçekleştiği alanlardır (Simmel, 2000). Bu görüşünü *Metropol ve Zihinsel Yaşam* çalışmasında (1961) destekleyen Simmel, ana kentler olarak ifade ettiği metropol hayatının bireyler üzerindeki etkilerini incelemiştir. Ona göre metropolde yaşayan insanlar kişisel ilişkilerinin öneminin kaybettiği ve para ekonomisinin kentte hâkim olduğu bir mekânda yaşamaktadır. Bu bağlamda metropol hayatında insanların içgüdüleri ve insani özellikleri dışardan belirlenmekte ve bu nedenle de özgür iradelerini kaybetmektedirler (Simmel, 1961).

Chicago Okulu'nda kent üzerine yapılan araştırmalarda iki temel konuya odaklanılmıştır: İlk olarak kentlerin mekânsal düzenleme tarzlarının toplumsal ilişkilere olan etkisi ve ikinci olarak ise kentlilerin yaşam tarzlarının geleneklerin oluşturduğu kültürel bir ortama etkisi (Duru ve Alkan, 2002). Bu kapsamda Robert Park, *The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment* makalesinde (1992) kenti bir davranışsal laboratuvar olarak ele alır. Bu doğrultuda ise insan davranışları kentteki sosyal yapılar ve kurumlar tarafından şekillendirilmektedir (Park, 1992). Dolayısıyla kentler toplumsal ilişkiler ve etkileşimlerin yoğunlaştığı, insan

davranışlarının çeşitlilik gösterdiği alanları ifade eder. Ayrıca Park'a göre (1992), insanların kenti kullanım biçimleri kentin fiziksel ve sosyal yapısını etkilemektedir.

Chicago Okulu'nun önde gelen kuramcılarında olan Wirth, *Urbanism As a Way of Life* makalesinde (1938) kentsel yaşamı, şehirlerde heterojen nüfusun olduğu büyük, yoğun ve kalıcı özelliklerinin tümünün bulunduğu bir yapı olarak tanımlar. Bu özellikler, anonim, yüzeysel ve geçici insan ilişkileriyle birlikte sosyal yapılardaki artan hareketlilik, düzensizlik ve güvensizliği de beraberinde getirir (Wirth, 1938). Bu doğrultuda sosyolojik perspektifte ailenin ve akrabalık bağlarının zayıfladığı kentler, birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkilerin aldığı mekânları ifade etmektedir (Wirth, 2002). Wirth (1938) kenti birbiriyle ilişkili üç perspektifte ele almıştır:

- Nüfus tabanında teknolojiyi ve ekolojik düzeni içeren fiziksel bir yapı,
- Sosyal kurumlar ve sosyal örgütlenme sistemi olarak sosyal bir yapı,
- Kişilik, tutum ve davranış biçimlerini içeren kolektif bir yapı.

Wirth'e göre (1938) kentin bu fiziksel, sosyal ve kolektif yapıları birbirleriyle ilişkili kent yaşam tarzını oluşturmaktadır. Kentlerin, insanların toplumsal hayatları üzerine uyguladığı etkiler, nüfus yoğunluğunun gösterdiği etkiden fazladır (Wirth, 1938). Öyle ki bir topluluk ne kadar fazla yoğun nüfustan ve farklı nitelikteki insanlardan oluşursa kentleşme de o ölçüde temel niteliklerini vurgulayabilir durumda olacaktır (Wirth, 2002). Kentlerin insanların hayatlarını etkilediğini belirten Wirth, kenti bir yaşam tarzı olarak görmektedir.

2.1.1.3. Eleştirel Kent Kuramları

1970'lerin başları, kent kuramları alanında yeni arayışların gündeme geldiği yıllar olmuştur (Duru ve Alkan, 2002). Modern kent olgusundaki hızlı değişimler, kentin sosyo-mekânsal olarak araştırılmasını mümkün kılmıştır (Özdemir Metlioğlu, 2021). Bu doğrultuda sosyo-mekânsal çalışmalar yapan eleştirel kent kuramının önde gelen düşünürleri Henri Lefebvre, David Harvey ve Manuel Castells olarak kabul edilmektedir.

Eleştirel kent kuramının öncüsü olan Lefebvre, şehir ve kentin ayrımına vurgu yapar. Sanayileşmeden önce var olan şehir bir yapıtken, kent sanayileşme sonrası ortaya çıkan bir ürünü temsil eder (Lefebvre, 2018). Bu yönüyle *Şehir Hakkı* (2018) kitabında belirttiği üzere şehir, karşılaşmaların ve enformasyonun çakıştığı bir yer olmakla birlikte, arzu duyulan, dengesizliklerin, kısıtlamaların, normalliklerin ve anormalliklerin bir arada

olduğu, öngörülemez bir yerdir. Kenti ise, sanayileşme ve şehir bağlamında ele alan Lefebvre (2018) devrimsel bir sürece dayandırmaktadır. Dolayısıyla ona göre, kentleşme şehri yıkarak kendini var eder: “*Şehir ve kentsel gerçeklik kullanım değerine bağlıdır. Mübadele değeri ve sanayileşme yoluyla metanın genelleşmesi ise kullanım değerini yok etme eğilimindedir*” (Lefebvre, 2018, s. 24). Bu bağlamda ona göre şehirlerin sanayileşmesi sonucu kentsel mekânlar ortaya çıkmaktadır. Lefebvre’ye göre (2000a) kentsel mekânlar fiziksel alanların önüne geçerek, sosyal, kültürel ve politik bir alana hizmet eder. Ayrıca kentsel mekânın sadece zenginlerin ve güçlülerin çıkarlarına hizmet etmekten çıkması gerektiğini savunan Lefebvre (2000a), herkesin kentsel mekâna eşit erişim hakkının olması gerektiğini savunur.

Harvey *Sosyal Adalet ve Şehir* kitabında (2013b), kentin belirli bir teknoloji kullanılarak ve belirli bir üretim tarzı bağlamında yapılandırıldığından bahsetmektedir. Bu doğrultuda ona göre (2013b) tarihsel olarak kent, kurulu düzene karşı bir devrim niteliği gösteren güç ve ayrıcalıklar merkezi olarak kendini ortaya koyar. Harvey, sosyal adaleti ahlakın ve sonsuz adaletin bir konusu olarak algılamak yerine, bütünsellik içinde işleyen toplumsal süreçlerle bağlantılı bir olgu olarak algılar (Duru ve Alkan, 2002). *Asi Şehirler* kitabında (2013a) kentleşmeyi, ortak kullanım alanlarının ve kamu mallarının durmaksızın üretildiği ve özel çıkarların bunlara el koyarak yok etmesi süreci olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla kentleşmeyle birlikte hem üretici güçler hem de emek gücü, kentsel mekân içine sıkıştırılarak dağınık nüfustaki mülkiyet haklarını, büyük ekonomik ve siyasal güç birikimlerine dönüştürmüştür (Harvey, 2008). Toplumun gündelik faaliyetleri ve yaşam mücadelelerinin kentin toplumsal hayatını yaratması, herkesin içinde yaşayabildiği ortak bir alanı oluşturur (Harvey, 2013a). Bu alanlarda mekânın ve zamanın yaratıcı kullanımı olumlu bir kentsel deneyimi yaratır ve sosyo-kültürel yaşam alanını meydana getirir (Harvey, 2016). Dolayısıyla Harvey, ortak alanları ifade eden topluma yönelik bütünsel bir bakış açısıyla kenti yorumlamaktadır.

Eleştirel kent kuramcılarından olan kent bilimci Castells *Urban Question* kitabında (1977), artan toplumsallaşmayla birlikte kentin ekonomik ve kültürel alanlarında bir “kitlese tüketim” faaliyetinin olduğunu ifade eder. Dolayısıyla, kent hem toplumsal örgütlenmeyi hem de yönetim egemenliğini ifade eden bir mekândır (Castells, 1977). Ona göre kentler, insanların kırsal alanlardan kentlere göç etmesiyle birlikte hızla büyümüş, böylece sanayileşmenin ve kapitalizmin bir ürünü olmuştur. Bu kapsamda kentler sosyal grupların ve sınıfların etkileşimlerine ve çatışmalarına sahne olmaktadır

(Castells, 1977). Bu durum ise ona göre, kentlerin sürdürülebilir ve düzenli bir şekilde yönetilmesi gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

Karşılaşmaların ve eş zamanlılığın ürünü olan kentler, toplumsal cinsiyet temelinde özgürlük, toplumsallaşma içinde bireysellik, yaşam biçimi ve çevreye dayanarak kent içindeki kültür, barınma ve çalışma haklarını gündeme getirir (Lefebvre, 2000b). Bu yönüyle karşılaşmaların olduğu kentler birçok tarihi olaydan etkilenmiştir. Tarihsel süreçlerden etkilenen kent kuramlarının kentte yaşayan bireylerle olan etkileşimi, kuramların feminist perspektifte incelenmesini mümkün kılmaktadır.

2.1.1.4. Kent Kuramlarında Feminist Perspektif

Kent kuramlarında feminist yaklaşımları, kadınların kent yaşamındaki deneyimlerine odaklanan ve kenti cinsiyet eşitliği temelinde kurgulamayı amaçlayan yaklaşımları ifade etmektedir. Kent çalışmalarında kadın konusu ve kadınların kent yaşamındaki deneyimlerine 1970'lilerde değinilmeye başlamıştır (Garber, 2017). Kentsel deneyimlerin feminist perspektifle incelenmesi hem mekânın feminist perspektifle okunmasını hem de bireysel deneyimlerin cinsiyet temelinde anlaşılmasına karşılık gelmektedir (Mirioğlu, 2018). Bu yönüyle feminist kuramlar kentin cinsiyetçi yapısını açığa çıkarmayı ve dönüştürmeyi amaçlamaktadır.

Feminist kent araştırmaları feminist hareketlerin yükselişiyle birlikte kadınların mekânsal deneyimleriyle ilgilenmeye başlamıştır. Son yıllarda feminist kent kuramcıları ve aktivistler, kadınların kent yaşamındaki rollerini ve ihtiyaçlarını, kamusal alanlarda karşılaştıkları zorlukları analiz ederek adil ve eşitlikçi kent politikaları için mücadele etmektedir. Bu konuda Bondi ve Rose (2003), tarihsel olarak kamusal alanın eril, özel alanın ise dişil olarak yapılandırıldığını ve kadınların uzun yıllar boyunca özel alanla ilişkilendirildiklerini ortaya koymuştur. Sanayileşmeyle birlikte bu durum değişikliğe uğrayarak, kentlerde büyük bir iş gücü ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu ucuz iş gücü ihtiyacı kadınların da erkeklerle birlikte çalışmasını sağlamıştır (Memiş ve Toksöz, 2018). Böylece ev işinin yanında iş gücü rollerini üstlenen kadınların ücretli emek gücü kentlerde görünür olmaya başlamıştır (Bondi ve Rose, 2003). 1970'lerin ortalarına gelindiğinde ise kadınların ikili rollerini gerçekleştirirken kentle ilgili dile getirdikleri talepleri, coğrafyacılar tarafından inceleme konusu yapılmıştır (Mackenzie, 2002). Kadınların ekonominin hem üretim ve hem de tüketim işlevinde yer almaları, kent çevrelerini yeniden yapılandırmalarını sağlamıştır. Kentsel mekânda ücretli kadın

emeğinin artması, cinsiyet rollerinin de değişmesini sağlamış ve kentteki kadının konumunu değiştirmiştir (Eagly ve Diekman, 2003).

Kentler, bireylerin örgütlenmiş kolektif gruplar aracılığıyla kişiliklerini geliştirdikleri, eylemlerini sürdürdükleri ve statü kazandıkları mekânları ifade eder (Wirth, 2002). Bu nedenle kent, toplumsal bir inşa olduğu için bireyler tarafından kullanımı ve deneyimi cinsiyete bağlı olarak değişiklik gösterir (Carvalho, 2021). Kentli kültür ortamlarının eril bir tahakküm içinde olması, erkeklere kendi belirledikleri hayatı yaşama fırsatı vermektedir (Sancar, 2009). Geçmişten bugüne kadar kadınların kentsel eril mekânlarda rahatça dolaşmaları ve yönetim gibi faaliyetlerde söz hakkında bulunmaları kısıtlanmaktadır (Alkan, 2000).

Kentsel mekânın sınırları her zaman cinsiyet faktörüne göre belirlenmese de hegemonik erkekliğin normalleştirilmesi, kent deneyimi ve normal kentsel algının eşitsizlik temelinde oluşmasına neden olmaktadır (Jarvis, Kantor ve Cloke, 2012). Kadınların kentte deneyimledikleri eşitsizlikler ekonomik, siyasi ve eğitim gibi alanlarda sınırlı kalmayıp kent içindeki kamusal hizmetlere erişimlerine kadar uzanmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin üretildiği kentte, kadınların ihtiyaçlarının dikkate alınmadığı ve kentsel mekânlardaki olanaklardan uzak tutularak toplumda var oldukları görülür (Alkan, 2020). Toplumsal cinsiyet rollerinin eşitsiz olarak dağılımı, kadınların kentsel aktivitelerini kısıtlamakta ve böylece kentsel mekânda geri planda kalan kadınlar, ekonomik ve sosyal olarak yoksullaşmaktadır (Peake, 2017). Bu kapsamda kent, yoksulluğun kadınlaştığı, eşitsizliklerin ve toplumsal cinsiyete dayalı güvensizliklerin olduğu bir alana dönüşür (A.g.e.). Peake'ye göre (2017), yoksulluğun kadınlaşması, kadınların güvencesiz, sosyal dışlanma ve mekânsal erişim kısıtlamalarıyla karşı karşıya olduğu anlamına gelir. Bu durum, yoksullukla mücadele etmek zorunda bırakılan kadınların, sosyal fırsatlardan yeterince yararlanamadıklarını göstermektedir.

Kentlerdeki cinsiyetler arasındaki ilişkiler, kadınların ve erkeklerin farklı statülere ve çalışma alanlarına sahip olmalarını sağlamıştır (Knopp, 1992). Bu yönüyle kentler, derinden cinsiyetlendirilmiş bir süreci ifade eder (Peake, 2017). Kadınların modern hayata girmesiyle birlikte kamu alanlarındaki ahlaki kodlar sorgulanmaya başlamıştır (Freeman, 2005). Böylece toplumsal cinsiyet rolleri, ahlaki yapının karşısında durarak gelişmeye başlamıştır.

Sjoberg (2002) kadınların kent deneyimlerini sanayi öncesi kent ve sanayi kenti dönemleri üzerinden açıklar. Sanayi öncesinde kadınların, özellikle de yüksek sınıf statüsündeki bir kadının evin dışında önemli bir işi olduğu söylenemez ve bu durum kadını babalarına veya eşlerine göre ikinci planda konumlandırır (Sjoberg, 2002). Sanayi kentinde ise kadınların evin dışında iş bulmaları için olanaklar, fırsatlar yaratılmış ve hem kentsel alanın tümünde hem de kadının konumunda önemli değişimler olmuştur (A.g.e.). Kadınların ihtiyaçları ve gereksinimleri gözetilerek üretilen kentsel politikalar, “cinsiyet-körü” ve “cinsiyet-tarafsız” olarak iki temelde incelenebilir (Oğuz, 2022): Cinsiyet-körü, kadınların gereksinimlerini görmezden gelen bir sistemi ifade ederken; cinsiyet-tarafsız, politika gereksinimlere tarafsız bir perspektiften yaklaşarak planlamalar yapar.

Preston ve Üstündağ (2005) *Feminist Geographies of the City: Multiple Voices, Multiple Meanings* isimli çalışmada, feminist coğrafya perspektifinde kadın ve kent ilişkisini incelemektedir. Onlara göre kent, kadınlar için çoklu anlamlara sahip karmaşık bir mekândır ve kadınlar kent mekânlarını aktif olarak üretip anlamlandırmakta, günlük pratikleriyle kentlere şekil vermektedirler (Preston ve Üstündağ, 2005). McDowell (1999) *Gender, Identity and Place: Understanding Feminist Geographies* kitabında, kadınların kenti deneyimleme ve kullanma biçimleriyle mekânlara anlam kattıklarını belirtmiştir. 1990’lı yıllara gelindiğinde mekân ve cinsiyetin karşılıklı ilişkisi, mekânın cinsiyetler temelinde inşasına yönelik araştırmaları gündeme getirmiştir (Mirioglu, 2018). Bu durum, mekân ve kentsel mekân kavramlarının toplumsal cinsiyet temelinde detaylı olarak incelenmesini gerektirmektedir.

2.2. MEKÂN KAVRAMI

Mekân kelimesi, kavramsal olarak İngilizcede “space” ve “place” kelimelerine karşılık gelmektedir (Avery, vd., 2021). Oxford İngilizce Sözlükte (2015, s. 1445-1131) “space” kelimesi “bir alanın veya yerin bir kısmının kullanıma hazır olması” iken “place” kelimesi “belirli bir konum veya alan” olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda Türkçe diline mekân olarak çevrilen bu kelimeler belirli bir alanı ve yeri temsil etmektedir. Kentbilim açısından Lefebvre’ye göre (2014) mekân, üretime müdahale eden, emeğin örgütlenmesini, ulaşım, enerji ve hammadde akışını sağlayan bir üründür. Dolayısıyla ona göre mekân, diyalektik ve statik bir yapıdadır. Lefebvre’nin mekânsal ilişkilere atfettiği nitelikleri yadsıyan Harvey (2013b), mekânı hem insanı biçimlendiren hem de onun tarafından biçimlendirilen toplumsal bir boyut olarak yorumlar. Hareketli

elemanların kesişme noktalarından oluşan mekân, pratik olarak konumlandırılmıştır (Certeau de, 1988).

Assmann (2015) mekânı hatıra üzerinden açıklar ve hatıraların yaşanan bir mekâna dayandığını ifade eder. Ona göre kırsal kesimde yaşayan aileler için köy, kentte yaşayan aileler için kent ve belirli bir coğrafyada yaşayanlar için ise o coğrafi bölge evlerini temsil etmekte ve mekânsal hatırlama çerçevesinde oluşturulmaktadır (Assmann, 2015). Dolayısıyla bireylerin yaşadıklarını mekânlardaki hatıralar onların yaşam alanlarını oluşturmaktadır. Bir metafordan ibaret olmayan mekân, çeşitli kültürel ve ekonomik anlamlar taşıdığı için önemli bir oluşumdur (Öncü ve Weyland, 2010). Bu kapsamda mekânlar insanların bulunduğu, ortak yaşanmışlıkların, hatıraların ve kültürel yapıların olduğu ana unsurları oluştururlar (Aytaç, 2013).

Wasson'a göre (2009) mekânın; bireysel mekânlar, özel mekânlar, yerleşim mekânları ve kamusal mekânlar olmak üzere dört yüzü bulunmaktadır. Bireysel mekânlar, başkalarıyla etkileşimde bulunurken rahat hissetmek için mevcut olan görünmez kişisel boşlukları; özel mekânlar, kültürel kimliklerinin sürdürüldüğü ev içi mekânları; yerleşim mekânları, bireylerin ikamet ettikleri alanları ve kamusal mekânlar ise insanların ev ve işten sonra vakit geçirdikleri üçüncü mekânları ifade etmektedir (Wasson, 2009). Bu yönüyle kamusal mekânlar insanların yaşamına anlam ve süreklilik katmaktadır (A.g.e.). Kamusal mekânı içeren kentsel mekânlar, insanların gündelik yaşamlarını sürdürebildiği, birbirleriyle etkileşimde bulunup çeşitli faaliyetleri gerçekleştirdiği alanları kapsar. İnsan topluluklarının içinde mekân deneyimine ilişkin birçok çalışma kentsel mekânlara odaklanmaktadır (Wasson, 2009). Mekânlarda süregelen insan ilişkileri ve sosyal gruplar kent ile kurulan bağlanma, aidiyet ve kimliğin yeniden üretimini sağlayarak kentliliğin oluşması için zemin hazırlar (Aytaç, 2013). Dolayısıyla kentin bütününe kapsayan kentsel mekânlar, kültürel izleri ve işaretleri içinde barındırır.

2.2.1. Kentsel Mekân Kavramı

Kentsel mekân, Oxford İngilizce Sözlük'te (2015, s. 1663) "urban" kelimesine karşılık gelerek, "*bir kasaba veya kentle bağlantılı*" olan konulara gönderme yapmaktadır. Kentbilimi açısından bakıldığında kentler, tarihsel süreçlerle şekillenen kurumlara ve kültüre sahip olduğu için özünde bir çok mekânı barındırır ve bu yönüyle kentsel mekânlar taşıdıkları farklılıklarla kentlerin kimliklerinin oluşmasını sağlarlar

(Aytaç, 2013). Çevre, kurumlar ve cinsiyet çeşitlilikleri toplumların mekânsal bölünmelerini analiz etmek ve mekânsal dengeyi sağlamak için farklılıkları içinde barındıran unsurları ifade eder (Werlen, 1993). Bu yönüyle Tekeli'ye göre (2001) kentsel mekânlar bir sosyal ürünü ifade etmektedir. Kentsel mekân doğası gereği özgürleştirici bir yapıya sahip olduğu için her türden sosyal bireye temsil imkanı sunar (Aytaç, 2013). Cinsiyetler toplumsallaşma ile rollerini mekânda üretmekte ve toplumsal aktarım mekanizmalarıyla sonraki kuşaklara iletmektedirler. Bu kapsamda kent, tarihsel anlamda toplulukların, ırkların ve kültürlerin erime noktası olarak görülür (Wirth, 1938).

Kentsel mekân sahip olduğu kimliği ile kentlilere yaşama alanı sunar, sosyalleşme ve aidiyet kurma gibi temalarla kent insanını yeniden oluşturur (Aytaç, 2013). Weyland'ın (2010) analizine göre, kentsel mekânlar toplumsal açıdan cinsiyetlere göre bölünmektedir: şirket yöneticilerinin ev mekânı olarak kadın mekânı ve çokuluslu şirketlerin iş yaptıkları kamusal mekân olarak erkek mekânı. Kadınlara ait olarak nitelendirilen ev mekânı özelleştiği için toplumsal, kültürel ve ekonomik sermayenin birbirine dönüştüğü enformel bir mekânı ortaya çıkarır (A.g.e.). Bu doğrultuda özelleşmiş olan küresel kadın mekânında kadınların ev kadını veya evlerde ücretli hizmetçi olarak çalışma şansları daha yüksek olduğu için formel sektördeki kamusal işlerinden ayrılmak durumunda kalırlar (A.g.e.). Dolayısıyla Weyland analizinde kentsel mekânların cinsiyet açısından tarafsız bir şekilde çizildiği düşüncesini sorgulamaktadır (Öncü ve Weyland, 2010).

Kentsel mekân, kent yönetimi birimlerinin sorumlu olduğu bir alan olsa da çoğu zaman daha geniş anlamı içinde barındıran ve kırsal mekân özelliğinin kaybedilmeye başladığı bir alanı ifade eder (Keleş, 1980). Bu yönüyle kentsel mekânlar, birden fazla metropolü içinde barındırır (Marshall, 2005). Bu alanlar kentlileşmiş insanlardan oluşan ve kent özelliklerini taşıyan bir çevreyi ifade eder (Keleş, 1980). İnsanların gündelik deneyimleri, cinsiyet rolleri, kültürel pratikleri, tüketim faaliyetleri, iktidar ve sermaye gibi ilişkilerinin çoğunun mekânın toplumsallığı içinde olması kentsel mekânların sosyolojik perspektifte incelenmesine olanak tanır (Aytaç, 2013). Dolayısıyla kentsel mekânlar kozmopolit ve çok kültürlü yapıya sahiptir.

Kadın ve erkek simgelerinin olduğu kentsel mekânda toplumsal cinsiyet izlerini görmek mümkündür (Weyland, 2010). Kentsel mekânın kaynaklarına erişim olanakları ve ulaşılabilirlik, toplumsal cinsiyetin biçimi ile mekânın biçimi arasındaki ilişkinin temel sorunu haline gelmiştir (Mackenzie, 2002). Bu kapsamda kentsel mekân, toplumsal

cinsiyet ilişkilerinin ve rollerinin incelenmesine olanak tanıyan önemli bir veri kaynağıdır. Dolayısıyla kentsel mekânın toplumdaki yapısına yönelik detaylı incelemenin yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda kentsel mekânlar, toplumsal cinsiyet rollerinin analizinde önemli bir çerçeve sunmaktadır.

2.2.1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Kentsel Mekân İlişkisi

Hem tarihsel ve hem de çağdaş bakış açısına göre, kadınların kentsel mekân deneyimleri toplumsal sınıf, ırk ve etnisiteyle iç içe geçmiş toplumsal cinsiyet gerçeklerini yansıtmaktadır (Macionis ve Parrillo, 2016). Kentte yaşayan kadınların yaşamlarının değişmesiyle birlikte kaynak ihtiyaçları ve bunları kullanım biçimleri değişmiş, alışageldik toplumsal cinsiyet ilişkilerini dönüştürmüştür (Mackenzie, 2002).

Connell'e (1998) göre bireyler, kentsel mekânda kıyafet tarzları ve hareketleriyle cinsel kimliklerine dair mesajlar verirler bu nedenle otobüs sıraları ya da alışveriş yapan bir kalabalık birer toplumsal cinsiyet göstergesidir. Aynı zamanda kent, sokaklarda bulunan ilan panolarıyla, vitrinleriyle, kaldırımlarda ve caddelerdeki insanların giyim tarzıyla, duruşuyla ve konuşma şekilleriyle kadınlık ve erkeklik biçimlerinin sergilendiği bir alanı ifade eder (Connell, 1998). Bu tür bir heterojen alanda cinsiyetlerin kentsel mekândaki görünürlükleri dikkat çeker. Farklı ihtiyaçlar ve isteklere göre düzenlenen kentsel mekânda, cinsiyetlere özgü alanlar ve yapılar yer almaktadır.

Toplumsal cinsiyet ve rol tanımlarının yeniden yapılandırılması sürecinde mekânsal ayrışmalar ve mekânla olan ilişkiler büyük bir öneme sahiptir (Alkan, 2020). Kentli halk, mekânla sosyal ve imgesel boyutta bütünleşir (Aytaç, 2013). Kentsel mekânda gerçekleşen bu cinsiyet ilişkileri de değişken olan sosyal-mekânsal yapının doğasını etkiler (Alkan, 2020). Örneğin, sosyal kulüpler, kütüphaneler, müzeler, tiyatrolar, kafeler, okullar ve restoranlar gibi birçok farklı kentsel mekân benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyan ayırıcı mekânsal özelliklere sahiplerdir (Aytaç, 2013). Kentsel mekândaki cinsiyet farklılıkları, kentlerin tasarımı ve kullanımı sürecinde cinsiyet rollerini nasıl etkilediğini anlamayı amaçlar. Bu yönüyle kentsel mekânlar toplumsal cinsiyetin güç dinamiklerinin açık bir şekilde görüldüğü alanlardır.

Modernleşmeyle birlikte iletişim ve ulaşımındaki teknolojik gelişmeler, kentsel yaşam tarzını şehrin sınırlarının ötesini taşıyarak genişletmiştir (Wirth, 1938). Genişleme arttıkça kentsel mekân, karmaşık ekonomik ilişkileri ortaya çıkarmıştır (Harvey, 2013b). Lefebvre'nin (2018, s. 157) ifadesiyle, *"kent toplumunun koşullarını ve araçlarını"*

sağlayan şey sanayinin gelişimidir”. Kentsel büyüme, emlak piyasasında yükselme ve sanayileşmeyle birlikte küresel bir boyut kazanır (Harvey, 2013a). Böylece kentsel yaşam, toplumsallaşmış toplumun ihtiyaçlarıyla gönülsüzce yüzleşir (Lefebvre, 2018). Bu yönüyle kentsel mekânlar kolayca sermaye malzemesi haline getirilebilir. Örneğin bir alana kentsel parkın yapılması, çevredeki evlerin fiyatını artırabilir (Harvey, 2013a). Dolayısıyla genişleyerek gelişen toplumsal mekân, üretim kavramının içine dahil olan, devletin önsel koşulu ve sonucudur (Lefebvre, 2014). Herkes tarafından ortak olarak kullanılan alanı korumak için kamusal mal ve hizmetlerin etkin bir şekilde sağlanması gerekmektedir (Harvey, 2013a). Toplumun gelişimi, kent toplumun gerçekleşmesiyle olur ve bu gerçekleşme, kent toplumunun ihtiyaçlarına yönelik yapılacak bir planlamayla ortaya konur (Lefebvre, 2018). Bu yönüyle kentsel mekân tasarımı, toplumsal cinsiyet ve sınıf arasındaki ilişkinin düzenlenmesini sağlar (Knopp, 1992). Hizmetlerin ihtiyaçlara göre sunulması, halkın kentin olanaklarından memnun olmasını sağlar. Tan’ın (2022) bu konuda kentte yaşayan bireylerin memnuniyet düzeylerini incelemek amacıyla, Çin’in gelişmiş ve modern olan Zhuzhou kentinde yaşayan bireyler üzerinde yapmış olduğu anket çalışmasına göre; farklı yaş, eğitim durumu ve kentteki yaşam süresine göre insanların memnuniyetlerinin farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin, 25 yaş ve altı ile 60 yaş ve üstü olan kentlilerin diğer yaşlardaki kentlilere göre memnuniyet düzeyleri daha yüksekken, aidiyet duyguları yaşlarından dolayı daha düşüktür (Tan, 2022). 10 yıldan fazla bu bölgede yaşayanların ise kalkınma konusundaki beklentilerinin yüksek olmasından dolayı memnuniyetlerinin düşük olduğu görülmektedir (A.g.e.). Kentteki toplumsal gelişmelerde bireylerin yüksek beklenti içinde olması ve bu doğrultuda beklentilerinin karşılanamaması durumu, memnuniyet seviyelerinin düşmesine yol açmıştır.

Kentlerdeki güç ilişkileri ve toplumsal cinsiyet rolleri, kentsel mekân tasarımı, politikalar ve düzenlemelerle yakından ilişkidir (Knopp, 1992). Kentin kamusal mekânları ve kamu yararı, devletin gücü ve yönetimiyle bağlantıdır (Harvey, 2013a). Örneğin kentin sağlık, eğitim, hijyen ve su hizmetleri, cadde ve kaldırım gibi kentsel sorunları, kent yönetimlerini ilgilendirir. Bu konuda sosyolojik düşünme, kentin entegrasyon süreciyle pratik bağlamlarını anlamaya ve yeniden oluşturmaya çalışır (Lefebvre, 2018). Sosyologlar ise kentsel bağlamda yoksulluk, barınma, sağlık, kent planlaması, temizlik ve ulaşım gibi pek çok sorunun anlaşılmasını sağlayarak, sorunların çözümüne önemli katkıda bulunurlar (Wirth, 1938). Bu bağlamda kent sorunsalı, kentsel

yaşamın yaygınlaşmasını ve kent toplumunun maddi, pratik ve duyuşsal temelini gerçekleşmesini önceleyen bir stratejiye emanet edilmelidir (Lefebvre, 2018).

Kent mekânı üzerinden bahsedilen cinsiyet ilişkileri, kadınların ve erkeklerin kentteki; yaşama, barınma, güvenlik, sağlık, özgürlük, çalışma, seyahat etme, eğitim alma, eğlenme, sosyalleşme gibi kentsel mekânlarda bulunma haklarına odaklanır. Böylece, cinsiyet ilişkilerinin ve rollerinin görünür olduğu kentsel mekân, kent hakkı bağlamında incelenmesi gereken bir konuyu ortaya çıkarır.

2.3. KENT HAKKI KAVRAMI

Hak kelimesi, kısaca bireylere hukuk temelinde verilen yetki olarak tanımlanabilir (Aybay, 2015). İnsan hakları hem devlet tarafından korunmalı hem de insan kişiliğinin özgür olarak hareket etmesine imkân tanımalıdır (Güriz, 2019). Devlet ve hukuk tarafından korunan haklar, insanlara güvence vermektedir (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2013). Hak ancak hak sahibi olan kişi tarafından kullanıldığında hukuki bir boyuta tekabül eder (Güriz, 2019). Hakka sahip olan kişi, kendi hakkını ve başkalarının haklarına saygı gösterilmesini ve bunun da hukukça desteklenmesini bekleyebilir (Aybay, 2015). İnsanların, doğuştan gelen ve devredilemeyen haklarının olması, devletin görevinin de bu hakları tanıyarak geliştirmesi gerektiğine yönelik anlayış, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tartışılmaya başlamıştır (Güriz, 2019). Bu doğrultuda toplumsal kutuplaşma ve mekânsal bölünme, insan hakları sorununu beraberinde getirmektedir (Zeybekoğlu Sadri, 2013). Karel Vasak (1977) insan haklarını üç kuşak olarak sınıflandırmıştır: Birinci kuşak haklar, bireylerin devlet müdahalesi tarafından korunmasını sağlayan yaşama hakkı, ifade, düşünce özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü haklarını içerir; ikinci kuşak haklar, bireylerin yaşam standartlarını artırmak için devlet müdahalesi gerektiren eğitim, sağlık, iş ve barınma haklarını içerir, üçüncü kuşak haklar ise insanların doğal çevre ve ortak yararına vurgu yapan çevre, kalkınma ve barış haklarını içermektedir.

Şehir hakkı kavramını literatüre ilk olarak Lefebvre (2015) kazandırmıştır. Şehir ve kent birbirleri yerine kullanılan terimler olmasına karşın, Lefebvre'nin şehir hakkı teriminde bahsettiği unsurlar kent hakkının içeriğiyle aynı değildir. Temelinde şehir hakkı, sokaklarda ve mahallelerde ezilen insanların yükselen yardım ve desteklerinden doğan bir hak türüdür (Lefebvre, 2018). Dolayısıyla Lefebvre'ye göre şehir hakkı, bireysel veya kolektif erişim hakkının ötesine geçerek, şehrin yeniden şekillenmesine ve kentleşme süreçleri içindeki kolektif bir güce bağlıdır. Bu kapsamda ise Lefebvre (2018)

şehir hakkını kapitalizmin baskısından kurtulmak için yürütülen kolektif bir mücadele olarak tanımlar. Diğer hakların üstün bir biçimi olarak ortaya çıkan kent hakkı ise özgürleşme hakkının, yaşam alanını kullanma ve ikamet etme hakkının üst bir formunu temsil ederek şehir hayatına, karşılaşma ve etkileşim alanlarına, zaman kullanımına ve yaşam ritmine erişim hakkını ifade eder (Lefebvre, 2000b). Kent hakkını, her türlü etnik kökenden ve sınıftan insanın olduğu, sürekli değişen ve ortak bir yaşıntının üretildiği mekân olarak tanımlayan Harvey ise (2013a), benzer şekilde kent hakkını kolektif bir hak olarak tanımlar ve kent hakkını insanların en doğal ve en değerli hakları olduğunu ifade eder. Ayrıca kent hakkı, toplumu oluşturan kişi ve gruplar arasındaki ilişkileri de içererek, rekabet, merkezileşme, ayrılma, istila ve yerine geçme şeklinde kendini gösterir (Martindale, 2000). Bu yönüyle kent hakkı, kentteki gündelik yaşamın içinde üretim yapan bütün grupları kapsayarak; yoksulluğu, eşitsizliği ve çevresel zararları giderecek bir model üzerinden şehri yeniden inşa etmek anlamına gelmektedir (Harvey, 2013a).

Kent hakkını talep etmek, kentleşme süreçleri içinde şehirlerin yeniden şekillenmeleri üzerine radikal ve kökten bir biçimde güç talep etmektir (Harvey, 2013a). Kent haklarının tarihsel gelişimi 1871 Paris Komünü'ne kadar uzanmakta ve bu bildiri bireysel, vicdan özgürlüğü ve çalışma özgürlüğünün güvence altına alınmasına, toplumsal olaylara ve karar alma süreçlerine katılımına, ifade özgürlüğüne ve kentteki düzeni sağlamak için savunma güçlerinin örgütlenmesine dayanmaktadır (Castells, 1983). Marcuse'a (2014) göre, kentte yaşayan bütün insanların haysiyet, saygı gösterilme hakkı ve polisler tarafından güvenliklerinin sağlanmasına yönelik hakları bulunurken, kentte yaşayan insanların bu hakları üzerinde kentsel stratejiler geliştirmek için örgütlerin çalışmalar yapması gerektiğini ifade eder.

Kent hakkı Fenster'e (2005) göre, iki temel hakka sahiptir: Kenti kullanım ve kente katılım hakkı. Kullanım hakkı, halkın kentsel mekândaki yaşama, çalışma, temsil etme gibi gündelik haklarını kullanmalarını ifade ederken, katılım hakkı kent sakinlerinin kentsel mekânın üretiminde devlet ya da sermaye gibi bir ölçekte merkezi rol almasıdır (Fenster, 2005). Ayrıca katılım hakkı, sağlık, eğitim, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi haklar üzerinde özgür bir katılımı sağlar (Lister, 2003). Bu hakların gerçekleşme düzeyi, kentsel yaşam kalitesini belirler. Kentsel yaşam kalitesi, kentin sunduğu bütün fırsatlardan bireylerin eşit olarak faydalanmalarını, kültür, sanat, eğitim ve siyasal süreçlere katılabilme olanaklarını ifade eder (Geray, 1998). Bu kapsamda kent hakkı, kentsel hayatın içeriğini, süreçlerini ve düzeyini ilgilendirir (Akkoyunlu Ertan, 2008).

Toplumsal ihtiyaçlar karşısında kente katılım ve kenti kullanım hakkı, kentlerin gelişmesine ve yeniden üretilmesine katkı sağlar.

Kent hakkı her bireyin kentte yaşama ve kente ulaşma hakkı olarak değerlendirilmektedir (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2013). Kentli haklarının hayata geçirilmesinde 3 farklı yön etkilidir (Tekeli, 2001): İlk olarak, kentte yaşayan halkın kentli haklarının zarar görmemesi için haklarının savunulması, ikinci olarak, kentli haklarının kentli halk tarafından geliştirilebilir bir niteliğe sahip olması ve üçüncü olarak ise bu hakları halkın devletten istemesi yoluyla hayata geçirilmesidir. Bu yönüyle, devletin ve halkın iş birliği içinde olarak kent hakkının sağlıklı bir şekilde ortaya konması sağlanabilir. Dolayısıyla halkın kentin gelişme sürecine dahil olarak, bu yönde hak talep etme noktasında özgür oldukları söylenebilir. Öner ve Osmanoğulları'nın (2017) beş kentli işçinin kentli haklarını araştırmak için yapmış oldukları çalışmanın verilerine göre, katılımcılar kentsel mekândaki ulaşım, güvenlik, çevresel sorunlar ve iş yaşamındaki şartların iyileştirilmesini talep etmektedirler. Ayrıca, kent haklarını kazanmak için bireysel mücadelenin olması gerektiğini düşünen katılımcılar, kentli haklarının gerçekleşmesinin zor bir ütopya olduğunu düşünürken, kolektif mücadeleden yana tutum sergileyen katılımcılar ise kent hakkı taleplerini ulaşılabilir bir hedef olarak görmektedirler (Öner ve Osmanoğulları, 2017). Bu doğrultuda kolektif bir tutum ve tavır, hakların kazanılmasında iyimser bir bakışı ortaya çıkarmaktadır.

Kent hakkı kapsamına giren haklar, halkın eşit ve etkin bir şekilde kente katılımlarını ve kenti kullanım biçimlerin gündeme getirir. Bu doğrultuda kentler, halkın kendi çıkarlarına uygun olarak şekillenebilen bir karakter taşır (Wisnes, 2021). Kentler, kentsel sorunları, kent hakkını ve kent toplumunun maddi ve manevi olarak gelişmesini önceleyen bir stratejiyi benimsemelidir (Lefebvre, 2018). Aksi taktirde kent haklarından faydalanamayan ve kentsel mekânla bütünleşemeyen insanlarda kimliksizleşme ve kimlik sorunları ortaya çıkabilir (Geray, 1998). Bütünleşmenin sağlanabilmesi için kentte yaşayan kadınların ve erkeklerin kentli haklarından tam ve eşit olarak faydalanmaları sağlanmalıdır. Kadınlar ile erkeklerin kent toplumunda ekonomik, sosyal ve siyasi eşitlik elde etmeleri için, yasal olarak eşit işe eşit ücret almaları, eşit oy kullanmaları, kentli haklarından faydalanmaları, eğitim ve spor gibi alanlarda eşit fırsatlara sahip olmaları konusunda noktasında uzlaşılması gerekir ve böylece toplumsal cinsiyet eşitliğine dayanan feminizm tam olarak gerçekleşme sürecine girer (Chanter, 2019). Chanter'e (2019) göre bu düzenlemelerin hayata geçirilebilmesi için öncelikle içinde bulunulan

toplumun tarihsel gelişimi ve dönüşümü temel alınarak bu hedef doğrultusunda kesintisiz adımlar atılmalıdır. Bu düzenlemelerin hangi yönde olması gerektiğine ilişkin açıklamalar yapabilmek için kent hakkının toplumsal cinsiyet bağlamındaki ilişkisine bakmak gerekir.

2.3.1. Toplumsal Cinsiyet ve Kent Hakkı

Mitchell'in *The Right to the City* kitabında (2003) kentlerin kamusal alanları ifade ettiğini ve kentlerin toplumsal cinsiyetleri farklı olan insanlarla sosyal etkileşim ve alışveriş yerleri olduğunu ifade etmektedir. Bu durum kamusal alanlarda farklılıklarla karşılaşmanın başarılı olabilmesi için yaşama hakkı konusunda her zaman mücadele edilmesini mümkün kılmaktadır (Mitchell, 2003). Kamusal alanlar kentteki haklar için mücadelenin hem temeli hem de ürünüdürler, bu nedenle kent hakkı toplumsal talebin mümkün hale geldiği araçları yansıtır (Mitchell, 2020). Dolayısıyla kent hakkından bahsederken bireysel haktan ziyade kolektif bir hakka vurgu yapılmaktadır. Fenster (2010) bu konuda kamusal alanların feministler tarafından beyaz ve üst-orta sınıf heteroseksüel erkeğin alanı olarak algılandığını ve özel alanda bile kadınların kullanım haklarının reddedildiği sorununu ortaya çıkardığını ifade etmektedir. Ona göre (2010) Lefebvre, kadınların kentteki günlük yaşamlarıyla ilgili kent hakkı tartışmasını konut hakkından izole etmekte ve kentte toplumsal cinsiyete dayalı güç ilişkilerini göz ardı eden tarafsız bir kamu yaratmaktadır. Fenster'a göre Lefebvre'nin kent analizinde toplumsal cinsiyeti göz ardı etmek, kenti açıklama noktasında eksikleri içinde barındırmaktadır (Fenster, 2010). Dolayısıyla kentteki toplumsal cinsiyet ilişkilerine bakmak kent hakkını yorumlamak için önemlidir.

Gündelik gerçeklikler, toplumsal olarak inşa edilmiş işlevlerin, toplumsal cinsiyet rollerin ve ataerkil ilişkilerin bir sonucu olarak, toplumsal yapılar içinde yaşanan eşitsizlikleri ve ayrımcılıkları ortaya çıkarmaktadır (Buckingham, 2010). Bu bağlamda kentler, farklı insanların sosyal etkileşimleri içinde oldukları bir alanı ifade eder (Mitchell, 2020). Mitchell'e göre (2020) kentte insanlar, toplumsal cinsiyet temelinde kamusal alanlara erişim ve kentteki hakları kazanmaları için birbirleriyle mücadele etmek zorundadırlar. Ona göre bu mücadeleler Lefebvre'nin "oeuvre" argümanına atıfta bulunarak, tüm vatandaşların katılım sağladığı ortak bir eser olarak meydana gelen kentte gerçekleşir. Dolayısıyla kent, oeuvre (ince işlenmiş eser) temelinde yeniden yaratılarak katılım hakkı ve sahip olma haklarının ayrılmaz bir parçasını ortaya çıkarır (Mitchell,

2020). Kenti içinde yaşayanların tümüne ait olan kolektif bir mekân olarak tanımlayan Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı, kent haklarını belirli kentli nüfusa değil, tüm kentlilere tanınmış haklar olarak ifade ederken Dünya Kent Hakkı Şartı kentte yaşayan bireyleri “*kalıcı ya da geçici olarak kentte ikamet eden bütün bireyler*” olarak tanımlayarak, bu hakların kenti geçici olarak deneyimleyen bireylere ve gruplara da tanınması gerektiğini ifade eder (Zeybekoğlu Sadri, 2013). Bu yönüyle kent hakları, toplumsal cinsiyet, ırk, din, etnisite ve sınıf fark etmeksizin geçici ve kalıcı olarak kenti kullanan bireyleri kapsamaktadır. Bu şartlar, kentte eşitliğin sağlanması için özellikle kırılgan gruplara (kadınlar, çocuklar ve yaşlılar) yönelik önlemler alınması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Zeybekoğlu Sadri, 2013). Dolayısıyla, kentte farklı insanlar ve grupların katılım ve ikamet etme hakları uğruna her zaman bir mücadele içinde oldukları görülmektedir (Mitchell, 2020).

Kentteki toplumsal cinsiyet ilişkilerine yönelik kent hakkının incelenmesinde Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD), Türkiye’de Avrupa Birliği tarafından finanse edilen “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi” kapsamında insan haklarının kent hakkı temelinde hayata geçirilmesi için uluslararası insan hakları sözleşmesini temel alarak dünya genelinde eşitlik, insan onuruna saygı ve sürdürülebilirlik üzerine çalışmalar yapmıştır (CEİD, 2018). Bu çalışmada kent hakkının herkesin eşit bir biçimde, insani koşullarda yaşayabileceği bir kent düzeni gerektiğine vurgu yapılmış ve toplumsal cinsiyet boyutuyla vurgulanan kentteki haklar; barınma, güvenlik, kentsel kamu hizmetlerine erişim, kentsel demokrasi ve hareketlilik olarak tanımlanmıştır:

Barınma hakkı: Kentte yaşayan bütün vatandaşların güvenli, sağlıklı ve makul koşullarda barınma olanaklarına sahip olması,

Güvenlik hakkı: Kentin kamusal alanlarında bulunan park, bahçe, mahalle, sokak ve kent merkezi gibi alanların bütün vatandaşlar için günün her saatinde güvenli kılınması,

Hareketlilik hakkı: Ulaşım hakkı bağlamında değerlendirilen hareketlilik hakkı, kentte yaşayan vatandaşların günün her saatinde şehir içinde ve şehirler arası hareket serbestliğine sahip olmaları için herkesin erişimine açık, karşılanabilir, maliyeti düşük ve engelsiz bir toplu ulaşım olanaklarının varlığı, yaya yolları, kaldırımlar ve merdivenler gibi kentsel alt yapının da kentlilerin hareketlilik ihtiyaçlarını gözeterek bir biçimde düzenlenmesi,

Kentsel kamu hizmetlerine erişim hakkı: Kentlerdeki sosyal ve fiziksel alt yapıya eşitlikçi bir erişim temelinde yerel kamusal hizmetlerin tüm kentlinin ihtiyaçlarına cevap verecek ölçüde ve kolay erişim sağlayacak biçimde sunulması,

Kentsel demokrasi hakkı: Kentte yaşayan bireylerin kentlerin planlaması ve yönetiminde görüşlerinin alınması, önceliklerini, taleplerini ve ihtiyaçlarını iletebilecekleri katılımcı mekanizmaların tüm kentlilere sunulması olarak ifade edilmektedir (CEİD, 2018).

Barınma, güvenlik, hareketlilik, kentsel kamu hizmetlerine erişim ve kentsel demokrasi haklarına erişim, tüm kentlilerin etkin ve eşit bir şekilde faydalanabilmelerini mümkün kılmaktadır. Toplumun ihtiyaçları zaman ve mekâna göre değişiyor olsa da şu şekilde bir kent hakları genellemesi yapılabilir: gıda, konut, sağlık hizmeti, eğitim, toplumsal ve çevresel hizmet, tüketim malları, mahalle konforu, boş zamanların değerlendirilmesi ve ulaşım hizmetleri gibi faktörler önemli kentsel hakları ortaya çıkarmaktadır (Harvey, 2013b).

Farklı cinsiyete, etnik kökene ve milliyete sahip olan bireylerin aynı kentsel mekânı eşit bir biçimde kullanarak kente uyum sağlamalarıyla kent hakkı tam olarak gerçekleşmiş olur (Fenster, 2005). Anayasada kentte kadınların erkeklerle eşit haklara sahip oldukları ve cinsiyet ayrımcılığının hukuk kurallarıyla engellenmiş olduğu belirtilse de eşitsizlik kapalı olarak varlığını sürdürmektedir (Dökmen, 2015). Günümüze kadar temel insan hakları ve hukuk, patriyarkal sistemin tekelinde olsa da feminist bakış açısı hukuka, sosyal, tarihi ve siyasi çerçeveden bakılmasını ve erkeksi yapısının terk edilmesi gerektiğini önermektedir (Güriz, 2019). Kentte yaşayan kadınlar toplumsal cinsiyetlerine yönelik yapılan haksızlıklar, zorluklar, çevresel değişiklikler, karmaşık roller ve sosyal değişimler karşısında kendilerini çoğu zaman güvensiz ve yetersiz hissetmektedirler (Biddle, 1979). Kadınlara yönelik yapılan haksızlıklar ve eşitsizliklerin hangi etmenlere dayandığını görebilmek adına, kent yaşamında toplumsal cinsiyet temelindeki eşitsizliklere bakmak gerekir.

2.3.2. Kadın ve Kent Yaşamındaki Eşitsizlikler

Feminist akademisyenler, kentteki kadınların hangi koşullarda özgür oldukları konusunda hemfikir olmasalar da kadınların kentli haklarını kullanamamasının kentin derinliklerine kadar ulaştığı ve kadınlarla erkeklerin kentsel deneyimlerinin toplumsal beklentiler ve normlar aracılığıyla farklılaştığı konusunda hemfikirdirler (Peake, 2017).

Dünya Ekonomik Forumu tarafından (2021) yayınlanan Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu'nda kadınların kentteki fırsat eşitliği, ekonomiye katılımı, eğitim imkanları, siyasi ve sağlık alanlarında ülkelerdeki eşitsizlik biçimlerine bakılmış ve Türkiye 156 ülke arasında 140. Sırada yer almıştır. Bu doğrultuda kentin birçok alanlarındaki fırsatlardan kadınların erkeklere oranla daha az yararlandıkları görülmektedir (World Economic Forum, 2021).

Kentsel mekânlarda kadınların cinsellikleri ve bedenlerinin denetlendiği ahlaki bir yapı vardır (Freeman, 2005). Bu yapı, doğru veya yanlış olarak kodlanarak nesiller boyu devam eder ve mekânları işgal eden insanların saygınlığına göre şekillenir (A.g.e.). Asl'ın (2022) Tahran'daki kadınların yaşam hikayelerinin anlatıldığı *City of Lies* (2014) adlı kitap üzerine yapmış olduğu analize göre, kentin yoğun olarak patriyarkal sistemlerle donatılmış olmasına rağmen ataerkil normlardan kurtulabilen fail kadın hikayelerinin olduğu görülür. Resmî ideolojilerin dayattığı eril bir bakış açısına karşı kadınlar kentli hakları ve özgürlükleri için mücadele etmektedir. Bu konuda Thorpe, Ahmad, Marfell ve Richards'ın (2022) Yeni Zelanda'da yaşayan Müslüman kadınlarla yaptıkları görüşmelerde başörtülü kadınların erkeklerin onlara karşı görsel tacizlerinden dolayı tek cinsiyetli kapalı mekânları tercih ettiklerini fakat iyi eğitim almış olan genç nesil kadınların cinsiyetçi yaklaşımlar karşısında kamusal alanda spor yaparak kent haklarını kullandıklarını ve görünmez olmayı reddettiklerini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda genç neslin sınırlandırılmalar karşısında güven içinde haklarının peşinden gittikleri görülmektedir. Gökarıksel ve Secor (2015)'un Türkiye'de yaşayan başörtülü kadınlar üzerine yapmış oldukları alan çalışmasında ise kadınların başörtülü oldukları için kamusal alanda sözel şiddete maruz kaldıkları ve kent haklarından yeteri kadar yararlanamadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Dolayısıyla dinsel varoluşun ahlaki sistemlerle olan etkileşimi, kadınların post-seküler toplumsal cinsiyetli bir düzende var olma mücadelesini etkilemektedir (Gökarıksel ve Secor, 2015). Bu kadınlar kamusal alanda yer alarak kendilerini özel alanla tanımlayan geleneğe eleştirel yaklaşmaktadırlar (Çayır, 2013). Dolayısıyla başörtülü kadınların kentteki görünürlüğü, onların hem özel alanla tanımlanmasını hem de laik kamusal alanlarının sorgulanmasını sağlamıştır (A.g.e.). Cho ve Song'un (2022) Güney Kore'nin Gangnam bölgesinde yapmış oldukları benzer bir çalışmaya göre, 1970'lerden beri kentteki cinsiyet eşitsizliklerine karşı verilen hak mücadeleleriyle, günümüzde kadınların kendi mekânlarını yarattıklarını ve protesto eylemleriyle hegemonik anlayışı değiştirmeye çalıştıkları görülür. Böylece sokaklar,

kentli haklarının geri alınmaya çalışıldığı, siyasi ve sosyal faaliyetlerin dile getirildiği bir direniş mekânı haline gelmeye başlamıştır (Cho ve Song, 2022).

Kadınların haklarına yönelik seferberlik ilk olarak 1993 yılında Viyana'da ortaya çıkmış ve devamında Kahire, Pekin ve Kopenhag'da kadın haklarına yönelik çeşitli oturumlar düzenlenmiştir (Bunch, 2021). Bu mücadeleler sayesinde kadın meseleleri merkezi bir sorun olarak görülmeye başlamış, yalnızca ilgenen kurumun değil, hükümetlerin ve kaynak sağlayıcıların da çalışmalarına kadın haklarını gözetten bakış açısını yerleştirmeleri gerektiği ortaya konmuştur (A.g.e.). Bu konuda Dünya Kent Hakkı Şartı (2004), kadınların yerel seçimlere katılarak kentli sorunlara yönelik taleplerinin alınması ve politik katılımın sağlanmasını mümkün kılmaktadır (Zeybekoğlu Sadri, 2013). Kadınların kamusal alana ve yönetime etkin olarak katılımları, vatandaşlık hakları bağlamında önemli bir belirleyicidir (Lister, 2003). Dolayısıyla, vatandaşlık bağlamında kent hakkı, toplumsal cinsiyet eşitliğiyle yakından ilişkilidir. Örneğin bu konuda Britanya'da (Lister, 2003) yalnız yaşayan çocuklu kadınlara, sosyal yardım geliri sunarak kadınların özerk vatandaşlık kazanmaları sağlanmıştır. Bu tür uygulamalarla ülkelerde cinsiyet eşitsizliği azaltılmaya çalışılmaktadır.

İnsan hakları ilkelerinin uygulanmasında kültür faktörü önemli bir rol oynar ve bu doğrultuda kadınlara karşı yapılan ayrımcılıklar kültürel kökenli olan insan hakları sorununa dayanmaktadır (Güriz, 2019). Kadın hakları, insan haklarını ifade ederek, sosyoekonomik, gıda, barınma, sağlık, istihdam, siyasi ve medeni haklar gibi hukuk kurallarını içeren bir konumda bulunur (Wekerle, 2000). İnsanların insan oldukları için doğuştan ve vazgeçilmez haklara ve hürriyetlere sahip olmaları, insan hakları kavramının oluşumuna ve gelişimine zemin hazırlar (Güriz, 2019). Kent hakkı, kenti yoksulluğu, haksızlığı, adletsizliği ve toplumsal eşitsizliği ortadan kaldıran yeniden inşa etme hakkı olarak düşünülebilir (Harvey, 2013a). Bunun mümkün olabilmesi için de yıkıcı kentleşme biçimlerinin ortadan kaldırılması gerekir.

2.3.2.1. Kamusal Kent Mekânlarının Kullanımı

Modern hayatla birlikte özel mekân olan evdeki cinsiyet rollerinin değişimi kente de yansımaya başlamıştır. Ev içinde kadının ve erkeğin toplumsal cinsiyet sorumlulukları, kentteki toplumsal cinsiyet rollerini yaratır. Kamusal ve özel alan ayrımı evi ve ev içindeki kadını kamusal alan tartışmalarının dışında tutmakla kalmaz, aynı zamanda tarihsel olarak bu eşitsizlikten doğan ve kadının kentteki kamusal alandaki

varlığını biçimlendiren eşitsizliği de beraberinde getirir (Geniş ve Akkırman, 2020). Dünyadaki birçok kadının günlük rutinlerinde ataerkil hakimiyet nedeniyle kente katılım hakkından ve kullanım hakkından mahrum kaldığı gözlemlenmektedir (Fenster, 2010). Kent hakkı mücadelelerinde gündelik hayattaki cinsiyet farklılıklarını dikkate almadan sürdürmek ve uygulamak, kadınların kent hakkını kullanmalarını engelleyebilmektedir (Buckingham, 2010).

Yapılan çalışmalar ev ortamında ataerkil kontrol mekanizmalarını deneyimleyen kadınların kenti ev ortamına göre daha özgür ve rahat bir alan olarak gördüklerini göstermektedir (Fenster, 2010). Bu doğrultuda çoğu kadın tarafından kamusal mekân, özel mekâna göre ataerkil ilişkilerin hafifletilmiş ve özgürlüğe dayanan bir alanı olarak algılanmaktadır. Bu kapsamda kadının kentle olan ilişkisinin evde başladığı söylenebilir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetken mekânsal düzenlemeler, özel alan ve kamusal alanda kadınların ve erkeklerin eşit olarak görünürlük kazanmalarını ve katılım hakkı elde etmelerini sağlamaktadır (WHO, 2016). Kadınların kenti kullanım hakları, kadın haklarının gelişmişlik seviyesini ifade eder ve temelde toplumsal cinsiyet kalıplarıyla ilişkili olan kullanım hakkı, eşitlik sağlandığı ölçüde demokratik bir toplum seviyesine ulaşılmasını mümkün kılar (A.g.e.). Böylece toplumsal cinsiyet perspektifinde kadınların kent haklarını güvenli bir kentsel mekânda kullanmaları sağlanmış olur.

Kadınlar erkeklere kıyasla kentsel mekânda cinsiyetçi söylem, sözel ve fiziksel saldırı gibi olumsuz durumları daha sık deneyimlemektedir. Bu konuda, Bastomski ve Smith'in (2016) *Gender, Fear, and Public Places: How Negative Encounters with Strangers Harm Women* makalesinde Avustralya'da yaşayan kadınlar üzerinde yapmış oldukları araştırmada, kadınlar kamusal mekânda erkeklere kıyasla daha fazla cinsiyetçi söylem, sözel ve fiziksel saldırı gibi olumsuz durumlarla karşılaştıklarını ve bu karşılaşmaların kadınların kamusal mekânlara erişimlerini kısıtladığından bahsedilmiştir. Anık ve Çelenk'in (2018) İstanbul Tahtakale mahallesinde yapmış oldukları alan araştırmasında, mahallede yaşayanların büyük bir kısmının güvenlik ve şiddet faktöründen dolayı gece sokağa çıkmadıklarını ve geceleri erkeklerin yüksek sesle konuştuklarını, müzik dinlediklerini, taciz edici davranışlarda bulunduklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda kentin sokakları, kadınlar için cinsel anlamda bir tehdit oluşturmaktadır (A.g.e.). Çoğu kadın, erkeğin denetimi ve egemenliği altındaki kentsel mekânlarda güvenliklerinden endişe etmektedirler (Fenster, 2005). Connell'in (1998) analizine göre, hava karardıktan sonra sokaklar erkeklerin yoğunlukta bulunduğu

mekânlar olduğu için kadınlar akşamları nadiren dışarı çıkmaktadır. Bu konuda TÜİK'in Yaşam Memnuniyeti Araştırmasına (2022) göre, gece yalnız yürürken kendini güvensiz hisseden insanların oranı %25,0 olarak tespit edilmiş ve bu oran içindeki kadınların payı %35,5 iken erkeklerin %14,2 olduğu ortaya konulmuştur. Dolayısıyla kadınlar erkeklere göre gece kentsel mekânda bulunmaktan daha fazla tedirgin olmakta ve bu konuda güvenlikleri üzerinde tehdit hissetmektedirler. Fenster'in (2005) yapmış olduğu çalışmaya göre, bazı kadınlar parkları erkeklerin fethettiği alanlar olarak tanımlamakta ve bu alanları rahat kullanmadıklarını dile getirmişlerdir. Özellikle de kadınların çoğu gece parka girmekten korktukları için gündüz vakitlerinde sosyalleşmeyi tercih etmektedirler (Fenster, 2005). Araştırmalara göre, kadınların kentsel mekânda gerçekleşen suçlardan dolayı gece saatlerinde kentte yürüyüş yapmaktan kaçındıklarını görülmektedir (Chang vd., 2022). Bu konuda Ayten Alkan'ın (2003) Ankara'nın ilçelerinde yaptığı doktora tezi saha araştırmasının bulgularına göre, cinsel taciz ihtimalinden dolayı kadınların %34'ü hava kararmadan eve dönmeye çalışmaktadır.

Kadınların kentteki güvenliklerini inceleyen Joshi, Roy, Mowri ve Bailey (2022), seyahatlerde birincil kaygı aracı olarak ortaya çıkan bedensel güvenliğin, kadınların birçok altyapı sorunuyla karşılaşmalarına sebep olduğunu tespit etmişlerdir. Örneğin yolların yapısı, düzensiz servisler, uzun seyahat süresi ve ücretler kent haklarını kullanmalarını engellemektedir. Ayrıca bu engellerle karşılaşan kadınların genel bir hukuk bilincine sahip olmamaları ve cinsel saldırıya uğrayan kadınların saygınlığına dair yapılan olumsuz sosyal yaptırımlar, kadınların haksızlıklar karşısında pasif konumda olmalarını sağlamıştır (Joshi vd., 2022). Freeman'ın (2005) bu konu kapsamında Faslı kadınların mekânsal görünürlükleri üzerine yapmış olduğu çalışmada, kırsal alandan kent merkezine göç eden kadınların yaşam tarzlarının değişmediği tespit edilmiştir. Kadınların kentsel mekânda uzun yıllar pasif konumda yer almaları ve yaşlarının ilerlemesinden dolayı özgür olmama durumları, normal karşıladıkları bir durum haline gelmiştir (Freeman, 2005). Böylece kentsel mekândaki aidiyet duygusunu tam olarak yaşayamamaktadırlar.

Kadınların kenti, güvenlik endişesiyle belirli sınırlar dahilinde kullanmaları hem mekânı bütünsel kullanmalarını engel olmakta hem de kentle ilgili karar alma süreçlerine dahil olamamalarını beraberinde getirmektedir (Lordoğlu, 2016). Connell'e (1998) göre, kentteki sokak ve mahallelerin tamamı erkeklere ait bir oluşumu ifade eder ve erkeklerin hareket kabiliyetlerine göre tasarlanan mekânlar, kadınların güvenliklerini tehdit

etmektedir. Bu nedenle güvenlik unsuru, bir kadının kent deneyiminin merkezinde bulunur (Carvalho, 2021). Güvenlik sorunlarını ortadan kaldırmak için güvenli kentsel tasarım ve planlamalara ihtiyaç duyulmaktadır (Tiftik ve Turan, 2014). Dolayısıyla kentsel mekânların nasıl görüldüğünü ve yaşandığını sorgulamak için kırılma noktalarını belirlemek ve toplumsal cinsiyet çeşitliliğini dikkate almak oldukça önemlidir (Carvalho, 2021).

Kentteki kadınların güvenlikleri üzerine ulusal ve uluslararası çerçevede çeşitli politikalar ve bildiriler hazırlanmıştır. 1948 yılında ilan edilen BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin kadınlara ilişkin hükümleri arasında, toplumun bir üyesi olan herkesin, sosyal güvenlik hakkı bulunmaktadır (Özdemir, 2022). 2006 yılında Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı (2006) temel ilkeleri çerçevesinde sosyal dışlanmışlık riski altında kalan veya mağdur olan kadınların özel ihtiyaçlarının farkında olarak hareket etmeleri gerektiğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca Şart, kadınları etkileyen toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin insan hakları ihlali ve insanların fiziksel ve ruhsal bütünlüklerine saldırı niteliği taşıdığını ifade ederek, politika ve eylemleri güçlendirmek için şu tedbirlerin alınması gerektiğine vurgu yapar (TBB, 2021):

- Mağdur kadınlar için özel desteklerin sağlanması,
- Bölgesel hizmetler kapsamında kamuoyunu bilgilendirmeye yönelik çalışmaların yapılması,
- Polis ve sağlık kurumlarının koordinasyonlu olarak hizmet vermesi,
- Şiddete uğrama ihtimali olan veya uğrayan kadınlara ve şiddeti uygulayan bireylere yönelik eğitim, program ve farkındalık çalışmalarının yapılması gerektiğini vurgular.

2012 yılında Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı kınayarak tüm bireylerin, özellikle kadınların şiddetten arındırılmış yaşama haklarını korunmasını ve cinsel şiddeti önlemek için merkezler kurarak gerekli tedbirlerin alınmasını sağlar (Özdemir, 2022).

Toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetten mekânsal düzenlemeler özel alan ve kamusal alandaki tüm kent mekânlarında kadınların ve erkeklerin eşit olarak görünürlük kazanmalarına ve katılım hakkı elde etmelerini sağlamaktadır (WHO, 2016). Kadınların kenti kullanım hakları, kadın haklarının gelişmişlik seviyesini ifade eder. Temelde

toplumsal cinsiyet kalıplarıyla ilişkili olan kullanım hakkı, eşitlik sağlandığı ölçüde demokratik bir toplum seviyesine ulaşılmasını mümkün kılar. Böylece toplumsal cinsiyet perspektifinde, kadınların kent haklarını güvenli bir kentsel mekânda kullanmaları sağlanmış olur.

2.3.2.2. İstihdam ve Çalışma Hayatı

Kent hakkı, her bireye yeterli istihdam olanaklarına katılım haklarını içeren çalışma hakkını ortaya çıkarır (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2013). Kadınların çalışma yaşamına girişlerinin ilk kırılması, Birinci Dünya Savaşı sonrasında tüketim bolluğunun arttığı 1920 yılında olmuştur (Gürkan, 2022). Bu dönemde radyo ve sinemalarda kadınlar görülmeye başlamış ve 1939'da orduların seferber edilmesiyle birlikte artan iş gücü ihtiyacı, kadınların fabrikalarda çalışmalarını sağlamıştır (A.g.e.). Türkiye'de 1980'lerde küresel ekonomi rekabetçi bir ticarete dönüşmüş, uydu teknolojisi ve mikro elektronik gibi yeni teknolojilerin ortaya çıkmasıyla birlikte iş gücü piyasasında yeni döneme girilmiştir (KEİG, 2015a). Sermaye sistemleri, erkeği aileden uzaklaştırıp ücretli işçiye dönüştürerek temel üretimi fabrikalarda ve ofislerde yoğunlaştırmış ve böylece tüm finansal sorumluluk erkeklere kalmıştır (Costa, 2015). Kadın Emegi ve İstihdamı Girişimi Platformu'nun Çalışma Yaşamında Kadınlar Forumu Raporu'na (2015a) göre değişim süreci kadınlar için de radikal değişiklikleri beraberinde getirmiş, yüksek vasıflı olmayan, itaatkâr, uysal ve sendikalaşma eğilimi düşük kadın işçilerin tercih edilme talepleri artmıştır.

2021 Dünya Ekonomik Forumu, Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu raporuna (World Economic Forum, 2021) göre, Türkiye'de kadınların %38,5'i iş gücü piyasasına katılmaktadır. Birçok kadın zamanını ev işlerine ve hane üyelerinin bakımına ayırmak zorunda kaldığı için ücretli çalışmaya vakit bulamamakta veya kısıtlı zaman ayırmak durumunda kalmaktadır (Urhan, 2022). Karşılıksız yapılan ev işlerinin mesai saatinin olmaması, günlük yaşamları ile çalışma eylemlerinin birbirlerinden ayrılmasını güçlendirmesi, kadının ev içi emeğinin görünmez olmasına yol açmaktadır (A.g.e.). Sanayileşmeyle birlikte özellikle muhafazakâr kesimde bekar kadınların çalışma hayatına girmesi, evlilikleri için çeyiz parası biriktirmek veya genel bir çalışma disiplini kazandırma amacıyla gerçekleşmiştir (Gürkan, 2022). Çünkü çalışmak yerine evlenmek ve eve bakmak kadınların görevi olarak görülmektedir (Tire, 2017). Kadın, çalışma hayatına katıldığında ise, emeğinin karşılığını alması noktasında sadece "kadın" olduğu

için sınırlandırılmalarına maruz kalmaktadır (Kocacık ve Gökkaya, 2005). Bu doğrultuda kent hakkı, istihdam alanındaki cinsiyete dayalı mesleki ayrımını ifade eden eşitsiz dağılıma vurgu yapar ve böylece cinsiyet ayrımı iki şekilde kullanılır (Marshall, 2005): İlk olarak, dikey ayrım, erkeklerin mesleki hiyerarşinin en tepesinde, kadınların ise hiyerarşinin alt katmanında kümelenmesini ifade ederken yatay ayrım, aynı meslek düzeyinde kadınlar ve erkeklerin farklı pozisyonlarda çalışmalarını ifade etmektedir. Bu durum iş yaşamında statü ve ücret bakımından eşit olmayan hakların varlığını temsil eder. Böylece kentteki çalışma yaşamının içinde varlığını sürdüren ataerkil ideoloji, kadınların iş hayatındaki üretici rollerini dikkate almaz (Chanter, 2019). Erkeklerle aynı ortamda çalışmaya başlayan kadınların alt seviye işlerde yer almaları ve her mesleğin kadınlara uygun olarak görülmemesi, görev dağılımındaki eşitsizliğe ya da düşük maaş almalarına neden olur (A.g.e.). Olası bir ekonomik sorunda ise kadınların işten çıkarıldıkları veya kayıt dışı çalıştırıldıkları görülür (Gökkaya, 2011). Sanayileşme arttıkça ve iş gücü ihtiyacı ortaya çıktıkça, kadınların iş yaşamına girmeleri artış göstermekte, kayıt dışı çalıştıkları alanlar ve ücret almadan çalıştıkları ev gibi özel mekânlardaki görünmeyen emekleri azalmaktadır (Russell, 2022).

TÜİK verilerine (2022) göre, evde çocuk ve yaşlı bakımı için çalışmaya giden kadınların ek iş olarak tekstil ve giyim sektöründe çalıştıkları tespit edilmiştir. Buralarda çalışan kadınların büyük bir çoğunluğunun sosyal güvenlik kurumlarına kayıtlı olmadıkları bilinmektedir (Gökkaya, 2011). Olası iş kazalarında gerekli yardımdan yoksundurlar (Karadeniz, 2011). Türkiye Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sivil Toplum Yürütme Kurulunun sunduğu 7. Periyodik Dönem Gölge Raporuna (CEDAW, 2016) göre, kadınlar iş bulma konusunda dezavantajlı bir konumdadır; çalışanların çoğu enformel işlerde sigortasız, güvencesiz ve düşük seviyedeki işlerde çalışmaktadırlar. Bu kapsamda istihdam edilen kadınların çoğu sigorta ve emeklilik haklarından mahrumdur (CEDAW, 2016). Özellikle yevmiyeli ve kısmi süreli olarak çalışan kadınlar, sosyal güvenlikden yoksundurlar (Karadeniz, 2011). Sosyal güvenlik kurumuna dahi kayıtlı olmayan kadınlar, bu güvencesiz işlere maddi yetersizliklerinden olayı razı olmaktadır (A.g.e.). Bu konuda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından (2018) çalışma yaşamında kadınların sosyal güvenliklerinin sağlanması için şirketlerin eşit işe eşit ücret, politika ve uygulamaları yapmaları beklenmektedir. Dünya Kent Hakkı Şartı, kentte yaşayan kadınlar ve kırılgan gruplar tarafından iş yeri olarak kullanılan konutların

iyileştirilmesi ve burada çalışanlar için uygun çalışma ortamları ve politikalar geliştirme noktasında belediyelerin sorumlu olduğunu ifade etmektedir (Zeybekoğlu Sadri, 2013)

Ev içindeki biyolojik cinsiyetlerine dayalı rol dağılımı, 21. yüzyılda kadınların en çok tercih ettikleri mesleklerin sırasıyla hemşirelik, sekreterlik, asistanlık, çocuk bakıcılığı, temizlikçi veya resepsiyonist olmalarını sağlamıştır (Gürkan, 2022). Kadın kentin her alanında özgürce çalışabilecek bir durumdayken, öğretmen, eczacılık ve hemşire gibi mesleklere uygun görülür (Dökmen, 2015). İstihdamın cinsiyete göre dağılımı, kadınların çalıştıkları iş kolları, meslekleri ve ücret düzeyleri kadınların çalışma hakları konusunda önemli bir tartışma alanı yaratır (Urhan, 2022). Çetin ve Türkün'ün (2022) iş gücüne katılan kadınların kamusal mekândaki görünürlükleri üzerine etkisini inceledikleri çalışmada; kadınların ev dışındaki haklarını fark ettiklerini, eşit işe eşit ücret almalarının özgüvenlerini arttırdığını, kamusal mekânda daha fazla görünür olduklarını ve böylece kentsel mekânda cinsiyet eşitliğinin oluşmasına yönelik adımların atıldığını tespit etmişlerdir. Liberal eşitlikçiler, gelenekçi bakış açısının yerine iş yaşamına kadınların eşit olarak katılımını ve aile gelirine eşit olarak katkıda bulunmaları gerektiğini savunur (Knight ve Brinton, 2017). Yapılan çalışmalara göre Avrupa'da ve Fransa'da gelenekçi bakış açısı yerini eşitlikçi ve esnek eşitlikçi bir yapıya bırakmıştır; burada yaşayan ailelerde, kadınların hem işte hem de evde çalışmaları devlet tarafından desteklemektedir (Knight ve Brinton, 2017).

İş yerleri ve kurumlarda çalışanların çoğunun erkek olması, kadınların dinlenme ve özel ihtiyaçlarını gidermeleri için uygun alanların, izinlerin düzenlenmemesi birer cinsiyet ayrımcılığı ve çalışma hakkı eşitsizliği olarak nitelenmektedir (Dökmen, 2015). Dökmen'e göre (2015) doğum izni çatısı altında, kadınlara ücretsiz izin verilmesi ailelerin ekonomik gelirlerini azaltmakta, kadınları mağdur duruma düşürmektedir. Doğum izni gibi doğal bir sürecin, ücretsiz izinden sayılması, ekonomik alandaki eşitsizliği yaratmaktadır (Dökmen, 2015). Doğum öncesi ve doğum sonrası izinlerin uzatılarak kadınların iş hayatından uzun süre uzak kalmalarının sağlanması, kadın istihdamında düşüş yaratmıştır (CEDAW, 2016). Ayrıca küçük çocukları olan kadınların çocuklarını güvenilir çocuk bakım merkezlerine bırakamaması, çalışma hayatında başarılarının düşmesine ve kariyerlerine ara vermelerine neden olduğu için iş yerlerini ve yerleşim alanlarını kreşlerin ve anaokulların bulunduğu mekânlardan seçtikleri görülür (Mackenzie, 2002; Wekerle, 1980; Dökmen, 2015).

Kadınların çalışma hayatına katılımlarında fırsat eşitliklerinin hayata geçirilmesi için çeşitli hukuki belgeler, tüzükler, raporlar ve toplantılar yayınlanmıştır. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin kadınlara ilişkin hükümleri arasında, herkesin elverişli koşullarda çalışma ve işini serbestçe seçme, eşit iş için eşit ve adil ücret alma, çalışma süresinin makul ölçüde sınırlandırılması ve ücretli izne çıkma hakkı vardır (Özdemir, 2022). 1950 yılında imzalanan Avrupa Sosyal Şartı, çalışan kadınların çeşitli çalışma haklarının yürürlüğe konmasını şu amaçlar temelinde hedeflemiştir (Avrupa Sosyal Şartı, 1996; Özdemir, 2022):

- İstihdam ve meslek sahibi olma konularında cinsiyet ayrımcılığı yapılmaksızın fırsat eşitliğinin sağlanması,
- Çalışan kadınların anne oldukları zaman özel korunma hakkına sahip olmaları gerektiği,
- Kadınlara doğumdan önce ve sonra ücretli izin ve sosyal güvenlik yardımlarının yapılması,
- Yeni doğum yapmış kadınların yeterli süre işe ara vermeleri ve bu yönde çalışma zamanlarının düzenlenmesi,
- Emzirme döneminde olan kadınların tehlikeli ve sağlığa zararlı işlerde çalışmalarının yasaklanarak uygun önlemlerin alınması,
- Sosyal güvenlik sistemlerinin daha yüksek düzeye çıkartılması sağlanmalıdır.

Avrupa Sosyal Şartı'nın (1996) anne olan kadınlar özelinde hem iş yerinin hem de kadının çalışma durumlarının iyileştirilmesine yönelik hedefler belirledikleri görülmektedir. 1985 yılında kabul edilen CEDAW ise çalışma hakkı ile ilgili şu amaçları içermektedir (Özdamar, 2012):

- Kadınlarla erkekler istihdam alanında eşit haklara ve koşullara sahip olmalıdır,
- Kadına hamilelik veya annelik izni nedeniyle işten çıkarılması şeklinde yapılan ayrımcılıklar cezaya tabi tutulmalıdır,
- Hamilelik sırasında kendilerine zarar verebilecek herhangi bir işte çalışan kadınların özel olarak korunması sağlanmalıdır.

Kadınların hamilelik durumlarında işlerine tamamen son verilmesi çalışma haklarının ellerinden alınmasına neden olmaktadır. Bu nedenle CEDAW, hamilelik sürecinde olan kadınların hem iş merkezlerinde hem de iş dışında kentteki çalışma haklarının ellerinden alınmasına engel olmaktadır. Yerel yönetimlerin iş yerlerinde

toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik çalışma koşullarında, maaşlarda, terfi almada ve işten çıkarılmadaki haksızlıkların önüne geçerek kamu kuruluşları ve şirketlerle eşgüdümlü olarak çalışmalar yapmaları gerekmektedir (Zeybekoğlu Sadri, 2013). Bu konuda Birleşmiş Milletler tarafından kadınların istihdamına yönelik çeşitli stratejiler ve programlar düzenlenmiştir (Alkan, 2013):

- 1985 kabul edilen Nairobi Stratejileri programında, kentli yoksul kadınların güçlendirilmesi için istihdamlarını arttıran ve çocuk bakımı hizmetlerinin sunulmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır,
- 1994 yılında kabul edilen Kahire Planı tarafından kente göç eden kadın işçileri ve tek ebeveyni kadın olan ailelerin durumuna dikkat çekerek, kadınların istihdamına ve mesleki eğitim kolaylıklarının sağlanmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür,
- 1995 yılında kabul edilen Kopenhag Eylem Programı'nda, ailenin tek ebeveyni olan kadınların düşük gelire mahkûm bırakılmasını ve yoksulluğun kadınlaşmasını engellemek için ekonomik fırsatlara ve kaynaklara ulaşımını sağlamaya yönelik çalışmalar yürütülmüştür.

Ulusal ve uluslararası çalışmaların kadınların istihdam ve çalışma hayatlarında meslek sahibi olma konusunda ayrımcılığa uğramadan, iş bulabilme hakları, adil ücret hakkı, güvenli çalışma koşulları hakkı, aile içindeki sorumlulukları gözetilerek esnek çalışma modellerine erişim hakkı, ücretli doğum ve kreş imkanının sağlanması ve iş yerindeki karar mekanizmalarına katılım haklarını içerdiği görülmektedir.

2.3.2.3. Ulaşım ve Erişilebilirlik

Kentlerdeki kamusal alanların tasarımı, kadınların erişim ve güvenliği açısından oldukça önemlidir (Knopp, 1992). Kentsel mekânın her bir alanında cinsiyetlerin birlikte bulunması, kentin fiziki özelliklerinden ve kent olanaklarından kadınların etkilenmesiyle sonuçlanmıştır. Kadınların evlerine yakın iş yerlerinde çalışmayı tercih etmeleri, kısa yolculuklar yapmalarını sağlar. Böylece daha fazla ev işlerine ve kendilerine vakit ayırabileceklerini düşünürler (Kalfa, Aytekin ve Dinç, 2020). Pek çok kadın ev ve iş arasındaki yolculuğuna alışveriş, çocukların okulu ve hastane gibi ara duraklar eklemektedir (Oğuz, 2022).

Aile içindeki eşitsiz ücret dağılımı, kadınların yaya olarak seyahat etmelerini ya da toplu taşımaları tercih etmelerine neden olurken, erkeklerin kadınlara oranla ekonomik

alandan daha fazla bulunup maddi kazanç elde etmeleri, şahsi arabalarını kullanma imkânı yaratmaktadır (Kalfa, Aytekin ve Dinç, 2020). Bu durum, kadınların kentin toplu taşımalarından daha fazla faydalanmalarını ve yaya olarak kentsel mekân deneyimlerinin oluşmasını sağlamaktadır. Kentsel mekânın altyapı ve ulaşım problemleri kadınların ve erkeklerin eşit olarak toplumsal yaşama katılımlarının engelleyici bir etken olarak görülmektedir. Türkiye’de kentlerin birçok bölgesinde yollar bozuk, alt yapı yetersiz ve kaldırımlar arabalarla işgal edilmiştir (Karasu, 2008). Bebek arabasıyla yolculuk yapan yayalar için de bu sorun varlığını korumaktadır. Bozuk yolların ve kaldırımların olduğu alanlarda bebek arabalarının takıldığı yerler işaretlenerek bir engebe haritasının çıkarılması, elverişsiz bölgelerin tespit edilmesi için önemlidir (Şentürk, 2020). Avrupa ülkelerinde bu konuda, Montreal Haklar ve Sorumluluklar Sözleşmesi yayaların, kentin kaldırımlarında ve yaya yollarında yürümelerini engelleyen bozuklukların ve engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yapılmasını temin eder (Zeybekoğlu Sadri, 2013).

Sokakların, alt ve üst geçitlerin yeterli düzeyde aydınlatılmaması, ıssız olması, tek çıkışlı ve karmaşık sokakların varlığı kadınların güvenlikleri ve kent hakları üzerinde bir tehdit oluşturur (Fenster, 2005; Kalfa, Aytekin ve Dinç, 2020). Bu alanlarda karşı karşıya kalınan cinsel saldırılar ve hakaretler, kadınları bedenlerinin belirli alanlarda olmaması gerektiğine karşı uyarmakta ve ırkçı, homofobik şiddet kadınları kentsel mekânlarda sınırlandırılmalarına sebep olmaktadır (Rose, 1993). Bu tür eksikliklerin olduğu yerlerde oluşabilecek zararları önlemek için çeşitli uygulamalar geliştirilmektedir. Örneğin, Meksika’da pembe otobüsler kadınları cinsel saldırılardan korumak için uygulamaya sokulmuştur (Kalfa, Aytekin ve Dinç, 2020), Türkiye’de de gece saatlerinde kadınların güvenli bir şekilde ulaşımdan faydalanmaları için pembe taksiler kullanılmaya başlamıştır. Örneğin bazı kentlerde kadınların ulaşım hizmetlerine erişimindeki güvenlik endişelerini azaltmak ve hareket özgürlüklerini artırmak için kadın sürücüler tarafından işletilen taksi hizmetlerine erişebildiği ve bazı toplu taşıma hatlarının kadınlar için ayrıldığı görülmektedir (Loukaitou-Sideris, 2016).

Kadınlar çalışma hayatına girdikçe ulaşım araçlarında güvenlik sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. Erkeklerle aynı ulaşım vasıtalarını kullanmaya başlayan kadınlar, kentsel mekânda ekonomik, sosyal ve kültürel imkanlardan yararlanmalarını kısıtlayan “cinsiyet körü” bir ulaşım ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Kalfa, Aytekin ve Dinç, 2020). Cinsiyet körü ulaşım şu örneklerle açıklanabilir: seyrek hareket saatine sahip olan toplu

taşımalardaki sıkışıklık, çocuk arabaları için bir alanın olmaması, havalandırma, acil yardım butonun eksikliği, saatinde gelmeyen otobüslerden dolayı kadınların geç vakitlere kadar duraklarda beklemeleri, gece vakitlerinde ıssız ve karanlık duraklarda indirilmeleri birer ulaşım sorunu olarak ortaya çıkmaktadır (Kalfa, Aytekin ve Dinç, 2020). Ayrıca erkeklerin maç çıkışı saldırgan davranışlarda bulunmaları da geceleri toplu taşıma araçlarını kadınlar ve erkekler açısından tehlikeli kılar (Fenster, 2005). Kadınlar raylı ulaşım araçlarını diğer toplu taşıma araçlarına göre daha güvenli bulmaktadırlar, bunun nedeni ise istasyonun kapalı alanda olması, yeterli aydınlatma ve kamera gibi güvenlik sistemlerinin bulunmasıdır (Kalfa, Aytekin ve Dinç, 2020). Dolayısıyla kadınların güvenlik sistemlerinin olduğu kentsel mekânları tercih ettikleri görülmektedir. Bu konuda geliştirilmiş sosyal ağların kadınların ulaşım alanlarına erişimlerinde destek sağlayabilmesi önemlidir (Hanson, 2010).

Toplumsal cinsiyet perspektifinde sürdürülebilir ulaşım politikalarının sağlanabilmesi için kadınların sahip olmaları gereken temel hakları şu şekilde özetlemek mümkündür (Kronsell, Rosqvist ve Hiselius, 2016; Loukaitou-Sideris, 2016; Hanson, 2010):

- Güvenli ve erişilebilir toplu taşıma hakkı: toplu taşımaların ve seferlerin kadınların ihtiyaçlarını gözetenek planlanmasını,
- Taciz ve şiddete karşı koruma: toplu taşımada ayrı vagonlar, güvenlik kameraları gibi önlemlerin alınmasını,
- Gece ulaşım hizmetleri: geç saatlerde çalışan kadınlara uygun olarak seferlerin düzenlenmesini,
- Engelsiz erişim: hamile, engelli ve yaşlı kadınların ulaşım ihtiyaçlarının karşılanmasını,
- Adil ücret tarifesi: cinsiyet eşitsizliğini arttırmayacak bir toplu taşıma ücreti tarifelerini,
- Bilgiye erişim: toplu taşıma sistemi ve rotaları hakkında yeterli bilgilerin sağlanmasını,
- Yaya alt yapısı: kadınların yürüyerek ve güvenli bir şekilde ulaşımını mümkün kılmalıdır.

Kentteki ulaşım ve erişebilirlik hakları güvenli, erişilebilir, adil ücretin olduğu, ulaşım ile ilişkin bilgilerin sağlandığı ve alt yapının yayalara uygun olarak düzenlendiği bir

kent yapısını ortaya koymaktadır. Ulaşım konusunda kadınların kent hakları kullanmalarına yönelik birçok sözleşme ve şart ortaya konulmuştur. Avrupa Kent Hakları Bildirisi göre, toplu taşıma, özel araç veya bisiklet gibi bütün ulaşım sistemlerine kesintisiz hareket ve seyahat özgürlüğü tanınmalı ve uyumlu dengelerin yaratılması sağlanmalıdır (Zeybekoğlu Sadri, 2013). Dünya Kent Hakkı Şartı'na (2004) göre hareket, yer değişme ve trafiği kolaylaştırmak için yapısal engelleri ortadan kaldırılmasını sağlayarak kent içi hareket haklarını gerçekleştirilmesini sağlanmalıdır (A.g.e.). Ayrıca, kentsel mekânda kadınların toplu taşımada, duraklarda ya da otoparklarda çoğu zaman ulaşım imkanları sınırlandırılmakta ve kent haklarını kullanımları tehlikeye girmektedir (Kalfa, Aytekin ve Dinç, 2020). Bu konuda Avrupa Kentte Kadınlar Şartı, kentsel mekândan sınırlandıran kadınların kentin kültürel ve sosyal alanlarından eşit olarak yararlanmalarını ve özgürce hareket edebilmeleri için toplu taşımaya kolay erişim haklarını kazandırma yolunda çeşitli faaliyetlere imza atarlar (Zeybekoğlu Sadri, 2013).

Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı'na göre ise kent içinde toplu taşıma sistemlerinin herkes için erişebilir olması tüm kentlilerin haklarıdır (Zeybekoğlu Sadri, 2013). Bu kapsamda Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı (2006), toplu taşıma, park yerleri ve sokak aydınlatmaları gibi kentsel çevrenin toplumsal cinsiyet gözeterek iyileştirilmesi ve bu yönde güvenlik hizmetleri, politika ve eylemler uygulayarak kadınların ve erkeklerin günlük yaşamlarındaki emniyetlerini sağlamayı hedeflemektedir (TBB, 2021). Ulaşım sistemlerindeki güvenlik desteği, kentteki güvenli alanların oluşturulmasını mümkün kılar. Bu kapsamda hem ulaşımda hem de ulaşımın aktif olarak gerçekleştiği kentsel mekânda, toplumsal cinsiyet bağlamındaki ulaşım planlaması ve politikaların farklı grupların çeşitli ihtiyaçlarını ve deneyimlerini dikkate alarak uygulamalar yapması önemlidir (Hanson, 2010). Kadınların kentte ulaşım haklarına ve erişilebilirliklerine yönelik yapılan toplumsal cinsiyet perspektifindeki kent planlamaları, bireylerin ihtiyaçlara uygun olarak düzenlenmektedir.

2.4. KENTSEL PLANLAMADA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

Kentin sahip olduğu ekonomik ve kültürel farklılıkların içinde sosyal eşitliğin gerçekleşmesi düşüncesi kent hakkı konusunu tartışmaya sokmuştur. Avrupa Birliği tarafından kentler, sosyal eşitliğin kurulmasını sağlayan aktörler olarak kabul edilmiştir (Fedeli, 2014). Kentteki insanların haklarına yönelik çıkarılan belgeler ve sözleşmeler, kentlerdeki hak ihlallerinin önüne geçerek kent haklarının yerine getirilmesini,

korunmasını ve saygı duyulmasını amaçlar (Zeybekoğlu Sadri, 2013). Türkiye’de son dönemlerde insan hakları ve demokratikleşme konusunda kaydedilen gelişmeler örf-adet ve toplumsal kültürel yapı çerçevesinde mücadele edilmesi gerektiği ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (TBMM, 2011). Türkiye’de kentli hakların yasal düzenlemelere göre belirlenmesine ilişkin ilk veriler 1982 Anayasası’nda görülür. 1982 Anayasası’nın 23. maddesine (1982) göre, yerleşme hürriyeti, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi sağlamak ve kamu mallarını korumak kanunlarla sınırlandırılır.

Kent hakkı, özünde insan haklarıyla bağlantılıdır. İnsan hakları her ırktan, dilden, milletten, dinden ve cinsiyetten insanların ayrımcılık yaşamadan haklarını eşit olarak kullanmalarına vurgu yapar. Birleşmiş Milletler tarafından 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, insan haklarının tanınması ve sahip çıkılması açısından atılan önemli bir adımdır (Aybay, 2006). İnsan haklarının korunması bu bildiri sayesinde uluslararası düzeye ulaşmış ve birey, uluslararası hukukun öznesi olarak haklarını güvence altına almıştır (Güriz, 2019). İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’ne göre yaşamak, özgür ve hür olmak her insanın hakkıdır ve saygı duyulmalıdır (Aybay, 2006). Kentli haklarının cinsiyet, ırk, renk, din ve sınıf ayrımı yapmadan hayata geçirilmesi ve bu yönde insan haklarının oluşturulması önemlidir (Karasu, 2008). Sosyal adaletli bir kent ortamının sağlanabilmesi için şiddet ve yıldırma korkusu olmadan insan haklarına saygı duyulması gerekir (Astoria, Jap ve Utari, 2020). Kentsel mekânda bütün bireylerin yaşam tehdidi içinde olmadan özgürce yaşayabilmeleri, kentlerde insan haklarının somut bir görünümünü verir.

Kent hakkına dair yapılan tartışmalarda ulus-üstü kuruluşların yerel yönetim vurgusu önemli bir yere sahiptir. Avrupa Konseyi tarafından 1985 yılında kabul edilen Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, kentli haklarının uygulamaya konulmasında önemlidir (Avrupa Konseyi, 2021). Bu şart, vatandaşların kamu işlerinin sevk ve idaresine katılımını demokratik olarak benimser. 1992 yılında Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen 1. Avrupa Kentsel Şartı ise halkın kentlere katılımı, kent planlaması ve kentlerdeki ekonomik kalkınmanın sağlanmasına vurgu yapar (Karasu, 2008). Bu şarta göre ise kentli haklarının korunması ideal kentin önemli özelliklerinden biridir. Avrupa Kentsel Şartı (1996) diğer metinlerden farklı olarak hükümetlerin değil yerel yönetimlerin imzasına sunulmuştur (TMMOB Mimarlar Odası, 2023). Kentte yaşayanların cinsiyet, yaş, dil, din, etnik, sosyal köken, cinsel yönelim, gelir durumu ve politik düşünce farklılıklarından dolayı herhangi bir ayrımcılık yaşamamaları gerektiğine vurgu

yapmaktadır (Zeybekoğlu Sadri, 2013). Dolayısıyla her bireyin eşitlik temelinde kente katılım hakkı olduğunu vurgular.

Avrupa Kentsel Şartı'na göre (1996), kentlerde yaşayan bireyler Tablo 2.1'de gösterilen haklara sahiptir (TMMOB Mimarlar Odası, 2023):

Tablo 2.1: Avrupa Kentsel Şartı'nın Belirlediği Kentli Hakları

No.	Maddeler	
1	Güvenlik	Suç, yasa dışı olaylardan ve şiddetten arındırılmış güvenli bir kent
2	Çevre	Hava, su, toprak ve gürültü kirliliği olmayan, doğal kaynakları korunan bir kent
3	İstihdam	Yeterli istihdam olanakları sağlanarak, ekonomik kalkınmanın ve kişisel özgürlüğün sağlandığı bir kent
4	Konut	Mahremiyet ve dokunulmazlığın garanti altına alındığı, satın alınabilir, yeterli konut stoku olan bir kent
5	Dolaşım	Toplu taşıma, özel arabalar, yayalar ve bisikletliler gibi tüm yol kullanıcıları arasında, dolaşım özgürlüğü ve hareketin kısıtlanmadığı bir kent
6	Sağlık	Beden ve ruh sağlığının korunmasına yönelik koşulların sağlandığı bir kent
7	Spor ve Dinlence	Her bireyin spor ve boş vakitlerini değerlendirebileceği bir kent
8	Kültürler Arası Kaynaşma	Farklı kültürel ve etnik yapıları sahip olan toplulukların barış içinde yaşadığı bir kent
9	Kaliteli Mimari ve Fizik Çevre	Tarihi yapı mimarisine duyarlı ve nitelikli çağdaş mimarinin uygulandığı uyumlu bir kent
10	İşlevlerin Uyumu	Yaşama, seyahat, sosyalleşme ve çalışma aktivitelerinin birbiriyle uyumlu olduğu bir kent
11	Katılım	Çoğulcu demokrasilerde kurum ve kuruluşlar arasındaki dayanışmanın esas olduğu, kent yönetimlerinde yardımlaşma ve bilgilendirme ilkelerinin olduğu bir kent
12	Ekonomik Kalkınma	Yerel yönetimlerin doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik kalkınma hakkında sorumluluk sahibi olduğu bir kent
13	Sürdürülebilir Kalkınma	Yerel yönetimlerce çevrenin korunması ve ekonomik kalkınmanın korunmasına yönelik uzlaşmaların sağlandığı bir kent
14	Mal ve Hizmetler	Erişilebilir, kaliteli, kapsamlı mal ve hizmet sunumunun yerel yönetim ve özel sektörün ortaklığıyla sağlandığı bir kent
15	Doğal Zenginlikler ve Kaynaklar	Yerel doğal kaynak ve değerlerin yerel yönetimler tarafından akılcı dikkatli, adil ve verimli bir biçimde halkın yararı gözetilerek korunduğu bir kent
16	Kişisel Bütünlük	Bireyin sosyal, kültürel, kişisel refahına, ruhsal ve ahlaki gelişimine yönelik kentsel koşulların sağlandığı bir kent
17	Belediyeler Arası İş Birliği	Bireylerin yaşadıkları mekânın, mekânlar arası veya uluslararası ilişkilere doğrudan katılma konusunda özgür oldukları bir kent
18	Finansal Yapı ve Mekanizmalar	Gerekli mali kaynakları bulma konusunda hakların sağlanmasına yönelik yerel yönetimlerin yetkili kılındığı bir kent
19	Eşitlik	Yerel yönetimlerin bütün bireylere cinsiyet, yaş, inanç, köken, sosyal, politik ve ekonomik ayrım gözetmeden tüm bu kentsel hakların eşit olarak sunulmasını sağlamakta yükümlü olduğu bir kent

Kaynak: TMMOB Mimarlar Odası, Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu, 2023

2008 yılında Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından kabul edilen 2. Avrupa Kentsel Şartı, yeni model kentlilik için oluşturulan bir manifestodur (Karasu, 2008). Bu şart, kentsel yaşama yeni bir yaklaşım sunma amacıyla oluşturulmuş, ilk şartta öne sürülen ilkeler güncellenmiştir. Kentsel mekânın demokrasi, sürdürülebilirlik ve dayanışma önemini yeniden vurgulayan şartın temel ilkeleri şu şekildedir (Council of Europe, 2008):

- Kentin vatandaşları kamusal alanlara özgürce katılıp haklarını kullanmalı,
- Göçmenlere kentsel yerel meclis seçimlerinde oy kullanma ve katılım hakkı verilmeli,
- Yerel politika konuları düzenli hale getirilmeli,
- Mekânsal eşitlik sağlanmalı,
- Kentli halkın şehirlerden etkin bir şekilde faydalanmalarını engellediği için bireysel araç kullanımı azaltılmalıdır.

Avrupa devletleri kentleri, vatandaşlara ait olan, gelecek nesillere aktarılması gereken sosyal, ekonomik ve kültürel bir varlık olarak ifade eder (Council of Europe, 2008). Dolayısıyla bu şart, kenti içinde yaşayan insanların tümüne ait olan kolektif bir mekânı ortaya çıkarır (Zeybekoğlu Sadri, 2013). Tüm bu ilkeler ışığında, bireysel özgürlüğün, hümanist değerlerin, sosyal dayanışma ve ekonomik refahın olduğu bir kent modeli yaratılmış olur. Yeni Avrupa Kentsel Şartı'nda (Council of Europe, 2008) eski ilkelerinin geliştirilmesinin yanında, siyasi alandaki ilkelere de yoğunlaşıldığı ve kent haklarının sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için topluma önem veren gelişmelerin hayata geçirildiği görülmektedir.

Kentli haklarının geliştirilmesini sağlamak için yerel hizmetlerin uygulamalarının artmasında sosyal, ekonomik, kültürel fırsatların oluşturulmasında ve aktif yurttaşlık katılımının teşvik edilmesinde yerel yönetimlerin ve yöneticilerin önemli bir yeri vardır (Karasu, 2008). Dolayısıyla, yerel yönetimler ile katılım ve özerklik birbirilerini tamamlayan kavramlardır (Pektaş ve Akın, 2010). Yerel yönetimlerin en önemli görevlerinden biri kamusal hizmetlerin halkın ihtiyaçlarına uygun olarak düzenlenmesini sağlamaktır (Özel, 2003). Bu kapsamda yerel yönetim, halkın kente katılımı ve kullanım hakkını icra etmesinde önem bir araçtır. Yerel yöneticilerin çalışmalarının göstergelerinden biri olan kentli haklarının gerçekleşme düzeyi, kentsel yaşam kalitesinin artırılması ve kentli haklarının etkin bir biçimde kullanımını sağlar (Karasu, 2008). Bu doğrultuda ideal kent; belediyeler, özel, kamu sektörü, merkezi, yerel

idareler ve halkın ortak kararıyla eyleme geçen bir kenttir. Kentli halkın haklarını ihlal eden durumları ortadan kaldırmakla sorumlu olan kent yöneticileri, kentte engelleyici, iyileştirici ve eğitici nitelikte önlemlerde bulunarak, sosyalleştirme görevini üstlenmeleri gerekmektedir (Tekeli, 2001).

Kapsayıcı ve sürdürülebilir kent, vatandaşların ihtiyaçlarına cevap veren, kentsel denetim oluşturmaya odaklanan ve kentli insanları değişikliklerin kahramanı haline getiren kolektif planlamaları gerektirir (Wisnes, 2021). 1982 Anayasası'nda (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982: 10) kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu ilkesi, devlete de çeşitli sorumluluklar yükler. Bu konuda yapılacak uygulamalar, kadınların ve erkeklerin kente eşit katılımının sağlanmasını mümkün kılar. Kentli haklarının cinsiyet ayrımcılığı oluşturmada hayata geçirilmesi, uygulanması ve verimli kentsel yönetimlerin oluşması, yerel inisiyatifin oluşması için önemlidir (Karasu, 2008).

Eşitlik perspektifinde hareket ederek kentli haklarını güvence altına alan kent, ideal bir kenttir; ideal kent, kentli hakların ve kente katılımın cinsiyetler arası eşitliğin gerçekleştiği bir toplumsal yapıda varlığını bulur (Karasu, 2008). Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi'nin (CEMR, 2006) hazırlamış olduğu Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı, temel ilkeleri çerçevesinde kadın ve erkek eşitliğinin şu sonuçları ortaya çıkardığını/çıkaracağını ifade eder:

- Kadın ve erkek eşitliği, temel bir haktır,
- Ayrımcılık ve dezavantajlı durumlar karşısında önlem alınmasını mümkün kılar,
- Karar alma süreçleri demokratik bir toplum yaratır,
- Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının ortadan kaldırılmasını sağlar,
- Yerel ve bölgesel yönetimlerin faaliyetlerinde toplumsal cinsiyet bakış açısını yerleştirir,
- Eylem plan ve programlarında ihtiyaç duyulan kaynakların toplumsal cinsiyet açısından teminini sağlar (CEMR, 2006).

Türkiye'de CEMR Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı, 51 belediye tarafından imzalanmış olsa da CEMR resmî sitesinde 35 belediye tabloya işlenmiştir (TBB, 2021). Tablo 2.2'de Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı'nı imzalayan belediyeler listelenmiştir:

Tablo 2.2: Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı'nı İmzalayan Belediyeler

No.	Belediye Adı	İmza Tarihi
1	Bornova Belediyesi	07.02.2013
2	Bursa Büyükşehir Belediye Başkanlığı	02.05.2013
3	Kars Belediye Başkanlığı	14.05.2013
4	Muratpaşa Belediye Başkanlığı	03.06.2013
5	Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanlığı	11.06.2013
6	İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı	14.06.2013
7	Denizli Belediye Başkanlığı	19.06.2013
8	Nevşehir Belediye Başkanlığı	23.06.2013
9	Adana Büyükşehir Belediye Başkanlığı	12.09.2013
10	Çankaya Belediye Başkanlığı	11.11.2013
11	Antalya Büyükşehir Belediye Başkanlığı	10.12.2013
12	Tarsus Belediye Başkanlığı	18.12.2013
13	Büyükçekmece Belediye Başkanlığı	14.01.2014
14	Giresun Belediye Başkanlığı	13.02.2014
15	Ortahisar Belediye Başkanlığı	05.05.2014
16	Ordu Büyükşehir Belediye Başkanlığı	25.06.2014
17	Osmangazi Belediye Başkanlığı	11.12.2014
18	Beylikdüzü Belediyesi	02.06.2015
19	Şişli Belediye Başkanlığı	06.10.2015
20	Akdeniz Belediyesi	04.12.2015
21	Kadıköy Belediyesi	06.04.2016
22	Süleymanpaşa Belediyesi	04.08.2017
23	Urla Belediyesi	11.09.2017
24	Gaziantep Büyükşehir Belediyesi	05.09.2018
25	Karabağlar Belediyesi	06.12.2018
26	Toroslar Belediyesi	08.09.2019
27	Karşıyaka Belediyesi	27.12.2019
28	Çiğli Belediyesi	08.01.2020
29	Bodrum Belediyesi	08.03.2020
30	Avcılar Belediyesi	21.09.2020
31	Nilüfer Belediyesi	04.03.2021
32	Tunceli Belediyesi	28.05.2021
33	Mezitli Belediyesi	24.06.2021
34	Atakum Belediyesi	01.12.2021
35	Yenimahalle Belediyesi	06.12.2021

Kaynak: TBB, CEMR Eşitlik Şartını İmzalayan Belediyeler, 2021.

Tablo 2.2’de görüldüğü üzere, şehirlerde toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinde kentsel planlamalar yapmak için imza atan belediyeler, tarihsel önceliklerine göre sıralanmıştır. Tablo 2.2’de, çoğunlukla ülkenin batı kesimlerindeki kentlerin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmalara öncelik verdikleri ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik birçok kentsel politika ve planlama çalışmaları yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar kent yaşamının her alanında kentlilerin eşit olarak yer aldığı, kentin sunduğu sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel fırsatlardan eşit olarak yararlanabildikleri, karar alma süreçlerine eşit olarak katılım sağladıkları ve tüm kamusal hizmetlerden eşit ölçüde faydalanabildikleri “kadın dostu

kent” tasarımlarını öne çıkarmaktadır (Tekinbaş, 2015). Kentte kadın hakları güvence altına alındığında ve kadınlarla erkeklerin kentsel mekâna eşit olarak katılımı sağlandığında, cinsiyet eşitliğinin mümkün olabileceği kadın dostu kent tasarımı ortaya çıkar (Chang, vd., 2022). Bu tasarım, kentteki kadın haklarını sorgulayarak cinsiyet bağlamında hak temelli bir eşitlik vurgusu yapar. Toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetken kadın dostu kentler, kent haklarının kentin tüm kamusal alanlarında uygulanabilmesine önem vermektedir.

2.4.1. Kadın Dostu Kentler

Türkiye’de toplumsal cinsiyete duyarlı kent planlamalarına yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu, kadın haklarının korunması, kadın ve erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak uluslararası gelişmeleri izlemek ve bu konuda TBMM’yi bilgilendirmek amacıyla kurulmuştur (Özdamar, 2012). Bu kapsamda Yerel Eşitlik Eylem Planı çerçevesinde kentsel hizmetler tarafından yerel karar mekanizmalarına katılım, kadına yönelik şiddet, çalışma hayatı, eğitim ve sağlık hizmetleri alanlarında farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır (BMOP, 2010). Programın sonucunda, kadınların geleneksel patriyarkal baskıdan kurtulma imkanlarının en yüksek olduğu kent İzmir olarak görülse de kadınların temsil haklarının yetersizliği, bütün kentlerde hâkim olan bir sorun olarak ortaya çıkmıştır (Alkan, 2013). Bu konuda CEDAW (2011), kadınlara ve kız çocuklarına yönelik ayrımcılıkların ortadan kaldırılması, kadınların güçlendirilmesi, insan haklarının, insani yardımın, kalkınmanın ve güvenliğin kadın ve erkek eşitliği temelinde sağlanmasına yönelik kadın dostu kent çalışmaları yapmaktadır. Kadın dostu kent tanımı, Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programına göre (2014a), şu şekilde ifade edilmektedir:

“Kadın dostu kentler, kentin sunduğu ekonomik, sosyal ve siyasi fırsatlardan kentte yaşayan herkesin eşit bir biçimde yararlanabileceği kentlerdir. Bu kenti mümkün kılmanın tek yolu ise katılımcı yönetimi sağlayacak mekanizmaların yerel düzeyde oluşturulması, yerel yönetimlerin planlama ve karar süreçlerine kadınların ve toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının dahil edilmesi ve yerel yönetimler ile kadın kuruluşları arasında diyalog ve iş birliği alanlarının gelişmesidir”.

Kadın dostu kentler, Türkiye’deki toplumsal cinsiyet eşitliğinin hem yerel hem de ulusal anlamda geliştirilmesini ve böylece uluslararası kadın hakları gündemine destek verilmesini amaçlamaktadır (Tekinbaş, 2015). Kadın dostu kentlerin var olabilmesi için iki temel yaklaşım gerekmektedir (Kadın Dostu Kentler, 2014a):

- Kadınlara özel kentsel hizmetler tasarlanması,
- Tüm hizmetlerin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından değerlendirilerek sunulması gerekmektedir.

2005 yılında BM “Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı” (BMOP), kentteki yerel yönetimlerin isteği, kapasitesi ve gereksinimlerine göre belirlenen İzmir, Nevşehir, Kars, Urfa, Van ve Trabzon 6 pilot kentte yapılmıştır ve amaçları kadınların gündelik yaşamlarını kolaylaştıracak ilkeler ve hizmet modelleri sunarak toplumsal cinsiyet bakış açısını yerel siyasete ve yerel yönetime yerleştirmektir (BMOP, 2010). Program dahilinde “kadın dostu kent” ile ilgili çalışmalar yerel düzeyde ve Yerel Eşitlik Eylem Planı (YEPP) çerçevesinde dikkate alınarak hazırlanmıştır (Alkan, 2013). 2006 yılında Kadın Dostu Kentler Birleşmiş Milletler Ortak Programı, yerel yönetimlerin programlama ve planlama süreçlerine toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesini yerleştirme, yerel yönetimlerle birlikte kadın örgütlerinin güçlendirilmesi ve aralarındaki iş birliğinin artırılması amacıyla başlamış, 2010 yılında ilk aşamasını tamamlamıştır (Kadın Dostu Kentler, 2014b). Kadın dostu kentler Birleşmiş Milletler Ortak Programı, yerel yönetim planlama süreçlerine cinsiyet eşitliğini dahil ederek kadın dostu kentlerin oluşabileceği bir ortamı geliştirmeyi hedeflerler (Tekinbaş, 2015). Bu doğrultuda üç temel çalışma alanı öne sürmektedir (Kadın Dostu Kentler, 2014b):

- Toplumsal cinsiyet eşitliği faaliyetlerinin planlama süreçlerine dahil edilmesi için yerel yönetimlerin kapasitesinin artırılması;
- Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda faaliyet gösteren kadın sivil toplum örgütlerinin kapasitesinin geliştirilmesi;
- Yerel kadın sivil toplum örgütleri ile yerel yönetimler arasındaki iş birliklerinin güçlendirilmesi.

Kadın dostu kent için ilk adım, kentteki toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bilgi, yetki ve kapasite sahibi kurumların oluşturularak bu kurumlar arasında koordinasyon ve iş birliğinin sağlanmasıdır (Tekinbaş, 2015). Bu doğrultuda Kadın Dostu Kentler Programı kapsamında Yerel Eşitlik Eylem Planı (YEPP) hazırlanmıştır. Yerel düzeyde “katılımcı” bir anlayışla kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve kadınların statülerinin güçlendirilmesi için takip edilmesi gereken yol haritaları belirleyen YEPP, atölye çalışmaları ve eğitimlerde bir araya gelerek kentte yaşayan kadınların sorun ve ihtiyaçlarını beraber tartışarak kendi görevlerini ve yetkilerini belirler (Kadın Dostu Kentler, 2014c).

BM tarafından yürütülen Kadın Dostu Kentler Projesi (2014b), ilk etapta Şanlıurfa, Nevşehir, Trabzon, İzmir ve Kars kentlerinde başlamış ve ikinci etapta Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Samsun, Mardin ve Malatya kentlerinde gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında, şehirlerin gerçekleştirdikleri faaliyetler ve tasarılar şu şekildedir:

Şanlıurfa: Valilik tarafından okuma yazma kursları, mesleki eğitim kursları, hukuksal destek ve psikolojik rehberlik destekleri verilmek amacıyla kalıcı olarak 7 adet Kadın Kültür Merkezi faaliyete başlamış ve kadın kültür merkezi sayısı 47'ye çıkartılmıştır (Kadın Dostu Kentler, 2013). Ayrıca merkez sorumluları, kadınlara kentsel yaşamda ve kamu hizmetinde yaşadıkları kültürel, sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümü için destek vermektedir (A.g.e.). Mahallenin lider kadınları, koordinatörleri ve kurumların eşitlik birimleri başarılı bir ekip çalışması yaparak kadınların hizmete erişimlerinde rol üstlenmişlerdir (Kadın Dostu Kentler, 2014d). Program kapsamında (2014d), Şanlıurfa Valiliği ve mahalle muhtarlarının iş birliği ile kadın ve erkek eşitliğinin sağlanmasının önemine dikkat çekilmiş, daha önce hiç kadın üyesi olmayan kent, birçok muhtar ve ihtiyar heyeti listesinde kadın üyeye yer vermiştir.

Nevşehir: “Öğretim Elemanları Toplumsal Cinsiyet Algısı Araştırması” yapılarak akademisyenlerin toplumsal cinsiyet algıları tespit edilmeye çalışılmış, “Nevşehir Esnaf Gazetesi” kapsamında kadınların sesi olabilmek için ayrı bir köşe ayrılmış, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Kapadokya Kadın Dayanışma Derneği ve Nevşehir Belediyesi ortaklığıyla “Kadın Dayanışma Merkezi ve Şiddet Veritabanı” projesiyle kadına yönelik şiddetle mücadele edilmeye çalışılmış ve bu yönde sivil toplum kuruluşlarına hibe desteği sağlanmıştır (Kadın Dostu Kentler, 2013).

Trabzon: Belediye tarafından toplumsal cinsiyet eşitliği için farkındalık çalışmaları yürütülmüş, kadınların talepleri ve kentsel hizmetlerden yararlanma düzeylerini ölçmek için Belediye Eşitlik Birimi tarafından anketler yapılmıştır (Kadın Dostu Kentler, 2013). Ayrıca İŞKUR’un YEER kapsamında hazırlamış olduğu kurumsal iş planındaki faaliyetlerinde çalışmalar yapan mahalleler, pilot mahalle olarak belirlenmiştir (Kadın Dostu Kentler, 2014d).

İzmir: Kadınların kendilerine ait olan Meslek Odalarında çalışmalarına ve Oda organlarına katılımındaki etkinlikleri artırmak, kadın bilincinin gelişmesine destek olan etkinlikler düzenlemek, mesleki, kültürel, sosyal yönden dayanışmanın sağlanması için

projeler oluşturmak amacıyla TMMOB İl Koordinasyon Kurulu Kadın Çalışma Grubu kurulmuştur (Kadın Dostu Kentler, 2013). Bu konuda Kent Sempozyumları yürütülerek toplumsal cinsiyet açısından farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır. Ayrıca kurulan Kadın Çalışma Grubu, kadınların kentin tüm olanaklarından yararlanabilen ve kentli haklarını tam olarak kullanabilen bireyler olabilmelerinin, toplumsal cinsiyet açısından kent planlamalarının gerçekleştirilmesiyle sağlanılabileceğine inanmaktadırlar (Kadın Dostu Kentler, 2013).

Kars: Kadınların yaşadıkları mahallede karar alma ve söz sahibi olmaları için kadınlarla odak grup görüşmeleri yapılarak mahalle sorunları tespit edilmeye çalışılmıştır (Kadın Dostu Kentler, 2013). Ayrıca, yerel eşitlik eylem planlamasının hayata geçirilmesi için Kars'ta bir kadın sivil toplum örgütünün “Kahvelerde Eşitlik Konuşuyoruz” projesi kabul edilmiştir. Bu proje sayesinde Kars kentinde bulunan kahvehanelerde erkeklere, kadınlara ve kız çocuklarına anayasal hakları ve kanunlar hakkında uzmanlar tarafından bilgiler verilmektedir (Kadın Dostu Kentler, 2013). Bu doğrultuda kentlerdeki mahalle çalışmaları sonucunda kadınlarda özgüven gelişimi görülmüş ve ortaklaşa hareket etmenin önemi ortaya çıkmıştır (Kadın Dostu Kentler, 2014d).

Adıyaman: Kadın adayların seçimlerdeki sayısının artırılması, kentsel hizmetlerin kadınların ihtiyaçları göz önüne alınarak belirlenmesi, eğitim, sağlık ve istihdam gibi temel fırsatlardan yararlanması, park, spor alanları ve kültürel mekânlar kadınlar için de düzenlenmesine yönelik çalışmalar yapan Adıyaman Kadın Platformu, Kadın Dostu Kentler Programı ile oluşturulmuştur (Kadın Dostu Kentler, 2013).

Antalya: 2011 yılından beri her yıl düzenlenen Kadın Zirvesi ile şiddetin önlenmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği, medyanın kadına olan yaklaşımı ve kadınların üreme hakları üzerine tartışmalar yapılmakta, çözüm önerileri sunulmaktadır (Kadın Dostu Kentler, 2013). Program kapsamında, Çalışma ve İş Kurumu Müdürlüğü'nde ve İl Halk Sağlığı Müdürlüğü'ne bağlı Toplum Sağlığı Merkezleri'ndeki sağlık çalışanlarına toplumsal cinsiyet farkındalık eğitimleri verilmiştir.

Bursa: Büyükşehir Belediyesi, yerel eşitlik eylem planı hedeflerinden olan eğitim, istihdam, kadına yönelik şiddet, sağlık ve kentsel hizmetler alanındaki çalışmalar, eşitlik birimi ve sivil toplum örgütleri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir (Kadın Dostu Kentler, 2013). Nilüfer Belediyesi kadınların kültürel, sosyal ve ekonomik hayatta daha fazla yer almalarını sağlamak, üretime destek olmak amacıyla mahalle kadın derneklerini

desteklemek için “Kadın Dernekleri Pazar Alanı” projesini yürütmektedir (Nilüfer Belediyesi, 2020). Ayrıca Bursa Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmeliği’nde toplumsal cinsiyete yönelik değişiklikler ile kentte sosyal-kültürel alanlar, emzirme, çocuk oyun odaları yapılması ve mekânsal planlamalarda kadınların sosyal ve fizyolojik ihtiyaçları gözetilerek düzenlemeler yapmıştır (Tekinbaş, 2015).

Gaziantep: Aile ve Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi ile kadınların sağlık, eğitim, siyaset, hukuk ve iş yaşamındaki sorunlarına ilişkin ulusal ve uluslararası kurumlarla iş birliği yaparak kapsamlı aktif bir kadın merkezi konumuna gelmeyi hedeflenmektedirler (Kadın Dostu Kentler, 2013). Ayrıca “Kadınlar Siyasete Hazırlanıyor Projesi” tarafından, seçimlerde aday olmayı düşünen kadınlara eğitim programları düzenlenmiş ve hibe almaya hak kazanmışlardır.

Samsun: Valilik tarafından çeşitli kurum ve kuruluşlarla birlikte 81 ilden, farklı başarılarla sahip olan kadınların kentlerdeki deneyimleri üzerine “Samsun’da Kadın Hikayeleri” adlı çalışması yapılmış, kırsal alanda yaşayan kadınlar ve kız çocuklarının mesleki eğitim, toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddet konusunda farkındalıklarının artırılması ve eğitimlerin verilmesi için “Kırsal Alanda Farkındalığın Artırılması Projesi” hayata sokulmuştur (Kadın Dostu Kentler, 2013).

Mardin: Sağlık hizmetleri alanında ilçe ve mahallelerde kadınların sağlık taramaları yapılmış, program kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimleri kamu kurumu personellerine verilmiş ve verilmeye devam etmekte, yerel siyasete katılımı kadınların güçlendirilmesi ve şiddet gören kadınlara etkin hizmet verilmesi amacıyla Acil Koordinasyon Kurulu güçlendirilmiş, SODES finansmanı ile “Farkında Kadınlar Projesi” hayata sokulmuş ve böylece dezavantajlı mahallelerde yaşayan kadınlara yönelik farkındalık çalışmaları ve psikolojik destekler sağlanmıştır (Kadın Dostu Kentler, 2013).

Malatya: Yerel Eşitlik Eylem Planı kapsamında kadınların evde ürettikleri aksesuar, doğal ürünler ve tekstil gibi ürünleri satabilecekleri stantların oluşturulduğu pazar yeri açılmış, iş kurmak isteyen kadınlar için “Uygulamalı Girişimcilik Eğitimleri” düzenlenerek iş kurma sertifikaları verilmiş, “Kentsel Hizmetler” başlığı altında “Mobil Yardım Aracı” oluşturularak dezavantajlı bölgelerde yaşayan kadınların sağlık hizmetlerine yönelik ihtiyaçları karşılanmıştır, “Haydi Kızlar Futbola” projesiyle kız çocuklarına spor eğitimleri düzenlenmiş, Malatya Kadın Girişimciler Derneği’nde

şiddetin önlenmesi ve kadın haklarına yönelik eğitimler verilmiştir (Kadın Dostu Kentler, 2013).

Kadın dostu kentlerin gerçekleştirilmesiyle bağlantılı olarak Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB) yaklaşımı ortaya çıkar. TCDB yaklaşımı toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemek amacıyla, kadınların ve erkeklerin farklı ihtiyaç ve önceliklerini dikkate alarak mevcut süreç ve bütçeleri değiştirmeye yönelik uygulamalar ve yaklaşımlar tasarlayan bir yaklaşımdır (Yakar Önal, 2021). Amacı toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması olan TCDB, tek seferlik bir uygulama değildir, bu nedenle bütçe döngüsüne toplumsal cinsiyet bakış açısının entegre edilmesi ve sonuçların bu bağlamda değerlendirilmesi önem arz etmektedir (A.g.e.).

Kadın dostu kentler kadınların istihdam olanaklarına, sağlık, eğitim, sosyal hizmetlere, ulaşım, konut, güvenlik hizmetlerine, şiddete maruz kaldıklarında haklarını güvence altına alacak mekanizmalara erişimine, yerel yönetimlerin karar alma ve planlama süreçlerine katılımını sağlayarak, erkeklerle birlikte kentsel hayatın bütün alanlarında eşit olarak yer almalarını destekleyen kentlerdir (Kadın Dostu Kentler, 2014a). 12 kentte sürdürülen Kadın Dostu Kentler Programı, kadının kültürel ve sosyo-ekonomik alanda güçlenmesi, kentin sunduğu tüm fırsatlardan erkeklerle eşit olarak yararlanabilmesi ve bu bakış açısının anaakım haline gelebilmesi için çeşitli yerel uygulamalar yürütmektedir (Altay Baykan, 2015). Yerel Eşitlik Eylem Planı ve Yerel Eşitlik Stratejik Planı ile 12 kentte düzenlenen bu uygulamalar, kent hakları ve toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi gereken bir konuyu ortaya çıkarmaktadır.

2.4.1.1. İstihdam Alanında Kadın Dostu Kentler

Kadın dostu kentlerin çalışma yaşamında istihdama yönelik gerçekleştirdikleri faaliyetler; kadınların güçlendirilmesi, eşit fırsatların yaratılması, iş yaşamında toplumsal cinsiyet temelinde yapılan iyileştirmeler, işten çıkarılma risklerinin azaltılması, iş yaşamında eşit fırsatların oluşturulması ve mobbinge mücadele konularına yönelik Yerel Eşitlik Eylem Planı ve Yerel Eşitlik Stratejik Planı bünyesinde 12 kentte yürütülmektedir. Kadınların iş yaşamında toplumsal cinsiyet temelinde karşılaştıkları problemleri tespit eden YEOP'ler (2014), Tablo 2.3'de görüldüğü üzere, iş yaşamında kadınların kent haklarını eşit bir şekilde kullanabilmeleri için belirli faaliyetler ortaya koymuşlardır (Kadın Dostu Kentler, 2014c):

Tablo 2.3: İstihdam Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

KENTLER	FAALİYETLER
Adıyaman (2014-2017)	Kadınlara ve erkeklere yönelik aile içi eşit iş bölümü ve kadın istihdamı konusunda farkındalık çalışmaları yapmak, Meslek edindirme kursları uygulanan eğitime toplumsal cinsiyet eşitliği, çalışma hakkı, kadına karşı şiddet, iş kanunun ve sosyal güvenlik konularının eklenmesini sağlamak, Vardiyalı çalışan kadınlar için servis aracı imkânı sağlamak,
Adıyaman (2014-2017)	Yaşlı, engelli ve çocuk bakımına yönelik kamusal sosyal bakım hizmeti merkezlerini artırmak, Kadınların işe girişte ve çalışma yaşamında karşılaştıkları ayrımcılığa karşı kurum içi şikâyet mekanizmalarını kurmak, Kadınların çalışma yaşamında karşılaştıkları mesleki ve çevresel olumsuzlukların tespiti için alanda haritalama çalışması yapmak, İşgücü piyasasında ihtiyaçları göz önünde bulundurarak kurumlar arası koordinasyonlarını sağlamak ve tüm kursların sertifikalı olmalarını sağlamak, Toplumsal cinsiyet ve kadına karşı şiddetle mücadele konularında kurumların eğitici eğitimler vermelerini sağlamak, İş yerlerinde kadın ve erkek eşitliği, kadının insan hakları ve şiddet ve yasal yaptırımlar konusunda bilgilendirme çalışmaları yapmak.
Antalya (2013-2015)	Kentin işgücü ihtiyaçları göz önünde bulundurularak kadınların istihdam edilebilirliklerini sağlayacak istihdam garantisi olan mesleki eğitimler vermek, Ev eksenli çalışan kadınların sosyal güvenlik sistemlerinden yararlanmaları için bilgilendirme çalışmaları düzenlemek, Genç kızların mesleki eğitime yönlendirilmelerine ilişkin farkındalık çalışmaları yapmak, Mesleki eğitim kurumlarına toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimleri vermek ve meslek edindirme eğitim programlarına toplumsal cinsiyet eşitliğini dahil etmek, Kreş, bakımevi ve emzirme odası gibi kamusal sosyal bakım hizmeti verilerek kadınların istihdam fırsatlarından yararlanmalarını kolaylaştırmak, Semt pazarlarında kadın üreticilerine ve kadın kooperatiflerine yer, ulaşım, depo ve dağıtım kolaylığı sağlamak, İşgücü piyasasında kadınlara uygun istihdam fırsatlarını cinsiyetçi olmayan yaklaşımla belirlemek ve bunu iş piyasasıyla paylaşmak, Kadın sığınma evleri ve cezaevinden ayrılan dezavantajlı kadınlara yönelik istihdam olanakları sağlamak, Halk eğitim merkezlerindeki kursların kadınların istihdamlarını artırmak için sertifika sahibi olmalarını sağlamak.
Bursa (2013-2015)	İstihdam alanında kadınların ihtiyaç duydukları meslek alanlarını belirlemek, Pazar yerlerinde istihdama yönelik çalışan sivil toplum örgütleri ve kadın girişimcilere öncelikli olarak ürünlerin satışı için stant ve mekân temin etmek, Kadınların el emeği ve yöresel ürünlerini satabilecekleri yerel pazarlar, internet kullanımı, fonlar, krediler ve hibeler hakkında bilgilendirilmelerini sağlamak, Mobbing tanımı ve mobbinge maruz kalan kadın ve erkek personelin yapabileceklerine ilişkin eğitimler düzenlemek, Büyükşehir Belediyesi Web sitesinde “Kadın Dostu Kent” linki oluşturularak kadın dostu kent olma yolunda atılan adımları halka duyurmak ve site içindeki anket aracılığıyla kadınlara talep ettikleri hizmetler, iş alanları ve çalışmıyorlarsa çalışmama nedenlerine ilişkin verileri toplamak.

Tablo 2.3: (Devam) İstihdam Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

KENTLER	FAALİYETLER
Gaziantep (2013-2015)	Kadınların istihdam edilebilirliklerini artırmak için gerekli bilgi, beceri ve tutumlarını kazandıracak, istihdam garantili mesleki eğitimlerin verilmesi, kadınlara yönelik kariyer planlama, mesleki rehberlik ve iş arama teknikleri gibi seminerler düzenlemek, İl Kadın Hakları Koordinasyon Kurulu bünyesinde çalışanlara yönelik toplumsal cinsiyet, kadının insan hakları, şiddet ve yasal yaptırımlar konusunda bilgilendirme yapmak, Yerel yönetim çalışanlarına yönelik toplumsal cinsiyet duyarlı bütçeleme, cinsiyete duyarlı hizmet sunumu ve katılımcılık konularında eğitimler vermek, Her yıl 1 merkez ilçe belediyesine bağlı toplum merkezlerinde kadın ve erkeklerle yönelik aile içi eşit iş bölümü, istihdam hakkı, kadınların ekonomiye katkıları konusunda toplantılar düzenlemek, Ayrımcı muameleye karşı kurum içinde şikâyet mekanizmalarını kurmak.
İzmir (2013-2015)	İstihdama yönelik meslek eğitimlerinin kalitesinin artırılarak yaygınlaştırılmasını sağlamak, Ayrımcılıkla Mücadele Yasa Tasarısının yasalaşmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirmek, Çalışan kadınların karar alıcı pozisyonlara erişimini artırmaya yönelik lobi çalışmaları düzenlemek, İş yerinde ve Organize Sanayi bölgelerinde kreş ve emzirme odalarının açılmasını sağlamak, İnternet siteleri, e-posta bildirimleri ve toplantı organizasyonları yoluyla iş verenlerin kadın istihdamı ve teşviki konusunda bilgilendirilmelerini sağlamak, İşçi ve işveren sendikalarının yöneticilerini, toplumsal cinsiyet eşitliği, ayrımcılık yasağı ve kadınların işgücü piyasasına katılımını önleyen engellerle mücadele konularında bilgilendirmek.
Kars (2013-2015)	Sivil toplum kuruluşları, Kuran kursları, muhtarlar, yerel medya, halk eğitim merkezi aracılığıyla kadınları ulusal ve uluslararası kredi ve hibe mekanizmalarından haberdar etmek, Tarım sektöründe çalışan kadınların sosyal güvenlik sistemine dahil edilerek kayıt dışı olanların sayısını azaltmak. Kuran kursları, cami hutbeleri, halk eğitim merkezleri, yerel medya ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla kadınlara ve erkeklere yönelik aile içi eşit iş bölümü, istihdam hakkı, kadınların ekonomiye katkıları konusunda farkındalık çalışmaları yapmak, Halk Eğitim, Kuran kursu ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla kadınların iş seçme konusundaki bazı önyargılarını kırmak, Halk eğitim merkezlerindeki kurslar sonrasında kadınların ürettiklerini pazarlayabilmeleri için yer temin etmek.
Malatya (2013-2014)	Kadın istihdamını kolaylaştırıcı kotaların uygulanması, işyerlerinde kadınların çalışmasına karşı yürütülen caydırıcı davranışların önüne geçilmesi ve mobbing uygulamalarının önlenmesi için farkındalıkları artırmak, Kadın çalışan sayısı fazla olan işyerlerinin il düzeyinde ilan edilerek “Kadın Dostu İl İşyeri” belgesiyle ödüllendirilerek teşvik etmek, Semt pazarlarında kadın el emeğinin ve ürünlerinin satışı için stantları temin etmek, Özel sektör-sivil toplum kuruluşu veya özel sektör-kamu iş birlikleri ile ceza evlerinde düzenlenecek istihdam garantili meslek edindirme kurslarıyla buradaki kadınların meslek edinmelerini sağlamak, kadınların bu kurumlardan çıktıktan sonra istihdamlarına yardımcı olunarak ekonomik olarak güçlenmelerini sağlamak.

Tablo 2.3: (Devam) İstihdam Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

KENTLER	FAALİYETLER
Mardin (2013-2015)	İşe alımlarda cinsiyet ayrımcılığının yapılmaması için bilgilendirme kampanyalarını düzenlemek, İl İstihdam Kurulu gündemine kadın işsizliğinin taşınmasını sağlamak, Kadın sivil toplum kurumlarının Kurul üyeliği için YEEP onayından sonra İl İstihdam Kurulu'na başvurması ve düzenli olarak toplantılara katılımını sağlamak, Kamuya ve özel sektöre ait tarihi ve turistik alanlarda kadınlara yönelik stantlar açmak, Sosyal güvenliksiz istihdamın kadın işsizliğinin nedenlerinden biri olması sebebi ile bu konuda bir rapor hazırlanıp, bu raporun panel vb. araçlarla kamuoyuna/basına/muhataplarına duyurmak, İstihdamda cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi için toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi ve Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin genel olarak tanıtmak.
Nevşehir (2013-2015)	Pilot olarak belirlenen mahallelerde işgücü piyasasına göre ihtiyaç duyulan sürekli istihdamı sağlanabilecek iş yaşamına ilişkin yasal haklar, sosyal haklar ile ilgili bilgilendirme toplantıları düzenlemek, Mahallerde ve kişisel beceri, mesleki eğitim kurslarında; kadın ve erkeklere yönelik aile içi eşit iş bölümü, istihdam hakkı ve kadınların ekonomiye katkıları konusunda bilgilendirme toplantıları yapmak, Mahallelerde ve kişisel beceri, mesleki kurslarında kadınlara, ev eksenli çalışmanın getirdiği dezavantajlar konusunda farkındalıklarını sağlamak ve Mikro kredi, KOSGEB olanakları hakkında bilgilendirerek ev eksenli çalışan kadınların sosyal güvenlik sistemine katılmalarına destek olmak,
Nevşehir (2013-2015)	Kadının ev içi sorumluluklarının azaltılması konusunda mahalle düzeyinde ve kişisel, mesleki kurslara katılan erkeklere yönelik farkındalık çalışmaları yürütmek, Hamile ve emziren çalışan kadınlara yönelik iş yerlerinde özel alanlar oluşturulmasını sağlamak, Kadınların ekonomik hayata katılımlarında karşılaştıkları güçlüklerle yönelik araştırmalar yürütmek, dezavantajlı gruplar üzerine çalışmalar yapmak ve cinsiyet ayrımlı veri toplamak.
Samsun (2013-2015)	Samsun merkezde, Çalışma ve İş-Kur İl Müdürlüğüne kayıtlı işsiz kadınlara yönelik iş arama teknikleri ve girişimcilik konularında bir eğitim seminer/panel vb. düzenlenmek, Merkezde sanayinin yoğun olduğu bölgelerde çalışan kadın ve erkeklere yönelik aile içinde eşit iş bölümü, istihdam hakkı, kadınların ekonomiye katkıları konularında yılda iki kez bilgilendirme/farkındalık oluşturma broşürleri dağıtmak, Samsun İl merkezinde, Bafra ve Kavak ilçelerinde bulunan Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet yürüten iş yeri sahiplerine yönelik toplumsal cinsiyet, kadın istihdamı ve kadınların ekonomiye katkıları konularında çeşitli etkinlikler düzenlemek. Kadınlara kamu kurumlarında ve özel sektörde esnek çalışma imkânları yaratmak için teşvik etmek, İlde özellikle tarım sektöründe çalışan kadınların kayıt altına alınması için gerekli çalışmaları aktifleştirmek.
Şanlıurfa (2013-2015)	Kadınların istihdam edilebilirliklerinin artırılması için gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandıracak, piyasaya yönelik (istihdam garantili) mesleki eğitimler düzenlemek, Kariyer ve mesleki rehberlik ve farklı kadın hedef gruplarına uygun danışmanlık hizmetleri vermek, Kadın girişimcilere yönelik teşvik ve kredi desteklerini yaygınlaştırmak.

Tablo 2.3: (Devam) İstihdam Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

KENTLER	FAALİYETLER
Trabzon (2013-2015)	Organize Sanayi bölgelerindeki işçi ve işverenlerin kadın istihdamı ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri konularında farkındalıklarını arttırmak amacıyla İŞKUR'un, SGK'nın Ticaret ve Sanayi Odası Mesleki Eğitim Kurulu'nun kurum ziyaretlerinde çalışma hayatından toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusunda bilgilendirme materyallerini kurumlarla paylaşmasını sağlamak, Trabzon'da bulunan meslek okullarında ve meslek eğitim kurslarında kayıt dışı istihdam konusunda seminerler düzenlemek, Kadın Kooperatifi oluşturulması yönünde destekleyici eğitimler vermek, Meslek Edindirme Projelerinde yer alan ve girişimci kadınların ürünlerine kamu alımlarında öncelik tanımak, Trabzon Yerel Eşitlik Birimi tarafından istihdam garantili kurslar sonrası bireylerin işe yerleştirilmeleri ve sürekliliğini takip edecek bir veri tabanı oluşturmak.

Kaynak: Kadın Dostu Kentler, Yerel Eşitlik Eylem Planları, 2014.

Tablo 2.3'te görüldüğü üzere Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, İzmir, Kars, Malatya, Mardin, Nevşehir, Samsun, Şanlıurfa ve Trabzon illeri istihdam alanında kadın dostu kentler için iş gücüne toplumsal cinsiyet temelinde eşit katılımının sağlanması için faaliyetler yürütmüşlerdir. Yapılan faaliyetlerin ortak hedefleri ise kadınların çalışma yaşamına katılımının sağlanması, çalışma yaşamlarının iyileştirilmesi, kurumların toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bilgilendirilmeleri, kreş ve bakımevi açılarak kadınların istihdamının artırılması, çalışmayan kadınların el emeklerini satabilecekleri stantların tahsis edilmesi ve belediyelerin mesleki eğitim kursların istihdam edilebilir yönde çalışmalar yürütüp sertifika hizmeti sunmalarındır (Kadın Dostu Kentler, 2014c). Bu bağlamda ortak hedeflerin dışında her kentin sosyoekonomik durumu gözetilerek hedefledikleri faaliyetlerinde farklılaşan ve öne çıkan noktaları Tablo 2.3'te sunulmuştur.

İstihdam alanında yürütülen kadın dostu kent faaliyetlerinde genel tablo incelendiğinde, genellikle iş yaşamında toplumsal cinsiyet eşitliği, çalışma hakkı konusunda eğitici bilgiler düzenlediği, ev içindeki toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak bakım işleri genellikle kendi sorumluluklarında olan kadınların fiziksel ev içi rol yüklerini hafifletmek ve istihdama katılımlarını teşvik etmek için sosyal bakım hizmetlerinin açılmasına yönelik faaliyetler ortaya koydukları görülmektedir.

2.4.1.2. Kentsel Hizmetler Alanında Kadın Dostu Kentler

Kadın dostu kentlere uygun olarak kamusal kentsel hizmetlere eşit erişim imkanlarının sağlandığı Yerel Eşitlik Eylem Planı ve Yerel Eşitlik Stratejik Planı temelinde 12 kentte faaliyetler yürütülmektedir. Kadınların kentsel hizmetlere erişimlerinde toplumsal cinsiyet temelinde karşılaştıkları problemleri tespit eden

YEEP’ler (2014), Tablo 2.4’te görüldüğü üzere, kamusal mekânlarda kadınların kent haklarını eşit bir şekilde kullanabilmeleri için belirli faaliyetler ortaya koymuşlardır (Kadın Dostu Kentler, 2014c):

Tablo 2.4: Kentsel Hizmetler Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

KENTLER	FAALİYETLER
Adıyaman (2014-2017)	Kentin uygun alanlarında kadınların kentsel hizmetler, yerel yönetimlerin faaliyetleri ile ilgili görüş bildirebileceği birer iletişim masası oluşturmak, Kadınlara kentteki sosyokültürel yaşam alanları ile ilgili bilgi edinebilecekleri, kentin kültürel alanlarını gösteren bir kent hizmet rehberi oluşturmak ve dağıtmak, Bütçe ve planlama bölümünde çalışan personele yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği, cinsiyete duyarlı kentsel hizmet planlama, kadın dostu hizmetler, cinsiyete duyarlı bütçeleme eğitimleri düzenlemek.
Antalya (2013-2015)	Stratejik plan oluşturma sürecinde kadın çalışmaları yürüten sivil toplum kuruluşlarından görüş almak, Kadınların imar planlama, altyapı, çevre, ulaşım, güvenlik, kültür sanat ve spor alanlarındaki ihtiyaçlarını, hizmete erişim engellerini, hizmetin ihtiyacı ne derece karşılandığını tespit etmek için analizler yapmak, memnuniyet araştırmaları yürütmek, Yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilen vatandaş memnuniyet ölçümlerinin cinsiyet eşitliği temelinde yapılmasını sağlamak, Kentsel hizmetler, yerel yönetimlerin faaliyetleri ile ilgili kadınların kolaylıkla ulaşabilecekleri, görüş bildirebileceği bir noktada her yıl bir iletişim merkezi oluşturmak, Kentsel hizmetlerin cinsiyet eşitliği temelinde planlanması için arama konferansı yapmak ve kadın dostu kent tasarım yarışması düzenlemek, Kadınların yoğun olarak kullandığı parkları, kadın ve çocukların sosyal ve spor aktivitelerini yapabilecekleri şekilde donatmak, emzirme/bakım odası, ayrı WC, özel güvenliğe sahip olacak şekilde düzenlemek, Kentin kültürel alanlarını gösteren bir kent haritası oluşturmak.
Bursa (2013-2015)	Parklardaki spor aletlerinin kadınların da fiziki profiline uygun olması ve spor aletlerinin yerleştirildiği mekânların kadınların spor yapmasına uygun olmasını sağlamak, Yeni tasarlanan ve mevcut tüm park alanları, kültür ve spor merkezlerince kamuya ait binalarda bebek odalarının oluşturulmasını sağlamak, Kadınların hizmet sunumuna yönelik şikâyet, öneri ve katkı taleplerinin alınması ve bu taleplerin Eşitlik Birimi ile paylaşılması, ilgili birimlere iletilmesini ve takip edilmesini sağlamak ve başvuru yapan kadınlara yönelik veri tabanı oluşturmak, Pilot olarak belirlenecek mahallelerde yerel yönetim uygulamaları, sağlanan hizmetler, karar alma mekanizmalarına katılım yöntemleri, aktif yurttaşlık, çevre bilinci konularında bilgilendirme toplantıları yapılarak, toplantılar sonrası anketler düzenlenmek, Özellikle göç alan bölgelerdeki kadınlara yönelik şehir içi ve kültür turları düzenlemek, Kadınların şehirdeki sosyal etkinlikler, Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek eğitim kursları (BUSMEK), Bursa Mobil Eğitim projesi (BUMEP) gibi imkanların var olduğuna dair bilgilendirmelerini sağlamak, Kent genelinde hizmetten eşit şekilde faydalanılması için Eşitlik Birimine ulaşan bilgilerin, taleplerin belediye birimlerine iletilmesi ve koordineli çalışılmasını sağlamak.
Gaziantep (2013-2015)	Kent merkezi içerisinde bulunan park ve yeşil alanların kadın ve çocukların sosyal ve spor aktivitelerini yapabilecekleri şekilde donatmak, Kentsel dönüşüm projelerinde karar alınırken kadınlar ve sivil toplum kuruluşlarının görüşlerini almak.

Tablo 2.4: (Devam) Kentsel Hizmetler Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

KENTLER	FAALİYETLER
İzmir (2013-2015)	Kadınların talepleri alınarak spor parkları, çocuk parkları ve deniz kenarında dinlenme parkları gibi yeni uygun park alanları yaratmak, Kentsel ortak mekânlara tuvalet, çocuk tuvaleti ve emzirme odaları yapılmasını sağlamak, Kentsel hizmet kullanımı ve memnuniyet anketlerini düzenli olarak (yılda bir kez) yapmak ve sonuçları paylaşmak.
Kars (2013-2015)	Kentsel hizmetlerle ilgili 2 ayda bir kent konseyi kadın meclisinde toplantılar düzenlemek ve kadınların görüşlerini alınarak buradan çıkan sonuçları il genel meclisi ve belediye meclisindeki eşitlik komisyonlarına sunmak, İsmail Aytemiz spor salonunda ya da şehir merkezinde başka bir yerde haftanın iki günü kadınlar için ücretsiz spor faaliyetleri düzenlenmek, Toplu konut projelerinde sağlık, eğitim, kültür, yeşil alan, alışveriş, ulaşım olanakları sağlamak, Kamunun kullanımına açık park ve spor aletlerinin kullanıma yönelik kadınlara ve çocuklara muhtarlar, okullar ve Kuran kursları aracılığıyla belediye tarafından görevlendirilen bir personel ile eğitimler vermek.
Malatya (2013-2014)	Belediyenin kentlilik bilinci ve kentli hakları konusunda afişler hazırlayarak, 1 yıl boyunca Belediyeye ait afiş tablolarında, otobüslerde tanıtım yapmak ve okullarda kampanyalar yürütülerek “kentli hakları haftasını” düzenlenmek, Kent mekânında dolaşımlarını sağlamak ve kolaylaştırmak için Belediye tarafından bilgi ve danışma noktalarının konulması, yön, mahalle, sokak tabelalarının kent mekânındaki hareketliliği kolaylaştırıcı biçimde artırılmasını sağlamak,
Mardin (2013-2015)	Kentsel hizmet kullanımı ve memnuniyet anketlerini düzenli olarak yapmak ve sonuçları paylaşmak, Kentsel hizmetler ve katılım ile ilgili şikâyet mekanizması oluşturmak, Kültür, sosyal ve spor merkezlerinin sayısını artırmak, kolay ulaşılabilir noktalarda açmak ve bu merkeze ücretsiz servis imkânı sağlamak, Kadınların ekonomik ve sosyal hayata entegrasyonlarına yardımcı olmak için yeterli sayıda kreş, gündüz bakımevi ve yaşlı bakımevlerinin açmak, Kadınların günlük hayatlarında sosyalleşebilecekleri özel parkların, kafelerin, spor tesislerin, kulüp, çocuk bahçesi, okuma odaları ve ibadet yeri gibi hizmetleri sağlamak.
Nevşehir (2013-2015)	Kentte düzenlenen her seviyedeki kurslara katılan kursiyerlere, temel hak ve özgürlükler, kentlilik hakları, kamu hizmetlerinde yararlanma haklarına yönelik kısa bilgilendirmeler yapılmasını sağlamak, Kadınların yoğun olarak gittikleri parklara büyük dijital saatler, kondisyon aletleri konulmasını ve bebek bakım/emzirme odaları yapılmasını sağlamak, Kadınların kolay ulaşabileceği mekânlarda kültürel etkinlikler düzenlemek, Kadınları spor yapabileceği güvenli ve sağlıklı kapalı ve açık alanlar oluşturmak, Sosyoekonomik düzeyi düşük mahalleler öncelikli olmak üzere kadınlar ve çocuklar için kentin tarihi ve doğal alanlarına rehber eşliğinde ve ücretsiz geziler düzenlemek.
Samsun (2013-2015)	Merkez ilçelerin pilot mahallelerinde yaşayan kadınların yararlandıkları ulaşım, barınma, güvenlik, bakım, rekreasyon alanlarındaki hizmetlerin ve bu hizmetlerin kadınların ihtiyacına yönelik olup olmadığını tespit etmek için düzenli aralıklarla anket çalışmaları yapmak, Kamu hizmeti veren kurumlarda ve kadınların yoğun olarak kullandıkları mekânlarda kentsel hizmetlerin planlanması, değerlendirilmesi, izlenmesi ve sunulan hizmetlerin niteliği konularında ve kentin olanaklarından rahatlıkla yararlanabilmeleri için öncelikli yapılması gerekenlere dair görüş ve önerilerini almak.
Şanlıurfa (2013-2015)	Kentsel hizmetleri tespit komisyonu oluşturulması ve oluşturulan komisyonun tespitlerinin Belediye Başkanlığına rapor olarak sunumunu yapmak, Kentsel hizmet kullanımı ve memnuniyet anketlerini düzenli olarak yapmak ve sonuçları web sayfasında paylaşmak, Kentsel hizmetlerin planlanması ile ilgili toplantıların kadın kuruluşları ve grupları ile katılımcı süreçlerle yapmak.

Tablo 2.4: (Devam) Kentsel Hizmetler Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

KENTLER	FAALİYETLER
Trabzon (2013-2015)	Kentsel hizmet kullanımı ve memnuniyet anketlerinin düzenli olarak yapmak ve sonuçlarını paylaşmak, Bütçe ve planlama bölümünde çalışan personele yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın dostu hizmetler ve cinsiyete duyarlı bütçelemeye yönelik atölye çalışmaları yapmak, Mahalle ve kent ölçeğinde kültürel etkinliklere kadınların ulaşılabilirliğini artırmak, Yeni tasarlanan tüm park alanları, kültür ve spor merkezlerinde, kamuya ait binalarda bebek odaları oluşturmak, Kadınların camilerde ve mescitlerde ibadetlerini rahatça yerine getirebilmeleri için, ibadethanelerde gerekli düzenlemeleri yapmak.

Kaynak: Kadın Dostu Kentler, Yerel Eşitlik Eylem Planları, 2014.

Tablo 2.4’de görüldüğü üzere, Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, İzmir, Kars, Malatya, Mardin, Nevşehir, Samsun, Şanlıurfa ve Trabzon illeri kentsel hizmetlere katılım alanında kadın dostu kentler için kamusal alanlara toplumsal cinsiyet temelinde eşit katılımının sağlanması için faaliyetler yürütmüşlerdir. Yapılan faaliyetlerin ortak hedefleri ise kentteki sosyokültürel yaşam alanlarındaki kent hizmetlerini düzenlemek, sanat, kültür ve spor alanlarına eşit ulaşımı sağlamak, kentsel hizmetlere ulaşım konusunda kadınların görüş bildirebilecekleri mekanizmaları oluşturmak, kadınların yoğun olarak kullandıkları park alanlarına, kültür ve spor merkezlerine ve kamu binalarına emzirme/bakım odaları tahsis etmek, mahalle ve kentsel merkezlerdeki kültürel etkinliklere kadınların ulaşılabilirliğini artırmaktır (Kadın Dostu Kentler, 2014c). Ortak hedeflerin dışında, her kentin kendine ait olan sosyoekonomik fırsatları ölçüsünde hedefledikleri faaliyetlerinin farklılaşan noktaları Tablo 2.4’de verilmiştir.

Kentsel hizmetler alanında yürütülen kadın dostu kent faaliyetlerinde, kadınların kentsel hizmetlere erişimlerinde ve katılımlarında görüşlerini almak, kentsel hizmet kullanımı ve memnuniyet anketleri düzenleyerek belediyelere sunmak ve bireylerin toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun kamusal hizmetlere katılımlarını gerçekleştirmek, kent hakkı temelinde önem verilen hedeflerin başında gelmektedir.

2.4.1.3. Ulaşım Alanında Kadın Dostu Kentler

Kadın dostu kentlerin ulaşım alanında gerçekleştirdikleri faaliyetler, kentsel mekânları elverişli hale getirerek eşit, demokratik ve güvenli olarak kentsel hizmetlere erişimlerin sağlanması amacıyla Yerel Eşitlik Eylem Planı ve Yerel Eşitlik Stratejik Planı bünyesinde 12 kentte ortaya konulmuştur. Kadınların ulaşım hizmetlerinde toplumsal cinsiyet temelinde karşılaştıkları problemleri tespit eden YEEP’ler (2014), Tablo 2.5’te

görüldüğü üzere kentsel hizmetlerde kadınların kent haklarını eşit bir şekilde kullanabilmeleri için belirli faaliyetler ortaya koymuşlardır (Kadın Dostu Kentler, 2014c):

Tablo 2.5: Ulaşım Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

KENTLER	FAALİYETLER
Adıyaman (2014-2017)	Şehir merkezinde kadınlar, çocuklar, engelliler ve yaşlıların kolay dolaşımı için rampalı, alçak seviyede, geniş ve kahvehaneler, esnaf, arabalar vb. tarafından işgal edilmemiş kaldırımlar oluşturmak, Şehir merkezine uzak bölgelerdeki kadınların kent merkezlerindeki faaliyetlerden yararlanmalarını sağlayacak bilgilendirme ve ulaşım hizmetini sağlamak ve ihtiyaca göre il merkezine yapılan günlük sefer sayısını artırmak.
Antalya (2013-2015)	Toplu taşıma araçlarının şoförlerine yönelik yürütülen hizmet içi eğitim programlarına toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlı eğitimleri düzenlemek, Kent merkezindeki alt-üst geçitler, duraklar, parklar ve sokaklarda problemli bölgeler tespit edilerek, yeterli düzeyde aydınlatma sağlamak, Belediyeye ait otoparklarda güvenlik önlemleri almak, kadınlara öncelikli park alanı tahsis etmek.
Bursa (2013-2015)	Kadınlar, engelliler ve yaşlıların kolay dolaşımına uygun kaldırımlar oluşturmak, Tüm alt ve üst geçitlere özellikle çocuk arabası olan kadınlar, engelliler ve yaşlılar için asansör yapmak, Alt-üst geçitler, duraklar, parklar ve sokaklarda yeterli düzeyde aydınlatma sağlamak, Toplu taşıma araçlarının kadınların sık kullandıkları bölgelere göre düzenlemek ve durak aralıklarını geceleri sıklaştırmak.
Gaziantep (2013-2015)	Toplu taşıma araçlarını ekonomik hale getirerek, düzenli işleyen, gece durakları ile engelli, bebekli kadın ve yaşlılara uygun hale getirmek, Kamera sistemi bulunan, toplumsal cinsiyet eğitimi almış şoförlere sahip, duraklarında zaman ve güzergâh tablosu bulunan bir toplu taşıma sistemi oluşturmak, Kent merkezinde alt-üst geçitler, duraklar, parklar ve sokaklarda yeterli düzeyde aydınlatma sağlamak, mobese ve güvenlik kameralarını kentte yaygınlaştırmak, Yaşlı ve çocuk bakımı için kolay ulaşılır hizmet birimleri oluşturmak.
İzmir (2013-2015)	Yol, kaldırım, alt-üst geçitlerin kadınların daha kolay kullanımına uygun şekilde düzenlenmesini sağlamak, Toplu ulaşımında durak sayısına ve yerine olan ihtiyacı saptamak üzere özellikle kadınlar arasında anket çalışması yapmak, Otopark sayısını, okul, kreş, pazaryeri gibi alanlara yakın olacak şekilde arttırmak.
Kars (2013-2015)	Kadınların ulaşım, barınma, güvenlik, bakım ve rekreasyon alanlarındaki ihtiyaçlarını, karşılaştıkları engelleri ve ihtiyaçları tespit etmek, Engelli ve bebek arabalarına uygun araç sayısının artırılması, duraklara zaman ve güzergâh tablosu konulması, kapalı, oturaklı, aydınlatmalı durak sayısının artırılmasını sağlamak, Alt-üst geçitler, duraklar, parklar ve sokaklarda yeterli düzeyde aydınlatma sağlamak.
Malatya (2013-2014)	Sağlıklı veya engelli, tüm bireylerin kent mekânında toplu taşıma araçlarıyla rahat, kolay, ucuz ve güvenli olarak dolaşımını sağlamaya yönelik olarak, araç güzergâhlarının, durak sıklıklarının ve ulaşım güvenliklerini sağlamak.
Malatya (2013-2014)	Yolların, yaya yollarının ve kaldırımların, her tür engellinin de rahat dolaşımına elverecek biçimde, düzgün ve dünya standartlarına uygun olarak yapımının sağlanması, bunun için ilgili Belediyelerin bu konudaki şartnamelerini geliştirmiş ülke kentleri standartlarını göz önünde bulundurarak hazırlamalarını sağlamak, Özellikle üniversite yurtlarında kalan kız öğrencilerin ya da üniversitede geç saatlere kadar çalışan kız öğrencilerin gece geç saatlerde eve veya yurtlarına dönebilecekleri güvenli seferleri sağlamak.

Tablo 2.5: (Devam) Ulaşım Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

KENTLER	FAALİYETLER
Mardin (2013-2015)	Ekonomik, düzenli işleyen, geceleri durak sayısı artan, engelli, bebekli kadın ve yaşlılara uygun, kamera sistemi bulunan, tüm mahalleleri kapsamı içerisine alan, toplumsal cinsiyet eğitimi almış şoförlere sahip, duraklarında zaman ve güzergâh tablosu bulunan bir toplu taşıma sistemi oluşturmak, Kadınların toplu taşıma araçlarında güvenli seyahat edebilmeleri için şoförlerin eğitimden geçmesini ve araçların güvenlik kameralarıyla donatılmasını sağlamak, Alt-üst geçitler, duraklar, parklar ve sokaklarda aydınlatmanın az olduğu yerlerin tespit edilmesi ve iyileştirme çalışmaları yapmak.
Nevşehir (2013-2015)	Toplu ulaşım hatlarını ihtiyaca yönelik geliştirmek, toplum taşıma araçlarının ve duraklarının dezavantajlı grupların kullanımına uygun hale getirmek, İlçe ve köylerde yaşayan bireylerin devlet hastanesi, şehir merkezinde hizmet veren kurum ve kuruluşlara erişimini kolaylaştırmak, Yaya ulaşımının engellilere, yaşlılara ve bebek arabalı insanlara uygun olarak daha kolay ve etkin bir şekilde düzenlemek.
Samsun (2013-2015)	Toplu taşıma sistemlerini toplumsal cinsiyet gözeterek ekonomik, düzenli işleyen, geceleri durak sayısı artan, engelli, bebekli kadın ve yaşlılara uygun, kamera sistemi bulunan, tüm mahalleleri kapsamı içerisine alan şekilde yeniden düzenlemek, Toplumsal cinsiyet eşitliği konularında toplu taşıma araçlarında çalışan Büyükşehir Belediyesi ve Merkez İlçe Belediyelerinde çalışan otobüs şoförlerine yönelik bir eğitim çalışmaları düzenlemek.
Şanlıurfa (2013-2015)	Çocuk arabalı bireyler, engelliler ve yaşlılar için üst geçitleri yürüyen merdivenli ve asansörlü olarak tasarlamak, Şehir merkezine uzak mahallelerde semt pazarlarının alt yapısını iyileştirmek.
Trabzon (2013-2015)	Vatandaş kartesi anketine göre belirlenecek mahallelerde güvenliğin sağlanmasına yönelik aydınlatma sağlamak, Toplu ulaşım hatlarını sık kullanılan bölgelere göre düzenlemek, toplu taşıma araçlarının ve duraklarının kadınların, yaşlıların ve engellilerin kullanımına uygun hale getirilmesi amacıyla, durak aralıklarını geceleri sıklaştırmak, ulaşım araçlarını bebek arabalarına, ortopedik engellilere, işitme engellilere ve görme engellilere uygun tasarlamak, Kadınların toplu taşıma araçlarını daha rahat ve güvenli kullanabilmeleri amacıyla “Uşağım az toparlan ben da oturayım” kampanyasını düzenlemek.

Kaynak: Kadın Dostu Kentler, Yerel Eşitlik Eylem Planları, 2014.

Tablo 2.5’te görüldüğü üzere Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, İzmir, Kars, Malatya, Mardin, Nevşehir, Samsun, Şanlıurfa ve Trabzon illeri ulaşım hizmetleri alanında kadın dostu kentler için toplumsal cinsiyet temelinde eşit katılımının sağlanması için YEPP çerçevesinde faaliyetler yürütmüşlerdir. Bu kentler, kadın dostu kent projesine uygun olarak çeşitli anketler ve görüşmelerle kentte yaşayan insanların ulaşım sorunlarının neler olduğunu tespit ederek, ulaşım hizmetlerinin toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun olarak tasarlanmasını ve vatandaşların kentteki ulaşım haklarını kullanmalarını sağlamak için çalışmalarını ortaya koymuşlardır (Kadın Dostu Kentler, 2014c).

Yapılan faaliyetlerin ortak hedefleri engellilerin, yaşlıların ve bebek arabalı insanların kullanıma uygun olarak ulaşımı sağlamak, alt-üst geçitlere asansörleri tahsis etmek, kaldırımların rampalı, alçak, geniş ve işgal edilmemiş olmasını sağlamak,

güvenlik için alt-üst geçitler, duraklar, parklar ve sokaklarda aydınlatmaların yeterli olmasını sağlamak, şoförlere cinsiyet eşitliği duyarlı eğitimler düzenlemek ve kent merkezinden uzakta yaşayan bireyler için kente kolay ulaşım imkanlarını sağlamak şeklinde görülmektedir (Kadın Dostu Kentler, 2014c).

Yapılan faaliyetlerin genel olarak, ulaşımı aktif olarak deneyimleyen bireylerin ve bu bireylerin çeşitli faktörler açısından karşılaştıkları sorunlar temel alınarak oluşturulduğu görülmektedir. İlçe ve köylerde yaşayan bireylerin kent merkezlerine ulaşımının kolay ve rahat olması için çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda Tablo 2.5'te ortak hedeflerin dışında her kentin sosyoekonomik durumu gözetilerek hedefledikleri faaliyetlerinde farklılaşan ve öne çıkan noktaları sunulmuştur.

2.4.1.4. Güvenlik Alanında Kadın Dostu Kentler

Güvenlik alanında kadın dostu kentler kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler kadınların kentin kamusal mekânlarında güvenliklerine, cinsel şiddet ve istismar konularında önlenmelerin alınmasına ve şiddete karşı halkın bilgilendirilmesi, güvenlik konusunda kadınların taleplerinin alınmasına ve şiddete uğrayan kadınlara yönelik psikolojik ve hukuki desteğin sağlanarak sığınma evi çalışmalarının yapılmasını içermektedir (Kadın Dostu Kentler, 2014c). Şehir içinde acil bir durumda güvenlik sistemlerine, gözetim ve denetim mekanizmalarına ulaşabiliyor olmak, kentin yaşam kalitesini yükseltmek açısından önemli bir faktördür (BMOP, 2010). Bu bağlamda 12 kentte düzenlenen çalışmalar İl Emniyet Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, kadın örgütleri, belediyeler, valiler, sivil toplum örgütleri ve eşitlik birimleri tarafından yapılmaktadır (Kadın Dostu Kentler, 2014c). Tablo 2.6'da bu kentlerin kadınların güvenlik haklarını toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde kullanabilmeleri için yürüttükleri faaliyetler ortaya konulmuştur (Kadın Dostu Kentler, 2014c):

Tablo 2.6: Güvenlik Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

KENTLER	FAALİYETLER
Adıyaman (2014-2017)	Kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda yasal haklar ve süreçlere ilişkin, toplum merkezi, halk eğitim merkezi ve belediyeye ait meslek eğitim kursları ile semt pazarlarında kadın danışma masaları açarak bilgilendirme çalışmaları yapmak, basılı ve görsel materyaller hazırlamak, kitapçıklar geliştirmek ve dağıtmak. Yerel medya kanallarında yayınlanacak programlar aracılığı ile kadına yönelik şiddet, haklar ve yaptırımlar hakkında bilgilendirme yapmak, İş yerleri ve kahvehaneler gibi yerlerde, erkeklere yönelik kadın-erkek eşitliği, kadının insan hakları, şiddet ve yasal yaptırımlar konusunda bilgilendirme çalışmaları yürütmek, Toplum Destekli Polis ile iş birliği yaparak il merkezinde belirlenecek 5 pilot mahallede bilgilendirme çalışmaları yapmak, Kent merkezinin şiddet haritası çıkarmak ve vakaların dağılımını incelemek.
Antalya (2013-2015)	Toplum merkezleri, halk eğitim merkezleri, belediyelere ait meslek eğitim kursları ve kapalı semt pazarlarında kadın danışma masaları açarak bilgilendirme çalışmaları yapmak, kadınlara yönelik şiddetle mücadeledeki yasal hakları ve süreçlerine ilişkin rehberler sunmak ve dağıtmak; kadının insan haklarına yönelik eğitimler vermek, Erkeklere yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği, kadının insan hakları, şiddet ve yasal yaptırımlar konusunda bilgilendirme çalışmaları yürütmek, Gençlik merkezleri, Kuran kursları, üniversite ve okullarda gençlere yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği, şiddete başvurmama, şiddete maruz kalındığında hak arama mekanizmalarına ilişkin bilgilendirme toplantıları düzenlemek, Özel sektör yönetici ve çalışanlarına yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddet, yasalar ve yaptırımlar konusunda farkındalık eğitimleri vermek.
Bursa (2013-2015)	Otoparklarda aydınlatma ve güvenlik görevlisi desteği ile güvenlik önlemlerini almak, “Şiddetin Tanımı, Kadına Yönelik Şiddet, Yeni Yasa Yaptırımları, Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddetin Önüne Geçilmesi Adına Yapılan Çalışmalar” konusunda tüm kurum personeline kurum içi bilgilendirme toplantıları düzenlemek, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Üniversite, Sivil Toplum Kuruluşları, Bursa Barosu Kadın Hukuk Komisyonu iş birliği ile üniversite öğrencilerine ve öğretim üyelerine “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele” hakkında bilgilendirme amaçlı afiş ve broşürler hazırlanması ve dağıtılması, panel ve söyleşiler düzenlemesini sağlamak, Şehirde “Şiddeti Önleme Komisyonu” oluşturmak, Şiddetin yoğun olduğu bölgelerde Toplum Destekli Polis ile ortak çalışmalar düzenlemek ve şiddete sessiz kalınmaması yönünde farkındalık çalışmalarının yapılmasını sağlamak, Eşitlik Birimi ve Kadın Sığınma Evi ile koordinasyonlu çalışan, başvuran kadınlara psikolojik ve hukuk desteği sağlayacak Kadın Danışma Merkezi’ni açmak.
Gaziantep (2013-2015)	Merkez ilçe belediyelerin toplum merkezlerinde kadınların hak arama mekanizmalarına ilişkin farkındalığını artırmak için İl Kadın Hakları Koordinasyon Kurulu içerisindeki kurumlardan bir ekibin eğitilerek kadınlara yönelik olarak çalışmalar yürütülmesini sağlamak, Yerel medya kanalları aracılığıyla kadının insan hakları, kadına yönelik şiddetin insan hakları ihlali olduğu, yasalar, işletilecek yasal mekanizma ile ilgili bilgiler vermek, İl Kadın Hakları Koordinasyon Kurulu bünyesindeki kurumlarda çalışan erkekleri toplumsal cinsiyet, şiddet, haklar ve yasal yaptırımlar konusunda bilgilendirmek, Eşitlik birimlerinin koordinasyonunda kadınların erişebileceği ve kullanabileceği şikâyet mekanizmaları oluşturmak.
İzmir (2013-2015)	İl Özel İdare, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü ve İzmir Büyükşehir Belediyesinde yönetici konumunda çalışan personele Toplumsal Cinsiyet ve Kadına Karşı Şiddetle Mücadele eğitimleri düzenlemek, Erkeklerin yoğun çalıştığı işyerlerinin bulunduğu Atatürk Organize Sanayi Bölgesi pilot seçilerek, yılda bir kez kadına karşı şiddet konusunda farkındalık yaratacak çalışmalar yapmak, Kamuda toplumsal cinsiyet, cinsellik ve şiddet alanlarında farkındalık yaratılması ve bilginin yaygınlaştırılması için sempozyum düzenlemek, Kadına karşı şiddetle mücadele konusunda il eylem planı yapmak.

Tablo 2.6: (Devam) Güvenlik Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

KENTLER	FAALİYETLER
Kars (2013-2015)	Şehirde güvenli seyahat için tüm trafik lambalarını çalışır duruma getirmek, Dezavantajlı grupların yaşadığı bölgelerdeki kadınlara hak arama mekanizmalarına ilişkin farkındalıklarını artıracak çalışmalar yürütmek, Halk eğitim merkezlerinde ve Kuran kurslarında eğitim alan kadınlara ve kız çocuklarına “Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı” eğitimi vermek, Jandarma ile ilçelerde haklar konusunda halkı bilinçlendirmek, Cuma namazlarında erkeklere şiddet ve yasal yaptırımlar konusunda ASPB uzmanları tarafından seminerler vermek, Gençlere yönelik toplumsal cinsiyet, şiddete başvurmama, şiddete maruz kalındığında ve hak arama mekanizmalarına ilişkin bilgilendirme çalışmaları yürütmek,
Malatya (2013-2014)	Toplumda “toplumsal cinsiyet eşitliği” konusunda farkındalığın artırılmasına yönelik olarak hazır(lanacak) eğitim kitleleriyle, Üniversitenin ilgili bölümlerinin kamu kurumları ile işbirliği içinde 3 ayda bir düzenli olarak verilecek seminerlerle din görevlilerine, yerel medya çalışanlarına, kamu kurumlarında çalışan erkeklere, askerlere, öğretmenlere ve Konukevi ve danışma merkezi çalışanlarına toplumsal cinsiyet eşitliği, şiddete karşı olma, şiddete karşı yasalar ve mekanizmalar ile ilgili eğitimler vermek ve onların toplum, halk ve çocuklarla ilişkilerinde şiddeti caydırıcı mesajlar vermesini sağlamak, Camilerde şiddet karşıtı konuşmalar ile şiddet karşıtı bilincinin artırılması için din görevlileriyle iş birliği yapılarak hutbe ve vaazlarda okunmak üzere metinler hazırlanması, il ve ilçelerdeki imamlara dağıtılması, kadını geri plana iten tavrın değişmesi için mesajlar verilmesini sağlamak, Polis/Jandarma merkezlerinde şiddet mağdurları ile görüşmeler için polislerin görevlendirilmesi ve bu görüşmeler için özel mekân sağlamak, Kadınların, yerel medya ve STK’larca yapılacak etkinliklerle kentlilik bilinçlerinin yükseltilerek, kentin kullanıcıları olarak kentte “kadın” olarak karşılaştıkları sorunların Belediye ve İl Genel Meclisindeki “Eşitlik Komisyon’larına” taşıyarak, sorun çözümünde söz sahibi olmaları konusunda farkındalık ve taleplerini arttırmak.
Mardin (2013-2015)	Otoparklarda güvenlik önlemleri almak ve güvenli park alanı sağlamak, Kadınların güvenli dolaşım için emniyet ve güvenlik güçlerinin acil çağrı merkezleri hakkında bilgilendirmelerini sağlamak, Kadına yönelik şiddete ilişkin mevcut veriler ile ilde kadına yönelik şiddetle mücadele için yürütülen program/proje ve çalışmaların derlenip toplanması ve ortaklarla paylaşılmasını sağlamak, STK’ların ve kamu kuruluşları temsilcilerinin birlikte hareket ederek eğitim ve farkındalık çalışmaları yapmak, Belediye tarafından şehirde kadın danışma merkezi açmak, Kadına yönelik şiddetin ve kadın haklarının camilerde vaaz ve hutbe konusu olarak işlenmesini sağlamak.
Nevşehir (2013-2015)	Kadınların ulaşım, barınma, güvenlik, bakım ve rekreasyon alanlarındaki ihtiyaçlarını ve hizmet kullanımında karşılaştıkları engelleri tespit etmek amacıyla mahalle ve köy düzeyinde alan araştırması yapmak ve bunu kamuoyu ile paylaşmak, Mahalle düzeyinde, şiddet ve başvuru mekanizmaları hakkında bilgilendirici ve yönlendirici el ilanları dağıtmak, Başvuru mekanizmaları hakkında bilgilendirici ve yönlendirici afişler hazırlamak ve halkın yoğun olarak bulunduğu hastaneler, alışveriş merkezleri, dersaneler ve toplu taşıma araçları gibi alanlarda sürekli asılı kalmasını sağlamak,
Nevşehir (2013-2015)	Valilik Eşitlik Birimi Koordinasyonunda, erkeklerin yoğun olarak çalıştığı (Yeni Sanayi ve Oto Sanayi) ve bulunduğu internet kafe, kahvehaneler, yeşil sahalar ve erkek berberleri gibi alanlarda kadına yönelik şiddete ilişkin “Beyaz Kurdele Kampanyası” yürütmek, Oluşturulan komisyon tarafından ilde kadına yönelik şiddet verileri toplanması, yaygın eğitim programlarının belirlenmesi ve şiddetle mücadele eden yerel mekanizmaların izlenmesini sağlamak, Polis ve Jandarma Merkezleri’nde şiddet mağdurları ile görüşme yapılacak mekânlar oluşturmak ve görüşmeleri alacak personelin görevlendirilmesini sağlamak.

Tablo 2.6: (Devam) Güvenlik Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

KENTLER	FAALİYETLER
Samsun (2013-2015)	Mobese ve güvenlik kameralarını kentte yaygınlaştırmak, otoparklarda güvenlik önlemleri almak ve park alanları sağlamak, İlde, özellikle İl Kadın Hakları Koordinasyon Kurulu bileşenlerinden oluşan kurum ve kuruluşlar içerisinde, “Toplumsal Cinsiyet ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele” konularında düzenlenen eğitimlerden yararlanmış kişileri tespit ederek bir eğitici havuzu ve bir Eğitici Eğitimi Programı oluşturmak, Samsun Barosu Üyelerine yönelik, toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddet kapsamında: Mağdurlara Yaklaşım ve Yasal Haklar konularında, her yıl farkındalık geliştirici bir eğitim çalışması düzenlemek, Kolluk kuvvetlerine yönelik, toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddet kapsamında: Şiddet Gören Kadınlara Yaklaşım, Bilgilendirme/Yönlendirme gibi konularda yılda bir kez farkındalık artırıcı bir eğitim çalışması yapmak, İlde askerlik görevini yapmakta olan erbaş ve erlere yönelik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele konularında farkındalık oluşturan eğitimler vermek, Telefon yardım hattı 183’ün ilde daha etkin kullanılmasını sağlayacak bilgilendirme çalışmaları yapmak.
Şanlıurfa (2013-2015)	Kadınların Kadın Kütür Merkezlerinde ve Kadın Destek Merkezlerinde, ÇATOM’larda hak arama mekanizmalarına ilişkin farkındalığını artıracak bilgilendirme çalışmaları yürütmek, Hayati Harrani mahallesinde erkeklere yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği, kadının insan hakları, şiddet ve yasal yaptırımlar konusunda bilgilendirme çalışmaları yürütmek, Güvenlik açısından uygun bir bölgede sığınma evi açılmasını sağlamak, Muhtarlık ve aşevi mekânlarda tanıtım araçlarıyla, 183 sosyal hizmet danışma hattının tanıtımının yapılmasını sağlamak.
Trabzon (2013-2015)	Toplum Merkezlerinde çalışan personel ile 5 karakolda çalışan personel ve 42 mahalle muhtarına yönelik Kadına Karşı Şiddetle Mücadele, Yasalar ve Mekanizma ile ilgili sistematik eğitimler verilmesini sağlamak, Pilot olarak belirlenen Trabzon ilindeki mahalle kahvehanelerinde kadına karşı şiddet konusunda erkeklere yönelik bilgilendirme toplantıları yapılmasını sağlamak, Sağlık ocaklarında, KETEM birimlerinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfında ve mikro kredi ofislerinde, kadın ve erkek yurtlarında, üniversitelerde, müftülüklerde şiddetle mücadele kapsamında hazırlanan broşürlerin dağıtılmasını sağlamak, Hizmet sunumuna yönelik şikâyet ve taleplerin iletilebilmesi amacıyla muhtarlıklarda şikâyet ve talep günleri belirlenmesi, şikâyet ve talep kutuları oluşturulmasını sağlamak.

Kaynak: Kadın Dostu Kentler, Yerel Eşitlik Eylem Planları, 2014.

Tablo 2.6’ da verilen bilgilere göre Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, İzmir, Kars, Malatya, Mardin, Nevşehir, Samsun, Şanlıurfa ve Trabzon illerinde kadınların kent güvenlikleri ve şiddetle mücadele konularına yönelik YEER faaliyetlerine yer verilmiştir. Kadın dostu kentler için düzenlenen bu faaliyetlerin ortak hedefleri Tablo 2.6’da görüldüğü üzere, güvenli kentler için alanların oluşturulması, acil yardım mekanizmalarının kurulması, şiddete uğrayan kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesi, psikolojik ve hukuki desteklerin sağlanmasıdır. Ayrıca kentsel mekânlarda şiddetin oluşmasını önüne geçmek için belediyeler, sivil toplum kuruluşları, aile ve sosyal politikalar bakanlığı, üniversite, hukuk büroları ve toplum destekli polisler

tarafından çalışmalar, toplantılar ve bilgilendirme faaliyetleri yürütülmüştür (Kadın Dostu Kentler, 2014c). Güvenlik alanında kadın dostu kent çalışmaları (2014c), tüm vatandaşlara kamusal alanda toplumsal cinsiyet, cinsellik ve şiddet alanlarında farkındalık yaratılması ve kadınların insan haklarının farkında olmalarına ilişkin eēitimler vererek kentsel mekânlarda toplumsal cinsiyet eřitliēini ve bireylerin kent haklarını kullanmalarını saēlamaya çalışmaktadır.

Genel tabloya bakıldıēında, istihdam alanında, kentsel hizmetler alanında, ulaşım alanında ve güvenlik alanında kadınların kentsel mekânlara katılımlarındaki ihtiyaçları; anketler, görüşmeler ve veriler yoluyla tespit edilerek, toplumsal cinsiyet eřitliēinin ve kent hakkının tüm kentliler tarafından etkin olarak kullanımının saēlanmasına ilişkin kadın dostu kentler faaliyetler yürütmüşlerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLARI

3.1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölümde araştırmanın problemi, konusu, önemi, amacı, yöntemi, evreni, örnekleme, sınırlılıkları, veri toplanması ve analiz süreçlerinden bahsedilmiştir.

3.1.1. Araştırmanın Problemi

Sanayileşmeyle birlikte kamusal kent mekânlarında toplumsal cinsiyet ilişkileri görünür olmaya başlamıştır. Kadınlar ve erkekler toplumsal cinsiyetlerine ilişkin rolleri ve sorumluluklarına bağlı olarak kentsel mekânların kamusal alanlarını farklı deneyimlemektedir. Bu farklılıkların neler olduğunu, ne gibi durumlara dayandığını görebilmek adına kadınların kent deneyimleri ve kent haklarının toplumsal cinsiyet temelinde incelenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda bu çalışmada, sosyolojik perspektifte kadınların kentsel mekândaki deneyimleri ve kent haklarının toplumsal cinsiyet temelinde incelenmesi amaçlanmıştır.

3.1.2. Araştırmanın Konusu

Kente yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet perspektifinde kentsel mekân deneyimlerinin ve kent haklarının incelenmesi bu araştırmanın temel konusunu ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, toplumsal cinsiyet ve mekân arasındaki ilişkiyi ele alarak, kentleşme sürecinde kadınların kenti ve kamusal mekânı kullanımlarını kent hakkı temelinde ortaya koymak tezin ana konusunu oluşturmaktadır.

3.1.3. Araştırmanın Önemi

Literatürde kentlerde yaşan kadınların kentsel deneyimleriyle ilgili yapılmış olan çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar genel olarak, belirlenen bir kent üzerinden giderek kadınların özel mekânlarda, kamusal alanlarda, çalışma hayatındaki deneyimlerine ve kentteki güvenliklerine ilişkin analizlere dayanmaktadır. Bu çalışmada ise kentte yaşayan kadınların kamusal mekândaki deneyimleri, toplumsal cinsiyet perspektifinde ve kent hakları bağlamında analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada kentteki kadın deneyimlerinin tek bir özel alana indirgenemeyecek şekilde genel bir çerçevede araştırılması yapılmıştır. Kentsel mekânların genel kullanım alanlarında kadınların kent deneyimlerini ve kent haklarının toplumsal cinsiyet perspektifinde analizi yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca kadın dostu kent uygulamalarını gözeten Bursa kentinde yapılmış

olan bu çalışmanın kadınların görüşleri sayesinde kadın dostu kent planının ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin uygulanabilirlik düzeylerinin kadın deneyimleri üzerinden incelemesi yapılmıştır. Bu kapsamda çalışmada kadınların içinde yaşadığı sosyal koşullara, olguların bağlamsal özelliklerine, sosyal ve mekânsal varoluşlarına ulaşmanın önemi dikkate alınmıştır (Kümbetoğlu, 2008).

Elde edilen sonuçlar, kadınların subjektif görüşlerine dayanarak kentsel mekândaki deneyimlerine dair veri niteliği taşımakta ve araştırma için önemli kabul edilmektedir. Böylece nesnel bilgilere bağımlı kalmadan ve karşılıklı etkileşim içinde kalarak araştırma süreci gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Kümbetoğlu, 2008). Çalışmaya katılan kadınlar, farklı deneyimleriyle araştırma bulgularını çeşitlendirmişlerdir. Bu yönüyle araştırmanın sonuçları, kentsel planlama ve mekân tasarımı açısından önemli öneriler sunabilir, toplumsal cinsiyet ve kadın hakları konularında farkındalık yaratma noktasında çalışmalara katkıda bulunabilir.

3.1.4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada literatür bilgilerinden hareketle nitel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Araştırmada, gözlem, yorum, davranış ve tutum anlamlarına odaklanarak, değişkenler arasındaki ilişkileri, deneğin kendi alanında karşılıklı etkileşim içinde kalarak anlamaya çalışma yöntemi izlenmiştir (Kümbetoğlu, 2008). Veri toplanırken araştırma yapılmak istenilen yerin ve kişilerin tespiti sağlanmıştır (Creswell, 2013). 25 kadın örneklem üzerinde yarı yapılandırılmış ve derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak analiz gerçekleştirilmiştir. Sahaya 03.07.2023-09.07.2023 tarihleri arasında ikinci kez çıkılarak görüşme yapılan kadınlardan detaylı yorumlar toplanmıştır. Görüşme için 22.06.2022 tarihli, 118594 sayılı etik kurul izni alınmıştır. Görüşme formu iki ana konu olarak, sosyodemografik bulgular ve kent deneyimlerine ilişkin bulgular etrafında oluşturulmuştur. Bu bağlamda betimsel analiz yapılarak, görüşme yapılan kişilerin deneyimlerini ve olaylara bakış açılarını yansıtmak amacıyla veriler temalara göre düzenlenmiştir (Gürbüz ve Şahin, 2018). Kadınların kent merkezindeki gündelik pratiklerine bu tekniklerle ulaşmaya çalışılmıştır. Görüşme soruları özelden genele doğru, katılımcıları yormayacak bir düzeyde hazırlanmıştır. Görüşmeler, yüz yüze olarak açık uçlu soru tekniğine göre hazırlanan görüşme formu ve ses kayıt cihazı kullanılarak yapılmıştır. Katılımcıların onay ve rızasıyla kaydedilen ses verileri, tema ve kategoriler oluşturularak kâğıda aktarılmıştır.

Çalışmada kentte yaşayan kadınların çalışma yaşamındaki bulgularına, kamusal mekânları kullanımına ilişkin bulgularına, ulaşım hizmetlerini kullanımına ilişkin bulgulara ve kentin güvenliğine ilişkin bulgulara değinilmiştir. Bu çalışmada incelenen mekân olarak, Birleşmiş Milletler programının içinde yer alan kadın dostu kent uygulamasına sahip ülkemizdeki 12 pilot illerinden biri ve Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı'nı (2013) imzalayan iller arasında ikinci sırada olan Bursa kenti seçilmiştir. Bu bağlamda araştırma alanı olarak Bursa'nın seçilmesinin nedeni, yurt içinden ve yurt dışından göç alan kozmopolit bir şehir olması ve kadın dostu kent uygulamalarını hayata geçirmeye başlayan sayılı illerden biri olmasıdır. Araştırma kapsamında farklı nitelikteki deneyimlere sahip olan kadınlara ulaşmak için alt, orta ve üst gelir grubunu temsil eden ilçelerden örneklemeler seçilmiştir. Çalışmada genelleme kaygısında bulunmadan verilerin bütünsel bir anlayışla incelenmesi önemsenmiştir. Katılımcıların kendi deneyimleri ve ifadeleri üzerinden derinlemesine inceleme yapılmıştır.

3.1.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma evreni, Bursa ilinde kentte yaşayan kadınları kapsamaktadır. Teorik örneklem kullanılarak görüşülecek kişiler, araştırmanın gelişimiyle ortaya çıkmakta ve araştırmanın konusu ile ilişkili olan kişiler seçilmiştir (Kümbetoğlu, 2008). Araştırmanın örneklem büyüklüğü 25 kişiden oluşmakta ve 18-60 yaş arası kadınları kapsamaktadır. Görüşmeler ev, işyeri ve park mekânlarında yapılmıştır. Çalışma evreni olarak farklı ekonomik ve sosyal gelir gruplarının temsil edildiği ilçelerden ve mahallelerden örneklemeler seçilmiştir. Bu bağlamda görüşme formları Bursa kentinin Yıldırım, Osmangazi ve Nilüfer ilçelerinde ikamet eden kadınlara uygulanmıştır. Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü (2022), Yıldırım, Osmangazi ve Nilüfer ilçelerinin mekânsal ve sosyoekonomik olarak tanımlarını şu şekilde yapmaktadır:

Yıldırım: Refah düzeyi düşük olan gruplar ilçenin ova kesiminde yaygınken dağ yamaçlarında kısmen daha düzenli yerleşimlerin olduğu, ova bölgesindeki kalitesiz konutların olmasından dolayı bu bölgenin şehre yeni katılan göçmenler için çekim yeri haline geldiği ve bu yüzden sosyal risk derecesinin en yüksek olduğu ilçelerin başında geldiği; fabrikalar sayesinde kentin gelişiminin ovaya doğru kayarak tarım alanlarının ortadan kaldırılmasını hızlandırdığı, üretim ile ikamet yerlerinin iç içe geçtiği ve sosyal güvencesiz çalışmanın en yaygın olduğu ilçedir.

Osmangazi: Refah seviyesinin mahallelerine göre değişiklik gösterdiği, eski yerleşim alanlarının olduğu sağlıksız konutlarında dar gelirli ailelerin yaşadığı, kentin ova kesiminde kalan yeni yerleşime açılan bölgelerinde kısmenli düzenli imar ve kentleşme faaliyetlerinin gözlemlendiği, yoğun göç alan ve bunların yanı sıra tarihi eserleri ve kapalı çarşılarıyla kent merkezine canlılık kazandıran bir ilçedir.

Nilüfer: Refah seviyesinin en yüksek ve en gelişmiş bölgesi olduğu, düzenli kentleşme ve kaliteli konut yapısından dolayı düzensiz göçlere kapalı olan, bölgedeki büyük ölçekli üretim yapan fabrikalar çevre kirliliği yaratmasına karşın ilçenin kalkınmasında önemli bir role sahip olduğu, sosyal risk olarak en düşük risk oranına sahip olan, Yıldırım ilçesinden temel farkının üretim ve ikamet yeri arasındaki ayrımın sağlanmış olduğu bir ilçedir (ASHİM, 2022).

İlçe tanımlamaları kapsamında, örneklemelerin seçildiği bu üç ilçenin sosyoekonomik olarak farklılıkları temsil ettiği ve bu farklılıkların kadınların deneyimleri ve kent hakları konusunda çeşitli verileri ortaya koyacağı düşünülmektedir.

3.1.6. Araştırmanın Etiği

Araştırma çerçevesinde, görüşme yapılan katılımcı kadınlar ilk olarak araştırmanın amacı ve süreci konularında bilgilendirilmiştir. Katılımcılara sorulara cevap verme zorunlulukları bulunmadığı ve istedikleri zaman görüşmeyi sonlandırabilecekleri belirtilmiştir. Katılımcıların rıza ve onayları alınarak cevapları ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Ayrıca kimlik bilgileri gizli tutularak, sadece bilimsel araştırma kapsamında kullanılacağı ve verdikleri bilgilerin araştırmacı tarafından korunacağı katılımcılara söylenmiştir.

3.1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, kente aktif olarak katılım gösteren 18-60 yaş arasındaki ve herhangi bir fiziksel engeli olmayan kadınlara uygulanmıştır. Toplumsal cinsiyet temelinde kentteki kadın deneyimleri inceleme konusu olduğu için erkek katılımcılar araştırmaya dahil edilmemiştir. Kadın katılımcıların kendi deneyimleri öncelenmiş, “olması istenilen veya umulan” düşünceler araştırmanın dışında tutulmuştur. Görüşmeler, katılımcının zamanına ve uygunluğuna göre 30 ile 45 dakika arasında değişen süreler içinde gerçekleştirilmiştir. Bazı katılımcılar, görüşmenin başında görüşmelerinin ses kayıt cihazına kaydedileceğini öğrendiklerinde katılmakta kararsız kalmış olsalar da

kimliklerinin gizli kalacağı ve sadece araştırmacı tarafından dinleneceği ifade edildiğinde kabul etmişlerdir.

3.1.8. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme soruları, Bursa ilinde kentte yaşayan kadınlara uygulanmıştır. Teorik örneklem üzerinden yarı yapılandırılmış ve derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. Sürecin etkin olarak kullanımına dikkat edilmiş ve konunun dağılmasının önüne geçilmiştir. Kişilere ve durumlara uygun sorular sorularak yapı yapılmış görüşme tekniği kentte yaşayan kadınlara uygulanmıştır. Katılımcıların rızası alınarak verilen cevaplar ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Ses kayıt cihazına kaydedilen veriler detaylı olarak incelenmiştir. Bulgular yorumlanırken literatürden elde edilen verilerden yararlanılmıştır.

3.2. BULGULAR

Bu bölümde kentteki katılımcıların kentsel mekân ile olan ilişkilerini toplumsal cinsiyet ve kent hakkı bağlamında incelemek için nitel araştırmadan elde edilen bulgulara yer verilecektir. Alt başlıklar altında sırasıyla; sosyodemografik bulguları, çalışma yaşamındaki bulguları, kamusal mekânların kullanımına ilişkin bulguları, ulaşım hizmetlerinin kullanımına ilişkin bulguları ve son olarak kentin güvenliğine ilişkin bulguları verilip yorumlanacaktır. Katılımcıların verdikleri cevaplar, dolaylı ve doğrudan alıntı yapılarak parantez içinde: kodu, yaşı, medeni durumu ve çalışma durumu belirtilerek ifade edilecektir.

3.2.1. Sosyodemografik Bulgular

Bu bölümde katılımcıların sosyodemografik özellikleri Tablo 3.1’de verilmiştir. Elde edilen veriler çerçevesinde katılımcıların yaş, medeni durum, çocuk sayısı ve yaşları, eğitim düzeyi, çalışma durumu, mesleği ve gelir durumuna ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 3.1: Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

Katılımcılar	Yaş	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Çocuk Yaşları	Eğitim Düzeyi	Çalışma Durumu	Mesleği	Gelir Durumu
K1	51	Evli	2	22-26	Lise	Ev Hanımı	Yok	Yok
K2	20	Bekar	-	-	Lise	Öğrenci	Yok	Düşük
K3	37	Bekar	-	-	Lisans	Çalışıyor	Kütüphane Personeli	Orta
K4	55	Evli	3	18-28-30	İlkokul	Ev Hanımı	Yok	Düşük
K5	39	Evli	1	7	Yüksek Lisans	Çalışıyor	Biyoloji Öğretmeni	Yüksek
K6	19	Bekar	-	-	Lise	Çalışmıyor	Yok	Düşük
K7	53	Evli	3	14-18-26	İlkokul	Ev Hanımı	Yok	Yok
K8	50	Evli	3	15-23-25	Lise	Ev Hanımı	Yok	Orta
K9	18	Bekar	-	-	Lise	Çalışmıyor	Yok	Yok
K10	28	Evli	-	-	Lisans	Ev Hanımı	Tasarımcı	Yok
K11	23	Bekar	-	-	Lise	Öğrenci	Yok	Düşük
K12	60	Bekar	1	23	Lise	Emekli	Memur	Orta
K13	38	Evli	1	8	Yüksek Lisans	Çalışıyor	Kimya Öğretmeni	Yüksek
K14	58	Bekar	3	16-20-35	Lise	Ev Hanımı	Yok	Düşük
K15	35	Evli	-	-	Lisans	Çalışıyor	Pilot	Yüksek
K16	55	Bekar	2	26-28	Ortaokul	Ev Hanımı	Yok	Orta
K17	33	Evli	2	1-1	Lise	Çalışıyor	Anaokulu Öğretmeni	Yüksek
K18	21	Bekar	-	-	Lise	Öğrenci	Yok	Yok
K19	41	Evli	2	14-19	Lise	Çalışıyor	Butik İşletmecisi	Orta
K20	40	Evli	1	14	Lise	Ev Hanımı	Yok	Yok
K21	29	Evli	1	4	Lisans	Çalışıyor	Bilgisayar Öğretmeni	Orta
K22	27	Bekar	-	-	Lisans	Çalışıyor	Ekonomist	Düşük
K23	45	Evli	2	21-27	Lise	Çalışıyor	Servis Personeli	Orta
K24	25	Bekar	-	-	Lisans	Çalışmıyor	İnsan Kaynakları	Yok
K25	34	Evli	1	9	Lisans	Çalışıyor	Mimar	Yüksek

Çalışmada katılımcıların 18 yaşından büyük olmalarına dikkat edilmiştir. 18 yaşından sonra yetişkin bireylerin sorumlulukları arttığı için kenti deneyimleme ve kent haklarını kullanım biçimleri önem kazanmaktadır. Bu bağlamda medeni durum, çocuk sahibi olma, eğitim düzeyi, çalışma ve gelir durumu değişkenleri kent hakkını deneyimleme biçimlerini etkilemektedir.

3.2.1.1. Yaş Değişkeni

Katılımcıların sosyodemografik özellikleri tablo 3.1’de verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere katılımcılar 18-60 yaş aralığına sahiptir. Çoğunlukla 30 yaşın üstünde

katılımcılar bulunmaktadır. Mekâna katılımlarında yaş değişkinleri oldukça önemli olduğu görülmüştür. Örneğin, örneklerimin en küçük yaşına sahip olan K6 ve K9 katılımcıları, üniversite hazırlık sürecinde oldukları için kentsel mekânı çoğunlukla ders çalışmak ve sosyalleşmek amacıyla kullanırken, K2, K11 ve K18 üniversite öğrencisi olan genç kuşağın kentsel mekânda çoğunlukla gezmek, eğlenmek ve sosyalleşmek için bulundukları, 25-39 yaş aralığındaki katılımcıların çoğunlukla çalışmak ve sosyalleşmek için ve 40 yaş üstü orta yaş kadınların ise çoğunlukla kentsel mekânı alışveriş yapmak ve gezmek için kullandıkları görülmüştür. Araştırmaya katılan bütün yaş aralığındaki kadınlar kenti aktif olarak deneyimlemektedir.

3.2.1.2. Medeni Durum Değişkeni

Araştırma için bir diğer belirleyici sosyodemografik değişken, kadınların medeni durumlarıdır. Kadınların kente katılımlarında medeni durum önemli bir etkidir. Çalışma kapsamında daha önce evlenmemiş, boşanmış ve eşini kaybetmiş olan kadınlar “bekar” olarak nitelendirilmiştir. Medeni durum değişkeninin mekân tercihinde etkili olduğu görülmüştür. Bekar olan katılımcılar aile hayatı içerisinde bir toplumsal cinsiyet rol yükünün olmamasından kaynaklı olarak akşam saatlerinde kafelere ve restoranlara gidebilmektedir. Örneğin, bekar 25-40 yaş aralığındaki katılımcılar, kentte çoğunlukla sosyal aktiviteler için bulunmakta ve eve karşı toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı bir sorumluluk hissetmedikleri için istedikleri zaman diliminde kentsel faaliyetlere katılım sağlamaktadırlar. Bu etmenin yanında, 18-25 yaş aralığındaki kadınların kentsel mekânı kullanım vakitleri çoğu zaman aile büyükleri tarafından belirlenmektedir. Örneğin hava kararmadan eve dönmesi gerektiğini ifade eden K9, cinsiyetinden kaynaklı olarak ailesinin akşam vakitlerinde kentin güvenli olmadığını ve cinsel saldırıya uğrama ihtimali olduğunu düşündükleri için bu şekilde bir saat sınırlaması belirlediklerini ifade etmiştir. Evli olan K1 ve K7 ise çoğunlukla evde yemek yapma sorumluluğu kendilerinde olduğu için eşleri eve gelmeden önce akşam olmadan eve dönüp yemek hazırladıklarını ifade etmiştir. Bu durum çoğu zaman evdeki çocuk bakımından kendilerinin sorumlu olduğunu ifade eden boşanmış ya da eşini kaybetmiş çocuklarıyla birlikte yaşayan K12, K14 ve K16’nın ifadesinde de görülmektedir. Dolayısıyla medeni durum değişkenine bağlı olarak ev içinde bireylerin toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki sorumluluk, kadınların kente katılım durumlarını etkilemektedir.

3.2.1.3. Çocuk Sayısı ve Yaşları Değişkeni

Bir diğer sosyodemografik değişken, çocuk sahibi olan kadınların çocuklarının sayıları ve yaşlarıdır. Genel olarak katılımcıların çocuklarının en küçük 1 ve en büyük 35 yaşında olduğu ve en fazla 3 çocuğa sahip oldukları görülmektedir. Çocuk sahibi olan katılımcılar, kentsel mekânı yoğunlukla çocuklarını önceleyerek kullanmaktadırlar. Özellikle 1-10 yaş aralığında çocuklara sahip olan ve aile içinde çocuklarının bakımından kendilerinin sorumlu olduğunu ifade eden katılımcılar sosyalleşme ve eğlence tercihlerini çoğu zaman ikinci plana atmaktadırlar. Çocuk sahibi olan çalışan kadınların uzun saatler boyunca iş ortamında bulundukları için çocuklarını bir bakıcıya ya da aile büyüklerine bıraktıkları görülmektedir. Bu doğrultuda çocuklarına bakma sorumluluğu kendilerinde olduğu için işten çıktıktan sonra öncelikli olarak eve giderek çocuklarıyla ilgilendiklerini ve onlarla vakit geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Örneğin çocuğunun bakımından sıklıkla kendisinin sorumlu olduğunu ifade eden K21, eşi çocuğuyla yeteri kadar ilgilenemediği için artan cinsiyet rollerinin yoğunluğu nedeniyle kentsel mekânda genelde çocuğu olmadan bulunmadığını ifade etmiştir. Bu durum küçük yaşlardaki çocukları olan kadınların ifadesinde görülürken, 15 ve üstü yaşa sahip çocukları olan katılımcılar, çocuklarının büyümesine bağlı olarak kendi ihtiyaçlarını yalnız başlarına rahat karşılayabildikleri için kentin kamusal alanlarını daha sık deneyimlediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca hane içindeki toplumsal cinsiyet rollerinin dağılımıyla bağlantılı olarak, çocuk sayısındaki niceliksel farklılığın ev işlerine ayrılan zamanı artırdığı için yoğunlukla ev içindeki temizlik, yemek ve bakım işlerinin kendisinde olduğunu ifade K4, K7, K8 ve K14'ün artan cinsiyet rollerinin yoğunluğu nedeniyle kenti diğer katılımcılara göre daha az deneyimledikleri görülmektedir.

3.2.1.4. Eğitim Düzeyi Değişkeni

Eğitim faktörü bir toplumun düşüncelerini ve deneyimlerini anlamaya yardımcı olan araçlardan biridir. Bu nedenle kentsel mekânı kullanım deneyimlerinde eğitim değişkeni önemlidir. Katılımcıların eğitim düzeyleri mezuniyet durumları temel alınarak ifade edilmiştir. Katılımcılar ilkökul, ortaokul, lise, lisans ve yüksek lisans eğitim düzeylerine sahiplerdir. Katılımcıların çoğu lise düzeyinde eğitime sahiptir. İlkokul eğitim düzeyine sahip olan K4 ve K7 katılımcıların erken yaşta evlendikleri ve daha önce çalışma hayatının içinde yer almadıkları görülmektedir. Bu katılımcıların ifadesine göre ilkökul eğitim düzeyine sahip olmak, iş bulma konusunda onlara bir dezavantaj yarattığı

için geleneksel ev içi rollerini kendilerine uygun gördükleri ve bu yüzden çalışmayı düşünmedikleri görülmektedir. Eğitim düzeyi düşük olan bu kadınlar mesleki anlamda herhangi bir aktif mesleki hayatları olmamasından kaynaklı olarak evde daha fazla vakit geçirmektedirler ve bu nedenle kenti daha az kullanmaktadırlar. Aksi bir durum ise K16'nın ifadesinde görülür. Ortaokul eğitim düzeyine sahip olan K16, ev içindeki yoğun toplumsal cinsiyet rollerine karşın kendini eğitici ve istihdama yönelik kurslarla geliştirerek kenti aktif olarak kullandığını ifade etmiştir. Lisans ve yüksek lisans eğitim seviyesine sahip olan katılımcılarının çoğunun çalıştığı, kenti ev içindeki cinsiyet rollerinin yoğunluğu karşısında aktif olarak kullandığı, kentli hakları konusunda daha bilinçli ve duyarlı oldukları görülmüştür. Katılımcıların eğitim düzeyi arttıkça ev içi cinsiyet rollerindeki dayanışmanın arttığı, kenti aktif olarak deneyimledikleri ve sosyal faaliyetlere katılarak kendilerini geliştirmeye çalıştıkları görülür.

3.2.1.5. Çalışma Durumu ve Meslek Değişkeni

Katılımcıların çoğu aktif olarak çalışma hayatının içinde yer alsa da ev hanımı olan katılımcıların sayısı da yüksektir. Ev hanımı olan ve çalışan katılımcıların kentsel mekânı kullanım biçimleri oldukça farklılık göstermektedir. Çalışan kadınlar ev içindeki cinsiyet rollerine bağlı olarak kenti çoğunlukla ev ve iş döngüsünde kullanırken, ev hanımlarının kenti alışveriş, sosyalleşme ve spor amacıyla kullandıkları görülmektedir. K6 ve K9 genç kadınlar ise üniversite sınavlarına hazırlandıkları için çoğunlukla kütüphane ve kafe gibi kamusal mekânları kullanırken, üniversite öğrencisi olan, K2, K11 ve K18'in ev içindeki cinsiyet rollerindeki yoğunluğun seyrek olmasından dolayı kentsel mekândaki sosyal faaliyetlere daha fazla katıldıkları, kenti gündüz ve gece daha fazla deneyimledikleri görülmektedir.

Çalışan kadınların hafta içi ve hafta sonu kenti deneyimleme biçimleri de oldukça farklılık göstermektedir. Örneğin hafta içleri çalışma hayatının içerisinde yer alan K13, çalıştığı günlerde kentteki iş mekânını deneyimlemektedir ve arta kalan zamanlarda ise genellikle sosyal faaliyetler amacıyla kenti kullanmadığını ifade etmiştir. Çünkü çocuğunun bakım işlerini genellikle kendisi üstlenmekte ve bu nedenle de hafta sonu kendisine kalan zamanını kent mekânının sosyalleşme alanlarında kullanmak ziyade cinsiyet rolleri çerçevesinde çocuğuyla zamanını harcamaktadır. Dolayısıyla işten arta kalan zamanının büyük bir çoğunluğunu çocuk bakımıyla geçirdiğini ifade etmektedir. Bu durum, çocuklarının bakımıyla çoğunlukla kendilerinin sorumlu olduğunu ifade eden

K5, K13, K17 ve K21 katılımcıların cevaplarında da görülmektedir, çocuklarının bakımıyla ilgilenmek için işten çıktıktan sonra ilk olarak eve gittiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların çocuklarının yaşlarının küçük olmasına ve eşlerinin çocuklarına vakit ayıramamasına bağlı olarak çocuklarıyla ilgilenme sorumluluğunun genelde kendileri üzerinde olduğu için hafta içi iş ortamlarını deneyimledikten sonra öncelikle eve gittiklerini ve hafta sonu da sosyalleşmeye vakitleri kalmamasından kaynaklı olarak kentteki sosyalleşme haklarını etkin olarak kullanamadıkları görülmektedir. Dolayısıyla kadınlar çalışma hayatına ailenin bir uzantısı olarak katılım sağlamakta ve toplumsal hayatı deneyimlerken ev içindeki cinsiyet rollerinden bağımsız olamamaktadırlar. Bu kapsamda çalışan bu kadınların iş ve ev arasında sürekli bir mekânsal alışveriş içinde oldukları için kentin kamusal mekânlarından çalışmayan kadınlara oranla daha az faydalanabildiklerini söylemek mümkündür.

Katılımcılar arasında yer alan çalışmayan ev hanımlarının kentin kamusal mekânlarına çoğu zaman etkin olarak katılım gösterdikleri ancak bazılarının kamusal mekânları kullanım vakitlerinin ev içi cinsiyet rollerine göre değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Örneğin, K1 ve K8 akşam saatleri genellikle ev içinde yemek ve bakım işlerinden kendilerinin sorumlu olduklarını ve bu nedenle akşamları dışarı çıkamadıklarını ifade etmişlerdir. Benzer bir şekilde K4, K14 ve K16 ise akşamları dışarı çıkmama durumlarının ev içindeki cinsiyet rollerinden dolayı sınırlandırıldığı için çoğu zaman evde aileleriyle vakit geçirdikleri ve bu nedenle genellikle kentsel mekânı gündüz ve öğle vakitlerinde kullandıklarını ifade etmişlerdir.

3.2.1.6. Gelir Durumu Değişkeni

Katılımcıların gelir durumları değişkeni kentsel mekânı kullanımlarında oldukça etkilidir. TDK'ya (2019) göre, asgari ücret şu şekilde ifade edilmektedir: *“işçilere bir çalışma günü karşılığı olarak ödenen ve işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım, kültür vb. gereksinimlerini günün fiyatları üzerinden en az düzeyde karşılamaya yetecek ücret”*. Bu bağlamda gelir grupları TDK'nın asgari ücret tanımı dikkate alınarak oluşturulmuş ve gelir durumu; yok, düşük, orta ve yüksek olarak ifade edilmiştir. Çalışmayan, öğrenci ve ev hanımı olan katılımcılar herhangi bir gelirleri olmadığını ifade ettikleri için gelir durumları “yok” şeklinde belirtilmiştir. Bunun yanında K8, K12, K14 ve K16 ev hanımı olsa da emeklilik maaşı, kira geliri, nafaka ya da dul maaşları almalarından dolayı belirli

bir gelir durumuna sahip olduklarını ifade ettikleri için gelir durumları “düşük” veya “orta” olarak belirtilmiştir.

Hane içinde boşanmış veya dul olan çocuklu kadınlar tek ebeveyn rolü üstlenmektedir. Eşlerinin birbirinden ayrılması sonucu oluşan tek ebeveynli aileler, gelir kaydına uğramakta ve çoğu zaman ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Tek ebeveyn statüsünde olan emekli ve ev hanımı olan K12, K14 ve K16 evin ihtiyaçlarını tek başlarına karşıladıklarını ifade etmektedir. Bu katılımcılar çalışmadıkları için emeklilik, nafaka ve dul maaşlarıyla ev ve çocuklarının bakım ihtiyaçlarını karşıladıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu kadınların ev içinde erkek birey olmadığı ve işbölümü gerçekleştiremedikleri için ev içi rollerinin daha yoğun olduğu ve bu nedenle de kentsel mekânı evin temel gıda, giyim ve bakım ihtiyaçları için evli kadınlara göre daha fazla deneyimledikleri görülmektedir.

Katılımcıların gelir durumları kentsel mekânlara katılımlarını doğrudan etkilemektedir. Geliri olmayan veya düşük olan katılımcıların ekonomik olarak ailelerine bağlı oldukları görülmektedir. Bu nedenle kent hizmetlerine katılım haklarını ailelerinden gelen ekonomik destek doğrultusunda gerçekleştirmektedir. Öğrenci olan ve gelir durumu olmayan kadınlar, çoğunlukla hane içindeki erkek bireyden aldıkları maddi destekle geçimlerini sağladıklarını ve maddi olarak kendi paralarını kazanamama durumlarının çoğu zaman onları kentsel mekânı kullanma tercihlerine etki ettiğini ifade etmişlerdir. Benzer durum ev hanımı olup çalışmayan kadınlarda da görülmektedir. Eşlerinden gelen maddi destek ölçüsünde kentsel mekânları ve kent hizmetlerine katılım haklarını kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bir diğer durum haneye hem erkeğin hem de kadının gelirinin girmesiyle ailenin ekonomik durumunun yükselmesinin ve harcama yaptıkları alanlarının genişlemesi ölçüsünde kendisini gösterir. Dolayısıyla kentsel mekânı kullanım haklarında, çalışan ve çalışmayan kadın arasında farklar oluşmaktadır. Çalışan kadınların kendi paralarını kazanmaları herhangi bir maddi destek almadan veya talepte bulunmadan kenti kullanımlarını mümkün kılmaktadır. Bu durum, katılımcıların ifadesiyle toplumsal cinsiyet bağlamında kente katılım haklarını eşitlik temelinde gerçekleştirdiklerini göstermektedir.

3.2.2. Kent Deneyimlerine ve Kent Haklarına İlişkin Bulgular

Kentler, bireylerin katılımı noktasında günlük yaşam pratiklerini yansıtmaktadır. Kentli her birey kültürel, sosyal ve ekonomik alanda kentsel mekânda var olmaktadır.

Kent hakkı, kentin içinde yaşama ve kent mekânlarını kullanma hakkı anlamına gelir (Mitchell, 2020). Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı'na göre (2012) kentler herkesin katılımına açık kamusal alanlar sunmalı ve herkesin kentsel mekânlara erişimi sağlanmalıdır. Dünya Kent Hakkı Şartı'na göre ise kentlere ait olan bütün kamusal mekânları kültürel, ekonomik ve sosyal çıkarlar için kullanılmalıdır ve bütün kentlilerin sosyal, adalet ve sürdürülebilir kent mekânlarını kullanım hakları bulunmaktadır (Sadri, 2011). Avrupa Kentte Kadınlar Şartı'nın (1994) toplumsal cinsiyete duyarlı kent planlamasındaki ilk hedeflerinden biri kadınların aktif vatandaşlığıdır. Bu şart (1994), kadınların kent vatandaşlığına erişimleri için kent planlamasında ayrımcılığa son vererek eşitlik temelinde bir kent planlamasına ihtiyaç duyulduğunu belirtmekte ve kadınların özel ve kamusal alanlardaki engellerin ortadan kaldırılmasına ve aktif vatandaşlar olmalarını talep etmektedir. Kentte yaşayan bireylerin haklarını temel alan bu şartlar, kentlilerin çalışma, kentsel hizmetlere erişim, ulaşım ve güvenlik haklarının olduğuna vurgu yapmaktadır.

Kadınların kentteki gündelik deneyimleri toplumsal cinsiyet ve mekânın toplumsal yapıları temelinde gerçekleşir ve bu nedenle kent hakkı çerçevesinde ortaya konan her tartışma var olan eşitsizlikleri ortaya koyabilmek ve bireylerin haklarını belirlemek için yapılmaktadır (Buckingham, 2010). Gündelik yaşamlara odaklanmak, kadınların kamusal mekânları kullanırken deneyimledikleri süreçleri ve toplumsal ilişkileri kadınların kendi bakış açılarından anlama ve açığa çıkarma imkânı vermektedir (Tuncer, 2016). Bu kapsamda, bu bölümde toplumsal cinsiyet rollerinin aktif olarak gözlemlenebildiği kentsel mekânlarda kadınların kent deneyimleri, kentli hakları bağlamında incelenmiştir. Katılımcıların kentsel mekân deneyimlerini incelemek için çeşitli sorular sorulmuştur. Bu doğrultuda katılımcıların evden dışarı çıkma nedenleri kenti kullanım deneyimlerini ortaya koyduğu için görüşme sırasında katılımcılara çoğu zaman evden çıkma nedenlerinin neler olduğu sorulmuştur. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu çalışma, gezme, sosyalleşme ve alışveriş için evden çıktıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda kentin kamusal mekânlarını çeşitli amaçlarla kullanan katılımcıların mekânları kullanımlarındaki kentli haklarının toplumsal cinsiyet perspektifinde analizi, görüşme sorularına verdikleri cevaplar doğrultusunda yapılmıştır. Alt başlıklar altında sırasıyla; katılımcıların çalışma yaşamındaki bulgularına, kamusal mekânların kullanımına ilişkin bulgulara, ulaşım hizmetlerinin kullanımına ilişkin bulgulara ve kentin güvenliğine ilişkin bulgulara değinilmiştir.

3.2.2.1. Çalışma Yaşamındaki Bulgular

Çalışma yaşamı cinsiyetlerin bir arada yaşadıkları bir alanı sunar. Her bireyin kentsel olanaklara eşit bir biçimde sahip olmalarını ifade eden kent hakkı, yeterli istihdam olanaklarının sağlanmasına dayanan çalışma hakkını içermektedir (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2013). Toplumların büyük bir çoğunluğunda, kadınlar hem evde hem de ev dışında, erkeklerden daha uzun saatler çalışmakta, haneyi iş gücüne hazırlamak için ilk uyananlar ve gün bitiminde son uyuyanlar kadınlar olmaktadır (Moser, 1993). Bu durum, ev dışında ücretli bir işte çalışsalar dahi kadınların birincil uğraşlarının eş ve annelik olduğunu göstermektedir (A.g.e). Bu bağlamda kent hakkının unsurlarından biri olan çalışma hakkı toplumsal cinsiyet temelinde incelenmesi gereken bir konuyu ortaya çıkarır. Avrupa Kentsel Şartı'na göre (1996) kentte yaşayan her bireyin yeterli kazancın olduğu, tatmin edici yaşam kalitesini sağlayacak niteliği olan bir işte çalışma hakkı vardır (TMMOB Mimarlar Odası, 2023). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 23. maddeye göre *“Herkesin çalışmaya, işini serbestçe seçmeye, adil ve elverişli çalışma koşullarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır”* (Aybay, 2006, s. 19). Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 2022 verilerine göre küresel çapta kadınların iş gücüne katılım oranları %47,4 iken erkeklerin %72,3 olduğu ortaya konulmuş ve işgücüne sahip olmayan her erkeğe karşılık, iki kadının işgücü dışında olduğu anlamına geldiği ifade edilmiştir (ILO, 2023). Türkiye'de bakıldığında TÜİK 2023 İşgücü İstatistiklerine göre iş gücüne katılım oranı erkeklerde yaklaşık %70,7 iken kadınlarda %35,5 oranında olduğu ortaya çıkmıştır (TÜİK, 2023). Dolayısıyla kadınların erkeklere göre iş gücüne katılım oranlarının daha az olduğu görülmektedir.

Kent hakkı temelinde kadınların çalışma hakları, toplumsal cinsiyet temelinde incelenmesi gereken bir konudur. Kadınların erkeklere göre iş gücüne katılım oranlarının az olmasının nedeni olarak ev işlerine ve aile üyelerinin bakımına vakit ayırmak durumunda kaldıkları için ücretli çalışmaya vakit bulamadıkları şeklinde yorumlanmaktadır (Urhan, 2022). Bu konuda araştırma sorularından elde edilen bulgularda K1, K4 ve K7'nin evdeki yemek, bulaşık, bakım ve temizlik işlerindeki sorumluluğunun çoğunlukla kendilerinde olduğunu ifade ettikleri ve bu sebeple eve ekonomik olarak gelir getirecek bir işte çalışmaya vakitleri olmadığını belirtmişlerdir:

“Evdeki yemek ve temizlik işlerini çoğunlukla ben yapıyorum işe girsem evdeki işleri kim yapacak? Zaten eşim de bir işe girmemi pek istemiyor o yüzden çalışmıyorum ev işleri yetiyor bana” (K1, 51, evli, ev hanımı).

“Evlendiğimden beri hiç çalışmadım zaten evde çocukların bakımı, temizlik ve yemek yeteri kadar zamanımı alıyor o yüzden işe girmeyi hiç düşünmedim” (K7, 53, evli, ev hanımı).

“İlkokul mezunuyum ben ne iş yapacağım ki zaten evdeki işler bana yetiyor, eşim işe gidiyor ben evde hem çocuklarıma hem de kaynanama bakıyorum” (K4, 55, evli, ev hanımı).

Kadınların ev içindeki toplumsal cinsiyet rol dağılımlarında çoğunlukla ev işlerinin kendilerinde olduğunu, gelir getiren herhangi bir işte çalışmaya vakitleri olmadığını ve ev içindeki çocuk/yaşlı bakımının kendilerinin sorumluluğunda olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. K4’ün ifadesine göre düşük eğitime sahip olmasının iş bulma konusunda ona bir dezavantaj yarattığı ve bu nedenle ev içi işleri kendine uygun gördüğü görülmektedir. Ayrıca bu katılımcıların işe girdikleri taktirde, çoğu zaman kendileri üzerinde bir sorumluluk olan ev ve bakım işlerinin aksayacağını düşündükleri görülmektedir. Bu konuda hane içindeki bakım işinin kadına ait bir sorumluluk olmadığı bir ebeveyn ve toplum sorumluluğu olarak görülmesi gerektiğine vurgu yapan Kadın Dostu Kent planlamalarında her mahalleye bir kreş ve bakım evi kurulması gerektiğine vurgu yapılmıştır (Kadın Dostu Kent, 2015). Bu sayede kadınların toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olan ev içi bakım işleri sorumluluklarının azaltılması ve iş hayatına katılabilmelerinin sağlanması hedeflenmiştir. Aile içindeki bakım sorumluluklarının paylaşılması ve çocuk bakım hizmetlerinin geliştirilmesi, kadınların iş gücüne katılımlarını artırabilmektedir (Dildar, 2015). Bu bağlamda Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Avrupa Sosyal Şartı (1996) 27. maddesine göre ailevi sorumlulukları olan kadın ve erkek çalışanların fırsat eşitliği ve eşit muamele görme hakkı kapsamında kentlerde kreş hizmetleri ve diğer bakım hizmetlerini geliştirmek ve teşvik etmek hedeflenmiştir. Aile içindeki cinsiyet rol dağılımına bağlı olarak devletlerin bireyleri çalışmaları için destekledikleri görülmektedir. Türkiye’de kadınların iş gücüne katılımlarını artırmak için Türkiye Esnaf ve Sanatkarı Konfederasyonu, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından çeşitli projeler yürütülmektedir (Gökkaya, 2011). Bu bağlamda TÜİK 2022 İstatistiklerle Kadın verilerine göre ise her yıl kadınların eğitim seviyesi artış göstermekte ve iş gücüne katılım oranları artmaktadır (TÜİK, 2022). Dolayısıyla yapılan görüşmeler ışığında, kadınların kamusal alandaki çalışma deneyimlerini kent hakkı ve toplumsal cinsiyet bağlamında yorumlamak önem arz etmektedir.

Çalışma hakkı bağlamında bir diğer iş deneyimi, iş vakitleri faktöründe ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar arasından K5, K13, K17 ve K25 ev içi rollerinden çoğunlukla

kendilerinin sorumlu olduklarını ve bu nedenle iş vakitlerini seçerken belirli etmenleri gözettiklerini ifade etmişlerdir. TÜİK verilerine göre (2021) hane içinde genellikle çocuk bakımından sorumlu olan kişiler %94,4 oranında hanehalkı üyesi olan kadınlar iken, %2,3 oranında hanehalkı üyesi erkek ve %3,3 oranında ise hanehalkı üyesi olmayan kişilerdir (TÜİK, 2021). Bu doğrultuda evdeki çocuk bakımından çoğunlukla kendilerinin sorumlu olduğunu dile getiren K5, K17 ve K25 katılımcılar işten çıktıktan sonra çocuklarını okuldan aldıklarını ve bu nedenle iş yerlerinden geç vakitlere kalmadan çıkmak istediklerini dile getirmişlerdir:

“Oğlumu genellikle okuldan ben alırım eşim almaz bana bırakır, bu nedenle iş saatlerimi oğlumun okul saatiyle uyumlu tutmaya çalışıyorum, akşam olmadan çıkıyorum ve sadece hafta içi çalışıyorum” (K5, 39, evli, çalışıyor).

“Evde çocuklarla ve yemek yapma işiyle genellikle ben ilgilendiğim için çalıştığım iş yerinin saatleri benim için önemli, kreş için bir yerle anlaştım benim iş saatime uygun bir program hazırladık, işten çıktıktan sonra arabamla çocuklarımı gidip alıyorum” (K17, 33, evli, çalışıyor).

“Hafta içi sabah 9 akşam 6 arası ofiste mimar olarak çalışıyorum, çocuğumu okuldan alma sorumluluğu bende çünkü eşim pek ilgilenmiyor. İş yerimde akşamları vardiyaya kalmamız gerekebiliyor ve ben çocuğumu okuldan aldığım için kalmıyorum, iş yerimdeki arkadaşlarımla da bunu anlayışla karşılıyor zaten” (K25, 34, evli, çalışıyor).

Çocukların küçük yaşlarda olması okula ebeveynlerinden biriyle gitmesini mümkün kılmakta, bu nedenle aile bireylerine bağımlı olmaktadır bu da ev içindeki çocuk bakımı sorumluluğunun çoğunlukla kendilerinde olduğunu ifade eden katılımcıların küçük yaşlarda çocukları olmasının iş tercihleri üzerinde belirleyici bir etki yarattığını göstermektedir. Katılımcıların eşlerinin çalışıyor olması veya okuldan alma işini eşlerine bırakıyor olması, çocukları okuldan alma sorumluluğunun kadınlarda olmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda çocuklarını okuldan alan kadınlar, çalışma saatlerini okul saatlerine göre ayarlama durumunda kalmakta, akşam vakitlerinde ve hafta sonu çalışmayı tercih etmemekte ve işten arta kalan zaman dilimlerinde ise aileleriyle vakit geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Benzer bir durum K13 ve K21 katılımcıların ifadesinde görülmektedir. Bu katılımcılar, ev içi rol dağılımına bağlı olarak iş yerlerini ve çocuk eğitim merkezlerini eve mekânsal olarak yakın konumda bulunan alanlardan seçtiklerini ifade etmişlerdir. Literatür araştırmasına göre, küçük yaşta çocuk sahibi olan kadınların iş yerlerini ve kreşlerin/anaokulların bulunduğu mekânları yerleşim yerlerine yakın alanlardan seçtikleri görülmektedir (Mackenzie, 2002; Wekerle, 1980). Çünkü kadınların çocuklarını ulaşımı kolay olan çocuk bakım merkezlerine bırakamaması, işte başarılarının düşmesine ve kariyerlerine ara vermelerine neden olmaktadır (Dökmen, 2015). TÜİK verilerine göre (2021) hane içinde genellikle yemek yapma sorumluluğu

%85,4 oranında hanehalkı üyesi kadında iken, %10,8 oranında hanehalkı üyesi erkekte ve %3,8 oranında hane dışından birine aittir; temizlik yapma sorumluluğu ise %80,9 oranında hanehalkı üyesi kadında iken, %10,3 oranında hanehalkı üyesi erkekte ve %8,8 oranında hane dışından birinin sorumluluğundadır (TÜİK, 2021). Dolayısıyla verilerde (2021) görüldüğü üzere hane içindeki ev işlerini genellikle hane üyesi olan kadınlar üstlenmektedir. Bu bağlamda evdeki toplumsal cinsiyet rol dağılımına bağlı olarak ev içi çocuk bakımı, yemek ve temizlik sorumluluklarının çoğunlukla kendileri üzerinde olduğu ifade eden K13 ve K21 hem iş yaşantısını hem de ev içindeki yaşantısını sürdürürken artan cinsiyet rollerinin yoğunluğundan kaynaklı olarak, iş yerinin evine yakın olmasını ve böylece hızlı ulaşım sağlayarak eve gitmeyi tercih ettiklerini ifade etmişlerdir:

“Evde çocuğumun bakım sorumlulukları, yemek ve temizlik işleri bende olduğu için iş yerimin eve ve çocuğumun okuluna yakın olmasını tercih ediyorum, zamanımın yollarda geçmesini istemiyorum, zamanımız çok kıymetli” (K13, 38, evli, çalışıyor).

“İş seçiminde şimdiki aklım olsa ilk tercihlerimden biri evime yakın oluşu olurdu çünkü en iyi iş eve yakın iştir, ev işlerini genellikle ben yapıyorum ve şu an evime uzak mesafedeki bir işte çalıştığım için evde bir sorun olduğunda acil olarak eve ulaşmam gerektiğinde sıkıntı çekiyorum” (K21, 29, evli, çalışıyor).

Hane içindeki cinsiyet rollerinin getirdiği sorumluluk, kadınların ev ve iş arasında birbirlerini etkileyen mekânsal bağlantıları ortaya çıkarmaktadır. Çalışma mekânı ve çalışma zamanı ilişkisinin kentsel mekânı tercih etmelerinde önemli bir etken olduğu görülmektedir. Bu durum ise katılımcıların hem ev hem de çocuk bakımından mesul olmalarından dolayı kentsel mekânlara katılımlarını etkilemektedir. Kısa zaman içinde iş yerlerine gidip gelerek ev ve iş yeri arasındaki süreci daha aktif olarak kullanmak istemekteler ve bu durum ise kente katılım haklarını etkilemektedir. TÜİK’in Yaşam Memnuniyeti Araştırması verilerine göre (2022) çalışan kadınların %67,5’inin işe geliş ve gidiş için harcanan zamandan memnun oldukları görülürken, erkekler de ise bu oranın %61,5 olduğu görülmüştür (TÜİK, 2022). Veri sonuçlarına göre %6 oranında bir farkla kadınların erkeklere göre ev ve iş arasında harcanan zamanlarından daha memnun olduklarını görülmektedir. Dolayısıyla çalışan kadınların, çalışma ve aile hayatındaki sorumluluklarını yürütebilmek için ev ve iş yeri arasındaki mekânsal mesafeye önem vermeleri, işe geliş ve gidiş için harcadıklarını zamanlarından memnun olma durumlarını etkilemektedir. Bu durum ise kadınların mekânsal alanlara aktif olarak katılım sağlamalarını beraberinde getirebilmektedir.

Araştırma sorularından elde edilen bulgulara göre, kadınlar erkeklerle aynı çalışma ortamında bulunmakta ve cinsiyete göre oluşan bir iş bölümü çerçevesinde

hareket etmektedirler. Bu bağlamda kadınlar kentteki iş mekânlarını deneyimlerken çalıştıkları meslekler, iş saatleri, mekândaki ilişkiler ve iş bölümünden etkilenmektedirler. Çalışma yaşamında cinsiyetlere göre oluşan işbölümünün katılımcı tarafından onaylandığı görülmektedir. Osmangazi ilçesinde ikamet eden, alt gelir grubunu temsil eden ve servis personeli olarak çalışan K23, bulunduğu iş merkezinde cinsiyete dayalı bu işbölümünün kendisi için de uygun olduğunu ifade etmektedir:

“Ben hem çay servisinden hem de yemek malzemelerini depoya taşımaktan sorumluyum, benim gibi aynı iş sorumluluğuna sahip erkek personel malzemeleri depoya taşıma görevini kendi üzerine aldı, çay servisini bana bıraktı çünkü malzemeler ağır olduğu için taşımakta zorlanıyordum” (K23, 45, evli, çalışıyor).

Katılımcının ifadesine göre, iş yerinde fiziksel bir güç gerektiren ağır yükleri taşıma görevinin erkek personel tarafından üstlenildiği ve kadın personelin fiziksel güç gerektirmeyen çay servisi yaptığı görülmektedir. Dolayısıyla kadın ve erkek çalışanın kendi içlerinde biyolojik cinsiyetlerinin getirdiği kol gücüne dayalı uzlaşmacı bir karar aldıkları görülür. Bu kapsamda toplumsal cinsiyetin biyolojik özelliklere göre belirlendiğini ifade eden Pinker (2003), erkeklerin kadınlara göre fiziksel kol/kas güçlerinin daha yüksek olmasından dolayı bazı işlerde kadınlardan daha başarılı olduklarını belirtmiştir. Aynı şekilde iş yaşamındaki fiziksel farklılık tartışmasında Oakley (1985), cinsiyetlerin biyolojik özelliklerine dayalı olarak inşaat, madencilik ve ziraat gibi fiziksel güç gerektiren sektörlerde kadınların istihdamının sınırlandırıldığını ve kol gücü faktörüne bağlı olarak iş yaşamına katılım durumlarının toplumsal cinsiyet farklılıkları yarattığını belirtmektedir (Oakley, 1985). Bu yönüyle cinsiyet temelindeki biyolojik farklılık, erkeklerin bedensel kuvvetinin belirli eylemleri kolay gerçekleştirebilmelerini sağlamaktadır (Eagly, Wood ve Johannesen-Schmidt, 2004). Dolayısıyla cinsiyet rollerine ilişkin iş bölümünün biyolojik bir temele dayandığı görülmektedir (Giddens, 2012). Toplumsal cinsiyetinden dolayı bu şekilde rol dağılımı gerçekleştirdiklerini ve olumlu olarak karşıladıklarını ifade eden K23, her iki cinsiyetin de görevlerinden memnun olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda cinsiyetlerin biyolojik özelliklerinden dolayı iş hayatındaki rol ve sorumluluklarının iş bölümü içerisinde ve uzlaşmaya dayalı olarak ilerlediği görülmektedir. Fiziksel güç gerektiren işlerin erkek personel tarafından üstlenilmesi, çalışma yaşamında cinsiyet rolleri üzerindeki toplumsal yargıları içermektedir.

Katılımcıların geçmiş yaşamlarındaki çalışma deneyimleri de iş mekânı tercihlerinde önemli bir belirleyici olabilmektedir. Katılımcıların toplumsal cinsiyet

eşitliği gözeten, adaletli ve uyumlu ilişkilerin olduğu iş yerlerini tercih ettikleri görülmektedir. Bu konuda K3, iş yaşamında çalışma haklarının ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten bir anlayışın hâkim olduğu iş yerlerini tercih ettiğini ifade etmektedir:

“Okumuş insan ile okumamış insan arasında çok fark var mesela önceki çalıştığım yerde kadınlar sürekli kendi aralarında yemek, örgü, ev hakkında falan konuşuyorlardı, ben bu konular hakkında konuşmak istemiyorum, çalışırken bir yandan da kendimi geliştirip kültürlenmek istiyorum ayrıca o çalıştığım yerde erkekler kadınlarla aynı işi yapsalar da daha fazla ücret alıyordu bu nedenlerden dolayı o işten ayrılmıştım” (K3, 37, bekar, çalışıyor).

Katılımcının ifadesine göre, çalışma ortamında toplumsal cinsiyete bağlı haksızlıklara, eşitsizliklere maruz kalmaması ve eşit sosyokültürel seviyeleri olan çalışma arkadaşlarını tercih etmesi, iş verimliliği ve kentte çalışma hakkı açısından oldukça önemli olarak görülmektedir. Bu konuda liberal eşitlikçiler, iş yerine kadınların eşit olarak katılımını ve aile gelirin eşit olarak katkıda bulunmaları gerektiğini savunmaktadır (Knight ve Brinton, 2017). K3’ün ifade ettiği üzere iş yerindeki diğer çalışan personellere göre eğitim düzeyinin yüksek olması, beklenti düzeyinin de yüksek olmasını ve böylece iş ortamındaki eşitsizlikleri fark edebilir olmasını sağlamaktadır. İş yerinde kadınlarla erkeklerin aynı işi yapmalarına karşın eşit maaş almadıklarını ifade eden K3, çalışma hakkını kullanırken kadın olması nedeniyle eşitsizliğe uğradığını ve bu nedenle işi bıraktığını ifade etmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından (2018) çalışma yaşamında kadınların güçlendirilmesi ve kent haklarını kullanmaları konusunda şirketlere, eşit işe eşit ücret, iş ve aile yaşamını uyumlaştırıcı düzenlemeler, politika ve uygulamaların yapılması beklenmektedir. Türkiye’de bu doğrultuda işe alım yapan şirketlerin ayrımcılık karşıtı uygulamaları benimsemeleri, kadınların çalışma hayatına katılımlarına ve fırsat eşitliğinin oluşmasına önemli derecede katkı sağlamaktadır (ASPB, 2018).

Dünya Kent Hakkı Şartı, kentte yaşayan işsizler ve az gelirliler için enformel ekonomik aktivitelerin kent ekonomisine kazanç sağlaması ve entegrasyonun sağlanmasına ilişkin politikalar geliştirme noktasında belediyelerin de sorumlu olduğunu ifade etmektedir (Zeybekoğlu Sadri, 2013). Bu bağlamda, gelir getirici bir işte çalışmayan katılımcılar belediyelerin sunduğu kurslar ve eğitimler yoluyla sertifika sahibi olduklarını ve kentteki iş gücüne katılım sağladıklarını ifade etmişlerdir. Bu konuda Kadın Dostu Kentler Programı kapsamında Bursa Büyükşehir Belediyesi’nin Yerel Eşitlik Eylem Planı’ndaki faaliyetlere göre, kadınların istihdam alanında ihtiyaç duydukları meslek alanlarına yönlendirilmeleri için mesleki eğitim ihtiyaçlarının saptanarak, tespit edilen

alanlarda eğitimlerin verilmesi hedeflenmekte ve bu konuda kadınları teşvik etmek için Kent Konseyleri, Bursa Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları (BUSMEK) ve İlçe Belediyeleri tarafından broşürlerin dağıtılması sağlanmaktadır (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2013). Türkiye’de yaygın eğitim faaliyetleri kapsamında 2017 yılında kurs sayısı bir önceki yıla göre %23,4 oranında artmış ve bu kursların %48,1’i bakanlık ve bağlı kuruluşlar, %27,9’u belediyeler, %17,8’i vakıf ve dernekler ve %6,2’si ise diğer kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmiştir (Anadolu Ajansı, 2018). Belediyelerin düzenlediği kurslara katılım noktasında kadınların oranının erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmüştür (BMOP, 2010). Kurs yelpazesinin oldukça çeşitlilik göstermesi ve geniş olması da bireylerin kendilerine uygun olan eğitimlere ulaşmalarını kolaylaştırmış ve kadınların çalışma hayatına katılmasını mümkün kılarak, kamusal hayatta yer almalarını sağlayacak bir imkan oluşturmuştur. YEEP hedefleri doğrultusunda, K12, K16 ve K18 iş gücüne katılmak için çeşitli BUSMEK kurslarına gidip sertifika sahibi olduklarını ve çalıştıklarını dile getirmişlerdir:

“El sanatları kursuna gitmiştim oradaki arkadaşlarla yaptığımız çanta, bebek kıyafeti ve oyuncakları pazarda satmıştık” (K12, 60, bekar, emekli).

“Busmek’te takı kursuna gidip sertifika aldım ve yaptığım takıları satarak gelir elde ediyorum bu şekilde evden para kazanıyor olmak bana çok rahat geliyor” (K14, 58, bekar, ev hanımı).

“Nakış kursuna katılmışım sonra mahalledekilere eğitimler vermiştim” (K16, 55, bekar, ev hanımı).

Bekar ve tek ebeveyn statüsünde olan K12, K14 ve K16’nın gelir getirici bir işte çalışmadıkları için kurslar sayesinde gelir elde ettikleri ve ev içinde artan cinsiyet rollerinin yoğunluğu nedeniyle ev ortamından uzaklaşmadan haneye ekonomik olarak destek sağladıkları görülmektedir. Kadın Dostu Kent planlamaları doğrultusunda, kurslar ve eğitici eğitimler sayesinde meslek edinmelerinin yanında, K1, K4, K6, K18, K22 ve K23 katılımcılar, ev içinde toplumsal cinsiyet sorumluluklarından arta kalan boş zamanlarını değerlendirdiklerini, kendilerini geliştirdiklerini ve sosyalleştiklerini ifade etmişlerdir. Kurslar sayesinde, ev hanımı olan kadınlar aynı zamanda çalışarak kent mekânına katılım sağlamışlar ve kentte toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik adımlar atmışlardır. Belediyelerin ve sivil toplum örgütlerinin yapmış oldukları planlamalar ile kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesinin kent yaşamına olumlu etki edeceği ve kadın dostu kent sürecine katkı sağlayacağı düşünülmektedir (ASPB, 2018). Bu eğitimler kadınların kent haklarını ve kenti kullanım alanlarını geliştirici, güçlendirici etkiler

yarattığı için kadınlar kentin iş ve sosyalleşme mekânlarında daha fazla yer almaya başlamış ve cinsiyet rollerinde dengeli bir yapının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Katılımcıların toplumsal cinsiyet temelinde çalışma yaşamındaki deneyimleri beraberinde kentin diğer kamusal mekânlarını kullanımına ilişkin deneyimlerini ortaya çıkarmakta ve bu alanlardaki kent haklarına ilişkin bulguları ortaya koymaktadır.

3.2.2.2. Kamusal Mekânların Kullanımına İlişkin Bulgular

Kent hakkı kapsamında kabul edilen kente katılım hakkı, kentsel mekânın kullanımında kent vatandaşlarının aktif olarak rol almalarına ve kentin bütün imkanlarından eşit olarak faydalanmalarını ifade etmektedir (Sadri, 2011). Kadınlar geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı gündelik hayatları içinde ücretli iş, çocuk bakımı, yemek ve ev temizliği gibi farklı sorumlulukları üstlenmekte, bu sorumlulukları yerine getirebilmek için kentte kolay ulaşım, kreş ve park gibi sosyal hizmetlere ihtiyaç duymakta ve bu hizmetleri erkeklerden daha yoğun olarak kullandıkları için kentsel hizmetlerin eksikliği kadınları erkeklerden daha fazla etkilemektedir (Tekinbaş, 2015). Bu yönüyle her bireyin kentsel hizmetlere erişim hakları bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet temelinde kentsel hizmetlere erişim hakkı kentsel yaşam kalitesi düzeyi ile de yakından ilişkilidir (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2013). Dolayısıyla kentte yaşayan her bireyin, kentin kamusal alanlarını ve hizmetlerini kullanım hakları bulunmaktadır.

Bu bölümde kentin kamusal alanlarını aktif olarak deneyimleyen kadınların kent hakkı bağlamında karşılaştıkları sorunlar, toplumsal cinsiyet temelinde incelenmeye çalışılmıştır. Görüşme yapılan katılımcıların kenti deneyimleme biçimlerinin yaş, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu, çalışma ve gelir grubuna göre toplumsal cinsiyet temelinde değişiklik gösterdiği görülmüştür. Ayrıca yaşadıkları ilçelerin alt, orta ve üst gelir durumuna göre farklılıkları içermesi, kenti kullanım deneyimlerini ve kent haklarını etkilediğini göstermektedir. Katılımcıların çoğunlukla bulundukları kentsel mekânlar Tablo 3.2’de verilmiştir:

Tablo 3.2: Kamusal Mekânları Kullanımlarına İlişkin Bulgular

Kategoriler	Katılımcılar
1. Kategori	İş/Okul
2. Kategori	Kafeler/Restoranlar
3. Kategori	Alışveriş Mekânları
4. Kategori	Parklar/Sahiller
5. Kategori	Kurslar/Söyleşiler
6. Kategori	Kütüphaneler
7. Kategori	Spor Salonları
8. Kategori	Eğlence Mekânları
9. Kategori	Tarihi Mekânlar

Katılımcıların çoğunlukla kentteki kafeleri, restoranları, alışveriş mekânları, parkları ve sahilleri kullandıkları görülmektedir. Hane içindeki cinsiyet rollerindeki sorumluluklar ve iş bölümü katılımcıların kamusal mekânları kullanım durumlarını etkilemektedir. TÜİK verilerine göre (2021) hane içindeki çocuk bakımından genellikle %94,4 kadınlar sorumluyken, erkeklerin ise %2,3 oranında çocuk bakımından sorumlu olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda ev içinde toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak genellikle küçük çocuğuyla ilgilenme sorumluluğunun kendisinde olduğunu ifade eden K21, işten çıktıktan sonra çocuğuyla kafelere ve alışveriş merkezine gittiğini ifade etmiştir:

“İşteyken çocuğuma annem bakıyor, işten çıktıktan sonra direkt eve gitmem gerekiyor çünkü eşim o saatte genelde arkadaşlarıyla dışarı çıkmış ve geziyor oluyor, ilgilenmiyor benim ilgilenmem lazım, oğlumla birlikte evde yemek yiyip birlikte oyun parkları olan kafelere veya alışveriş merkezlerine gidiyoruz” (K21, 29, evli, çalışıyor).

K21’in ifadesine göre eşi akşamları arkadaşlarıyla buluştuğu ve evde olmadığı için çocuğuyla ilgilenememekte bu nedenle katılımcı işten çıktıktan öncelikli olarak eve gidip çocuğunun yemek ve bakım ihtiyaçlarını giderdikten sonra çocuğuyla birlikte kamusal mekânı deneyimlemektedir. Yıldırım bölgesinde ikamet eden bu katılımcının orta gelir grubuna sahip olduğu, işteyken çocuğunu annesine bıraktığı ve işten çıktıktan sonra da ev içi cinsiyet rollerine bağlı olarak kentin kamusal alanlarını çocuğuyla deneyimlediği görülmektedir. Nilüfer bölgesinde yaşayan üst gelir grubuna sahip olan K13’ün ifadesine göre ise ev içindeki cinsiyet rollerinin iş bölümü içinde ilerlediği, çocuk bakım sorumluluğunun gündüz ve akşam olmak üzere ebeveynler arasında ayrıldığı görülmektedir:

“Benim eşim gündüz oğlumu okula bırakıyor ama geceleri çalıştığı için okuldan alamıyor, o yüzden okuldan alma sorumluluğu benim üzerinde kalıyor, bu nedenle çocuğumu okuldan alabilmek için akşama kadar çalışmıyorum, iş çıkışında oğlumu alıp birlikte yemek yemeğe gidiyoruz bazen parka gidiyoruz” (K13, 38, evli, çalışıyor).

K13’ün ifadesine göre, aile içinde ebeveynler arasındaki çalışma saatlerindeki farklılık, gün içinde çocuk bakımının toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünü çerçevesinde ilerlediğini göstermektedir. Katılımcı gündüz vakitlerinde işe giderken eşi gece vakitlerinde çalışmaktadır. Bu durum gündüz vakitlerinde çocuk bakımı sorumluluğunun genellikle eşinde, akşam ise kendisinde olmasını sağlamaktadır. Bu konuda Fenster’in (2005) Londra ve Kudüs kentlerinde yaşayan bireylerin toplumsal cinsiyet ilişkilerine yönelik yapmış olduğu çalışmada, evde hâkim olan cinsiyetçi iş bölümünün, kadınların kentle kurdukları ilişkide önemli bir etken olduğunu ortaya koymuştur (Fenster, 2005). Bu bağlamda, iş için hafta içleri çalışma hayatının içerisinde yer alan K13 ve K21 çalıştıkları günlerde kentteki iş mekânını deneyimlemektedir, arta kalan zamanlarında ise genellikle sosyal faaliyetler amacıyla kenti kullanamadıklarını çünkü çocuğun bakım işlerini genellikle kendilerinin üstlendiğini ifade ettiği bu nedenle de iş çıkışında kendilerine kalan zamanı kent mekânının sosyalleşme alanlarında kullanmaktan ziyade, çocuklarıyla zamanlarını harcamakta ve kente katılım göstermektedir. Çocuklarıyla birlikte kente erişim haklarını kullanan katılımcılar, ev içinde toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak kamusal mekânları deneyimlemektedir.

Ev içinde sorumlulukları olan katılımcıların çocuklarının okul tercihlerini evlerine yakın mekânlardan seçtikleri görülmektedir. Aile içindeki cinsiyetler arasındaki rol dağılımında eşlerinin çocuklarını okula bırakmadığını ifade eden, ev hanımı olan bu katılımcılar ev içi rollerini rahat gerçekleştirebilmek için evlerine yakın olan okulları tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Çocuklarını okula bırakma sorumluluğu çoğu zaman kendileri üzerinde olduğunu ifade eden K8, K14, K16 ve K20 ev içi rollerinin yoğun olmasından dolayı mekânsal olarak evlerine yakın konumda bulunan okulları tercih ettiklerini ifade etmektedir:

“Eve yakın olması benim ev işlerine yetişmem için daha önemli, evimizin yakınındaki iyi bir kaliteye sahip olan özel okulları seçtim” (K8, 50, evli, ev hanımı).

“Çocuklarımı hep evimizin yakınındaki okullara gönderdim, daha güvenli ve ulaşımı rahatı benim için, okula bıraktıktan sonra eve geri dönüp işlerimi hallediyordum” (K14, 58, bekar, ev hanımı).

“Ortaokulda okuyor çocuğum evimizin yakınında olmasını tercih ediyorum, evdeki yemek işleri yeteri kadar zamanımı alıyor zaten bir de toplu taşımayla çocuğumu okula götürmek istemem ayrıca istediğim zaman veya bir sorun olduğunda ona ulaşmam gerekebiliyor” (K20, 40, evli, ev hanımı).

“Evime yakın olması okula ben bırakıp aldığım için ve ev işlerini ben yaptığım için önemsendiğim bir faktördü, bu yüzden hep çocuklarımı yakındaki okullara gönderdim” (K16, 55, bekar, ev hanımı).

Ev hanımı olan bu katılımcılar, eşlerinin çocuklarını okula bırakmamasından kaynaklı olarak evlerine yakın konumda olan okullara çocuklarını göndermeyi tercih etmekte ve ev ile olan bağıyı koparmadan kısa zaman içinde ulaşım sağlamak istemektedirler. Ev içi cinsiyet rollerindeki dağılımlarında genellikle ev işinden ve çocuk bakımından kendilerinin sorumlu olduğunu ifade eden katılımcılar, ulaşım aracı kullanmadan çocuklarını okula bırakmaktadırlar. Yüksek gelir grubuna sahip ailesi olan ve Nilüfer ilçesinde ikamet eden K8, ev içindeki cinsiyet rollerine dayalı sorumluluklarını yerine getirebilmek için evine yakın konumda olan özel okulları tercih ederken, Osmangazi ilçesinde ikamet eden ve orta gelir grubuna sahip olan bekar katılımcıların okul tercihlerini evlerine yakın konumda olan devlet okullarından kullandıkları görülmektedir. Bu bağlamda katılımcıların kısa zaman diliminde eve ulaşım sağlayarak ev içi rollerine vakit ayırmak istemeleri, mekânsal olarak evlerine yakın konumdaki okulları tercih etmelerini sağlamaktadır.

Katılımcıların kentsel mekânlara katılım durumlarının gündüz ve gece saatlerine göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu durumun katılımcıların ev içindeki toplumsal cinsiyet rollerinin dağılımıyla ilişkili olarak ortaya çıktığı görülmektedir. TÜİK verilerine göre (2020) hane içindeki yemek yapma işinden genellikle erkeklerin %10,8’inin kadınların ise %85,4’ünün sorumlu olduğu görülmektedir (TÜİK, 2022). Dolayısıyla ev içinde toplumsal cinsiyet rolleri dağılımında evde yemek yapma işi çoğunlukla kadınların sorumluluğunda olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda ev hanımı olan ve evdeki yemek yapma sorumluluğunun çoğunlukla kendilerinde olduğunu ifade eden K1, K7 ve K20 eşleri işten gelmeden önce evde olmaları gerektiğini ifade etmişlerdir:

“Genellikle gündüz ve öğle vakitlerinde dışarı çıkıyorum, eşim o gelmeden önce evde olmamı ve geldiğinde yemeğin hazır olmasını istiyor” (K1, 51, evli, ev hanımı).

“Çocuklarım ve eşim akşam evde oluyorlar onlara yemek hazırlamam gerektiği için ya evden çıkmadan önce yemek yapıyorum ya da akşam üstü eve gelince yemek yapma işine koyuluyorum” (K7, 53, evli, ev hanımı).

“Eşim işe gittiği için yemek yapamıyor, sabah gidip akşam geliyor zaten ben çalışmadığım için yemek yapma sorumluluğu bana kalıyor bu yüzden evdeki yemek durumuna göre dışarı çıkıyorum yemek varsa kafam rahat bir şekilde dışarı çıkarım” (K20, 40, evli, ev hanımı).

Evdeki yemek işlerinden kendilerinin sorumlu olduğunu ifade eden bu katılımcılar, eşlerinin işten geldiği akşam vakitlerinde evde olmaları gerektiğini ve bu nedenle kamusal mekânları gündüz deneyimlediklerini ifade etmişlerdir. K20’nin

ifadesine göre eşi çalıştığı için yemek yapmaya vakti olmadığını ve çalışmayan kişi kendisi olduğu için ev içi cinsiyet rol dağılımında yemek yapma işinin kendisinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu katılımcıların kentin çoğunlukla düşük gelir grubunu temsil eden Yıldırım bölgesinde yaşadıkları ve çalışmayan bu kadınların ekonomik olarak eşlerine bağlı oldukları için kentsel mekânlarındaki kent haklarını ev sorumluluklarını gözeterek kullandıkları görülmektedir. Katılımcıların ifadesinde, hane içinde kadının ev hanımı olması ve erkeğin eve ekonomik olarak gelir getiren konumda bulunması toplumsal cinsiyet perspektifinde yemek yapma sorumluluğunun kadının görevi olduğu ön kabulünü ortaya çıkardığı görülmektedir. Çoğunlukla orta ve üst gelir grubunu temsil eden Osmangazi ve Nilüfer ilçelerinde yaşayan K4, K8 ve K10 ev hanımları, evdeki cinsiyet rollerindeki dağılımın daha dengeli olduğunu ve bu durumun eve ulaşım saatlerini etkilemediğini ifade etmişlerdir:

“Eşim çalıştığı için evdeki yemek işleri çoğu zaman bana kalsa da istediğim zaman dışarı çıkabiliyorum yemek olmasa da eşim işten gelince yapabilir” (K4, 55, evli, ev hanımı).

“Bizim evde yemek yapma sorumluluğu tek bir kişinin üzerinde değil, eşim çalışsa da gün içinde arada eve geliyor, evde yemek yoksa o hazırlar yoksa ben hazırlarım, müsaitlik durumuna göre belirleniyor” (K8, 50, evli, ev hanımı).

“Eşim ve ben çalışırken ev işlerini yapmak çok zor oluyordu o yüzden ben çalışmak istemediğim için işi bıraktım ev işlerine bol bol vaktim oluyor, evimizde belli bir rol dağılımı yok, evde yemek olmadığında eşimin sorun çıkaracağını zannetmiyorum zaten” (K10, 28, evli, ev hanımı).

Katılımcıların ifadelerine göre, ev içindeki toplumsal cinsiyet rollerinin dengeli dağılımı, kente katılımları üzerinde bir dezavantaj yaratmamaktadır. Ev hanımı olan ve çalışmayan bu katılımcıların kenti gündüz ve gece vakitlerinde kullanım durumlarının, ev içindeki cinsiyet rolleri tarafından bir sorun teşkil etmediğini ifade ettikleri görülmektedir. Ev içindeki yemek yapma işinin çoğu durumda tek bir kişinin sorumluluğunda olmadığı için kente katılım haklarını sınırlandıran bir durumla karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir.

Dünya Kent Hakkı Şartı’nın (2004) ikinci maddesine göre kentte yaşayan her bireyin, sosyal adalet ve sürdürülebilir çevre koşulları temelinde kentin kamusal alanlarını sosyal ve kültürel çıkarları için kulanma ve kente katılım hakları bulunmaktadır (Zeybekoğlu Sadri, 2013). Dolayısıyla kentte yaşayan her bireyin sosyal çıkarlarına uygun olarak kent hizmetlerini kullanım hakları bulunmaktadır. Görüşme sorularından elde edilen bulgular çerçevesinde çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların kentsel hizmetlere erişimlerinde farklılıklar olduğu görülmektedir. İş saatlerinden dolayı çoğunlukla akşam vakitlerinde veya hafta sonları kentin kafelerini, alışveriş merkezlerini

ve eğlence mekânlarını kullandıklarını ifade eden katılımcılar ev içi cinsiyet rollerine bağlı olarak kentsel mekânları deneyimlemektedirler. Bu konuda ev içindeki yemek ve çocuk bakımı ihtiyaçlarına yönelik olarak yapılan alışverişlerin çoğunlukla kendi sorumluluklarında olduğunu ifade eden K3, K5, K15, K19 ve K24 katılımcılar alışveriş yüklerini kolay bir şekilde eve taşımak için ulaşımın rahat olduğu, evlerine yakın olan ve ürün çeşitliliğinin fazla olduğu kentsel mekânları alışveriş için tercih ettiklerini ifade etmişlerdir:

“Ev için alışverişe çoğunlukla arabamla gidiyorum, araba olmasa başka türlü ağır torbaları taşıyabilmem mümkün değil” (K3, 37, bekar, çalışıyor)

“Evin ihtiyaçlarına yönelik harcamalar benim sorumluluğumda ve kentlerde şu an en büyük sıkıntı ulaşım, bu nedenle kolay gidilebilir, eve yakın olan alışveriş merkezlerini tercih ediyorum” (K5, 39, evli, çalışıyor).

“Çocuğum, eşim ve kendim için alveriş yaparken bildiğim, güvendiğim ve ulaşımın kısa olduğu merkezlere giderim çünkü çoğunlukla eve dönüşte ellerim dolu oluyor ve taşımakta zorlanabiliyorum” (K19, 41, evli, çalışıyor).

“Sadece evin temel ihtiyaçları için marketlere ve alışveriş merkezlerine giderim, eve yakın olmasını tercih ederim çünkü ellerimde ağır torbalar olabiliyor” (K15, 35, evli, çalışıyor).

Evin gıda ve giyim ihtiyaçları için yapılan harcamalara yönelik alışveriş sorumluluğunun çoğunlukla kendileri üzerinde olduğunu ifade eden katılımcılar, cinsiyetlerine bağlı olarak ağır alışveriş yüklerini eve taşırken zorluk çekmemek için evlerine yakın olan, ulaşımı kolay alışveriş merkezlerini seçtikleri görülmektedir. Evli olan ve çalışan bu kadınlar, ev içi cinsiyet rolleri dağılımında alışveriş sorumluluğunun kendilerinde olmasından dolayı evlerine yakın alışveriş merkezlerini seçmekte ve böylece bedensel kuvvetinin getirdiği kapasiteye bağlı olarak ağır alışveriş yüklerini yakın bir mesafeye taşımayı tercih etmektedirler. Aynı şekilde arabaları olan katılımcıların, arabayla ulaşımın sağlandığı alışveriş merkezlerine giderek ağır alışveriş yüklerini arabaları vasıtasıyla evlerine taşıdıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla biyolojik cinsiyetlerine bağlı olarak, hane içindeki alışveriş sorumluluğu çoğunlukla kendileri üzerinde olan katılımcıların yakın mesafe veya araba gibi vasıtalarla kentteki ulaşım haklarını gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bu konuda Alkan (2003), kentteki kadınlar üzerine yapmış olduğu doktora çalışmasında, kadınların alışveriş sonucu ağır yüklerle kent içinde yaya olarak yolculuklarını yaparken yol üzerinde molalar verdiklerini ve kısa mesafeli yolculuklar yaptıklarını ortaya koymuştur. Bu bağlamda alışveriş yükleri, kadınların kentlerdeki hareket kabiliyetlerini ve aktivitelerini belirlemektedir.

Katılımcıların alışveriş tercihlerini etkileyen bir diğer faktör ise küçük çocuğu olan kadınlarda görülmektedir. Çocuklarını emanet edecek yakınları olmayan ve alışveriş

sorumluluğu genellikle kendilerinde olan K5 ve K17 katılımcılar, oyun alanları olan alışveriş merkezlerini tercih ettiklerini ifade etmişlerdir:

“Genellikle hafta sonları çocuğumla evin ihtiyaçları için birlikte alışverişe gidiyoruz, eşim hafta sonları arkadaşlarıyla dışarda olduğu için gelmiyor, ben rahatça alışveriş yapabilmek için çocuğumu oyun alanına bırakmak istiyorum, büyük alışveriş merkezlerinde çocuk oyun alanları oluyor oraya bırakıp rahat rahat alışverişimi yapıyorum” (K5, 39, evli, çalışıyor).

“Çoğunlukla çocuklar için alışverişe giden ben oluyorum, alışveriş merkezinde ilk olarak oyun alanı ve yürüyen merdivenlerin az olduğu alışveriş merkezlerini tercih ediyorum çünkü çocuklar sürekli yürüyen merdivenlere koşuyor ve o alanları tehlikeli buluyorum” (K17, 33, evli, çalışıyor).

Dolayısıyla çocuklarıyla birlikte alışveriş merkezlerine gitmek durumunda kalan kadınların, kentin alışveriş merkezlerini tercih ederken oyun alanlarının olduğu, güvenli mekânları tercih ettikleri görülmektedir. K17’nin ifadesine göre yürüyen merdivenlerin katılımcı üzerinde bıraktığı güvensizlik hissi, çocuklarının o alanlara giderek kendilerine zarar verebileceklerini düşünmesine yol açmakta ve bu nedenle yürüyen merdivenlerin az olduğu, tek başına kontrol sağlamanın daha kolay olduğu mekânları tercih ederek çocuklarıyla güvenli bir kent ortamında alışveriş yapmak istemektedir. Kentte yaşayanların güvenli kentsel hizmetlere erişim hakları bulunmakta ve kentsel yaşam kalitesinin eşit ve adil koşullarda her bir bireye sunulması hedeflenmektedir (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2013). Katılımcıların aile içindeki cinsiyet rollerine bağlı olarak çocuk bakımından sorumlu tutulması, alışveriş mekânlarına da çocuklarıyla birlikte gitmelerini sağlamaktadır. Bu bağlamda küçük çocuklarının bakımından çoğunlukla kendilerinin sorumlu olduğunu ifade eden katılımcılar, kent hizmetlerine erişim haklarını çocuk faktörü üzerinden deneyimlemektedir. Ayrıca bu katılımcıların çalışıyor olmasına bağlı olarak, maddi olarak eve gelir sağlamalarından dolayı alışveriş sorumluluğunun çoğunlukla kendileri üzerinde olduğu görülmektedir. Ev hanımı olan ve çalışmayan evli katılımcıların ise maddi olarak gelirlerinin olmamasından dolayı çoğunlukla alışveriş sorumluluğunun eşleri üzerinde olduğunu, eşlerinin evin gıda ve diğer ihtiyaçları için alışverişe tek başlarına veya birlikte gittiklerini ifade etmişlerdir. Bu konuda TÜİK’in verilerine göre (2021) genellikle ev içindeki alışveriş sorumluluğunun %49,3 erkeklerin sorumluluğunda ve %46,7 oranında kadınların sorumluluğunda olduğu görülür. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rol dağılımına bağlı olarak, ev içindeki alışveriş sorumluluğunun yaklaşık %3 oranında bir farkla genellikle erkeklerin sorumluluğunda olduğu görülmektedir. Ev içindeki alışveriş sorumluluğunun çoğunlukla eşleri üzerinde olan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Evin gıda alışverişini genelde eşim yapar benim karışmamı istemiyor, zaten torbalar genelde ağır olduğu için ben yapmak istemiyorum, ben çoğunlukla kişisel ihtiyaçlarım için çarşıya gidiyorum” (K1, 51, evli, ev hanımı).

“Eşim çalıştığı için ev içindeki alışverişten genellikle o sorumlu oluyor ancak evin ne ihtiyacı olduğunu ben bildiğim için o işten geldikten sonra akşamları birlikte evin gıda ihtiyaçlarını alırım” (K16, 55, evli, ev hanımı).

“Eşim işten geldikten sonra mahallede Çarşamba günleri kurulan pazara gidiyor evin gıda alışverişini yapıyor, ellerinde de ağır torbalar oluyor zaten ben gitmek istemem, çok nadir alışveriş için dışarı çıkarım, gıda alışverişi dışında kızımın okul ihtiyaçları oluyor ona ailece birlikte gidiyoruz” (K20, 40, evli, ev hanımı).

Katılımcıların ifadesine göre, evin alışveriş ihtiyacını genellikle eşlerinin karşılaması, maddi olarak eve gelir sağlayan kişinin erkek birey olmasına ve ağır alışveriş yüklerini erkeklerin kadınlara göre daha kolay taşıyabilmesine bağlıdır. Yıldırım ilçesinde ikamet eden, alt gelir grubunu temsil eden bir aileye sahip olan K20, maddi olarak eve gelir getiren kişi eşi olduğu için alışverişe eşinin gittiğini ve kendisinin nadiren alışveriş için dışarı çıktığını ifade etmiştir. K16 ifadesinde, ev içinde yemek yapma sorumluluğunun çoğunlukla kendisinde olduğundan dolayı evin gıda ihtiyaçlarını kendisi bildiği için eşiyle birlikte alışveriş mekânlarına gittiğini belirtmiştir.

Kentin kamusal açık alanlarından olan parklar, ormanlar ve bahçeler katılımcıların spor ve yürüyüş yapmak amacıyla kullandıkları mekânlardır. Kentin kamusal açık mekânlarından olan parkları, yürüyüş yapmak amacıyla kullandıklarını ifade eden K10 ve K19, parklarda çoğunlukla erkeklerin bulunmasından dolayı yanlarında eşleri olmadan parka gitmediklerini ifade etmişlerdir:

“Eşim işten geldikten sonra akşamları parka yürüyüş yapmaya gidiyoruz çünkü parklarda çok erkek olduğu için yalnız başıma gitmekten korkuyorum” (K10, 28, evli, ev hanımı).

“Akşamları hava serin olduğu için yürüyüş için eşimle parka gidiyoruz çünkü yalnız başıma gidince mülteci erkeklerin bakışlarından çok rahatsız oluyorum” (K19, 41, evli, çalışıyor).

Kentin kamusal açık mekânları olarak parkları yürüyüş yapmak için kullanan K10 ve K19, erkeklerin parklarda sayıca fazla olmasının bedenleri üzerinde bir baskı yarattığını, kendilerini parkta güvende hissetmediklerini ve bu nedenle eşleriyle birlikte parkları deneyimlediklerini ifade etmişlerdir. Bu ifadeleri kullanan katılımcıların mahalle faktörüne bağlı olarak değişiklik gösteren, eski yerleşim yerlerine sahip, refah seviyesi düşük ilçelerinden biri olan Osmangazi ilçesinde (ASHİM, 2022) ikamet ettikleri görülür. Bu doğrultuda kadınlar, kentin kamusal mekânlarında rahatça dolaşabilmek için “koruyucu” bir erkekle kentte bulunma ihtiyacı duymaktadırlar (Alkan, 2003). Yanında başkaları olmadan, parkları spor ve yürüyüş yapma amacıyla kullanan K5 ve K21

katılımcılar ise gittikleri bölgelerin تنها ve yabancı erkeklerin çoğunlukta olmamasına dikkat ettiklerini ifade etmişlerdir:

“Spor yapma amacıyla evimizin yakınında bulunan ormana gündüz vakitlerinde gidiyorum ancak yürüyüş alanları orada çok kısıtlı ve akşamları تنها olduğu için pek tercih etmiyorum” (K5, 39, evli, çalışıyor).

“Parklarda Suriyeli erkeklerin bakışlarından rahatsız olduğum için evimizin yakınındaki parkı yürüyüş yapmak için kullanamıyorum, uzakta yer alan futbol sahasını tercih ediyorum hatta bazen çocuğumu da yanıma alıyorum birlikte yürüyoruz orası duvarlarla çevrili ve kameralar olduğu için daha güvenli geliyor bana” (K21, 29, evli, çalışıyor).

Kentin açık alanlarındaki spor mekânlarını spor ve yürüyüş yapmak amacıyla kullanan bu katılımcıların gittikleri mekânlarda sınırlandırılmadan spor yapabilmek için güvenlik sistemlerinin olduğu alanları tercih ettikleri görülmektedir. Bu bağlamda K5, akşam vakitlerinde parklar تنها olduğu için gündüz vakitlerinde kullanmayı tercih etmekte, K21 ise kameraların olduğu futbol sahasını yürüyüş yapmak için tercih etmektedir. Bu durum çoğunlukla düşük gelir grubunu temsil eden Yıldırım bölgesinde yaşayan katılımcıların ifadesinde görülmektedir. Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü tarafından (2022) Yıldırım ilçesi, kente yeni katılan göçmenler için çekim yeri ve sosyal risk derecesinin en yüksek olduğu bölgeyi ifade etmektedir. Dolayısıyla biyolojik cinsiyetinden dolayı bedensel güvenlikleri konusunda belirli çekincelere sahip olduklarını dile getiren, bu bölgelerde yaşayan kadınların kentsel hizmetlere erişim hakları, ikamet ettikleri bölgenin sosyoekonomik ve kültürel yapısından dolayı sınırlandırılmaktadır. Sosyal ferah seviyesi mahalle faktörüne göre değişiklik gösteren Osmangazi ilçesinde ve refah seviyesi en yüksek olan, gelişmiş olarak tanımlanan Nilüfer ilçesinde (ASHİM, 2022) yaşayan kadınlar, akşam vakitlerinde parkları yürüyüş ve spor amacıyla kullandıklarını ifade etmişlerdir:

“Kentte spor amacıyla genellikle akşam vakitlerinde bunaldığım zaman dışarı çıkıp, müziğimi takıp yürüyüş yapmayı seviyorum, parklarda kadın kimliğimden dolayı rahatsız olmadan geziyorum, etrafı seyredivorum” (K22, 27, bekar, çalışıyor).

“Akşamları spor yapma amacıyla kentin büyük ve özellikle de kalabalık olmayan parklarını ve yürüyüş alanlarını güven içinde kullanabiliyorum” (K24, 25, bekar, çalışmıyor).

“Bizim mahallede zaten herkes akşamları yürüyüş yapıyor, ben de onlardan güven alıyorum” (K25, 34, evli, çalışıyor).

Bu yönüyle kentin gelişmiş, gelir düzeyi ve refah seviyesi yüksek olan bölgelerinde yaşayan kadınların akşam vakitleri cinsiyetlerine yönelik kimliklerinden dolayı kentin parklarından kısıtlanmadıkları ve katılım haklarını bu alanlarda

kullanabildikleri görülmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet bağlamında, ilçe faktörünün katılımcıların kentsel hizmetleri kullanım haklarını etkilediği görülmektedir.

Araştırmaya katılan katılımcıların bir kısmının spor ve yürüyüş yapma amacıyla kentin park gibi açık kamusal mekânlarında dini inançlarından dolayı rahat edemedikleri için kapalı spor salonlarını tercih ettikleri görülmektedir. Bu konuda belediyeye ait spor salonlarının genellikle kadınlara özel olmasından dolayı tercih ettiklerini belirten K1, K3, K7 ve K16 başörtüsü taktıkları için erkeklerin olmadığı spor salonlarını tercih ettiklerini ifade etmişlerdir:

“Kadınlara özel pilates ve yüzme salonlarına gidiyorum bu alanlarda örtümü takmadığım için rahatlıkla sporumu yapıyorum hem de dışarıya göre daha güvenli geliyor” (K1, 51, evli, ev hanımı).

“Spor amacıyla kadınlara özel fitness salonlarına gidiyorum erkeklerin olmaması kadınlar için çok büyük avantaj” (K3, 37, bekar, çalışıyor).

“Belediyenin ücretsiz kadınlara özel olan spor salonlarına gidiyorum, spor hareketlerini daha iyi yapabilmek için sporcu taytı ve tişörtü giymek daha iyi oluyor karışık spor salonu olsa bu kıyafetleri giyemem” (K7, 53, evli, ev hanımı).

“Belediyenin düzenlediği kadınlara özel olan yoga, zumba ve fitness etkinliklerine gidiyorum, istediğin gibi giyinip spor yapma rahatlığı çok güzel” (K16, 55, bekar, ev hanımı).

Katılımcılar bu mekânlarda erkek bireyler olmadığı için istedikleri biçimde giyinebildiklerini, başörtülerini takmak zorunda kalmadıklarını ve böylece yaptıkları spordan daha fazla keyif ve etki aldıklarını ifade etmişlerdir. Dini hassasiyetlerinden dolayı kentin kamusal açık alanlarında spor yapmayı tercih etmeyen bu katılımcılar, spor salonlarında bedenleri üzerlerinde bir baskı ve sınırlandırma hissetmeden rahatlıkla spor yapabildiklerini dile getirmişler ve spor tercihlerini bu tür cinsiyetlerden ayrıştırılmış mekânlarda kullanmışlardır.

3.2.2.3. Ulaşım Hizmetlerinin Kullanımına İlişkin Bulgular

Kentsel mekânlardaki ulaşım hizmetlerini etkin ve eşit olarak kullanmak, kent hakkı bağlamında önemli bir etmendir. Kentleşme süreci insanların gün içinde çeşitli amaçlarla ulaşım hizmetlerinden yararlanmalarını mümkün kılmıştır. Kent içinde birçok insan işe, okula, alışverişe, hastanelere, kafelere, restoranlara veya parklara gitmek için ulaşım araçlarını kullanmaktadır. Kent hakkı kapsamında kabul edilen ulaşım hizmetlerini kullanım hakkı kamusal bir hak türüdür (Zeybekoğlu Sadri, 2013). Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı (2012) 20. maddesine göre, kentte yaşayan herkesin arzu edilen huzura uygun bir ulaşım sistemine sahip olma hakkı vardır. Bu nedenle

herkesin erişebileceği toplu taşıma sistemleri, trafiğin çevreyle uyumlu ilerlemesini sağlayan bir yapı ve yayaları önceleyen ulaşım hattı, kentteki ulaşım hakkını ifade etmektedir (UCLG, 2012). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde her bireyin ulaşım, alt-üst geçitler, kaldırımlar, merdivenler ve yaya yolları gibi kamusal mekâna ait olan alanları kullanma hakları vardır. Bu alanların her iki cinsiyetin ihtiyaçlarını gözeterik tasarlanması, kente katılımları konusunda önem arz etmektedir. Bu konuda Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı temel ilkeleri, ulaşım, altyapı ve toplu taşıma hizmetlerine eşit erişim imkânı sunarak, bireylerin ulaşım sistemlerini kullanım durumlarının; gelir, sorumluluklar ve çalışma saatleri gibi faktörlere bağılı olarak değışiklik gösterdiğini kabul eder ve bu yönde toplumsal cinsiyet farklılıkları olma ihtimalini göz önünde bulundurarak eşitliğin sağlanması gerektiğini temin eder (TBB, 2021).

Kentte yaşayan her birey işe veya kamusal mekânlara gitmek için ulaşım araçlarını kullanmak durumundadır. Bu bağlamda ulaşım hakkı her bireye sağlanan önemli bir hak türüdür. Yayaların ulaşım güzergahlarından biri olan alt ve üst geçit hizmetleri, katılımcılar tarafından toplumsal cinsiyete dayalı çeşitli sorunları ortaya çıkarmaktadır. Bu konuda K21'in ifadesine göre iş çıkışı hava karardıktan sonra kullanmak durumunda kaldığı alt geçit, cinsel taciz ihtimalinden korktuğu için çekimser ve korkarak kullandığı bir ulaşım aracı haline geldiği görülmektedir:

“Otobüslerin saatleri çok seyrek mesela iş çıkışı benim evime giden tek bir otobüs var ve ona yetişebilmek için alt geçidi kullanmak zorunda kalıyorum, bir kadın olarak alt geçitler hava karardıktan sonra ürkütücü olabiliyor ama başka bir şansım yok maalesef” (K21, 29, evli, çalışıyor).

Dolayısıyla otobüse binmek için alt geçidi kullanmak zorunda kalan K21, alt geçitlerin ıssız ve karanlık olmasının fiziksel güvenliği konusunda belirli çekincelere sahip olmasına yol açtığını ifade etmiştir. Bu bağlamda alt geçit hizmetini kullanım haklarını gerçekleştirirken toplumsal cinsiyet bağlamında bir dezavantaj ile karşılaştığı görülmektedir. Benzer bir şekilde iş çıkışı alt geçitleri kullanmak durumunda kaldığını ifade eden K3, alt geçitlerde yeterli ışıklandırmanın olmadığını ve cinsel saldırılara açık bir konumda hissettiğini ifade etmiştir:

“İş çıkışı her zaman alt geçidi kullanıyorum ancak hava karardıktan sonra alt geçitlerdeki ışıklandırmalar yetersiz kalıyor bu alanların cinsel taciz olaylarına açık olduğunu düşünüyorum bu yüzden çoğu zaman korkarak ve hızlı yürüyerek alt geçitten geçmeye çalışıyorum” (K3, 37, bekar, çalışıyor).

Dolayısıyla iş çıkışında havanın kararmasından dolayı K3 ve K21 katılımcılarının, alt geçitleri kullanırken cinsiyetlerinden dolayı kendilerini tedirgin hissettikleri ve bu mekânları kullanırken fiziksel güvenlik konusunda dezavantaj yaşadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Kentteki yayalar için bir diğer önemli sorun ise hava karardıktan sonra sokak ve caddelerdeki ışıklandırmaların yetersiz olmasıdır, akşam vakitlerinde ışıklandırmaların yeterli olmadığını ifade eden K1 ve K3, bu alanı kullanırken fiziksel güvenlikleri konusunda belirli çekincelere sahip olduklarını belirtmişlerdir:

“Akşamları her sokakta lambalar bulunmuyor bazı sokaklarda hiç yok bu nedenle bir kadın olarak o sokaklardan yalnız başıma yürümekten korkuyorum” (K1, 51, evli, ev hanımı).

“Geceleri sokak lambalarının çoğaltulmasını istiyorum bazı sokaklar çok kalabalık olabiliyor, cinsel taciz ihtimalinden dolayı güvenliğimden endişe ediyorum” (K3, 37, bekar, çalışıyor).

Kentsel mekânlarda hava karardıktan sonra sokak aydınlatmalarının yetersizliği ıssız ve karanlık alanlar oluşturmaktadır, katılımcıların bu tür alanlardan geçerken cinsiyetlerinden dolayı güvenli hissetmediklerini ifade etmişlerdir. İyi aydınlatılmamış, güven vermeyen sokaklar, kadınların en temel kent haklarından biri olan seyahat özgürlüğünü kullanmalarının önüne geçmektedir (Kadın Dostu Kentler, 2013). Bu konuda TÜİK’in Yaşam Memnuniyeti Araştırması’nda (2022), bireylerin yaşadığı çevrede gece yalnız yürürken kendilerini güvende hissetme durumları incelendiğinde; 2021 yılında erkeklerin %14,3’ü, kadınların ise %35,’i kendilerini güvensiz hissettiklerini belirtmiştir. Dolayısıyla kadınlar erkeklere kıyasla gece kentte yalnız yürürken kendilerini daha güvensiz hissetmektedirler. Vrij ve Winkel (1991) ifadesine göre, yeterince aydınlatılmayan mekânlar kadınlar için kontrol etme olanaklarının kısıtlı olduğu alanları ifade etmekte ve kadınlar bu mekânları cinsiyetlerinden dolayı güvensiz bulmaktadır. Bu tür kentteki aydınlatmaya yönelik cinsiyetleri üzerinde mekânsal güvenlik sorunu yaşadıklarını ifade eden katılımcılar Yıldırım ilçesinde yaşamaktadır. Yıldırım ilçesinin refah seviyesinin çoğunlukla düşük ve sosyal risk derecesinin en yüksek olduğu bir bölge (ASHİM, 2022) olmasından dolayı, karanlık alanların kadınların cinsiyetleri üzerinde bir tehdit oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla mekânın sosyal ve ekonomik olarak gelişmişlik seviyesi, kentlilerin kenti deneyimleme biçimlerini ve kent haklarını kullanımlarını etkileyebilmektedir.

Kentlerde kadınların güvenliğinin sağlanması kamu altyapısı ve ulaşım ile bağlantılıdır çünkü cinsel şiddet riski genellikle geceleri sokakların ve parkların yetersiz

olarak aydınlatıldığı, ulaşımın kolay ve sık olmadığı zamanlarda artmaktadır (Buckingham, 2010). Bu bağlamda Buckingham'ın (2010) analizine göre, güvenli kent planlamasında parkların ve sokakların iyi aydınlatılması, acil durumlar için ankesörlü telefonların varlığı, acil servisleri, ulaşım yollarını ve kentin genel haritalarını gösteren uygun tabelaların varlığı önem arz etmektedir. Bu konuda Bursa Yerel Eşitlik Eylem Planı'nda (2013) cinsiyete duyarlı alt yapı ve hizmet sunumunu güçlendirmek kapsamında, “*Alt-üst geçitler, duraklar, parklar ve sokaklarda yeterli düzeyde aydınlatmanın sağlanması*” maddesi yer almaktadır (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2013). Ayrıca Kadın Dostu Kent uygulamaları tarafından, hava karardıktan sonra toplu taşıma araçlarının kadınları durak aralarında indirmeleri ve duraklara acil durum telefonlarının konulmasına yönelik hedefler öne sürülmektedir (Tekinbaş, 2015).

Aile içindeki toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak, kent içinde çocuğunu dışarı çıkarma sorumluluğunun genellikle kendisinde olduğunu ifade eden K17, bebek arabasıyla otobüse binerken zorluk yaşadığını ifade etmiştir:

“Otobüslerde bebek arabası konusunda çok sıkıntı çekiyorum, eşim çocuklarla pek ilgilenmediği için çocuklarımı gezdirme sorumluluğu benim üzerimde ve bebek arabası otobüs içerisinde çok yer kapladığından dolayı şoför otobüse binerken kapatmamı istiyor, ikiz bebeklerim var hem onları kucağımda tutup hem de bebek arabasını nasıl kapatabilirim ki sürekli bu konuda şoförlerle tartışıyorum” (K17, 33, evli, çalışıyor).

Bu bağlamda çocuğunu dışarı çıkarma veya bir yerden bir yere götürme sorumluluğunun genellikle kendisinde olduğu ifade eden K17, sistemsal olarak var olan ulaşım sistemi sorununun otobüsü kullanma durumuna etki ettiğini ve bu nedenle zorluk yaşadığını ifade etmiştir. Bu yönüyle bebek arabasının ağır bir araç olması ve iki tane bebeğini kucağında taşımak durumunda kalan katılımcının cinsiyetine ilişkin bedensel kuvvet farklılığına bağlı olarak ulaşımı kullanırken dezavantaj yaşadığı görülmektedir. Yine aynı katılımcı, tekerlekli araçlar için rampaların olmaması ve alt-üst geçitlerde asansör olmamasından dolayı merdivenlerden bebek arabasıyla çıkarken zorlandığını ifade etmiştir:

“Bazı alt ve üst geçitlerde asansör olmadığı için bebek arabasını kullandığım zamanlarda merdivenlerden çıkarmak zor oluyor ve kaldırımlarda engelliler için yapılan rampaların bebek arabaları için de yapılmasını istiyorum kadın olarak bebek arabasını sürekli kaldırmaya çalışmak beni çok yoruyor” (K17, 33, evli, çalışıyor).

Dolayısıyla çocuklarını dışarı çıkarma sorumluluğu çoğunlukla kendisi üzerinde olan K17, bebek arabasıyla kent mekânına çıktığında, merdivenleri kullanmak durumunda olduğunu, rampaların yetersiz olduğu kaldırımlarda bebek arabasını kaldırarak taşımak zorunda kaldığını ve bu durumun onu cinsiyetinden dolayı zorladığını

ifade ettiği gör÷lmektedir. Kadın Dostu Kent alışmaları özellikle çocukların bakımından daha fazla mesul olan, çocuklarını bebek arabasıyla gezdiren kadınlara uygun toplu ulaşım araçlarının dñzenlenmesi, bebek arabaları için alanların oluşturulması, sefer sıklıklarının arttırılmasına ve alt-÷st geçitlere asansörlerin yapılmasına yönelik uygulamalar y÷r÷tmektedir (Tekinbaş, 2015). Bu konuda Bursa Yerel Eşitlik Eylem Planı (2013) t÷m alt ve ÷st geçitlerde özellikle ocuk arabası kullanmak durumunda kalan kadınlar için asansör yapılmasını, rampalı, alçak seviyede, geniş ve işgal edilmemiş kaldırımların oluşturulmasını hedeflemektedir (Bursa B÷y÷kşehir Belediyesi, 2013). Aynı şekilde Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma şartı'nın (2012) ulaşım hakkındaki maddesine göre, bireylerin kentin kaldırım ve yaya yolu ağına erişimlerini sınırlandıran engellerin ve bozuklukların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Avrupa Kentte Kadınlar şartı (1994) ise özellikle olanakları kısıtlı olan kadınların, kentin sosyal ve k÷lt÷rel imkanlarından yararlanmaları için zg÷rce hareket edebilecekleri bir ulaşım sistemine erişim hakları olduğunu ifade eder.

Ulaşım hakkı temelinde karşılaşılan bir diğer cinsiyet sorunu ise metro ulaşım aracında gör÷lmektedir. Evine en yakın olan ulaşım aracı metro olduğu için kullanmayı tercih ettiğini belirten K2 ve K10 metro istasyonlarında akşam saatlerinden sonra g÷venliklerin olmamasından dolayı rahatsızlık duyduklarını ifade etmişlerdir:

“Evime en yakın ulaşım aracı metro ve çok hızlı ulaşım sağladığı için onu kullanıyorum ancak akşam vakitlerinde kullanmaktan çekiniyorum ÷nk÷ çok تنها oluyor, g÷venlikler bile yok, taciz ihtimalinden korkuyorum açıkçası” (K2,20, bekar, ğrenci).

“oğunlukla metroyla ulaşım sağlıyorum g÷nd÷zleri g÷venli ama akşam saatlerinde g÷venlikler olmuyor, çok ıssız oluyor kadın olarak tedirgin oluyorum” (K10, 27, evli, ev hanımı).

Katılımcılar metro istasyonlarının akşam vakitlerinde تنها mekânlara dn÷şmesinden ve g÷venlik sistemlerinin yeterli olmamasından kaynaklı olarak, fiziksel g÷venlikleri konusunda belirli çekincelere sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Kalfa, Ayten ve Din'in 2006 yılında Ankara'da kentte yaşayan kadınların kent içi ulaşımları üzerine yapmış oldukları alan araştırmasında, kadınların metro istasyonlarının kapalı alanda olması, yeterli aydınlatma ve kamera gibi g÷venlik sistemleriyle donatıldığı taktirde raylı ulaşım araçlarını diğer toplu taşıma araçlarına göre daha g÷venli bulduklarını ortaya koymuştur (Kalfa, Aytekin ve Din, 2020). Bursa Yerel Eşitlik Eylem Planı (2013) bu t÷r kapalı toplu ulaşım alanlarında g÷venlik desteği ile g÷venlik önlemlerinin alınmasına yönelik çalışmalar y÷r÷tmektedir (Kadın Dostu Kentler, 2014c). Ulaşım sistemlerindeki g÷venlik desteği, kentte g÷venli alanların oluşturulmasını

mümkün kılmaktadır. Bu kapsamda hem ulaşımda hem de ulaşımın aktif olarak gerçekleştirildiği kentsel mekânda toplumsal cinsiyet bağlamındaki güvenlik sorunları, incelenmesi gereken bir kent hakkı olarak ortaya çıkmaktadır.

3.2.2.4. Kentin Güvenliğine İlişkin Bulgular

Kent hakları kapsamına giren suç ve şiddetten arındırılmış güvenli bir kentte yaşama hakkı, her bireyin sahip olması gereken bir kent hakkıdır (Karasu, 2008). Avrupa Kentsel Şartı'nda (1996), güvenlik hakkı her bireyin suç, şiddet ve yasa dışı olaylardan arındırılmış bir kentte yaşama hakkının olduğuna vurgu yapmaktadır (TMMOB Mimarlar Odası, 2023). Kentsel alandaki kamusal alanların sınırsız kullanımı hem bir lüks hem de bir tehdit ve şiddet kaynağı olabilmektedir (Buckingham, 2010). Erkeklerin de karşı karşı kalabilecekleri güvenlik tehditlerine ek olarak, kadınlar çoğu zaman kentin her alanında türlü cinsel şiddet biçimlerinin tehdidi altındadır (Alkan, 2003). Kadınlar erkeklere göre daha fazla cinsel şiddet tehdidiyle karşı karşıya kalmakta ve bunun sonucu olarak da tehlikeli olarak düşündükleri alanlardan kaçma eğilimi göstermektedirler (Buckingham, 2010). Bu konuda Bastomski ve Smith'in (2016), Avustralya'da kentte yaşayan kadınlar üzerinde yapmış oldukları saha araştırmasına göre, kadınlar kamusal alanda erkeklere kıyasla daha fazla cinsiyetçi söylem, sözel ve fiziksel saldırı gibi durumlarla karşılaştıklarını ve bu karşılaşmaların kadınların kamusal alanlara erişimlerini kısıtladığını ortaya koymuşlardır. Kentlerde hızlı nüfus artışı beraberinde suç ve şiddet olaylarının artmasını sağlamış ve özellikle savunmasız gruplardan biri olan kadınlara yönelik fiziksel, sözsel ve cinsel şiddet, kentsel mekânlarda güvenliklerini tehdit etmeye başlamıştır (Tiftik ve Turan, 2014). Bu doğrultuda, kadınların kentteki güvenlik haklarının toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi gerekmektedir.

Kadınların güvenlik haklarını mekânsal olarak deneyimledikleri alanların güvenli ve güvenli olmayan mekânlar olarak ayrışmasının ardında yatan unsurlara, bu mekânların nasıl inşa edildiklerine ve kadınlar üzerinde kümülatif olarak nasıl bir etki yarattıklarına bakmak önem arz etmektedir (Pain, 1991). Bu bağlamda katılımcılara yaşadıkları kenti güvenli bulup bulmadıklarına ilişkin bir soru sorulmuş ve katılımcılar yaşadıkları bölgeyi temel alarak kentin güvenliliği hakkında kişisel yorumlar yapmışlardır. Katılımcılar arasında kenti güvenli ve güvensiz bulanlar tablo 3.3'te verilmiştir. Katılımcıların kentin güvenliliğine ilişkin verdikleri cevaplar toplumsal cinsiyet bağlamında analiz edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 3.3: Kentin Güvenliğine İlişkin Bulgular

Kategoriler	Katılımcılar
1. Kategori	Kentin Güvenliliği K4,K6,K8,K23,K25
2. Kategori	Kentin Güvensizliği K1,K2,K3,K5,K7,K9,K10,K11,K12,K13,K14, K15,K16,K17,K18,K19,K20,K21,K22,K24

Katılımcıların çoğu, çeşitli sosyal nedenlerle kenti güvensiz bulduklarını ifade etmişlerdir. İlk olarak kenti güvenli bulan katılımcıların ifadesine bakıldığında, çoğu yüksek refah seviyesine sahip olan Nilüfer bölgesinde yaşamakta ve katılımcıların ifadelerine göre yaşadıkları bölgenin daha gelişmiş olduğu ve toplumsal cinsiyet farklılıklarının kente katılımlarını etkilemediği görülmektedir. Örneğin, Nilüfer ilçesinde ikamet eden K4, K6, K8 ve K25 katılımcılar bulundukları bölgede gündüz ve akşam vakitleri rahatlıkla gezebildiklerini ve herhangi bir tehdit veya sınırlandırma yaşamadıkları için yaşadıkları kenti güvenli bulduklarını ifade etmişlerdir:

“Güvenli, geceleri bizim mahallede rahatlıkla gezebiliyoruz, sokak lambaları falan her yeri aydınlatıyor” (K4, 55, evli, ev hanımı).

“Güvenli olduğumu düşünüyorum çünkü yaşadığımız yer daha gelişmiş olduğu için sessiz ve sakin, hırsızlık veya taciz olaylarına hiç şahit olmadım” (K6, 19, bekar, çalışmıyor).

“Yaşadığım bölge güvenli, Suriyeli ve Afgan erkekler burada yok çünkü onlar çok bakıyor, onların olduğu bölgede hiç dışarda rahat gezemiyorum ama burası o açıdan iyi” (K8, 50, evli, ev hanımı).

“Güvenli çünkü bir kadın olarak akşam dışarı yalnız başıma çıktığımda cinsel taciz, istismar veya hırsızlık gibi bir sorun yaşamıyorum, erkeklerle aynı ortamları eşit bir şekilde kullanabiliyorum” (K25, 34, evli, çalışıyor).

İkamet ettikleri bölge temelinde, yaşadıkları kenti güvenli bulan katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerine dayalı olarak güvenli bir kentte yaşama haklarına sahip olduklarını ifade ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların yaşadıkları bölgede cinsiyetlerinden kaynaklı bir sorun yaşamadıkları görülmektedir. Ayrıca K8’in ifadesine göre mülteci erkeklerin yaşadıkları bölgede olmaması, kenti güvenli bulmasını sağlamaktadır. Nilüfer ilçesinin mahalle faktörüne göre değişiklik göstermesine karşın, yerleşik mültecilerin nüfus bakımından daha az olmasının nedeni gelişmiş bir bölge olmasına bağlı olarak, kaliteli konut yapısından, yeni ve düzensiz göçlere kapalı olmasından kaynaklanmaktadır (ASHİM, 2022). Kentsel mekânlarda güvenle gezdiklerini dile getiren K4, toplumsal cinsiyet temelinde eşitliğe vurgu yaparak kentteki katılım ve sosyalleşme haklarını kullanabildiğini ifade etmiştir. Refah seviyesi orta ve sosyoekonomik olarak dar gelirli ailelerin belirli bölgelerde yaşadığı Osmangazi ilçesinde

(ASHİM, 2022) yaşayan K23'ün de yaşadığı bölgenin güvenli olduğunu ifade ettiği görülmektedir:

“Yaşadığım kentin genel olarak güvenli olduğunu düşünüyorum, ben özgürce gece eve gelebiliyorsam güvenlidir, herhangi bir cinsel tehdit riski yaşamadan akşam vakitlerinde yürüyüş yapabiliyorum, arkadaşlarımla kafelerde ve parklarda buluşabiliyorum, yalnız başıma konsere gidebiliyorum ve aracımı rahatlıkla kullanabiliyorum” (K23, 45, evli, çalışıyor).

Katılımcılar özellikle akşam vakitlerinde kenti deneyimleme koşullarına bağlı olarak yaşadıkları kenti toplumsal cinsiyet temelinde güvenli bulduklarını ve kent haklarını kullanabildiklerini ifade etmişlerdir. K23'ün ifadesinde görüldüğü üzere, cinsel tehdit yaşamadan kentin sokaklarında gezmek, cinsiyet faktörüne bağlı olarak kenti güvenli bulmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda akşam saatlerinde kentsel mekânı deneyimlemek, katılımcıların gözünde toplumsal cinsiyet temelinde eşitliğe ve kent hakkı kullanımına vurgu yapmaktadır. Kadınların kente erkeklerle eşit bir şekilde katılım sağladıklarında ve cinsiyetlerinden dolayı sosyal faaliyetlerden sınırlandırılmadıklarında yaşadığı kenti güvenilir buldukları görülmektedir. Kenti güvenli bulan katılımcılar, kendi toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarına yönelik güvenlik önlemlerinin alındığını ve sosyal olanakların kendileri için sağlandığını ifade etmektedir.

Katılımcıların çoğunluğunun ise yaşadıkları kenti cinsiyetlerinden dolayı güvenli bulmadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Cinsel taciz ve şiddet korkusunun çoğu kadının ortak korkusu olması, kadınların kenti erkeklerle aynı ölçüde kullanmalarının önündeki önemli engellerden biri olarak belirlenmektedir (Lordoğlu, 2016). Kadınların kent hakkı göz önüne alındığında, kentteki cinsel şiddet korkusu ve kamusal alan kullanımı kent güvenliğinde temel bir sorun olarak görülmektedir (Buckingham, 2010). Ayten Alkan (2003) Ankara'da yaşayan kadınlar üzerine yapmış olduğu doktora tezi saha araştırması bulgularında, her iki kadından birinin kent içinde toplu ulaşım sistemlerini kullanırken ya da yürürken, bedensel ve ruhsal bütünlüğünü tehdit altında olarak algıladıklarını ortaya koymuştur. Bu konuda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması* başlıklı çalışmasına göre (2015), toplumsal cinsiyet temelli insan hakları ihlali ve kadınlara yönelik ayrımcılık biçimlerinden biri olan kadına yönelik şiddet, kadınlara biyolojik cinsiyetlerinden dolayı uygulanmakta ve kadınlara yakın çevrelerindeki erkek bireyler başta olmak üzere, tanıdıkları ve tanımadıkları erkekler tarafından yöneltilmektedir (ASPB, 2015). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın (2015) bu analizi, kadınların ev içindeki toplumsal cinsiyet rollerinin yanında, kentteki cinsiyetlerinden dolayı tacize ve

şiddete uğradıklarını ve kent haklarını kullanırken dezavantaj yaşadıklarını göstermektedir.

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (2012, 28239), kadına yönelik şiddeti şu şekilde tanımlar: “*Kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açan ve bu Kanunda şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranışı ifade eder*”. Bu şiddetin büyük bir kısmı ev ya da özel alanda meydana gelse de kentsel alanlar da pek çok kadının hayatını tehlikeye atmaktadır (Buckingham, 2010). Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet Araştırması (2007) kapsamında, kadına yönelik cinsel şiddetin ve tacizin en yoğun olarak kentlerde kendini gösterdiği ve kentlerde yaşayan kadınların fiziksel şiddete maruz kalma oranlarının kırsalda yaşayan kadınlara oranla yaklaşık %42 daha fazla olduğu görülmüştür (Altınay ve Arat, 2007). Bu durum ise kentlerdeki yaşam standartların farklılaşması ve kentleşmeyle birlikte şiddetin daha fazla görünürlük kazanmasıyla ilişkilendirilmektedir (Karal ve Aydemir, 2012).

Kentin güvenli olmadığını ifade eden katılımcılar, toplumsal cinsiyet temelinde erkeklerle aynı kent mekânlarını eşit bir şekilde deneyimleyemediklerini ve fiziksel güvenlikleri konusunda belirli çekincelere sahip olduklarını ifade etmişlerdir:

“Güvenli değil çünkü akşam dışarı çıktığımda erkekler tarafından sözlü tacizlere ve göz tacizlerine uğruyorum bu karşılaştığım en önemli kent sorunları arasında” (K11, 23, bekar, öğrenci).

“Haberlerden de görüyoruz, erkekler tarafından tacize uğrayan kadınlar var bu yüzden yaşadığım kenti tacize uğrama ihtimalinden dolayı güvenli bulmuyorum” (K12, 60, bekar, emekli).

“Kadın olarak istediğim gibi giyinemediğim bir kent ortamı güvenli değil benim için bu yüzden kısıtlanmak istemiyorum, özgür ve güvenli bir ortam yok” (K13, 38, evli, çalışıyor).

“Güvenli değil, bazen eve akşamları 11-12 gibi dönüyorum, o zamanlar metrodan eve yürüyene kadar ter döküyorum evsiz ve madde bağımlısı erkekler dışarda oluyor, cinsel tacize uğramaktan korkuyorum ve akşamları bizim mahallede birçok dükkân kapanmış oluyor, cinsel saldırı olduğunda yardım isteyebileceğim birilerini bulmak çok zor” (K18, 21, bekar, öğrenci).

Kenti güvenli bulmayan bu katılımcıların çoğu Osmangazi bölgesinde bir kısmı ise Yıldırım bölgesinde yaşamaktadır. Nilüfer bölgesine göre Osmangazi bölgesinde yaşayan kadınların kenti daha güvensiz bulunduğu ve fiziksel güvenlikleri üzerinde çekincelere sahip oldukları görülmektedir. Dolayısıyla Osmangazi ilçesinin belirli bölgelerinde sosyal refah seviyesinin daha düşük olması, yoğun göç alması ve dar gelir grubuna sahip ailelerin ikamet etmesi ve Yıldırım bölgesinin özellikle ova kesiminde yaşayanların daha düşük sosyal refah seviyesine sahip olmasından dolayı (ASHİM, 2022)

bu bölgelerde yaşayan kadınların gelişmiş olarak nitelendirilen Nilüfer ilçesine göre, yaşadıkları kenti daha güvensiz buldukları görülmektedir. K13'ün ifadesinde görüldüğü üzere, kentte istediği kıyafeti giyememesi toplumsal cinsiyet temelinde kente katılımını sınırlandırmaktadır. Kadınlar kentsel mekânlarda rahatlıkla dolaşabilmeleri için belirli bir biçimde giyinmiş olmaya dikkat etmektedirler (Alkan, 2003). K18'in ifadesine göre ise akşam vakitlerinde dükkanların kapalı olması, olası bir cinsel saldırı karşısında yardım isteyebileceği kimsenin olmamasından dolayı akşam vakitlerinde tedirgin olmasını sağlamakta ve kente katılım hakkının cinsiyetinden dolayı dezavantaja uğradığı görülmektedir.

Kentin güvenli olmadığını ifade eden K1, K2, K3, K10, K14, K16, K19, K21 ve K24 katılımcıların çoğunun göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı Osmangazi ilçesinde ve bir kısmının Yıldırım ilçesinde ikamet etmelerinden dolayı Suriyeli ve Afgan erkekler tarafından kente katılımlarının cinsiyetlerinden dolayı sınırlandırıldığı ve fiziksel güvenlikleri konusunda kendilerini güvensiz hissettikleri görülmektedir:

“Güvenli değil, özellikle geceleri kendimi bir kadın olarak kentte güvenli hissetmiyorum, tekin olmayan insanlar dolaşıyor ve bunlar çoğunlukla mülteci” (K1, 51, evli, ev hanımı).

“Hayır güvenli değil, çok fazla sayıda mülteci var ve onların dışında birçok anormal insan var. Geçende eve gelirken arkamdan bir araba yaklaşmış bana bir sürü erkek Suriyelinin beni takip ettiğini ve kendisinin arabayı üzerlerine sürerek onları uzaklaştırdığını söyledi, o adam Türk olsa da ona da güvenmedim, gitmesini bekleyip eve girdim” (K2, 20, bekar, öğrenci).

“Kesinlikle güvenli değil, ben 20 senedir bu mahalledeyim kendimi ilk defa bu kadar güvensiz hissediyorum çünkü Suriyeli ve Türk erkekler arasında çok fazla ırkçılık var bu durum bizim burada güvenli yaşamamızı engelliyor, ben onlardan bu kadar rahatsız olmuyorum ama diğer Türkler sürekli kavga ve tartışma yaratıyorlar, onlara karşı kendimi koruyamam ki geceleri arabamı otoparka bıraktıktan sonra eve korkarak geliyorum” (K19, 41, evli, çalışıyor).

“Yaşadığım yer asla güvenli değil, bir sürü mülteci, Suriyeli ve Afganlı erkek var, bu yüzden akşamları ve hatta gündüz bile dışarı çıkarken tedirgin oluyorum, bakışları çok rahatsız edici olabiliyor o yüzden belli bölgelerde oldukları için oralara gitmemeyi tercih ediyorum” (K24, 25, bekar, çalışmıyor).

Katılımcıların dış göçlerden dolayı Bursa'ya gelen Suriyeli ve Afganlı mültecilerin görsel tacizleri karşısında fiziksel güvenlikleri konusunda belirli çekincelere sahip oldukları ve bedenleri üzerindeki baskılardan dolayı kente katılırken sınırlandırıldıkları görülmektedir. K19'un ifadesine göre yerli ve mülteci erkeklerin anlaşmazlıklarından dolayı sokaklarda tartışma çıkarmaları, katılımcının cinsiyetine bağlı fiziksel güç farkından dolayı kendisini koruyamayacağını düşündüğü için yaşadığı kenti güvensiz bulduğu görülmektedir. Bu tür bir çatışmanın ve cinsel saldırı tehdidinin olduğu ortamda kadınların kentsel mekânlarda bulunma haklarının onlara bir dezavantaj yarattığı

görülmektedir. Tuncer (2018), kadınların kentteki güvenliklerine ilişkin yaptığı görüşmeler sonucunda, kadınların dışardayken veya dışarı çıkarken sürekli bir oto-kontrol halinde olduklarını ve cinsel saldırı ihtimaline karşı hazırlıklı olup, bu doğrultuda önlemler almaya çalıştıklarını ortaya koymuştur. Öyle ki K24'ün ifadesinde görüldüğü üzere, mülteci erkeklerin olmadığı mekânlarda bulunmayı tercih ettiği ve kentin kamusal mekânlarını kullanırken ayrıştırmaya gittiği görülmektedir. K2'in ifadesinde ise mahalle içinde yürürken mülteci erkeklerin onu takip ettiğini söyleyen bir erkeğe güvenmediği ve erkeğin koruma amacıyla gerçekleştirdiği eylemin arkasında cinsel taciz ihtimalinin olduğunu düşündüğü görülmektedir. Kentte cinsel taciz ve erkek şiddetine karşı kadınlar arasında ortaya çıkan korku, kadınların kamusal alanlardan geri çekilme, serbestçe kullanma ve beraberinde kadınların kent hakkını kullanmaktan vazgeçme riskini beraberinde getirmektedir (Lordoğlu, 2016). Dolayısıyla, katılımcıların kent ortamında bulunurken cinsiyetlerinden dolayı taciz ihtimallerini göz önünde bulundurdıklarını ve bu durumun yaşadıkları kentin onlara güven vermeyerek, kente etkin ve eşit olarak katılım haklarını sınırlandırdığını düşündürmektedir. Kadınların kamusal alandaki eylemlerinin güvenlik faktörü nedeniyle sınırlandırılması, kente ilişkin karar alma mekanizmalarında erkeklerle eşit katılım imkanlarından yoksun kalmalarına sebep olmaktadır (Lordoğlu, 2016).

Güvenlik hakkı kapsamına giren yardım alma hakkı, kadınların kentteki güvenliklerine ilişkin ortaya çıkan önemli bir hak türüdür. Bu konuda kentsel demokrasi hakları kapsamında, Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (2018), kentte yaşayanların talep, öncelik ve ihtiyaçlarını iletebilecekleri mekanizmaları kullanma haklarının olduğunu ifade etmektedir (CEİD, 2018). Avrupa Kentte Kadınlar Şartı'na göre (1994) kadınların kentlerde hareket kabiliyetlerini attıran önlemlerle korunmaları gerekmektedir. Ayrıca Kadın Dostu Kentler kapsamında kadınların şiddete uğradıklarında sığınabilecekleri mekânlar ve ulaşabilecekleri acil destek hatları, kent yönetiminin sunduğu hizmetler arasındadır (Kadın Dostu Kentler, 2014a). Bu doğrultuda, katılımcılara kentsel mekânlarda cinsiyetlerinden dolayı sözel, fiziksel, psikolojik, sosyal taciz, şiddet, haksızlık ya da ayrımcılık yaşadıklarında veya şahit olduklarında başvurdukları mercilerin hangileri olduğu ve başa çıkma yöntemlerine ilişkin sorular sorulmuştur. Katılımcıların cinsel şiddet karşısında verdikleri tepkiler tablo 3.4'de gösterilmiştir:

Tablo 3.4: Kentteki Cinsel Şiddet Karşısında Verilen Tepkiler

Kategoriler	Katılımcılar	
1. Kategori	Müdahale etmek	K3,K9,K12,K16,K17,K19,K22
2. Kategori	Yardım almak/istemek	K1,K5,K6,K8,K9,K10,K11,K15,K21,K24
3. Kategori	Müdahale etmemek	K2,K4,K23,K25

Katılımcıların cinsel saldırı yaşadıklarında veya şahit olduklarında çoğunlukla müdahale ettikleri, müdahale etmenin mümkün olmadığı durumlarda ise yardım istedikleri görülmektedir. Kentin kamusal açık mekânlarında erkek bireyler tarafından cinsel bir tehdit hissettikleri zaman K9, K12, K16, K17 ve K19 bu duruma müdahale ettiklerini ifade etmişlerdir:

“Bana taciz veya şiddet uygulamaya kalkan bir erkek olursa gücüm yetebildiği ölçüde elini tutup bu durumu engellemeye çalışırım” (K9, 18, bekar, çalışmıyor).

“Erkekler tarafından taciz gibi durumlar başıma geldiğinde veya şahit olduğumda karşımdaki kişiye elimden geldiğince karşılık vermeye çalışırım ve hukuki yollara başvurup hakkımı ararım” (K12, 60, bekar, emekli).

“Elimden gelen her şeyi yaparım, müdahale ederim, sessiz kalmam” (K16, 55, bekar, ev hanımı).

“Müdahale ederim bu konuda çok hırçınım direkt saldırırım” (K17, 33, evli, çalışıyor).

“Cinsel taciz ve haksızlık olaylarına karşı sessiz kalmam bağırırım ama kavga çıkarsa ayırmaya çalışmam geri planda durup polis çağırırım” (K19, 41, evli, çalışıyor).

Katılımcılar kenti deneyimlerken cinsel tacize uğradıklarında karşılarındaki kişiye fiziksel ve sözsel bir tepki gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Kentlerdeki cinsel saldırı durumları karşısında sessiz kalmadıklarını ifade eden bu katılımcılar, kendilerini savunmak için çeşitli yollara başvurmaktadır. Cinsel taciz durumlarında karşı müdahaleye geçtiklerini ifade eden K9, K17 ve K19 katılımcıların cinsiyetine dayalı fiziksel gücü ölçüsünde tepki gösterdikleri görülmektedir.

Katılımcıların şiddet durumunda karşılarında erkek bireyin olması, fiziksel güç farklılıklarından dolayı çoğu zaman geri planda durmalarını sağlamaktadır. Bu durumlarda katılımcılar cinsiyet farklılığına bağlı olarak, cinsel taciz durumunda çevrelerinde bulunan insanlardan ve kurumlardan yardım istediklerini ifade etmişlerdir. Erkekten gelen fiziksel ve cinsel saldırı karşısında, cinsiyetlerinin getirdiği fiziksel güç farklılıklarından dolayı kendilerini geri plana çektiklerini ifade eden K1, K3, K5, K11, K22 ve K24 öncelikli olarak bir bekçi ve polisten yardım istediklerini veya biber gazı kullandıklarını belirtmişlerdir:

“Fiziksel güç kullanamayacağım için polisi ararım onun dışında çantamda sürekli olarak biber gazı bulunduruyorum, onu kullanırım veya telefonla yardım isterim” (K1, 51, evli, ev hanımı).

“Cinsel şiddet karşısında arayabiliyorsam hemen polisi ararım ya da KADES uygulamasını kullanırım” (K5, 39, evli, çalışıyor).

“Polisi ararım çünkü kendimin yapabileceği şeyler kısıtlı, özellikle karşımda bir erkek varsa, biyolojik olarak benden üstün olduğunu düşünüyorsam o kişiye karşı bir şey yapamam” (K11, 23, bekar, öğrenci).

“Erkek tarafından bir cinsel saldırıya uğradığımda ilk olarak en yakın yerde güvenlikten sorumlu bir bekçi, polis ya da polis merkezine giderim yoksa KADES’i kullanırım” (K22, 27, bekar, çalışıyor).

Kadınların cinsel saldırı anında karşılarında erkek bireyin olmasının, cinsiyet farklılıklarından dolayı fiziksel güç kullanma konusunda kadınlara dezavantaj yarattığını ve bu yüzden bir müdahale veya korunma aracı olarak gördükleri polislerden veya biber gazı gibi aletlerden faydalandıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcılar tarafından kullanılan bir diğer savunma aracı ise Kadın Destek Uygulaması (KADES) olarak görülmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü’ne bağlı resmi bir uygulama olan KADES, son yıllarda giderek artan kadına yönelik cinsel taciz ve şiddet durumlarının önüne geçebilmek ve kadınlara yardım edebilmek amacıyla geliştirilmiştir (İçişleri Bakanlığı, 2018). Kadınların cinsel saldırı ve şiddet durumunda akıllı telefonlarına indirdikleri uygulama üzerinden tek bir tuşa basarak hızlı bir şekilde yardım çağırımlarına imkân veren KADES uygulaması, Yerel Eşitlik Eylem Planı istatistiklerinin son idari verilerine göre 2.340.971 kişi tarafından indirilmiştir (ASPB, 2021). Bu bağlamda devletin sağlamış olduğu imkanlardan katılımcıların yararlanarak kentsel demokrasi içeren kent hakkını kullandıkları görülmektedir.

Katılımcılar arasından K2, K4, K23 ve K25, cinsel saldırılar karşısında çoğu zaman sessizliklerini koruduklarını, müdahale etmedikleri ve söz söyleme haklarını kullandıklarında bir çözüme ulaşmanın mümkün olmadığını ifade etmişlerdir:

“Cinsel saldırıya şahit olduğumda asla karışmam bir an önce o ortamdan uzaklaşmaya çalışırım” (K2, 20, bekar, öğrenci).

“Erkekler tarafından gelen şiddetlere karşı müdahale etmem, o alandan uzaklaşırım bu konuda ne cesaretim var ne de gücüm” (K4, 55, evli, ev hanımı).

“Hiç müdahale etmem, mesela geçende bindiğim otobüste yanımda oturan adam iyice yayıldı benim yerimi işgal etti, rahatsız olup oradan kalktım, rahatsızlığımı dile getirsem ne olacak, bir şey değişmeyecek incinen yine ben olacağım, kendisi zaten erkek, lafını geçiremezsin” (K23, 45, evli, çalışıyor).

“Erkek tarafından bana bir cinsel saldırı olduğunda müdahale etmeye çalışmam çünkü o tarz durumlar bana fiziksel olarak daha fazla zarar verebilir, uğraşmak istemem o ortamdan uzaklaşmak en iyisi” (K25, 34, evli, çalışıyor).

Bu katılımcıların cinsel saldırı veya tehdit durumlarına şahit olduklarında veya yaşadıklarında cinsiyetlerinden dolayı kendilerini geri plana çektikleri, müdahale etmenin bir şey değiştirmediğini ve müdahale ettikleri taktirde fiziksel güvenlikleri konusunda daha fazla çekincelere sahip olacaklarını ifade ettikleri görülmektedir. K23, karşısındaki kişinin cinsiyetinden ve toplumsal cinsiyete yönelik kalıplaşmış yargılardan dolayı tepki göstermenin onu bir sonuca vordırmayacağını ifade etmiştir. Çoğunlukla 30 yaş üstü yetişkin kadınların müdahale etmediği görülmekte, yaş faktörünün getirdiği toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, bu katılımcıların kentsel mekânlardaki cinsiyetlerine yöneltilen cinsel saldırılar karşısında geri planda durmayı tercih ettikleri göstermektedir. Dolayısıyla sürekli olarak cinsiyetinden dolayı kısıtlamalarla karşı karşıya kalan kadın, farkında olmadan bu durumu içselleştirerek zihinsel haritasını toplumsal cinsiyet eşitsizliği şeklinde şekillendirmektedir (Anık ve Çelenk, 2018). Ayrıca yaşamlarında sürdürdükleri toplumsal cinsiyet rolleri de kadınların bu tepkilerini yönlendirmekte ve bu yönde eyleme geçmelerine yol açmaktadır. Bu konuda Kadınlarla Dayanışma Vakfı'nın Kadına Yönelik Şiddet Raporu'na (2021) göre, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet temelinde her türlü kent hakkı ihlaline maruz bırakılan kişiler, başvuracakları kurum ve kuruluşlara ilişkin bilgilere sahip değildir (KADAV, 2021). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın raporuna göre ise (2022) yaşadıklarını cinsel şiddeti veya tacizi kimseye anlatamayan kadınların oranı 2008 yılında %48,5 iken, 2014 yılında bu oranın %44'e düştüğü görülmektedir. Dolayısıyla bu %4 oranındaki azalma, kadınların cinsiyetlerinden dolayı yaşadıkları taciz durumlarında, başlarından geçen olayları anlattığı kurum ve kuruluşlara dair önceki yıllara göre daha fazla bilgi sahibi olduklarını ve kadınların güvenlik haklarına ilişkin önlemleri almaya çalıştıkları anlamına gelebilmektedir. Bu konuda Resmî Gazete'de yayınlanan genelgeye göre (2006), *“Kadına yönelik şiddete karşı alınacak önlemler bir ulusal plan çerçevesinde yasal, kurumsal, eğitsel ve kültürel alanlara yönelik, kapsamlı olarak belirlenmelidir. Bu plan hazırlanırken toplumsal cinsiyet bakış açısına sahip bir plan olması sağlanmalıdır”* (Genelge, 2006/17: 26218).

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin kadınlara ilişkin hükümleri arasında, toplumun bir üyesi olan herkesin sosyal güvenlik hakkı bulunmaktadır (Özdemir, 2022). 2006 yılında Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı (2006), sosyal dışlanmışlık riski altında kalan veya mağdur olan kadınlara desteklerin sağlanması, şiddete uğrayan kadınlara ve şiddeti uygulayan bireylere yönelik eğitim, program ve farkındalık çalışmalarının yapılmasına yönelik düzenlemelerin hayata geçirilmesi

gerektiğini vurgular (TBB, 2021). Dünya Kent Hakkı Şartı ise kadınlara yönelik şiddet durumunda, sığınak ve konutların tesis edilmesi gerektiğine yönelik çalışmalar yapar (Zeybekoğlu Sadri, 2013). Bu konuda kadınlar için psikolojik ve tıbbi danışmanlık, acil yardım hatları ve sığınma evlerinin yeterli düzeyde hayata geçirilmesi ve kullanımının sağlanması önem arz etmektedir (Bunch, 2021). Sadece devlet değil, Sivil Toplum Kuruluşları ve aktivistlerin de bu konuda kentte faaliyetler yürüttükleri görülmektedir. Bu doğrultuda aktivistler, cinsel şiddete uğrayan kadınlar için taciz kriz merkezleri, sığınma evleri ve yardım hatları oluşturmuşlardır (Smith, 2022).

Toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetken mekânsal düzenlemeler özel hayat ve kamusal alandaki tüm kent mekânlarında kadınların ve erkeklerin eşit olarak görünürlük kazanmalarına ve katılım hakkı elde etmelerini sağlamaktadır (WHO, 2016). Kadınların kenti kullanım hakları, kadın haklarının gelişmişlik seviyesini ifade etmektedir. Temelde toplumsal cinsiyet kalıplarıyla ilişkili olan kullanım hakkı, eşitlik sağlandığı ölçüde demokratik bir toplum seviyesine ulaşılmasını mümkün kılmaktadır. Böylece toplumsal cinsiyet perspektifinde, kadınların kent haklarını güvenli bir kentsel mekânda kullanmaları sağlanmış olmaktadır.

3.2.3. Bulguların Genel Olarak Değerlendirilmesi

Katılımcıların yaş, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu, eğitim, çalışma ve gelir durumu gibi birçok değişkene bağlı olarak kent deneyimleri ve kent hakkına erişimleri birbirinden farklılaşmaktadır. Bursa'nın tarihsel geçmişinde fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda çeşitli gelişmelerin olması, her bir mekânda yaşayan insanların farklı yaşam deneyimleri ve biçimlerine sahip olmalarını sağlamaktadır (Bilgili, 2020). Bu bağlamda katılımcıların yaşadıkları ilçeler olan Yıldırım, Osmangazi ve Nilüfer bölgelerinin alt, orta ve üst gelir grubuna göre çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik farklılıkları içermesi, kenti kullanım deneyimlerini ve kent haklarını çeşitli faktörler açısından etkilediğini göstermektedir.

Kadınlar kamusal alana ev ve ailenin bir uzantısı olarak katılım sağlamakta ve toplumsal hayatta ne kadar aktif yer alırsa alsınlar ev içindeki rollerinden bağımsız olamamaktadırlar (Tuncer, 2018). Toplumsal cinsiyetin getirdiği sorumluluklar ve ihtiyaçlar, bireylerin kentsel mekânları farklı biçimlerde deneyimlemelerini sağlamaktadır. Toplumsal cinsiyet bu yönüyle, kadınlar ile erkekler arasındaki ilişkilerin kentsel yaşama farklı bir açıdan bakılmasını mümkün kılan bir araçtır (Alkan, 2013). Bu

konuda feminist coğrafya çalışmaları, mekân ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi bütüncül ve derinlemesine ele alarak, buna ilişkin kavram setleri ve yöntemsel araçlar sunmaktadır (Tuncer, 2021). Mekân ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi bütüncül olarak ele almak, cinsiyet rollerinin kentsel mekânlardaki görünürlüklerini ortaya koymak açısından önemlidir.

Kadınların kamusal mekân deneyimlerinin özel alandaki toplumsal cinsiyet rolleriyle bağlantılı olarak işlediği ve birbirini etkilediği görülmektedir. Özel alandaki toplumsal cinsiyet rollerine bağlı kalan kadın, kent deneyimlerini özel alan üzerinden işlemektedir. Ev içinde karşılaştıkları cinsiyetçi iş bölümü ve toplumsal pratikler, kadınların en temel hakları olan kente katılım haklarının ihlal edilmesini sağlamakta ve kent hayatına etkin katılım sağlamalarının önünde engeller oluşturmaktadır (Tuncer, 2021). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet farklılıkları ve kültürel normlar, kadınların hem evden çıkışlarını hem de kamusal mekândaki görünürlüklerini etkilemektedir (Tuncer, 2016). Kadınların kentteki yaşam kalitelerini artırmak, ihtiyaç duydukları unsurları anlamak ve bu ihtiyaçları karşılamak için toplumsal cinsiyet perspektifinde şehir planlamalarının yapılması gerekmektedir (Fenster, 2010). Yerelden başlayarak kadınların kente, kentsel planlama kararlarına ve kaynaklarına katılımını sağlamak için merkezi veya yerel yönetimlerin bakım ekonomisine yatırım yapmaları ya da yaptıkları yatırımları artırmaları önem arz etmektedir (Yakar Önal, 2021). Böylelikle kentte toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sağlanarak kent hakkı gerçekleştirilebilir.

Katılımcılar kentin kamusal mekânlarına katılım gösterirken güvenlik önlemlerinin olduğu alanları tercih etmektedirler. Gelişmiş olarak tanımlanan sosyal refah seviyesi yüksek olan ilçelerden biri olan Nilüfer bölgesinde ikamet eden katılımcıların kente yalnız başlarına katılım gösterirken, Yıldırım ve Osmangazi ilçesinin eski yerleşim yerlerinin olduğu, yoğun göç alan bölgelerinde ikamet eden katılımcıların kamusal mekânları deneyimlerken belirli çekincelere sahip oldukları görülmektedir. Dolayısıyla kentteki güvenlik sistemlerinde ikamet ettikleri ilçelerin sosyal, kültürel ve ekonomik olarak farklılıkları içermesi, kenti kullanım deneyimlerini ve kent haklarını çeşitli faktörler açısından etkilediğini göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet temelinde kentsel hizmetlere erişim hakkının gerçekleşmesi, kentsel yaşam kalitesinin düzeyini göstermektedir (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2013). Bu kapsamda, kentsel bir mekânda hak ihlallerinin oluşmaması için yeterli ve etkili önlemler alınmalı; haklara saygı duyulmalı, yapılan haksızlıklara devlet tarafından yaptırımlar

uygulanmalı ve hak gözeten gerekli önlemler alınmalıdır (Aybay, 2015). 1982 Anayasası'nın 56. maddesi “*her bir bireyin dengeli ve sağlıklı bir mekânda yaşama hakkına sahip olduğunu*” belirtir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982: 56). Kadınların ev ve özel alana, erkeklerin de iş yerleri ve kamusal alana ait olarak görülmesini sağlayan ideolojik ayrımın her bir alana atfettiği ayrı anlamlar, sadece cinsiyetler arasındaki eşitsizliği değil, mekânsal eşitsizliği de yaratmaktadır (Tuncer, 2021).

Bu kapsamda kamusal alanlar kadınlar ve erkekler için erişilebilir olmalıdır. Eşit olarak kent haklarını kullanamayan kadınların olması, kentli haklarının görmezden gelindiği, sağlıksız ve plansız bir kentleşmenin varlığından kaynaklanmaktadır (Karasu, 2008).

Kadınların kent haklarını eşit olarak kullanmalarını sağlayarak yaşam kalitelerini geliştirmek için eğitim, sağlık, ekonomik ve kültürel alanlardaki rolleri çerçevesinde kent planlamalarında yer almaları gerekmektedir (Asteria, Jap ve Utari, 2020). Bursa Büyükşehir Belediyesi, kentlilerin kentsel hizmetlere erişim haklarında cinsiyet eşitliğinin gerçekleşmesi için eşitlik birimi ile belediyelerin iş birliği yaparak, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik farkındalık çalışmaları yürütmeyi hedeflemektedir (KEİG, 2015b). Bu yönüyle kent haklarının hayata geçirilebilmesi için kentte, toplumsal cinsiyete yönelik farkındalık çalışmalarının yapılması önem arz etmektedir.

CEDAW'ın (2021) sunduğu 8. periyodik dönem gölge raporuna göre, kadınların toplumsal yaşamın içindeki her mekânda fırsatlardan ve haklarından eşit olarak faydalanmaları gerekmektedir. Türkiye’de kadınlara yönelik bu konuda eğitici, yönlendirici ve koruyucu sosyal hizmet faaliyetleri yürütülmektedir (CEDAW, 2021).

Kadın haklarına yönelik yapılacak olan her türlü düzenleme, fiziksel ve işlevsel olarak sağlıklı bir kent oluşumuna katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda kent haklarının yasal düzenlemelerle hukuki bir zemine oturtulması önemlidir. Çünkü hukuk tarafından hakların korunuyor olması, bir yaptırıma bağlamayı mümkün kılar (Tekeli, 2001). Toplumsal cinsiyet eşitliği yasal bir zemine oturtulduğu takdirde, kadınların kenti kullanımları da bu durumdan olumlu olarak etkilenebilmektedir.

Tekeli’ye göre (2001) hukuk tarafından yaptırıma bağlanan bir hakkın olmaması durumunda, uygulanmasını sağlayacak bir zorlamanın da var olması mümkün gözükmemektedir. Eşitlik temelindeki uygulamalar sayesinde bireylerin cinsiyetlerinden dolayı kaynaklanan ayrımcılığın önüne geçerek; refah, barışçıl bir ortamda ve

sürdürülebilir dünyada yaşamak mümkün olabilir (Ataman, 2020). Bu doğrultuda, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik gerçekleştirilen kentsel planlamaların bireylerin kente katılımında önemli bir etken yarattığı görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bireylerin toplum tarafından belirlenen cinsiyetlerini ifade eden toplumsal cinsiyet kavramı, mevcut kalıp yargılar ve kültürel beklentilere göre değişiklikler göstermektedir. Çoğu ülkede mevcut olan ataerkil sistemin getirdiği kalıplar, cinsiyetlerin rolleri üzerinde belirleyici bir işleve sahiptir. Bu bağlamda oluşturulan toplumsal cinsiyet rollerinin kentsel mekânlarda somutlaştığı ve özel alandaki cinsiyet rollerinin kamusal alanlara yansdığı görülür.

Kentteki toplumsal cinsiyet rolleri beraberinde kent hakkı kavramını ortaya çıkarmaktadır. Kolektif bir hakka vurgu yapan kent hakkı, kentte yaşayan her bireyin sosyal, eğitim, sağlık, ekonomik, siyasi ve kültürel olarak hakları olduğunu ve kentin bütün fırsatlarından eşit olarak faydalanmalarını ifade eder. Bu kapsamda feminizm, kadınlar ile erkeklere eşit haklar tanınmasını ve kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması gerektiğini savunur. Bu doğrultuda devletin ve halkın iş birliği içinde kalarak, kent hakkının sağlıklı bir şekilde kullanılması önem arz etmektedir.

Kent hakkı temelinde kabul edilen birçok hak türü bulunmaktadır. Bu haklar yasal süreçlerle garanti alınmış olup; kentte yaşayan her bireyin çalışma, kent hizmetlerine katılım sağlama, ulaşım imkanlarından yararlanma ve güvenlik haklarına sahip olduklarını ifade eder. Ulusal, uluslararası ve bölgesel sözleşmelerle öne sürülen tüm şartlar ve tüzükler bu haklara kentte yaşayan tüm bireylerin eşit olarak katılımına vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan Kadın Dostu Kentler, Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesini ve kadın haklarına destek sağlamayı amaçlar. 1996 yılında yayınlanan Avrupa Kentsel Şartı’nın öne sürdüğü kentli hakları kapsamındaki maddesinde kentlerdeki mal ve hizmetlere eşit erişimin, kaliteli ve kapsamlı bir anlayışın olduğu kent ortamı amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada, Bursa ilinde kentte yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet temelinde kentsel mekândaki deneyimlerinin ve kent haklarının incelenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma kapsamında Bursa’da 25 kadınla yapılan görüşmeler neticesinde, kadınların yaş, medeni durum, çocuk faktörü, eğitim, çalışma ve gelir durumu faktörlerine göre kentsel mekânı kullanım deneyimleri incelenmiştir. Bu kapsamda katılımcıların yaşadıkları ilçeler olan Yıldırım, Osmangazi ve Nilüfer bölgelerinin alt, orta ve üst gelir grubuna göre çeşitli sosyoekonomik farklılıkları içermesi, kenti kullanım deneyimlerini ve kent haklarını çeşitli faktörler açısından

etkilemektedir. Çalışmada, Bursa’da yaşayan kadınların kenti kullanım deneyimleri, toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında detaylı olarak incelenmiştir. Görüşme yapılan katılımcıların kenti deneyimleme biçimlerinin toplumsal cinsiyet temelinde değişiklik gösterdiği görülmüştür. Bu bağlamda toplumsal cinsiyetle birlikte yaş, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu, eğitim, çalışma ve gelir durumu gibi birçok değişkene bağlı olarak kadınların kent deneyimleri ve kent hakkına erişimleri birbirinden farklılaşmaktadır. Çalışmada kadınların toplumsal cinsiyet temelinde kent deneyimleri ve kent hakları, dört temel başlık altında incelenmiştir. Katılımcıların sırasıyla; çalışma yaşamındaki bulgularına, kamusal mekânların kullanımına ilişkin bulgulara, ulaşım hizmetlerinin kullanımına ilişkin bulgulara ve kentin güvenliğine ilişkin bulgulara değinilmiştir.

Katılımcıların çalışma yaşamındaki bulgulara bakıldığında, ev içindeki toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak çalışma hayatına girdikleri ve çalışma hayatına girdiklerinde ise ev içindeki cinsiyet rol dağılımlarını gözeterak kent haklarını kullandıkları görülmektedir. Aynı zamanda, cinsiyetlerinden dolayı iş hayatındaki rol ve sorumluluklarının iş bölümü içerisinde ve uzlaşmaya dayalı olarak ilerlediği görülmektedir. Ev içinde cinsiyet rol dağılımına bağlı olarak, ev içi çocuk bakımı, yemek ve temizlik sorumluluklarının çoğunlukla kendileri üzerinde olduğunu ifade eden katılımcıların akşam vakitlerinde ve hafta sonu çalışmayı tercih etmedikleri ve işten arta kalan zaman dilimlerinde ise aileleriyle vakit geçirdikleri görülmektedir. Aynı zamanda çocuk sahibi olan ve çocuklarına bakma sorumluluğu çoğu zaman kendileri üzerinde olan katılımcıların, iş saatlerini çocuklarını önceleyerek belirledikleri, okul saatleriyle iş saatlerini dengede tutmaya çalıştıkları görülmektedir. Çalışmayan ev hanımı kadınların belediyelerin kurslarına katılarak, iş imkanına kavuştukları ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik adımları attıkları görülmektedir.

Katılımcıların kamusal mekânları kullanımına ilişkin bulgularına bakıldığında, ev içindeki cinsiyet rollerine bağlı olarak kamusal mekânları deneyimleme biçimlerinin değişiklik gösterdiği, çoğunlukla evin yemek, temizlik ve bakım işlerinden sorumlu olduklarını ifade eden katılımcıların kentin kamusal mekânlarını günün belirli saatlerinde kullandıklarını, çocuk faktörüne bağlı olarak kentin kamusal mekân tercihlerinde farklılıklar olduğu, çocuğunu dışarı çıkarma ve gezdirme sorumluluğunun genellikle kendileri üzerinde olan katılımcıların, kentin kamusal mekânlarında oyun alanlarının olduğu mekânları tercih ettikleri görülmüştür. Çoğunlukla ev içi cinsiyet rolleri

dağılımında alışveriş sorumluluğu kendileri üzerinde olduğunu ifade eden katılımcıların, evine yakın alışveriş merkezlerini seçtiği ve böylece fiziksel kuvvetinin getirdiği kapasiteye bağlı olarak ağır alışveriş yüklerini yakın bir mesafeye taşımayı tercih ettikleri görülmektedir. Kentin kamusal açık alanlarından olan parkları spor ve yürüyüş yapma amacıyla kullanan katılımcıların, mekânsal tercihlerinin ikamet ettikleri bölgeye göre değişiklik gösterdiği ve fiziksel güvenlikleri konusunda belirli çekincelere sahip olan kadınların yanlarında eşlerinin olmasını istediği veya kendilerine uygun olarak gördükleri güvenli mekânları tercih ettikleri görülmektedir.

Katılımcıların ulaşım hizmetlerinin kullanımına ilişkin bulgularına bakıldığında, alt geçit hizmetlerini akşam kullanmak durumunda kalan katılımcıların, alt geçitlerin ıssız ve karanlık olmasının fiziksel güvenlikleri konusunda belirli çekincelere sahip olmalarına yol açtığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların ifadesinde, kentsel mekânlarda hava karardıktan sonra sokak aydınlatmalarının yetersizliğinin, ıssız ve karanlık alanlar oluşturmaya bağlı olarak cinsel saldırılara açık olduğunu ve bu nedenle fiziksel güvenlikleri konusunda çekincelere sahip oldukları görülmektedir. Aile içindeki cinsiyet rol dağılımında çocuğunu gezdirme sorumluluğu çoğu zaman kendi üzerinde olan katılımcının, bebek arabasını kullanma durumunda kent içi ulaşımında ve kaldırımlarda rampa olmadığı için taşımakta zorluk yaşadığı görülmektedir. Katılımcıların metro istasyonlarının akşam vakitlerinde تنها mekânlara dönüşmesinden ve güvenlik sistemlerinin yeterli olmamasından kaynaklı olarak fiziksel güvenliği konusunda belirli çekincelere sahip oldukları görülmektedir.

Katılımcıların kentin güvenliğine ilişkin bulgularına bakıldığında, yaşadıkları ilçelere göre kenti güvenli veya güvensiz buldukları görülmektedir. Kadınların kente erkeklerle eşit bir biçimde katılım sağladıklarında ve cinsiyetlerinden dolayı sosyal faaliyetlerden sınırlandırılmadıklarında yaşadıkları kenti güvenilir buldukları görülmektedir. Çoğunlukla yüksek refah seviyesine sahip olan Nilüfer ilçesinde yaşayan katılımcılar yaşadıkları kenti güvenli bulurken, mahalle faktörüne bağlı olarak düşük refah seviyesinin olduğu Yıldırım ve Osmangazi ilçelerinde yaşayan kadınların genellikle kenti güvensiz buldukları görülmektedir. Kenti kullanırken istedikleri biçimde giyinemeyen, akşam vakitlerinde aydınlatmaların yetersiz kaldığı alanları kullanan ve yoğun göçlerin olduğu bölgelerde yaşayan kadınların mülteci erkeklerden kaynaklı olarak cinsiyetleri üzerinde tehdit hissettiklerinden dolayı yaşadıkları kenti güvenli bulmadıkları görülmüştür. Katılımcıların kentsel mekânda cinsel saldırı yaşadıklarında veya şahit

olduklarında ise çoğunlukla müdahale ettikleri, müdahale etmenin mümkün olmadığı durumlarda ise emniyet desteklerinden yardım istedikleri görülmektedir.

Bulgularda genel olarak, özel alandaki toplumsal cinsiyet rollerine bağlı kalan katılımcıların kamusal alanlara katılımlarını özel alandaki rollerine bağlı kalarak gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bu konuda, özel alandaki cinsiyet rollerinin eşitlik temelinde dağılarak, iş bölümü çerçevesinde sorumlulukların eşler arasında adil bir şekilde paylaşılması gerekmektedir.

Çocuk yetiştirme veya çocuğu gezdirmeye, aile bütçesine karar vermede, evin temizlik, yemek, bakım ve ihtiyaçlarına yönelik gerçekleştirilen eylemlerde hem kadının hem de erkeğin aktif olarak rol alması sağlanmalıdır. Bu bağlamda ev işlerinin ve bakım emeğinin paylaşılması sağlanmalı, kalıp yargılardan ve cinsiyetçi söylemlerden uzaklaşarak kamusal mekânlara katılım sağlanması gerekmektedir. Kadınların istihdam olanaklarının artırılarak, kamusal mekânda cinsiyet eşitliğine yönelik çalışma olanakları yaratılmalı, esnek çalışma ve kreş imkanları yaygınlaştırılmalıdır.

Kadınların kentin kamusal mekânlarında güven içinde ulaşım sağlamaları için güvenlik önlemleri alınmalı, ışıklandırmalar yaygınlaştırılmalı, eski yerleşim yerlerinin olduğu kalitesiz konut yapısının sunduğu güvenlik yetersizliklerinin önüne geçilmeli, her ilçede sosyal refah seviyesini artırıcı kentsel planlamalar yapılarak sosyal risk derecelerini en aza indirmek için çalışmalar yapılmalıdır.

Kadınların bu konuda görüşleri alınarak, karar mekanizmalarında ve kent yönetimlerinde kadın temsiliyetinin artırılması sağlanmalıdır. Bu doğrultuda, çalışmanın ortaya koyduğu bulguların Bursa Belediyesinin düzenlemiş olduğu kadın dostu kent planlamalarına ve kentteki toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik gerçekleştirilen faaliyetlere katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Kentlerde cinsiyet eşitliğine yönelik gerçekleştirilecek uygulamaların sadece bireylere değil, aynı zamanda kentlerin kalkınmasına ve refahına da fayda sağladığını kabul etmek önemlidir.

Sonuç olarak, kentsel mekânda cinsiyetler arasındaki eşitliği sağlayan, sosyal dengeyi kuran ve hakları önceleyen bir kentsel planlama ve uygulama hayata geçirilmelidir. Bu bağlamda yerel yönetim sistemlerinin ve diğer karar makamlarının cinsiyet eşitliğini gözeterek kent yönetimini ve tasarımını gerçekleştirmesi önemlidir. Temelde, özel ve kamusal alanı kapsayacak şekilde kadınların kent haklarını tüm alanlarda kullanabilecekleri eşitlikçi bir cinsiyet kültürüne ihtiyaç duyulmaktadır.

Eşitlikçi cinsiyet kültürünün kentte somutlaşması önemli bir adımı ifade eder. Hak temelli toplumsal cinsiyet eşitliğinin olduğu refah toplum yapısı, kentte yapılacak olan düzenlemeler ve gelişmelerle varlığını ortaya koyabilir.

EKLER

Ek 1: Görüşme Soru Formu**1. Sosyodemografik Sorular**

- 1.1. Yaşınız?
- 1.2. Medeni durumunuz?
- 1.3. Çocuğunuz var mı, varsa sayıları ve yaşları nedir?
- 1.4. Eğitim düzeyiniz?
- 1.5. Çalışma durumunuz?
- 1.6. Mesleğiniz?
- 1.7. Gelir durumunuz?

2. Kentsel Mekânı Kullanıma İlişkin Sorular

- 2.1. Evden dışarı çıkma nedeniniz çoğu zaman nedir?
- 2.2. Kentteki mekânları nasıl kullanıyorsunuz?
- 2.3. Kentte sosyal bir faaliyet yapmak istediğinizde nerelere gidiyorsunuz?
- 2.4. Sosyal faaliyetler için genellikle günün hangi saatlerini tercih ediyorsunuz?
- 2.5. Genellikle alışveriş mekânlarına hangi amaçla gidiyorsunuz?
- 2.6. Alışveriş mekânlarınızı seçerken hangi hususlara dikkat ediyorsunuz?
- 2.7. Alışverişe giderken genellikle günün hangi saatlerini tercih ediyorsunuz?
- 2.8. Kentteki mekânlara genellikle kimlerle gidiyorsunuz?
- 2.9. Eve gelene kadar dışarıda geçirdiğiniz tipik bir gününüzü detaylı anlatır mısınız?
- 2.10. İş seçiminde hangi faktörler sizin için önem arz etmektedir?
- 2.11. Çocuk eğitim merkezlerini seçerken sizin için hangi etmenler önemlidir?
- 2.12. Kentte spor yapma amacıyla nerelere gidiyorsunuz?
- 2.13. Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin düzenlemiş olduğu hangi faaliyetlere katılım gösteriyorsunuz?

3. Kentteki Ulaşım ve Altyapı Hizmetlerinin Kullanımına İlişkin Sorular

- 3.1. Kent içinde genellikle hangi amaçla seyahat ediyorsunuz?
- 3.2. Kent içi ulaşımında hangi sorunlarla karşılaşıyorsunuz?
- 3.3. Genellikle şehir içi ulaşım araçlarını hangi zaman diliminde kullanıyorsunuz?
- 3.4. Kentte bir yaya olarak sizin için hangi kolaylıklar sağlanmasını istersiniz?

4. Kentteki Sağlık Hizmetlerinin Kullanımına İlişkin Sorular

- 4.1. Sağlık hizmetlerini kullanırken hangi sorunları yaşıyorsunuz?
- 4.2. Sizce kadın sağlığını önemseyen en önemli sağlık birimleri hangileridir?

5. Kentteki Güvenliğe İlişkin Sorular

- 5.1. Sizce yaşadığınız kent güvenli mi?
- 5.2. Kentte, evin dışına çıktığınızda karşılaştığınız en önemli sorunlar nedir, tanımlar mısınız?
- 5.3. Kentte karşılaştığınız veya şahit olduğunuz olumsuz bir durum karşısında ne yaparsınız?

Ek 2: Etik Kurul Onayı

T. C.
KÜTAHYA DÜMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve
Yayın Etiği Kurulu

TOPLANTI TUTANAĞI

Toplantı Tarihi: 15.08.2022

Toplantı Sayısı: 2022/07

GÜNDEM 14: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'nün 22.06.2022 tarih ve 118594 sayılı yazısı gereğince; Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans programı öğrencisi Merve TOSUN'un "*Toplumsal Cinsiyet Temelinde Kentsel Mekanda Kadınların Deneyimleri ve Kent Hakkı: Bursa İli Üzerine Nitel Çalışma*" başlıklı akademik çalışmasında kullanılmak üzere, uygulama, görüşme ve anket yapma talebinin etik açıdan uygunluğu üzerine görüşme.

KARAR 14 : Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'nün 22.06.2022 tarih ve 118594 sayılı yazısı gereğince; Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans programı öğrencisi Merve TOSUN'un "*Toplumsal Cinsiyet Temelinde Kentsel Mekanda Kadınların Deneyimleri ve Kent Hakkı: Bursa İli Üzerine Nitel Çalışma*" başlıklı akademik çalışmasında kullanılmak üzere, uygulama, görüşme ve anket yapma talebinin etik açıdan uygunluğu üzerine görüşüldü.

Yapılan görüşmeler ve değerlendirmeler sonucunda, çalışma kapsamında yapılacak olan uygulama, anket-görüşme sorularının ve ölçeklerin, gerekli izinlerin alınması kaydıyla, fikri, hukuki ve telif hakları bakımından sorumluluğu başvurucuya ait olmak üzere etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

KAYNAKÇA

- Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (2012, 20 Mart). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 28239).
- Akkoyunlu Ertan, K. (2008). Kent hakkı üzerine düşünceler. *Amme İdaresi Dergisi*, 41(4), 125-141.
- Akkoyunlu Ertan, K. ve Ertan, B. (2013). Kentli hakları: Kent ve insan hakları bağlamında kentsel hizmetlere erişim hakkı. İçinde S. Zeybekoğlu Sadri, vd., (Ed.), *Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları*, (s. 45-72). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: Erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 53-72.
- Ali, Z. (2014). *İslâmî feminizmler* (1. bs.). (Ö. Elitez, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alkan, A. (2003). *Yerel yönetimlerin kadınların toplumsal cinsiyet gereksinimlerine duyarlılığı: Ankara araştırması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- (2000). “Özel alan- kamusal alan” ayrımının feminist eleştirisi çerçevesinde kentsel mekân. *Kültür ve İletişim*, 3(1), 72-95.
- (2013). “Yerim mi dar, yenim mi?” Cinsiyete dayalı kentsel hak ihlalleri ve ötesi. İçinde S. Zeybekoğlu Sadri, vd., (Ed.), *Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları*, (s. 121-163). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- (2020). *Cins cins mekân* (4. bs.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Altay Baykan, D. (2015). *Yerel yönetimler için kadın dostu kent planlaması ve tasarım ilkeleri kitabı*. Ankara: Uzerler Matbaacılık Sanayi Ltd. Şti.
- Altınay, G. A. ve Arat, Y. (2007). *Türkiye’de kadına yönelik şiddet* (1. bs.). İstanbul: Punto.
- Anadolu Ajansı. (2018). Eğitim. (2023, 21 Ağustos). Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiyede-gecen-yil-89-bin-62-kurs-duzenlendi/1240703>.

- Anık, İ. ve Çelenk, M. A. (2018). Transformation of mental maps during urban reconstruction in the Tahtakale district considering safety and gender. *ITU A|Z*, 15(2). 69-81.
- Asl, M. P. (2022). Truth, space, and resistance: Iranian women's practices of freedom in Ramita Navai's city of lies. *Women's Studies*, 51(1), 1-20.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik* (2. bs.). (A. Tekin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Asteria, D., Jap, J. J., & Utari, D. (2020). A gender-responsive approach: Social innovation for the sustainable smart city in Indonesia and beyond. *Journal of International Women's Studies*, 21(6), 193-207.
- Atalay, M. (2016). *Kent hakkının oluşumuna devrimci kadınların katkıları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Ataman, H. (2020). Toplumsal cinsiyet eşitliğinin gelişimine yönelik dünyada ve Türkiye'de uygulanan politikalar. İçinde F. Başar (Ed.), *Toplumsal cinsiyet*, (s. 35-48). Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Avery, R., Bezmez, S., Edmonds, A. G. ve Yaylalı M. (2021). *İngilizce-Türkçe Redhouse sözlüğü* (49. bs.). İstanbul: Sev Yayıncılık.
- Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR). (2006). Avrupa kadın- erkek eşitliği şartı (yerel yaşamda). (2023, 13 Haziran). Erişim Adresi: https://www.ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/charte_egalite_tr.pdf.
- Avrupa Konseyi (2021). Avrupa yerel yönetimler özerklik şartı. (2022, 11 Ekim). Erişim Adresi: <https://rm.coe.int/booklet-european-charter-of-local-self-government-turkish-version/168071b67b>.
- Avrupa Sosyal Şartı. (1996). Avrupa sosyal şartı. (2023, 21 Ağustos). Erişim Adresi: <https://www.anayasa.gov.tr/media/3680/avrupasosyalsarti.pdf>.
- Aybay, R. (2006). *Açıklamalı insan hakları evrensel bildirisi* (1. bs.). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- , (2015). *İnsan hakları hukuku* (1. bs.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Aydoğan, A. (2000). Önsöz. İçinde A. Aydoğan (Ed.), *Şehir ve Cemiyet*, (s. 7-34). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Aytaç, Ö. (2013). Kent mekânları ve kimlik/farklılık sorunu. *İDEALKENT*, 4(9), 138-169.
- Barnett, H. (1998). *Introduction to feminist jurisprudence* (1rd ed.). London ve Sydney: Cavendish Publishing Limited.
- Barrett, M. (1980). *Women's oppression today problems in marxist feminist analysis* (5rd ed.). London: Verso.
- Bartky, L. S. (1990). *Femininity and domination studies in the phenomenology of oppression* (1rd ed.). New York: Routledge.
- Bastomski, S., & Smith, P. (2016). Gender, fear, and public places: How negative encounters with strangers harm women. *Sex Roles*, 76(1-2), 73-88.
- Beauvoir, S. (2019a). *İkinci cinsiyet 1. cilt olgular ve efsaneler* (1. bs.). (G. Savran, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- (2019b). *İkinci cinsiyet 2. cilt yaşanmış deneyim* (1. bs.). (G. Savran, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42(2), 155-162.
- (1983). Gender schema theory and its implications for child development: raising gender-aschematic children in a gender-schematic society, *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 8(4), 598-616.
- Berk, S. F. (1985). *The gender factory: The apportionment of work in American households* (1rd ed.). New York and London: Plenum Press.
- Biddle, B. J. (1979). *Role theory expectations, identities, and behaviors* (1rd ed.). London: Academic Press, Inc.
- (1986). Recent developments in role theory. *Annual Review of Sociology*, (12), 67-92.
- Bilgili, A. (2020). *Kentsel gelişmenin, kentsel yaşam kalitesi üzerindeki etkileri: Bursa örneği* (1. bs.). Bursa: Nilüfer Belediyesi.

- Birleşmiş Milletler kadın ve kız çocuklarının insan haklarının korunması ve geliştirilmesi ortak programı (BMOP). (2010). Kadın dostu kentler. (2023, 13 Haziran). Erişim Adresi: <http://www.kadindostukentler.org/content/docs/outputs/kadin-dostu-kentler-2010.pdf>.
- Bondi, L., & Davidson, J. (2003). Troubling the place of gender. In K. Anderson, M. Domosh, S. Pile & N. Thrift (Eds.), *Handbook of cultural geography*, (pp. 325-343). London, Thousand Oaks, Delhi: SAGE Publications.
- Bondi, L., & Rose, D. (2003). Constructing gender, constructing the urban: A review of Anglo-American feminist urban geography. *Gender, Place and Culture Journal*, 10(3), 229-245.
- Brickell, C. (2005). Masculinities, performativity, and subversion. *Men and Masculinities*, 8(1), 24-43.
- Buckingham, S. (2010). Examining the right to the city from a gender perspective. In A. Sugranyes, & C. Mathivet (Eds.), *Cities for all*, (pp. 57-62). Santiago: Habitat International Coalition.
- Bunch, C. (2021). Kadın hakları nasıl insan hakları kapsamına alındı?. (B. Esen, Çev.). İçinde M. Worken (Ed.), *Süregelelen devrim küresel kadın hakları mücadelesinden sesler*, (s. 45-56). İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Burnett, P. (1973). Social change, the status of women and models of city form and development, *Antipode*, 5(3), 57-62.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi. (2013). Yerel eşitlik eylem planı (2013-2015). (2023, 20 Ağustos). Erişim Adresi: <http://www.kadindostukentler.com/proje-yeep.php>.
- Bussey, K., & Bandura, A. (2004). Social role theory of sex differences and similarities. In A. H. Eagly, A. E. Beall, & R. J. Sternberg (Eds.), *Psychology of Gender*, (pp. 92-113). New York: The Guilford Press.
- Butler, J. (1986). Sex and gender in Simone De Beauvoir's second sex. *Yale French Studies*, (72), 35-49.
- (1988). Performative acts and gender constitution: an essay in phenomenology and feminist theory. *Theatre Journal*, 40(4), 519-531.

- , (2020). *Cinsiyet belası feminizm ve kimliğin altüst edilmesi* (8. bs.). (B. Ertür, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Carvalho, I. C. (2021). Critical spatial thinking in women's resilience for an inclusive city. *Journal of Advanced Research in Social Sciences*, 4(1), 32-40.
- Cassirer, E. (1944). *An essay on man an introduction to a philosophy of human culture* (1rd ed). New Haven and London: Yale University Press.
- Castells, M. (1977). *The urban question a marxist approach* (1rd ed.). (A. Sheridan, Çev.). London: Edward Arnold.
- , (1983). *The city and the grassroots: A cross-cultural theory of urban social movements* (1rd ed.). USA: University of California Press.
- CEDAW (2011). *Meeting the needs of the world's women*. (2023, 11 Ağustos). Retrieved from: <https://www.un.org/womenwatch/daw/daw/index.html>.
- Certeau de, M. (1988). *The Practice of everyday life* (1rd ed.). (S. Rendall, Çev.). London: University of Colifornia Press.
- Chang, J., Choi, J., An, H., & Chung, H. (2022). Gendering the smart city: A case study of Sejong city, Korea. *Cities The International Journal of Urban Policy and Planning*, (120), 1-11.
- Chanter, T. (2019). *Toplumsal cinsiyet* (1. bs.). (M. Erguvan, Çev.) Ankara: Fol Kitap.
- Cho, S., & Song, H. (2022). Gender and the city: Correlations between the Gangnam district in Seoul and the tropes of Korean women from 1970 to 2020. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 22(2), 1-13.
- Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD). (2018). *Kentsel haklar ve hizmetlere erişimde toplumsal cinsiyet eşitliği* (1. bs.). Ankara: Ceid Yayınları.
- Connell, R. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar toplum, kişi ve politika* (1. bs.). (C. Soydemir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Costa, D. M., & James, S. (1975). *The power of women and the subversion of the community* (3rd ed.). Richmond Rd., Montpelier, Bristol, England: Falling Wall Press.
- Costa, D. M. (2015). *Kadınlar ve toplumun altüst edilmesi* (1. bs.). (N. Köklü, Çev.). İstanbul: Otonom Yayıncılık.

- Costa, P. T., Terracciano, A., & McCrae, R. R. (2001). Gender differences in personality traits across cultures: Robust and surprising findings. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(2), 322-331.
- Council of Europe. (2008). Manifesto for a new urbanity: European urban charter II. (2022, 19 Mart). Retrieved from: <https://rm.coe.int/urban-charter-ii-manifesto-for-a-new-urbanity-publication-a5-58-pages-/168095e1d5>.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (3. bs.). (M. Bütün, S. B. Demir ve T. Özsevgeç, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Curtis, S. (2020). *Feministler pembe giymez (ve diğer yalanlar)* (1. bs.). (İ. G. Çıgay, Çev.). İstanbul: Hep Kitap.
- Çaha, Ö. (2016). *Women and civil society in Turkey women's movements in a Muslim society* (1rd ed.). London and New York: Routledge.
- Çayır, K. (2013). İslamcı bir sivil toplum örgütü: Gökkuşuğu İstanbul kadın platformu. İçinde N. Göle (Ed.), *İslam'ın yeni kamusal yüzleri bir atölye çalışması*, (s. 41-67). İstanbul: Metis Yayınları.
- Çetin, R. ve Türkün, A. (2022). Ücretli istihdama katılmanın kadınların kamusal mekânda görünürlüğü üstüne etkisi: Sakarya Geyve örneği. *Megaron*, 17(1), 107-116.
- Deaux, K., & Major, B. (1987). Putting gender into context: An interactive model of gender-related behavior. *Psychological Review*, 94(3), 369-389.
- Delphy, C. (1993). Rethinking sex and gender. *Women's Studies International Forum*, 1(16), 1-9.
- Dildar, Y. (2015). Patriarchal norms, religion, and female labor supply: Evidence from Turkey. *World Development*, (76), 40-61.
- Direk, Z. (2021). *Cinsel farkın inşası felsefi bir problem olarak cinsiyet* (3. bs.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Donovan, J. (2014). *Feminist teori* (8. bs.). (A. Bora, M. A. Gevrek ve F. Sayılan, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dorius, S. F., & Firebaugh, G. (2010). Trends in global gender inequality. *Social Forces*, 88(5), 1941-1968.

- Dökmen, Z. Y. (2015). *Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar* (6. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Duru, B. ve Alkan, A. (2002). Giriş- 20. yüzyılda kent ve kentsel düşünce. İçinde A. Alkan ve B. Duru (Eds.), (A. Alkan ve B. Duru, Çev.), *20. Yüzyıl Kenti*, (s. 7-25). Ankara: İmge Yayınevi
- Eagly, A. H., & Diekman, B. A. (2003). The malleability of sex differences in response to changing social roles. In L. G. Aspinwall, & U. M. Staudinger (Eds), *A psychology of human strengths: Fundamental questions and future directions for a positive psychology*, (pp. 103-115). Washington: American Psychological Association.
- Eagly, A. H., & Steffen, V. J. (1984). Gender stereotypes stem from the distribution of women and men into social roles. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(4), 735-754.
- Eagly, A. H., & Wood, W. (2016). Social role theory of sex differences. In N. A. Naples (Ed.), *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies*, (pp. 1-3). New York: John Wiley & Sons, Ltd.
- Eagly, A. H., Wood, W., & Johannesen-Schmidt, M. C. (2004). Social role theory of sex differences and similarities. In A. H. Eagly, A. E. Beall, & R. J. Sternberg (Eds.), *The Psychology of Gender*, (pp. 269-295). New York: The Guilford Press.
- Eckes, T., & Trautner, H. M. (2000). Developmental social psychology of gender: An integrative framework. In T. Eckes, & H. M. Trautner (Eds.), *The Developmental Social Psychology of Gender*, (pp. 3-32). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Elger, T. (2020). Emek (Labor). İçinde S. B. Turner (Ed.), *Sosyoloji Sözlüğü*. (A. Aşkın, Çev.), (s. 250-253). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Engels, F. (1990). *Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni* (9. bs.). (K. Somer, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- (1997). *İngiltere’de emekçi sınıfın durumu* (1. bs.). (Y. Fincancı, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- European Charter for Women in the City (Avrupa Kentte Kadınlar Şartı). (1994). Moving towards a Gender-Conscious City. (2023, 23 Ağustos). Retrieved from:

<https://www.hlrn.org/img/documents/1994%20-%20European%20Charter%20for%20Women%20in%20the%20City.pdf>.

- Evans, M. (2020). Toplumsal cinsiyet (Gender). İçinde S. B. Turner (Ed.), *Sosyoloji Sözlüğü*. (F. Pınar, Çev.), (s. 890-897). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Evrin, S. (1972). *Şahsiyet alanında psikososyolojik bir kavram olarak rol sorununa giriş* (1. bs.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Fedeli, V. (2014). EU urban agenda: An open and complex debate. *DisP- The Planning Review*, 50(4), 71-77.
- Fenster, T. (2005). The right to the gendered city: Different formations of belonging in everyday life. *Journal of Gender Studies*, 14(3), 217-231.
- (2010). The right to the city and gendered everyday life. In A. Sugranyes & C. Mathivet (Eds.). *Cities for all*, (pp. 63-76). Santiago: Habitat International Coalition.
- Flanagan, W. G. (2010). *Urban sociology- images and structute* (5rd ed.). United Kingdom: Rowman & Littlefield Publishers.
- Fontaine, A. L. C. (2019). Integrating general strain theory and the gender role strain paradigm: Initial considerations. *Journal of Theoretical & Philosophical Criminology*, (11), 159-186.
- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin tarihi* (4. bs.). (H. U. Tanrıdöner, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fougeyrollas-Schwebel, D. (2015). Feminist hareketler. İçinde Hirata, H., Laborie, F., Le Doare, H., & Senotier, D. (Eds.), *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*. (G. Acar-Savcan, Çev.), (pp. 155-160). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Fraser, N. (1990). Rethinking the public sphere: A contribution to the critique of actually existing democracy. *Social Text*, (25/26), 56-80.
- Freeman, A. (2005). Moral geographies and women's freedom: Rethinking freedom discourse in the Moroccan context. In G. W. Falah, & C. Nagel (Eds.), *Geographies of Muslim Women*, (pp. 147-177). New York: The Guilford Press.

- Frisby, D. (2020). Yapısöküm/dekonstrüksiyon (Deconstruction). İçinde S. B. Turner (Ed.), *Sosyoloji Sözlüğü*. (P. Ergenekon, Çev.), (s. 976-977). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Frug, M. J. (1992). *Postmodern legal feminism* (1rd ed.). New York ve London: Routledge.
- Garber J. A. (2017). Cinsiyet ve cinsellik. İçinde J. S. Davies ve D. L. Imbroscio (Eds.), *Kentsel Politika Teorileri* (E. Şevket Ataman, Çev.), (s. 135-148). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Genelge. (2006, 4 Temmuz). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı 26218).
- Geniş, Ş. ve Akkırman, D. K. (2020). Eşitsizlik mekânları olarak mahalleler ve kadınların kent hakkı. *Amme İdaresi Dergisi*, 53(1), 1-35.
- Geray, C. (1998). Kentsel yaşam kalitesi ve belediyeler. *Türk İdare Dergisi*, 70(421), 323-345.
- Ghandy, A. (2021). *Feminist hareket içerisinde felsefi akımlar* (1. bs.). (D. N. Aktan, Çev.). İstanbul: Patika Kitap.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (1. bs.). (İ. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gilman, C. P. (1910). *The home* (1rd ed.). New York City: The Co-Operative Press.
- (2021). *Women and economics* (1rd ed.). California, ABD: Mint Editions.
- Giolla, M. E., & Kajonius J. P. (2018). Sex differences in personality are larger in gender equal countries: Replicating and extending a surprising finding. *International Journal of Psychology*, 54(6), 705-711.
- Giray, F. ve Aydın, E. (2019). Toplumsal cinsiyete dayalı ekonomik ayrımcılık. *Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 38(1), 25-57.
- Gökarıksel, B., & Secor, A. (2015). Post-secular geographies and the problem of pluralism: Religion and everyday life in Istanbul, Turkey. *Political Geography*, 46(2), 21-30.
- Gökkaya, V. B. (2011). Türkiye’de kadına yönelik ekonomik şiddet. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 101-112.
- Göle, N. (2011). *Modern mahrem: Medeniyet ve örtünme* (11. bs.). İstanbul: Metis Yayınları.

- (2013). Modernist kamusal alan ve İslami ahlak. İçinde N. Göle (Ed.), *İslam'ın yeni kamusal yüzleri bir atölye çalışması*, (s. 19-40). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (5. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güriz, A. (2019). *Hukuk felsefesi* (14. bs.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürkan, S. E. (2022). *Ezbere yaşayanlar- vazgeçemediğimiz alışkanlıklarımızın kökenleri* (1. bs.). İstanbul: Kronik Kitap.
- Habermas, J. (2003). *Kamusal alanın yapısal dönüşümü* (5. bs.). (T. Bora ve M. Sancar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hadjicostandi, J. (2009). Urbanism/urban culture. In G. Ritzer (Ed.), *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, (pp. 5154- 5159). Singapore: Blackwell Publishing.
- Hanson, S. (2010). Gender and mobility: New approaches for informing sustainability. *Gender, Place & Culture*, 17(1), 5-23.
- Harrington, A. G., Overall, N. C., & Maxwell, J. A. (2022). Feminine gender role discrepancy strain and women's self-esteem in daily and weekly life: A person x context perspective. *Sex Roles A Journal of Research*, (87), 35-51.
- Hartmann, H. I. (1979). The unhappy marriage of marxism and feminism: Towards a more progressive union. *Capital & Class*, 3(2), 1-33.
- Harvey, D. (2008). *Umut mekânları* (1. bs.). (Z. Gambetti, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- (2013a). *Asi şehirler şehir hakkında kentsel devrime doğru* (1. bs.). (A. D. Temiz, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- (2013b). *Sosyal adalet ve şehir* (4. bs.). (M. Morali, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- (2016). *Kent deneyimi* (1. bs.). (E. Soğancılar, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hines, S. (2019). *Toplumsal cinsiyet akışkan mıdır?* (1. bs.). (Ö. Ç. Aksoy, Çev.). İstanbul: Hep Kitap.
- Holmwood, J. (2020). Toplum (Society). İçinde S. B. Turner (Ed.), *Sosyoloji Sözlüğü* (İ. Kurşunlugil, Çev.), (s. 888-889). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

- Hooks, B. (1984). *Feminist theory: From margin to center* (1rd ed.). England: South End Press.
- (2000). *Feminism is for everybody passionate politics* (1rd ed.). Cambridge, MA: South End Press.
- Hornby, S. A. (2015). *Oxford advanced learner's dictionary of current English* (9rd ed.). M. Deuter, J. Bradbery, & J. Turnbull (Eds.), United Kingdom: Oxford University Press.
- Hoşgör, A. G. (2013). Kalkınma. İçinde Y. Ecevit ve N. Karkıner (Eds.), *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, (s. 51-71). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Hungerford, J. K., & Sobolew-Shubin, A. P. (1987). Sex-Role identity, gender identity, And self-Schemata. *Cambridge University Press*, (11), 1-10.
- Illich, I. (1926). *Gender* (1rd ed.). New York, Toronto: Pantheon Books.
- İçişleri Bakanlığı (2018). Kadın destek uygulaması (KADES). (2023, 22 Ağustos). Erişim Adresi: <https://www.icisleri.gov.tr/kadin-destek-uygulamasi-kades>.
- Jakupcak, M., Lisak, D., & Roemer, L. (2002). The role of masculine ideology and Masculine gender role stress in men's perpetration of relationship violence. *Psychology of Men and Masculinity*, 3(2), 97-106.
- Jarvis, H., Kantor, P. ve Cloke, J. (2012). *Kent ve toplumsal cinsiyet* (1. bs.). (Y. Temurtürkan, Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Johnson, L. C. (2009). Feminism/Feminist geography. In R. Kitchin ve N. Thrift (Eds.), *International Encyclopedia of Human Geography*, (pp. 1763-1777). Oxford, UK: Elsevier Science Ltd.
- Joshi, S., Roy, S., Mowri, S. & Bailey, A. (2022). Devising gender-responsive transport policies in South. Asia. *Gender & Development*, 30(1-2), 59-76.
- KADAV. (2021). Kadına yönelik şiddet raporu 2021. (2023, 22 Ağustos). Erişim Adresi: <https://kadav.org.tr/yayinlarimiz/raporlar/kadina-yonelik-siddet-raporu-2/>.
- Kadın Dostu Kentler. (2013). Kadın dostu kentler. (2023, 12 Ağustos). Erişim Adresi: <http://www.kadindostukentler.com/content/docs/kitapcik-2.pdf>.
- (2014a). Kadın dostu kent nedir? (2023, 11 Ağustos). Erişim Adresi: <http://www.kadindostukentler.org/kdk-kadin-dostu-kent.php>.

- . (2014b). Kadın dostu kentler birleşmiş milletler ortak programı. (2023, 11 Ağustos). Erişim Adresi: <http://www.kadindostukentler.org/proje.php>.
- . (2014c). Yerel sahiplik, diyalog ve katılım: Yerel eşitlik stratejik planları (YESP) ve yerel eşitlik eylem planları (YEPP). (2023, 12 Ağustos). Erişim Adresi: <http://www.kadindostukentler.org/proje-yepp.php>.
- . (2014d). Mahalle çalışmaları (2023, 12 Ağustos). Erişim Adresi: <http://www.kadindostukentler.com/proje-mahalle-calismalari.php>.
- Kalfa, A., Aytekin, B. S. ve Dinç, Z. Ö. (2020). Kent içi ulaşımın cinsiyeti: Ankara örneği. İçinde A. Alkan (Ed.), *Cins Cins Mekân*, (s. 217-242). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Karadeniz, O. (2011). Türkiye’de atipik çalışan kadınlar ve yaygın sosyal güvencesizlik. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2(29), 83-127.
- Karal, D. ve Aydemir, E. (2012). *Türkiye’de kadına yönelik şiddet* (1. bs.). Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.
- Karam, A. M. (1998). *Women, Islamisms and the state contemporary feminisms in Egypt* (1rd ed.). London: Macmillan Press Ltd.
- Karasu, M. A. (2008). Kentli haklarının gelişimi ve hukuki boyutları. *TBB Dergisi*, (78), 37-52.
- KEİG (Kadın emeği ve istihdamı girişimi platformu). (2015a). Çalışma yaşamında kadınlar forumu raporu. (2023, 11 Ağustos). Erişim Adresi: http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/forum_rapor-Ekim-2015-2.pdf.
- . (2015b). Belediyelerin stratejik planlarında toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi. (2023, 20 Ağustos). Erişim Adresi: <https://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/Belediyelerin-Stratejik-Planlar%C4%B1nda-Toplumsal-Cinsiyet-E%C5%9Fitli%C4%9Fi-Perspektifi.pdf>.
- Keleş, R. (1980). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- . (2006). *Kentleşme politikası* (9. bs.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Knight, C. R., & Brinton, M. C. (2017). One egalitarianism or several? Two decades of gender-role attitude change in europe. *American Journal of Sociology*, 122(5), 1485-1532.

- Knopp, L. (1992). Sexuality and the spatial dynamics of capitalism. *Environment and Planning D: Society and Space*, 10(6), 651-669.
- Kronsell, A., Rosqvist, L. S., & Hiselius, L. W. (2016). Achieving climate objectives in transport policy by including women and challenging gender norms: The Swedish case. *International Journal of Sustainable Transportation*, 10(8), 703-711.
- Kocacık, F. ve Gökkaya, V. B. (2005). Türkiye'de çalışan kadınlar ve sorunları. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), 195-219.
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma* (1. bs.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Larrabee, M. J. (2000). Existentialist feminism. In L. Code (Ed.), *Encyclopedia of Feminist Theories*, (pp. 170). London and New York: Routledge.
- Lefebvre, H. (1976). Reflections on The Politics Of Space. *Antipode*, 8(2), 30-37.
- (2000a). *Espace et Politique: Le Droit à la Ville II* (1rd ed.). Paris: Anthropos.
- (2000b). The right to the city. In E. Kofman, & E. Lebas (Eds.), *Writings on Cities*, (pp. 147-159). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- (2014). *Mekânın üretimi* (2. bs.). (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- (2015). *Kentsel devrim* (4. bs.). (S. Sezer, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- (2018). *Şehir hakkı* (3. bs.). (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lippa, A. R. (2010). Gender differences in personality and interests: When, where, and why? *Social and Personality Psychology Compass*, 4(11), 1098-1110.
- Lister, R. (2003). *Citizenship: Feminist perspectives* (2rd ed.). New York: Palgrave Macmillan.
- Lordoğlu, C. (2016). Kent coğrafyasında kadınların güvenlik endişeleri. *Modus Operandı*, (4), 151- 176.
- Loukaitou-Sideris, A. (2016). A gendered view of mobility and transport: Next steps and future directions. *Town Planning Review*, 87(5), 547-565.
- Maconis, J. J. ve Parrillo, V. N. (2016). *Cities and urban life* (8rd ed.). Boston, Columbus, Indianapolis, New York: Pearson.

- Mackenzie, S. (2002). Kentte kadınlar. İçinde A. Alkan ve B. Duru (Eds.), (A. Alkan ve B. Duru, Çev.), *20. Yüzyıl Kenti*, (s. 249-283). Ankara: İmge Yayınevi.
- Marcuse, P. (2014). Reading the right to the city. *City: Analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, 18(1), 4-9.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü* (2. bs.). (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Martindale, D. (2000). Şehir kuramı. İçinde A. Aydoğan (Ed.), *Şehir ve Cemiyet* (F. Oruç, Çev.), (s. 35-100). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Marx, K ve Engels, F. (2013). *Alman ideolojisi* (2. bs.). (T. Ok ve O. Geridönmez, Çev.). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- McDowell, L. (1999). *Gender, identity and place understanding feminist geographies* (1rd ed.). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Mead, M. (1977). *Sex and temperament in three primitive societies* (1rd ed.). London and Henley: Routledge ve Kegan Paul.
- Memiş, E. ve Toksöz, G. (2018, 24 Nisan). *Toplumsal cinsiyet eşitliği ve çalışma hakkı* [Sözlü bildiri]. 21. Yüzyıl İçin Planlama 2018 Bahar Konferansları 5, Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı, Ankara.
- Meulenbelt, A. (1987). *Feminizm ve sosyalizm* (1. bs.). (E. Demirci, Çev.). İstanbul: Yazın Yayıncılık.
- Michel, A. (1993). *Feminizm* (1. bs.). (Ş. Tekeli, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları Cep Üniversitesi.
- Miller, R. (1982). Household activity patterns in nineteenth-century suburbs: A time geographic exploration. *Annals of the American Association of Geographers*, 72(3), 355-371.
- (1983). The hoover® in the garden: Middle-class women and suburbanization, 1850–1920. *Environment and Planning D: Society and Space*, 1(1), 73-87.
- Millett, K. (1987). *Cinsel politika* (1. bs.). (S. Selvi, Çev.). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Mir-Hosseini, Z. (2013). Muslim women's quest for equality: Between Islamic law and feminism. *Critical Inquiry*, 32(4), 629-645.

- Mirioğlu, G. (2018). Kentlere feminist coğrafya perspektifinden bakmak. *Ege Coğrafya Dergisi*, 27(2), 183-194.
- Mitchell, D. (2003). *The right to the city: Social justice and the fight for public space* (1rd ed.). New York ve London: The Guilford Press.
- (2020). *Kent hakkı: Sosyal adalet ve kamusal alan mücadelesi* (1. bs.). (A. Çavdar, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mitchell, J. (2006). *Kadınlar: En uzun devrim* (1. bs.). (G. İnal, G. Savran, Ş. Tekeli, F. Tinç, Ş. Torun ve Y. Zihnioglu, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Moser, C. O. N. (1993). *Gender planning and development: Theory, practice and training* (1rd ed.). London and New York: Routledge Publications.
- Nilüfer Belediyesi, (2020). Kadın dernekleri. (2023, 12 Ağustos). Erişim Adresi: <https://www.nilufer.bel.tr/kategoriler/tesisler/kadin-dernekleri/kadin-dernekleri>.
- Oakley, A. (1985). *Sex, gender and society* (1rd ed.). Aldershot: Gower Publishing Company Limited.
- Oğuz, M. (2022) Kent politikası ve toplumsal cinsiyet. İçinde F. Saygılıgil (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*, (s. 151-162). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Öncü, A. ve Weyland P. (2010). *Mekân, kültür, iktidar- küreselleşen kentlerde yeni kimlikler* (3. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öner, R. V. ve Osmanoğulları, F. (2017). Kentli haklarına karşı şehir hakkı: Farklılıklar, benzerlikler ve eğilimler. *Emek Araştırma Dergisi*, 8(11), 75-98.
- Özdamar, D. (2012). *Türk kadın hukuku mevzuatı* (2. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özdemir, E. (2022). Türkiye'de feminist hareket/örgütlenme tarihi. İçinde F. Saygılıgil (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*, (s. 289-321). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özdemir Metlioğlu, S. (2021). Kapital birikim süreçleri ve kent kuramları. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(33), 184-202.
- Özel, M. (2003). Yerel yönetimleri geliştirme açısından devlet, yerel yönetim ve küreselleşme kavramları üzerine. *Türk İdare Dergisi*, 191-215.
- Öztürk, Ş. (2014). *Cinsel yönelimler ve queer kuram* (2. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

- Pain, R. H. (1991). Space, sexual violence and social control: Integrating geographical and feminist analyses of women's fear of crime. *Progress in Human Geography*, 15(4), 415-431.
- Park, E. R. (1992). The city: Suggestions for the investigation of human behavior in the urban environment. In R. E. Park, E. W. Burgess, & R. D. McKenzie (Eds.), *The City*, (pp. 1-46). Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Parrillo, V. N. (2009). Urban. In G. Ritzer (Ed.), *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, (pp. 5109- 5112). Singapore: Blackwell Publishing.
- Parsons, T. ve Bales, R. F. (1956). *Family, socialization and interaction process* (1rd ed.). London: Routledge Publications.
- Pasin, B. (2010). Türkiye’de hegemonik erkekliğin üretimi ve kamusal ritüel mekânları. *Dosya, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi*, (19), 52-58.
- Peake, L. (2017). Feminism and the urban. In J. R. Short (Ed.), *A Research Agenda for Cities*, (pp. 82-97). London: Edward Elgar Publishing.
- Pektaş, E. K. ve Akın, F. (2010). Avrupa kentsel şartları perspektifinde bir kentli hakkı olarak “katılım hakkı” ve Türkiye. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 12(2), 23-49.
- Pınarcıoğlu, N. Ş., Kanbak, A. ve Şiriner, M. (2010). Kent kuramları. İçinde Ö. Uğurlu, N. Pınarcıoğlu, A. Kanbak ve M. Şiriner (Eds.), *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları*, (s. 71-102). İstanbul: Örgün Yayınları.
- Pinker, S. (2003). *The blank slate the modern denial of human nature* (1rd ed.). New York: Penguin Books.
- Preston, V., & Üstündağ, E. (2005). Feminist geographies of the “city”: Multiple voices, multiple meanings. In L. Nelson ve J. Seager. (Ed.), *A Companion to Feminist Geography*, (pp. 211-227). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Pustu, Y. (2006). Küreselleşme sürecinde kent “Antik Site’den dünya kentine”. *Sayıştay Dergisi*, (60), 129-151.
- Rahder, B., & Milgrom, R. (2004). The uncertain city: Making space(s) for difference. *Canadian Journal of Urban Research*, 13(1), 27-45.

- Reeser, T. W. (2010). *Masculinities in theory an introduction* (1rd ed.). The Atrium, Southern Gate, Chichester, West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Rose, G. (1993). *Feminism and geography the limits of geographical knowledge* (1rd ed.). Cambridge: Polity Press.
- Russell, R. (2022). Women and the ‘business’ of human rights: The problem with women’s empowerment projects and the need for corporate reform. *Business and Human Rights Journal*, 7(1), 84-99.
- Sadri, H. (2011). Kadınların kent hakkı, *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi*, (87), 48-51.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız iktidar* (1. bs.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Seedat, F. (2013). When Islam and feminism converge. *The Muslim World*, 103(3), 404-420.
- Serdaroğlu, U. (1997). *Feminist İktisat’ın bakışı (postmodernist mi?)* (1. bs.). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Serter, G. (2013). Şikago okulu kent kuramı: Kentsel ekolojik kuram. *Planlama Dergisi*, 23(2), 67-76.
- Sevim, A. (2005). *Feminizm* (1. bs.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Seyrek, A. M. (2018). *Sosyoloji sözlüğü* (1. bs.). Y. Güler (Ed.). İstanbul: Yediveren Yayınları.
- Short, J. R. (1996). *The urban order an: Introduction to cities, culture, and power* (1rd ed.). Oxford, UK: Blackwell Publishers Ltd.
- Simmel, G. (1961). *Metropolis and mental life* (1rd ed.). Chicago: University of Chicago Press.
- (2000). Metropol ve zihinsel yaşam. İçinde A. Aydoğan (Ed.), (A. Aydoğan, Çev.), *Şehir ve Cemiyet*, (s. 167-184). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Smith, B. G. (2022). *Kadın çalışmaları- temeller* (1. bs.). (Ö. Çakmak, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sjoberg, G. (2002). Sanayi öncesi kenti. İçinde A. Alkan ve B. Duru (Eds.), (A. Alkan ve B. Duru, Çev.), *20. Yüzyıl Kenti*, (s. 37-54). Ankara: İmge Yayınevi.

- Stacey, J., & Thorne, B. (1985). The missing feminist revolution in sociology. *Social Problems*, 32(4), 301-316.
- Şentürk, L. (2020). Eril kente dönüş. İçinde A. Alkan (Ed.), *Cins Cins Mekân*, (s. 36-62). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Tan, S. (2022). Research on evaluation of ecological livable city based on residents' satisfaction—Take Zhuzhou city as an example. *Eco Cities*, 3(2), 1-12.
- Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 3(5), 163-175.
- Tekeli, İ. (2001). *Modernite aşılırken kent planlaması* (1. bs.). Ankara: İmge Kitabevi.
- (2011). *Kent, kentli hakları, kentleşme ve kentsel dönüşüm yazıları* (1. bs.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, Ş. (2009). "Siyaset biliminde yeni bir soluk...". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 0(40), 109-118.
- Tekinbaş, E. (2015). *Kadın dostu kent uygulama rehberi* (1. bs.). Ankara: Berk Matbaacılık.
- The committee on the elimination of discrimination against women (CEDAW) (2021). Eighth periodic report submitted by Turkey under article 18 of the convention, due in 2020. (2022, 18 Şubat). Retrieved from: <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/140-kadnlara-kars-ayrmlgn-onlenmesi-komitesi/>.
- Thorpe, C., vd. (2017). *Sosyoloji kitabı* (1. bs.). (T. Göbekçin, Çev.). İstanbul: Alfa Kitap.
- Thorpe, H., Ahmad, N., Marfell, A., & Richards, J. (2022). Muslim women's sporting spatialities: Navigating culture, religion and moving bodies in Aotearoa New Zealand. *Gender, Place & Culture*, 29(1), 52-79.
- Tiftik, C. ve Turan, İ. (2014). Women, social housing and urban spaces: Places to dwell and places where women are being attacked on their way home. *ITU A|Z*, 12(1), 243-255.
- Tire, O. (2017). *Cinsiyet rollerinin toplumsal işlevlerinin, kadının konumu üzerine etkileri (gündelikçi kadınlar örneğinde)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

- TMMOB Mimarlar Odası. (2023). Avrupa kentli hakları deklarasyonu. (2023, 11 Ağustos). Erişim Adresi: <http://www.mimarlarodasiankara.org/?id=964>.
- Toprak, Z. (2022). *Türkiye’de kadın özgürlüğü ve feminizm (1908-1935)* (1. bs.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tönnies, F. (2000). Gemeinschaft ve gesellschaft. İçinde A. Aydoğan (Ed.), (A. Aydoğan, Çev.), *Şehir ve Cemiyet*, (s. 185-217). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tuncer, S. (2015). Dışarı çıkmak: Özelden kamusala feminist bir saha hikâyesi. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(2), 30-58.
- (2016). Kadınlar sokağa çıkınca: 1950-80 Ankara’sında kadınların gündelik kamusal mekân deneyimleri. *Toplumsal Tarih*, (269), 57-61.
- (2018). ‘Evden kaçmak’tan ‘Eve kaçma’ya: Kamusal endişenin gölgesinde ‘ev’ ve kadın. *Dosya, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi*, (41), 33-42.
- (2021). Kadınların kent hakkını yeniden düşünmek. *Beyond İstanbul*, (10), 15-20.
- Turner, B. S. (2020). *Sosyoloji sözlüğü* (1. bs.). (K. Akbaş, A. Beyaz ve Y. G. Sev, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Türkiye Barolar Birliği (TBB). (2021). CEMR Avrupa yerel yaşamda kadın- erkek eşitliği şartı. (2023, 13 Haziran). Erişim Adresi: https://www.tbb.gov.tr/Tr/icerik_cemr-avrupa-yerel-yasamda-kadin-erkek-esitligi-sarti_304.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (2011). Kadına ve aile bireylerine yönelik şiddet inceleme raporu. 24. Dönem 2. Yasama Yılı. (2023, 10 Ağustos). Erişim Adresi: https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/insanHaklari/docs/2012/raporlar/29_05_2012.pdf.
- Türkiye CEDAW Sivil Toplum Yürütme Kurulu. (2016). 7. Periyodik Dönem Gölge Raporu. (2022, 5 Kasım). Erişim Adresi: <https://kadinininsanhaklari.org/yayinlar/raporlar/>.
- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB). (2015). *Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması* (1. bs.). Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.

- (2018). Kadının güçlenmesi strateji belgesi ve eylem planı 2018-2023. (2023, 10 Haziran). Erişim Adresi: <https://www.aile.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/kadinin-guclenmesi-strateji-belgesi-ve-eylem-plani-2018-2023/>.
- (2021). Kadına yönelik şiddetle mücadele IV. ulusal eylem planı (2021-2025). (2023, 10 Haziran). Erişim Adresi: <https://www.aile.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/kadinin-guclenmesi-strateji-belgesi-ve-eylem-plani-2018-2023/>.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). 1982 anayasası. (2022, 20 Mart). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2008). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (CEEP) (2008-2013). (2023, 20 Ağustos). Erişim Adresi: <https://www.aile.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/kadinin-guclenmesi-strateji-belgesi-ve-eylem-plani-2018-2023/>.
- Türkiye Cumhuriyeti Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü (ASHİM). (2022). Kadına yönelik şiddetle mücadele risk haritası. (2023, 22 Ağustos). Erişim Adresi: <https://www.aile.gov.tr/media/118082/bursa-ili-risk-analizi-2022.pdf>.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri (TDK). (2019). Güncel Türkçe sözlük. (2022, 23 Eylül) Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2022, Nisan 1). Türkiye aile yapısı araştırması, 2021. (2023, 12 Temmuz). Erişim Adresi: <https://data.TÜİK.gov.tr/Bulten/Index?p=Türkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813>.
- (2023, Şubat 17). Yaşam memnuniyeti araştırması, 2022. (2023, 20 Ağustos). Erişim Adresi: <https://data.TÜİK.gov.tr/Bulten/Index?p=Yasam-Memnuniyeti-Arastirmasi-2022-49691>.
- (2023, Mart 6). İstatistiklerle kadın, 2022. (2023, 6 Mart). Erişim Adresi: <https://data.TÜİK.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0statistiklerle-Kad%C4%B1n-2022-49668&dil=1>.
- (2023, Ağustos 10). İşgücü istatistikleri, Haziran 2023. (2023, 14 Ağustos). Erişim Adresi: <https://data.TÜİK.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Haziran-2023-49374>.

- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (2023). WESO Eğilimler 2023. (2023, 23 Ağustos). Erişim Adresi: https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_865505/lang--tr/index.htm#:~:text=K%C3%BCresel%20%C3%A7apta%20kad%C4%B1nlar%C4%B1n%20i%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BCne%20kat%C4%B1l%C4%B1m,ise%20%72%2C3%20oldu.
- United Cities and Local Governments (UCLG). (2012). European charter for the safeguarding of human rights in the city. (Avrupa kentte insan haklarını koruma şartı). (2023, 24 Ağustos). Retrieved from: <https://uclg-cisd.org/en/news/european-charter-safeguarding-human-rights-city>.
- Urhan, B. (2022). Kadın emeği ve toplumsal cinsiyet. İçinde F. Saygılıgil (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*, (s. 119-149). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Uygur, G. ve Çağlar, İ. F. (2013). Şiddet. İçinde Y. Ecevit ve N. Karkıner (Eds.), *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, (s. 119-139). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Vasak, K. (1977). A 30-year struggle- The sustained efforts to give force of law to the universal declaration of human rights. In *The Unesco Courier*, (pp. 29-33) Paris: UNESCO.
- Vatandaş, C. (2011). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 0(35), 29-56.
- Vrij, A. ve Winkel, W, F (1991). Characteristics of the built environment and fear of crime: A research note on interventions in unsafe locations. *Deviant Behavior*, 12(2). 203-215.
- Yakar Önal, A. (2021). *Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme* (1. bs.). Ankara: Ceid Yayınları.
- Zeybekoğlu Sadri, S. (2013). Kentsel dönüşüm ve kentte insan hakları. İçinde S. Zeybekoğlu Sadri, vd., (Eds.), *Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları*, (s. 1-16). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Walby, S. (2021). *Patriyarka kuramı* (2. bs.). (H. Osmanağaoğlu, Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Wasson, L. (2009). Space. In G. Ritzer (Ed.), *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, (pp. 4634- 4637). Singapore: Blackwell Publishing.

- Weber, M. (2010). *Şehir- modern kentin oluşumu* (9. bs.). D. Martindale ve G. Neuwirth (Eds.), (M. Ceylan, Çev.). İstanbul: Yarın Yayıncılık.
- Wekerle, G. R. (1980). Women in the urban environment. *Journal of Women in Culture and Society*, 5(3), 188-214.
- (2000). Women's rights to the city gendered spaces of a pluralistic citizenship In E. F. Isin (Ed.), *Democracy, Citizenship and the Global City*, (pp. 203-217). London: Routledge Published.
- Werlen, B. (1993). *Society, action and space an alternative human geography* (1rd ed.). London ve New York: Routledge.
- West, C. ve Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender and Society*, 2(1), 125-151.
- Weyland, P. (2010). Küresel Mekânlarda Cinsiyetlendirilmiş Yaşamlar. İçinde A. Öncü ve P. Weyland (Eds.), *Mekân, Kültür, İktidar- Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*, (s. 117- 136). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wirth, L. (1938). Urbanism as a way of life. *The American Journal of Sociology*, 44(1), 1-24.
- (2002). Bir yaşam biçimi olarak kentleşme. İçinde A. Alkan ve B. Duru (Eds.), (A. Alkan ve B. Duru, Çev.), *20. Yüzyıl Kenti*, (s. 77-106). Ankara: İmge Yayınevi.
- Wisnes, J. Z. (2021). Sustainable urban rights. *Eco Cities*, 2(2), 1-18.
- Wollstonecraft, M. (2012). *Kadın haklarının gerekçelendirilmesi* (11 bs.). (D. Hakyemez, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- World Economic Forum (Dünya Ekonomik Forumu). (2021). Global gender gap report 2021. (2022, 4 Kasım). Retrieved from: <https://www.weforum.org/reports/ab6795a1-960c-42b2-b3d5-587eccda6023>.
- World Health Organization (WHO). (1998). Gender and health: Technical paper. (2022, 25 Ocak 2022). Retrieved from: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/63998>.
- (2016). Women's health and well-being in Europe: Beyond the mortality advantage. (2023, 13 Haziran 2023). Retrieved from: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/332324>.

DİZİN

-A-

Ataerki, 12, 29

-B-

Bursa, v, vi, xii, 1, 2, 88, 91, 92, 95, 98,
99, 101, 102, 103, 105, 107, 110,
112, 114, 127, 137, 141, 142, 147,
152, 154, 156, 159, 162, 167, 168,
173, 184

-F-

Feminist Coğrafya, 42, 44, 60, 153, 179
Feminizm, 2, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28,
29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39,
67, 156, 169, 183

-G-

Güvenlik, 65, 67, 69, 70, 73, 74, 75, 77,
79, 81, 82, 83, 94, 95, 96, 97, 99,
100, 102, 103, 104, 105, 106, 107,
108, 121, 137, 140, 142, 143, 145,
148, 151, 153, 156, 158, 159, 177

-İ-

İstihdam, 11, 18, 42, 45, 47, 72, 76, 77,
79, 80, 85, 92, 94, 95, 96, 97, 98,
108, 122, 127, 159

-K-

Kadın Deneyimleri, v, 21, 110, 113

Kamusal Alan, 1, 5, 19, 26, 27, 29, 30,
31, 32, 36, 38, 41, 43, 45, 46, 47, 58,
68, 69, 71, 72, 73, 75, 80, 86, 89,
101, 108, 110, 117, 121, 123, 129,
130, 133, 143, 145, 148, 152, 154,
156, 159, 165, 174, 179

Kamusal Mekân, 1, 41, 46, 47, 48, 61,
62, 64, 73, 78, 99, 104, 110, 112,
114, 118, 119, 121, 129, 130, 131,
132, 136, 138, 139, 148, 153, 157,
159, 170, 183

Katılım, 1, 13, 39, 46, 51, 66, 68, 73,
75, 76, 80, 85, 86, 88, 89, 99, 100,
101, 113, 116, 119, 120, 122, 123,
125, 126, 127, 128, 129, 131, 132,
133, 137, 144, 145, 147, 148, 152,
153, 156, 158, 159, 162, 176, 180

Kent Hakkı, V, Vii, 1, 2, 65, 66, 67, 68,
69, 70, 72, 73, 77, 83, 101, 108, 110,
114, 115, 121, 122, 123, 129, 138,
143, 145, 148, 150, 151, 152, 153,
156, 157, 173, 181, 183

Kentsel Hizmetler, 89, 90, 91, 92, 98,
99, 100, 101, 108, 121, 129, 133,
135, 137, 138, 153, 154, 165

Kentsel Mekân, v, 1, 47, 57, 59, 60, 61,
62, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 73, 74, 75,
76, 78, 81, 83, 89, 101, 107, 108,
110, 111, 114, 116, 117, 118, 119,
120, 121, 125, 129, 132, 133, 134,

143, 145, 147, 148, 151, 152, 156,
158, 159, 165

-Ö-

Özel Alan, 1, 27, 36, 39, 41, 43, 44, 45,
46, 47, 58, 68, 71, 72, 73, 75, 97,
110, 146, 153, 154, 156, 159
Özel Mekân, 61, 72, 73, 77, 106, 110

-P-

Patriyarka, 12, 13, 14

-T-

Toplumsal Cinsiyet, v, 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8,
9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19,
20, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 29, 34, 35,
36, 39, 40, 43, 45, 47, 48, 58, 59, 60,

62, 63, 64, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73,
75, 76, 80, 83, 87, 88, 89, 90, 91, 92,
93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102,
103, 104, 105, 106, 107, 108, 110,
111, 114, 116, 117, 118, 120, 121,
122, 123, 125, 126, 127, 128, 129,
130, 131, 132, 133, 135, 138, 139,
141, 143, 144, 145, 146, 147, 151,
152, 153, 154, 155, 156, 157, 159,
160, 165, 169, 175, 176, 179, 185

-U-

Ulaşım, 60, 64, 67, 69, 70, 81, 82, 83,
94, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104,
106, 108, 112, 114, 119, 121, 125,
129, 132, 133, 134, 138, 139, 141,
142, 145, 156, 157, 158, 159, 163